

OĞLU MAHİR DƏN
XATİRƏ

QISA TƏRCÜMEYİ-HAL

ŞAİR QABİL – Qabil Allahverdi oğlu İmamverdiyev 12 avqust 1926-cı ildə Bakıda, dəmiryolçu ailəsində anadan olmuşdur. 1944-1948-ci illərdə V.İ.Lenin adına Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunun filologiya fakültəsində ali təhsil almışdır. Moskvada M.Qorki adına Ədəbiyyat İnstitutunun nəzdində iki illik ədəbiyyat kursunun müdavimi olmuşdur. Əmək fəaliyyətinə 1948-ci ildə, Yardımlı qəsəbə orta məktəbində Azərbaycan dili və ədəbiyyat müəllimi kimi başlamışdır. Sonrakı illərdə “Azərbaycan müəllimi”, “Ədəbiyyat və incəsənət”, “Kommunist” qəzetlərində, Azərbaycan Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsində, “Azərbaycan” jurnalında müxtəlif vəzifələrdə çalışmışdır. Azərbaycan Yazıçılar Birliyi Ağsaqqallar Şurasının sədri olmuşdur. Qabil ədəbiyyata 4 aprel 1944-cü ildə, “Ədəbiyyat qəzeti”ndə çap olunan “Gəl, baharım” adlı şeiriylə gəlmişdir. “Qabil İmamverdiyev”, “Qabil Nikbin”, “Qabil” təxəllüsləri ilə yazıb-yaratmışdır. Yaradıcılığının şah əsəri sayılan “Nəsimi” mənzum romanı 1976-cı ildə Azərbaycan SSR Dövlət Mükafatına layiq görülmüşdür. “Azərbaycan SSR Əməkdar İncəsənət xadimi”, “Azərbaycan Respublikasının Xalq şairi” fəxri adlarını almışdır. “Şöhrət” və “İstiqlal” ordenləri ilə təltif olunmuşdur. Azərbaycan və rus dillərində 100-dən çox kitabı çap edilmişdir. Qabil 4 aprel 2007-ci ildə vəfat etmişdir. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev, dövlət və hökumət rəsmilərinin iştirakı ilə Rəşid Behbudov adına Mahnı Teatrında vida mərasimi keçirilmişdir. 1-ci Fəxri Xiyabanda dəfn edilmişdir.

Tərtib edən:
Mahir Qabil oğlu İmamverdiyev

Redaktoru:
Mahir Qabil oğlu İmamverdiyev

Korrektorlar:
Sevinc Fəzail qızı İmamverdiyeva

Bədi tərtibat:
Zaur Qafarzadə

Qabil. "Əsərlər". VII cild.
Bakı, "Adiloğlu" nəşriyyatı, 2017, 512 səh.

"ƏSƏRLƏR" yeddi cildliyinin 7-ci cildinə Xalq şairi Qabilin publisistikası, xatirələri və hekayələri daxil edilmişdir. Redaktə və korrektə zamanı həmin dövrün qrammatik qaydaları nəzərə alınmışdır.

İSBN 978-9952-25-107-4

© M.Q.İmamverdiyev, 2017

QABİL

ƏSƏRLƏR

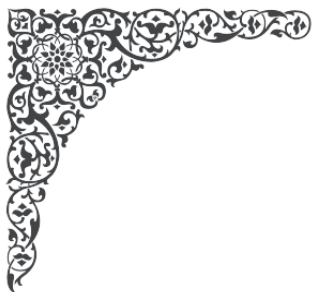
(YEDDİ CİLDDƏ)

VII

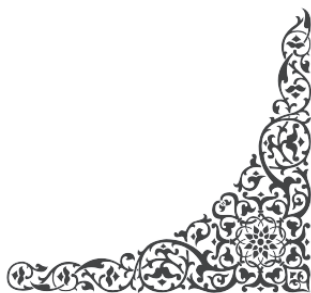
CİLD

BAKI - 2017

PUBLISIST SÖHBƏTLƏR

AZƏRBAYCAN SSR PREZİDENTİNƏ SUALLAR

Hörmətli redaksiya, mən Azərbaycan SSR prezidenti Ayaz Niyaz oğlu Mütəllibova məktub yazmışdım. Yazmışdım ki, mən camaatın içində çox gəzib-dolanıram. Xalqın, millətin sözlə, arzuyla, intizarla, qəzəblə dolu, sorğu-sualla dolu, yaralı ürəyi az qalır ki, partlaya... Yazmışdım ki, mən bu sorğu-sual yağmurunda itib batıram. Mülahizə edirəm, fikirləşirəm ki, mənim yaşım, yazı-pozum, fəxri adlarım, geniş kütlənin bəndəyə göstərdiyi səmimi münasibət ixtiyar verir ki, Sizi mavi ekranda fikir mübadiləsinə, açıq dialoqa çağırım.

Yazmışdım ki, məqsədim odun üstünə yağ tökmək, sensasiya azarıyla Sizinlə söz güləşdirmək, camaatın qabağında xal yığıb “yaxşı kişi” olmaq deyil. Yazmışdım ki, faydalı ola biləcək bu dialoqa, bu fəal, canlı, lap mübahisəli mükəliməyə gəlib-gəlməmək Sizin öz işinizdir. Yazmışdım ki, dialoqa Sizin məsləhətinizlə kim istəsəniz də vət edilə bilər.

Görünür, prezidentin belə görüşə vaxtı və imkanı yoxdur. Ona görə də suallarımı “Azərbaycan” qəzetinizdə çap etməyinizi xahiş edirəm ki, bəlkə Ayaz müəllim vaxt tapsa oxuyub tanış olsun.

QABİL

Möhtərəm prezidentimiz Ayaz Niyaz oğlu!

Məni belə bir fikrə salan, dialoq təklifinə ürəkləndirən Sizin öz sözlərinizdir. Ayaz müəllim, belə ki, Siz birinci katib və prezident seçildəndən sonra çıxış, yazı, mə`ruzə, mübahisə və bəyanatlarınızda bildirmisiniz ki, biz hamıyla söhbətə, müzakirəyə, mükəliməyə, dialoqa hazırıq. Ancaq diktatsız, hədəsiz, əmrəsiz, ultimatumuz!

Çox əcəb. Təbii ki, mən də "hamı" deyilən kütlənin bir nümayəndəsiyəm. Nə birinciyəm, nə sonuncu.

1. Azərbaycan SSR-in iqtisadi cəhətdən müstəqil yaşaya bilib-bilməməsi barədə fikriniz, mütəxəssis olmadığım üçün, mənə tam aydın deyil. Bə`ziləri deyir, müstəqil yaşaya bilmərik. Nə üçün? Bəs neft, özü də necə neft, pambıq, yerin altı-üstü, kürü-balıq, üzüm, təbii sərvətlər və bunların alqı-satqısı?

Moskva, bir gözü hər şeyimizdə ola-ola deyir: "Get başını saxla". Biz isə deyirik: "Yox! Amanın bir günüdür, əlimizi ətəyinizdən üzsək, acından öllük". Niyə?

Bir var mübadilə, bir də var asılılıq. Mübadiləsiz heç Amerika da yaşaya bilməz, nəinki Azərbaycan. Bu barədə fikrinizi bir qədər də konkret deyə bilərsinizmi?

2. Mən lap əvvəldən də Qanlı yanvar hadisələrinin səbəbkarını, günahkarını, bəisini öz içimizdə axtarmağın əleyhinə olmuşam. Ne`mətlərin, E`tibarların, Rəhim Qazıyevlərin, Xəlil Rzaların, qeyri-formalların, müxtəlif təmayüllü birlik və təşkilatların şəxsində, timsalında "daxili düşmən" obrazı yaratmağın əleyhinə olmuşam. "Özümüz-özümüzü..." söhbətinin əleyhinə olmuşam. Bu mə`nada Sizin də bir sözünüz mənə haqq qazandırır: "Əliboş adamları,

yüzləri, minləri küçələrə tökən, tankların qabağına çıxaran Vətən eşqi idi”.

Dağlıq Qarabağdan başlanan bütün bu mə'lum əhvalatlarda hətta, bir qayda olaraq, bizim həqiqətlərimizi, faktlarımızı təhrif edən, xalqımıza qarşı amansızcasına qeyri-obyektiv olan “Moskovskiye novosti” qəzetində çıxan “Bakıda yanvar faciəsi” adlı məqaləni oxuyandan sonra Sizin sözlərinizə də, öz qənaətimə də bir daha inandım.

Bu qanlı həqiqətləri açıb-tökən məqalə barədə fikriniz? O hadisələrə busaatkı münasibətiniz. Prezident Ayaz Mütəllibovun Nazirlər Sovetinin sədri Ayaz Mütəllibova münasibəti?

3. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətindəki konkret şərait, vəziyyət Sizin yadınıza “Ad mənim, yar özgənin” məsələni salmır ki?

Bakı Şəhər Partiya Komitəsinin birinci katibi Rüşət Ağayev fəhlələrlə görüş zamanı camaatı, xüsusən gənclərimizi Qarabağa getməməkdə, oranı qorumamaqda günahlandırıb “qorxaq” adlandırdı. Sizin bu sözə və bu sözün sahibinə münasibətinizi bilmək istərdik. Əliboş, nizamsız, fərmansız neyləmək olar? Söz yox ki, bərk ayaqda olar, olacaq da.

4. Ayaz müəllim, Siz Ermənistanla sərhədyanı rayonlarımızın birində dediniz ki, bizim qoşunumuz yoxdur. Düz! Bəs, onda neyləyək? Namərd, naxələf, ikiüzlü, “dovşana qaç, tazıya tut” deyən mərkəzdən, nüfuzsuz fərman sahibindən nə gözləyək?

5. Azərbaycanca fəvqə`adə vəziyyətə iki münasibət, iki mülahizə var:

a) Ermənilərin kütləvi hücumundan qorunmaq üçün...

b) əlimizi-qolumuzu bağlayıb, silahlanmaya qoymamaq üçün, qəflətən, günlərin bir günündə qoşunu çıxarıb ermənilərin bizi müqavimətsiz, asanca qırmağına şərait yaratmaq üçün...

Bu mülahizələrə münasibətiniz?

6. Əgər qaradan o yana rəng yoxdursa, bəs onda nə üçün biz “milli ordu” sözündən ilan vuran ala çatıdan qorxan kimi qorxuruq! Məgər Mərkəz, SSRİ müdafiə naziri, əlləri xalqımızın qanına boyanmış Yazov səfərbərlik normasını yüz faiz yerinə yetirməyimizə əl çaldı? Bununla əlaqədar yenə də Sizin öz sözlərinizi yadınıza salıram: “...yeddi milyonluq Azərbaycan xalqı öz sözünü deməlidir”. Desin də... Daha doğrusu, imkan verin desin də... Bəs haçan?

7. Siz Vəzirovla çiyin-çiyinə işləyirdiniz, hökumətin başçısı idiniz. Hər şeyi görür və bilirdiniz. Onun xalqı bəd ayaqda, qəsdən heç bir şeydən xəbərdar etmədən qan içində qoyub hərbi təyyarədə aradan çıxmağına necə baxırdınız və necə baxırsınız?

8. Azərbaycan e`lan edilməmiş qeyri-bərabər müharibə, od-alov içindədir. Qurbanlar, qırğınlar, qarətlər, qətlər, girovlar, partlayışlar, dağıntılar... Bu vəziyyətdə, bu Kərbala müsibətli günlərdə radio və televiziya verilməyən şit, yüngül, hırıltılı verilişlərə, adamların ətini tökən, əsəblərini alt-üst edən dəf-dumbullu, zurna-balabanlı, cırtmalı, diringəli konsertlərə necə baxırsınız? Xoşunuza gəlirmi?

9. Ayaz müəllim, camaat məndən tez-tez, intizar və həyəcanla E`tibar Məmmədovun, Xəlil Rzanın taleyini xəbər alır. Soruşur ki, məgər DTK-nın (KQB) mərkəzi aparatı bu adamları şəxsən, çoxdan, yerli-yataqlı tanıyırdı ki, gəlib əliylə qoyubmuş kimi tutub apardı da? Bu məsələdən, bu terrordan, yə`ni Sizin heç xəbəriniz olmayıb?

10. Kütləvi informasiya vasitələri bə`zi sovet respublikalarında Leninin heykəl və abidələrinin demontaj edilməsini, götürülməsini xəbər verir. Yaxşı, Lenində hələ işimiz olmasın. Bəs Kirovun, XI Qızıl Ordunun şəhərimizin ən görkəmli yerlərindəki monumental abidələrinə necə baxırsınız?

Xüsusilə bu gün – tarixin açılmamış səhifələri açıldan sonra necə baxırsınız? Mətbuatda açıq-aşkar yayılmış sübutlar, faktlar, sənədlər göstərdi ki, bu abidə sahibləri xalqımızın, torpağımızın başına nələr gətiriblər. Alovlu tribun adlandırdığımız Sergey Mironoviç Kirov və XI Qızıl Ordu – “Azadlıq ordusu”.

11. Tez-tez belə bir söz eşidirik: “Azərbaycan Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin çoxmillətli kollektivi”. “Çoxmillətli” nə deməkdir? Yə`ni həmin kollektivdə erməni də ola bilər, var? Ümumiyyətlə, belə bir şübhəli fikir var ki, Bakıda azərbaycanlı ad-familiyası ilə ermənilər yaşayır, fəaliyyət göstərir.

Belə olduğu halda, Bakıda baş verə biləcək hər cür partlayış, yanğın və qeyri-qanlı əhvalatların qabağını almağa kim və necə zəmanət verə bilər? Bu barədə fikriniz!

12. Prezident Şurasının tərkibində nə üçün yazıçı olmasın? Nikitin həqiqətən çox yaxşı təsərrüfatçıdır. Ancaq nə üçün o, həmişə, hər yerdə “harda aş, orda baş” olmalıdır?

Məgər Azərbaycanda Nikitindən başqa nüfuzlu təsərrüfat başçısı yoxdur? Belə beynəlmilətçilik indi kimə lazımdır!

13. Bərk ayaqda Azərbaycan parlamenti BMT-yə, sovet respubliklarına kömək üçün müraciət edə bilərmi? Bəlkə buna tələsmək lazımdır.

14. Camaat Ukraynadan, Belorusiyadan respublikamıza gələn yeməli-içməli şeylərə, hətta pal-paltara radiasiya mə`nasında şübhəylə yanaşır. Bu barədə Sizin mütəxəssislərlə söhbətiniz olubmu? Bu şəkk-şübhəyə əsas varmı?

15. Ayaz müəllim, mən ümitsiz deyiləm. Məhəmməd Hadi deyib:

Mə`yus olma, amandır,
Mə`yus olmaq yamandır.
Namərd diləksiz yaşar.
Millətim qəhrəmandır.

Biz yeddi milyon (Cənubi Azərbaycanı bura qatmırıq). Onun yarım milyon yaxşı övladı torpağımıza, qeyrət və namusumuza təcavüzə gələnlərin cavabını tarixin yanında qala biləcək şəkildə verə bilər. Bir şərtlə: bə`zi zavod və fabrikimiz tə`cili surətdə öz iş, istehsalat və istehsal... rejimini və məhsul növünü dəyişsələr. Allah eləməmiş, əlimiz hər yerdən üzölsə, bu şərti Siz qəbul edirsinizmi? Şər deməsən, xeyir gəlməz!

16. Siz prezident kimi, rəsmən Dövlət dili e`lan edilmiş Azərbaycan dilinin – ana dilimizin təbliğində praktik, canlı nümunə göstərməlisiniz. Təəssüf ki, mə`ruzə və çıxışınız bunun əksinədir. Nə üçün? Hələ də dövlət idarələrində, hətta bə`zi rayon mərkəzlərindəki aparatlarda yenə də ana dilimiz işlənmir. Yenə də MK və Nazirlər Soveti, Ali Sovet və üzü aşağı nazirlik və baş idarələrin telefonları rus dilində səslənir. Nə üçün?

17. Maraqlıdır, Sizin sərəncamınızla böyük vəzifələrə irəli çəkilən adamların şəxsiyyətinə, konkret qabiliyyətinə, bacarığına hərtərəfli bələdsinizmi, yoxsa kimlərinə zəmanətiylə təsadüfən onları irəli çəkmisiniz? Bilməmiş olmasınız ki:

Qeyrətsiz oluruq biz
Səhv düşəndə yerimiz.

18. Azərbaycan SSR Ali Sovetinə deputatların seçilməsi yenə də əsasən köhnə üsulla, köhnə normativlərlə gedir. Nə üçün? Parlament kəlləli adamlardan ibarət olmasa, heç nə. Parlament “ləbbeyk!” deyənlərdən ibarət olsa, heç nə. Zəhmətkeşə qurban olaq. Siz də, mən də. Ancaq, məsələn, Sizin yerinizə bir traktorçu gətirib qoysaq, Sizi əvəz eləyə bilər? Raykomun birinci katibi də namizəd göstərilə bilər. Ancaq

ucdantutma, təşkil yoluyla yox! Nə üçün belə şeylərə son qoyulmur?

19. Xalqımızın hüquqi taleyini, sabahını həll edən parlamentimiz yüz faiz intellekt sahiblərindən, dili topuq çalmayanlardan ibarət olsa, bunun prezident nüfuzuna məgər kölgəsi düşər?

20. Heydər Əliyevə, onun müsahibələrinə münasibətiniz?

21. Ayaz müəllim, oğrunu, qatili, qarətçini tərki silah etmək başqa söhbətdir; özünü açıq, həyasız, qanlı düşməndən müdafiə üçün tir tufəngini də tutub xalqın əlindən almaq başqa söhbətdir.

Nə üçün SSRİ prezidenti Qarbaçovun üzgördülü, tərəfkeş, e`tibarsız fərmanı Ermənistanda dayandırılır, Azərbaycanca yox?

P.S. Bu işarəyə qədərki sual və mülahizələrimə Sizin Azərbaycanın direktoru Azad Şərifov yoldaşla müsahibənizdə müəyyən cavablar almışam. "Azərbaycan" qəzetində Sabir Rüstəmxanlının Sizə böyük ümidlərlə yazdığı məktubun ruhu da mənim yazımdakı son kövrək sətirlərin səslənməsinə səbəb oldu.

22. Yoldaş prezident, ermənilərin Azərbaycana – Qazax rayonuna kütləvi hücumlarının başladığı bir dövrdə Sizin əlacsızlıqdan müttəfiq respublikanın Ali Sovetinə gecikmiş müraciətiniz barədə qorxaq və yaltaq "müxbirlərin" camaatın dilindən kəlbətinlə çəkdiyi dırnaqarası "müsbət rə`ylər" necə baxırsınız? "Prezidentimizin şəxsində, timsalında..." sözləri xoşunuza gəlirmi? Belə tə`riflərə Sizin nə ehtiyacınız?

23. Polyaniçko sözün hərtərəfli, dərin, incə mə`nasında kimdir axı? Mahiyyət e`tibarı ilə o da völskilərin (Arkadi Volski-red.) biri deyilmi?

24. Ayaz müəllim, siyasi icmalçı Qabil Hüseynov Ermənistanda fəvqə`adə vəziyyətin e`lan edilməsini, çox haqlı

olaraq, obrazlı şəkildə tufəngi bir çiyindənən o biri çiyənə götürmək kimi, xalqımız üçün qurulan yeni qanlı ssenari üzrə qurğu kimi qiymətləndirir, şəhərimizin hərbi komendantı, polkovnik Valeri Ziyayeviç Bünyadov isə bu münasibətlə bakılıları Azərbaycan xalqını təbrik edir. Buna necə baxırsınız? Ümumiyyətlə, tez-tez “Я КОМЕНДАНТ” deyən bu adam barədə fikirləşmək lazımdır.

Hərbi komendant bizim məşhur və çox gərəkli akademikimiz Ziya Bünyadovun oğludur. Lakin onun xalqı az qala barmaqla hədələyici çıxışları mənim xoşuma gəlmir! Sizin necə?

Möhtərəm prezidentimiz Ayaz Niyaz oğlu, məgər mən başa düşürəm ki, mənim və mənim kimi fikirləşənlərin başa düşdüyündən də Siz on dəfə artıq başa düşürsünüz?!

Bu saat, bu dəm yaltaqlardan, qorxaqlardan, rüşvətxorlardan başqa hamı, hamı, hamı xalqın taleyi uğrunda mübarizədə Sizə kömək etməyə hazırdır. Səməd Vurğunun müharibənin ilk günlərində dediyi sözləri xatırlayıram:

Gəl ana yurdumun qızı-gəlini,
İndi hünər vaxtı, qeyrət dəmidir.

Böyük şairin cəbhəçi şəfqət bacılarına dediyi söz bu saat necə də yerinə düşür. Mən isə Sizin dilinizdən belə deyirəm:

Gəl Ana yurdumun əri-ərəni,
Amandır, tək qoyma meydanda məni!

19 oktyabr, 1990

ADAM VAR KI, ÖLDÜRÜLMƏLİDİ

Fikrinizi, məsləhətinizi bilmək, səsinizi eşitmək istəyirəm

(AÇIQ MƏKTUB)

1. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ali Baş Komandan Heydər Əliyevə
2. Milli Məclisin Sədri Murtuz Ələsgərov cənablarına
3. Baş Nazir Artur Rasizadə cənablarına
4. Baş Prokuror Eldar Həsənov cənablarına
5. Ali Məhkəmə sədrinin əvəzi xanım Gülzar Rzayevaya
6. Ədliyyə naziri xanım Südabə Həsənovaya
7. Milli Təhlükəsizlik naziri Namiq Abbasov cənablarına
8. Müdafiə naziri Səfər Əbiyev cənablarına
9. Sərhəd Qoşunları Komandanı Abbasəli Novruzov cənablarına
10. Daxili İşlər naziri Ramil Usubov cənablarına
11. Prezident Aparatı yanında Əks-Kəşfiyyat İdarəsinin rəisi Elman Qəmbərova
12. Məhkəmə qərarlarının icrasına nəzarət idarəsinin rəisi Aydın Qasimov cənablarına
13. Bakı Baş Polis İdarəsinin rəisi Məhərrəm Əliyev cənablarına
14. Bütün iqtidar və müxalifət qəzetlərinin baş redaktorlarına
15. Bütün rəsmi partiyaların sədrlərinə
16. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri

Vasif Talibov cənablarına

17. Elmlər Akademiyasının prezidenti Fərəmzə Maqsudov cənablarına

18. Səhiyyə naziri Əli İnsanov cənablarına

19. Millət vəkili – şair və yazıçılara:

Bəxtiyar Vahabzadəyə

Anara

Maqsud İbrahimbəyova

Cabir Novruza

Sabir Rüstəmxanlıya

Zəlimxan Yaquba

Musa Yaquba

Vilayət Quliyevə

20. Bakı, Gəncə, Sumqayıt, Mingəçevir və digər şəhər, rayon İcra Hakimiyyəti başçalarına

ƏZİZ HƏMVƏTƏNLƏR, SOYDAŞLAR, YOLDAŞLAR!

İki ildən artıqdır ki, möhtərəm prezidentimiz, böyük insanpərvər Heydər Əliyevin hümanizm ideyalarına söykənən fərmanı ilə Azərbaycanda ölüm hökmü ləğv edilib.

Yəni, kim olursa olsun, nə törətmiş olursa olsun. Öldürmək olmaz!

Çox yaxşı! Biz Avropa Şurası deyilən quruma üzv olasıyıq. Biz dünya xalqlarının mədəni səviyyəsinə – sivilizasiya həddinə tən gəlməliyik.

Ölkəmizdə ölüm cəzası ömürlük həbslə əvəz edildi. Bu münasibətlə, isti-isti bir çox sənət, zəhmət adamlarını – hakimləri, hüquqşünasları, müxtəlif sahələrdə çalışan ziyalılarını, o cümlədən üç nəfər xalq yazıçısını – Hüseyn Abbaszadəni, Yazıçılar Birliyinin sədri Anarı və məni mavi ekrana

çıxışa dəvət etdilər ki, bu məsələ barədə fikrimizi bildirək.

Bəli, hər üçümüz bir səslə "Hə!" dedik. Rəhbərdən, Ali Baş Komandandan ağıllı, ölçüb-biçən olmayacaqdıq ki...

Yuxarıdakı sətirləri oxuyanda deyəcəksiniz: – Bəs nə oldu, sözünüzü geri götürürsünüz?!

– Yox, dostlar, yox, ətrafa, mühitə baxıb, aqlın, şüurun, idrakin dialektikasına uyğun olaraq fikri dəyişmək sözün dalından qaçmaq, hərdəmxəyallıq demək deyil. Unudulmaz şairimiz Süleyman Rüstəmin başqa mövzuda, başqa münasibətlə (əslində heç başqa da deyil) dediyi bu sözlər bu məqamda nə qədər də yerinə düşür:

Süleyman, qafil olma, yaxşı bax ətrafa, şairsən,
Cinayət aşdı həddindən, haray sal ki, Vətən yandı.

Mən yaşlı adamam, sözün tam hərfi mənasında toyuq başı da kəsməmişəm. Bizim Yazıçılar poliklinikasının həkimləri bilir ki, barmağımdan bir gilə qan götürəndə üzümü divara çevirirəm...

Lakin mən bu gün, gücüm özümə çatdığına görə öz adımdan qətiyyətlə deyirəm:

– Məhz humanizm, insanpərvərlik, vətəndaşların həyatını, Allah verən ömrünü qorumaq naminə ölüm cəzası qüvvəyə minməli və ölümə layiq, cəmiyyət üçün islahsız olan təhlükəli canilərə tətbiq edilməlidir!!!

Təbii ki, hər cinayətin adı və cəzası var. Əgər bu gün adları və əməlləri xalqa məlum olan adamlar ömürlük cəzaya məhkum ediləblərsə və Müzamil Abdullayev kimi haçansa əfv edilmək qismətləri varsa Allah eləsin. Bu başqa söhbətdir, bu geniş yayılmış kütləvi hal deyil. Bu qəbil adamların heç gələcəkdə də divara söykədilməsini istəməzdim... Söhbət ölkəni başına götürmüş qatillərdən, belə demək müm-

künsə, fiziki canılərdən gedir. Mən hələ televiziya xəbərlərindən, mətbuat səhifələrindən, müxtəlif informasiya kanallarından kənar qalanları demirəm.

Ay böyüklər, ay başbilənlər, doğrudan da, bizə kənar düşmənlərimiz deyil. Allah Sabirə rəhmət eləsin!

Öz tiğimiz öz rişəmizi
Kəsdi sərəpa.

Nə qədər qətl olar, nə qədər qanlı-işgəncəli qarətlər olar, nə qədər arvad-uşağın əllərini yanar qaz plitəsinə tutur, oldu-olmadı qızılın-pulun yerini tələb edərlər?!

Yeddi milyondan yuxarı adama bir o qədər də cəngüdə təyin edilsin?! Nə qədər bütöv-bütöv ailələri uşaqdan böyüyəcənlər qırılıb-tökmək olar, nə qədər insanı tikə-tikə doğrayıb ayaqyollarına, kanalizasiya quyularına doldurmaq olar?! Nə qədər cüzi bir məbləğə görə cavan-cavan, sinli-sinli taksi sürücülərini məftillə, kəndirlə boğub, bıçaqla bədənlərini aşsüzənə döndərərək ailələrini başsız, balalarını gözüyəşli yetim qoymaq olar?! Ofisdə, yolda, kafedə, toyda, yalan olmasın, lap hüzdə də nə qədər qana qəltan bıçaqlaşma olar. Nə qədər qohum qohumunu, doğma doğmasını uf demədən öldürüb, üstəlik də evinə od vurur.

Klassik dramaturqumuz Nəcəf Bəy Vəzirovun doxsan-doxsan beş il bundan əvvəl qələmə aldığı "Müsibəti-Fəxrəddin" faciəsindəki səhnələr bugünkü qanlı əhvalatların yanında toya getməlidir. Yenə də Sabir:

Əvvəl nə idiksə, yenə də şimdiki hamanız...

Hələ geniş kütləyə, təbii ki, o cümlədən mənə də məlum olmayan ağır hərbi cinayətlərdən, sərhəd pozuntularından,

xəzinə-bank oğrularından, gömrük əhvalatlarından, narko-biznesdən, fahişəxanalardan, qaranlıq bloklarda, xəlvət liftlərdə bıçaq parıltısına qadınların boyun-boğazını əlqap eləyən bığburma biqeyrətlərdən (çarpqınçının da, oğrunun da qeyrətlişi olur) danışmıram.

Ata yeddi yaşlı qızını zorlayır və öldürür.

Ömürlük cəza! Axı, ay möhtərəmlər! Bu – qəddar, qansız, şərəfsiz, amansız qatil üçün, adamcıl cani üçün heç bir şey deyil. Əksinə, onu arxayınlaşdırır. Bilir ki, birini də öldürsə, onunu da doğrasa diri qalacaq. Canı üçün qorxmur. Çıxmayan cana da ki, ümid çoxdur.

Ömürlük cəza!

Heç olmasa xüsusi amansızlıqla qəsdən adam öldürənlərə, uşaq qatillərinə, hərbi canilərə ölüm cəzası tətbiq edilsin.

Yemək-içməyi verilir, gec-tezinin dəxli olmasa da ailəsiylə görüş verilir, havaya, gəzintiyə çıxarırlar, dişi ağrıyanda həkimi hazırdır. Fikrindən də keçir ki, ümid də eləyir ki, quruluş dəyişə bilər, hakimiyyət dəyişə bilər, qanunlar dəyişə bilər.

Ömürlük cəza! Lap zəlzələ ola bilər, hamı ölür, o, daş-kəsəyin altından sağ-salamat çıxıb qaça bilər. Lap çoxdan, otuz-otuz beş il bundan qabaq ölüm kamerasında yatan bir məhbusun dilindən “Torpağa hayıf” adlı şeir yazmışdım:

Zəlzələ olaydı bu şəhərdə kaş,
Özü də çox güclü, çox tez olaydı.
Uçub qalmayaydı daş üstündə daş,
Göz-gözü görməyən bir toz olaydı.

Aradan çıxaydım, əl-ayağım sağ,
Birdən qolum sındı? Ona razıyam.
Zəlzələ, zəlzələ olaydı, ancaq
Lap elə bu saat, elə bu axşam.

Bəli, ömürlük cəzaya məhkum edilmiş qatil ən dəhşətli təbii fəlakətə də ümid bağlayır. Ömür qıranların ümidi qırılmalıdır!

Möhtərəm Prezidentimiz, hörmətli böyük, ağıllı adamlarımız! Cinayət və cəzasızlıq tüğyan edir! Yenə də Sabir:

Nitqim tutulur küçədə cövlanı görcək,
Bağrım yarılr beldəki patronını görcək.

Ömürlük cəzanın nə cismani, nə mənəvi əzaba, nə demokratiyaya, nə hümanizmə dəxli yoxdur.

Nadir, sübutlu-dəlilli qətl hesab edilməyən təsadüfi ölümlər istisna edilməklə, əqidə, etiqad, siyasi ideya motivləri (terror və təxribatla bağlı deyilsə) istisna edilməklə; qəsdən adam öldürənlərə, hətta cinayətlərini soyuqqanlılıqla nəql, təsvir edə-edə həyasızcasına, təkəbbürlə boynuna alanlar elə tərəddüdsüz də, soyuqqanlılıqla da ölümə məhkum edilməlidirlər!

Ay kişilər, ay camaat, yəni məhz bizim ölkəmizdə hər şey düzəldi, hər problem həll edildi, qaldı ölüm hökmünün ləğvi?!

Xalqımız, millətimiz, dilindən, dinindən asılı olmayan bütün Azərbaycan vətəndaşları – xüsusən cinayət, əllərini qana batırmağa meyli olan sabahın real canı və qatilləri ölüm hökmünün icrasına lap əyani şəkildə, monitor, televiziya ekranlarında inanmalıdırlar.

Bəziləri deyə bilərlər ki, əşşi, ömürlük cəza az şeydir? O şəraitdə adam onsuz da çox yaşamır. Xeyr! Bu, söz olmadı ki... Adam evinin içində də, sanatoriyada da, toyda da, təyyarədə də yıxılıb ölür. Söhbət ədalət məhkəməsinin hökmüylə təyin edilən cəzadan gedir. Xüsusən bu ağır ictimai-siyasi, iqtisadi, atəşkəslə müharibə vəziyyətində Vətənin,

xalqın qarşısında duran bu problemə Sizin – ali rütbə və səlahiyyət sahiblərinin, möhtərəm və mütəbər başbilənlərin münasibətini, fikrini bilmək, səsini eşitmək istərdim.

Cənablar! Əzizlər! Bir ölkənin ki, az-çox adı-sanı olan 73 yaşlı Xalq şairi ölüm cəzasının bərpa və tətbiqini həyəcan təbili çala-çala tələb edirsə, bu, boş söhbət deyil! Bu, insan-pərvərliyin, humanizmin əleyhinə yox, ziddinə yox, Haqqın, Ədalətin naminədir!

Böyük Vətən müharibəsində cərimə batalyonunda həlak olmuş, Mikayıl Müşfiqin yerlisi, tramvay sürücüsü olmuş Əlirza Abdullayev (A.Əlirza) adlı bir şairimiz vardı. Onun “Çin qızı” poemasının proloqundakı bu misralar lap elə bu nöqtədə yadıma düşdü:

İncə könül, incə tərpən, incə düz!
Şair qəlbi səpdən incə gərəkdir.

Səpdən incə şair qəlbinin çırpıntıları ruhun, vicdanın mənəvi zəlzələsidir!..

P.S. “Ədalət” qəzetinin baş redaktoru, qələm dostum, möhtərəm Aqil Abbas!

Çox yaxşı bilirəm ki, mənim xətrimi istəyən, ümumiyyətlə sənət adamlarının qədrini bilən prezident Heydər Əliyevin həmin fərmanı, mən, köhnə kişilər demişkən, bəndeyi-həqirin bu məktubuyla ləğv edilməyəcək. Yerimi də nahaq acı eləyirəm. Yazımı həyəcədən əllərim əsə-əsə böyük adamlara, başbilənlərə, hüquqşünaslara, bəzi qələm dostlarıma oxumuşam. Hamı bir ağızdan və bir qədər sükutdan sonra deyib:

– Düzdür. Tamamilə düzdür. Ancaq çapa vermə! Bunu bir həkim, müəllim, mühəndis, fəhlə yazsa olar. Ancaq şairə

belə çıxış, belə çağırış yaraşmaz! Bu tövsiyə sahiblərinin hamısından dönə-dönə üzr istəyib redaksiyanıza üz tutmuşam. Hələ özümü saxlaya bilməyib bu barədə "Bircə saqqal darağımız" adlı şeir də yazıb "525-ci qəzet" in 27 oktyabr 1999-cu il tarixli nömrəsində çap etdirmişəm.

Yox, mən təkbaşına kəfən geyib, cihad elan etmirəm. Səsimə səs verənlər çox olacaq. Günahımdan dostlar qoy keçsinlər. Axı şair Gəncəli Şövqi nahaq yerə deməyib ki:

Söz qəlbə, gül qönçədə,
Mey şişədə qalmaz.

Bəli, şair əgər düz danışırsa, haqq sözü – ürəklərdən gələn sözü deyirsə, nə üçün ağzına su alıb susmalıdır?! Məgər şair adamı cəlladlığa, qəddarlığa, amansızlığa səsləyir?! Şair niyə susmalıdır?! Nəsimi susmuşdumu, Mirzə Fətəli susmuşdumu, Mirzə Ələkbər susmuşdumu, Məhəmməd Hadi susmuşdumu, Cəlil Məmmədquluzadə, Rəsul Rza, lap müasirimiz Xəlil Rza susmuşdumu?

Heç biri!

Heç biri!

Heç biri!

1998

LƏYAQƏT

İnandığını qətiyyətlə təsdiq et, bəyəndiyini açıq ürəklə, səmimiyyətlə e`tiraf elə! 23 oktyabr 1971-ci il tarixli “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində şair Hüseyn Hüseynzadənin – Hüseyn Arifin çap etdirdiyi “Təbiət və poeziya” adlı məqaləsi mənim qəlbimi rıqqətə gətirdi, fikrimi yüz yerə şaxələndirdi. Bu yazı obrazlı ifadəsinə görə, mə`na incəliyinə, məqsəd aydınlığına görə, poeziya haqdakı mülahizələrin təbiətlə bağlı qəribə, inandırıcı paralellərlə ifadəsinə görə məqalədən çox bədiə əsəridir – şe`rdir. Qələm yoldaşımın təbiət və poeziya barəsindəki söhbətini, düşüncələrini bir az başqa şəkildə, başqa istiqamətdə davam etdir-mək istəyirəm.

Bəli, bizi əhatə edən bütün xarici mühit, yer-göy, çaylar, dağlar, buludlar, meşələr, çəmənlər və fildən qarışqayadək bütün canlı aləm təbiətdir. Ən ali varlıq olan insan da təbiətin bir parçasıdır. İnsan və təbiət vəhdətdədir. Bunlar, əlbəttə, çoxdanın sübuta yetmiş məlum həqiqətidir.

Ümumi təbiət anlayışından əlavə, bir də xüsusi təbiət anlayışı var ki, buna keyfiyyət, xüsusiyyət də deyirlər. İnsandan, şəxsdən söhbət gedəndə buna daxili aləm də deyirlər, insanın daxili aləmi!

Hər gülə-çiçəyə bir ad, bir rəng, bir xasiyyət, bir ətir, hər canlıya təkrar olunmaz bir məxsusilik, hər meyvəyə bir dad verilib. İnsan da öz təbiətinə görə müxtəlifdir, hökmən müxtəlifdir. Lakin, bu rəngarənglik, müxtəliflik içində hamı üçün vacibdən vacib eyni, sabit keyfiyyət var və ya olmalı-

dır. Bu – ləyaqətdir! Nə xasiyyətdə, nə sifətdə olursan ol, hansı peşənin, hansı sənətin sahibi, hansı əqlin yiyəsi olursan ol, ləyaqətin yoxdursa Vəssalam... Sən ancaq fizioloji mənada insansan! Buynuzun yoxdur, gözün kəlləndə deyil, dilin var, danışırısan...

Hüseyn yazır: “Məşə qoruqlarında saxlanan marallara, cüyürlərə ağacdən üzüb hər hansı bir meyvəni uzatdıqda hənirtisinə, qoxusuna alışmış şəxsin əlindən həmin meyvəni dərhal alırlar. Lakin... həmin meyvəni dilinə vurub, nəfəsinə qoxundurub və yaxud azacıq dişləmiş olsan marallar, cüyürlər diksinib qaçır, həmin “bəxşişi” qəbul eləmir”.

“Marallar” dedim, böyük ədib Əbdürrəhim bəy Haq-verdiyevin məşhur məşədi, kərbalayı, rozəxən “marallar”ı yadıma düşdü. Həmin marallar indi də var ancaq, başqa şəkildə, başqa qiyafədə, başqa təmənnada... Bu “marallar” nəinki yad nəfəs dəymiş almanı yemir, hətta üzə salıb, zora salıb çağrılmamış məclislərə, yığıncaqlara gedir, yuxarı başda oturur, öz ləyaqətsizliyini “ərək” pərdəsinə bürüyürlər.

Əhatəsində olduğumuz təbiətdə də, bizim öz təbiətimizdə də, yəni daxili aləmimizdə də qəribə qanunauyğunluq var. Məsələn adam adamını tapır, xasiyyət xasiyyətə uyuşur, hər iqlimin, hər şəraitin özünəməxsus canlısı, dözümlü olur. Mən bu yaxınlarda iş yoldaşım, jurnalist dostum İsrail Mustafayevlə Orta Asiya respubliklarına e`zamiyyətə getmişdim.

Krasnovodskdan Aşqabada qədər təxminən altı yüz kilometr məsafədə Ağcaqum səhrası uzanır. 26-lar faciəsinin, 26-lar epopeyasının şahidi Ağcaqum! İndinin özündə belə bu amansız səhranın elə yerləri var ki, oralarda heç saksoul da bitmir... Lakin, orada – saksoulun dözmədiyini mühitdə çeçələ barmaqdan kiçik falanqa deyilən canlı yaşayır. Falanqa susuz keçinir... O, atom bombasından, daha dəqiq desək şüalanma-

dan qorxmayan yeganə canlıdır. Falañqanın yanında bizə məlum olan zəhərli ilanların hamısı toya getməlidir...

Görünür ki, uyğunluq, ahəngdarlıq təkcə “gül-bülbül”, gül və yaşılbaş sona birləşmələrindən, “tərəfi müqabillərindən” ibarət deyil. Ləyaqətsiz adamlar kobud, sırtıq, həyasız olurlar. Və yerdə qalan sifətlər bunlardan törənir. Kobudluq, sırtıqlıq, həyasızlıq onların daxili aləminin, “saksoulsuz səhrasının” müdhiş falañqalarıdır. Falañqa güclü-qüdrətli zorba bir şey deyil, iyrəncdir, xırdadır, kəmfürsətdir, yoxsa onu əzməyə nə var ki. Pələng qorxunc olduğu qədər yaraşlıqdır, siçovul iyrənc olduğu qədər qorxuncdur.

Sərtlik, bütövlük, amiranəlik başqa söhbətdir və bunun kobudluğa, həyasızlığa dəxli yoxdur. Sərt adam, düz adam, kişi adam mərd olar, mərdin də ki, qorxusu olmaz! Dibində əlvan daşlar, balıqqulağılar, otlar görünən dumdurur, şəffaf dərinliklərdə adam boğulmaz, boğulmalı deyil, boğulan özündən küssün!

Ləyaqətsiz adamlar öz qorxusundan, canının hövlündən heç vaxt duruluq, saflıq, aydınlıq istəməz. Bunlara bəsitlik, sadələvhlük, səviyyəsizlik deyər. Öz boşluğunu, nadürüstlüyünü gizlətmək üçün ona bulaşlıq, dolaşlıq lazımdır. Təbiətdə də belədir. Bayquş, yarasa işığı, aydınlığı istəməz, istəyə də bilməz.

Dayazı dərin kimi qəbul etmək həm hərfi, həm də məcazi mə'nada dəhşətdir. Trampinin hündür pilləsindən və ya şiş qayadan bir qurşaq suya başı üstə atılıb qanına qəltan olanları gözümlə görmüşəm.

Ləyaqət anlayışı çox böyük və dərinidir. Məclisdə, ictimai yerdə özünü apara bilmək vacib şərt olsa belə, ləyaqət məfhumunu – bu mə'nəvi kosmosu qətiyyəən hüdudlandıra bilməz.

Məsələn, mən o fikirdəyəm ki, o fikirdə olanlarla şərikəm ki, ləyaqətsiz adam heç vaxt yaxşı, həqiqi sənətkar olmayıb və olmayacaq! Axı ilham ürəkdə çağlayır, fikir- düşüncə

beyində qanad açıq. Ürək susuz, işıqsız, dibsiz uçurumlar kimi qaranlıqsa, boşsa, beyin rəzalət və ilan-qurbağa yuvasısa...

Hind toyuğu da tüklərini qabardır, pırpızlaşdırır, tovuz quşu da. Birinin tüksüz boynu qıpqırmızı qızarıq, adamı çimçəşdirir, tərsinə çevrilmiş biz-biz tükləri gözə batır, o biri nazlına-nazlına, İrəm bağının gözəlləri kimi sallana-sallana gəzir, hər lələyi bir rəngdə bərq vurur, hər tərpanişi min cülvə göstərir. Əlbəttə ki, müqayisəmiz, paralelimiz çox şərti və məcazidir. Nəyə qadir olduğunu bilməyən, bilmək də istəməyən adama bənzəyir tüklərini qabardan hind toyuğu!

Ləyaqətsizlik adlandırılan çox böyük və zərərli bəla buradan – dərk etmək istəməməkdən törəyir. Ləyaqətsiz adam şöhrətin kəsə yoluna düşmək üçün hökmən dram, faciə, komediya, heç olmasa musiqili komediya yazır və hökmən də “böyük səhnələrdə” göstərilməsinə nail olur. O, şe`r, hekayə, roman, povest yazır, tənqidçilik və tədqiqatçılıq edir, qalın və çətin romanların, dərin psixoloji pyeslərin tərcüməsinə girişir. Ləyaqətsizlik epidemiyası öz yoluxucu, sirayətəddici tə`sirini göstərə-göstərə yayılır.

Gözlər, qulaqlar, beyinlər, hisslər təbiiliyə, inandırıcılığa, reallığa, bədii məntiqin hasil etdiyi qənaətə, aydınlığa, yerində işlədilmiş adicə sözə həsrət qalır. Poetikanın, sənətin ilk məlum şərtləri, qanunları pozulur. Və bütün bunlar çox “qəşəngcə” əsaslandırılır. Zay məhsulu mətbuatın və camaatın boğazına yeritməkdən ötrü təvazö və mənlilik, düzlük və səmimilik deyilən sifətlərdən qətiyyətlə vaz keçmək lazımdır. “Novatorluq” qalxanı üzə tutulur, “dərinlik” və “orijinallıq” qılınca sıyırılır. Yerinə görə, adamına görə, “səddin” qalınlığına, müqavimətin dərəcəsinə görə üzdənirəq üzlər kağız kimi ağarır, mum kimi saralır, çuğundur kimi qızarıq.

Mətahı xırıd etməkdən ötrü başlayırlar haldan hala düşməyə: əvvəl nəzakətli olurlar, görürlər bir şey çıxmır, başlayırlar bərkdən danışmağa, sonra keçirlər hədəyə,

görürlər xeyr, daş qayaya rast gəlib, qayıdırlar yaltaqlığa, dönürlər tülküyə. Həmin sətirlərin müəllifi belələrini işiylə əlaqədar olaraq, on bir il müddətində “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetinin divarları arasında çox görüb.

Mirzə İbrahimov demişkən, çox vacibdir belə yazıçı olmaq? Əşşi, yemə də bu çörəyi, get daş daşı...

Əsil yazıçı öz yaradıcılıq mənbəyini özündən, öz təbiətindən, öz daxili aləmindən alır. Quru, boz, keçəl dağlardan heç şalalə səsi gələr? Şalalə üçün qarlı-buzlu zirvələr, güneyli-quzeyli döşlər, qanadlanmaq üçün yüksəklik, əks-səda üçün dumanlı dərələr, qalın meşələr lazımdır.

Yazıçının öz-özünü dərk etməsi, öz gözünə inanması, öz əqidəsinə sədaqəti barədə böyük adamlar ibrətamiz kəlamlar söyləmişlər. Lakin, mən çox elə uzaqlara getmək istəməyib lap yaxşı, çox yaxından tanıdığım, qələmini bəyəndiyim, sənətkar iradəsinə qibtə etdiyim İsa Hüseynovdan misal gətirmək istəyirəm. 1971-ci ildə “Gənclik” nəşriyyatının çap etdiyi “Ömürdən izlər” adlı kitabçasının son abzası belədir: “Düşüncələrdən kitablar əmələ gəlir. Bu günə qədər nə yazmışamsa, hətta tarixi mövzuda tərcümə etdiyim yazılar da öz tərcümeyi halımdan doğulmuşdur. Yazıçı öz ürəyini, öz beynini yazmırsa, səmimi deyil, səmimi deyilsə yazıçı deyil”.

Səmimi adam düz olar. Düz adam etirafdan – nəyi bacarıb nəyi bacarmadığını e`tiraf etməkdən qorxmaz. Bacarmamaq zərrə qədər də olsun nöqsan deyil. Bacarmamağı qəsdən başa düşməmək ləyaqətsizlikdir. Şair qiyamət deyib:

Bilməmək eyib deyil, bilmədiyin bilsə kişi
Bunu bilmək özü, əlbəttə ki, bilmək kimidir.

Yazıçı var ki, öz sükutuyla oxucularını illərlə intizarda qoyub. O, pis yazmağa qorxur, ortabab bir şeyi hay-hay yazardı.

Ləyaqəti onun əlində-qolunda qızıldan zəncirə dönüb. Mən belə yazıçılarını sönmüş atəş vulkanlarına bənzədirəm. Onlar palçıq püskürməyi özlərinə rəva görməyib atəş ikən donublar...

İste`dad və zəif iste`dad həmişə, hər sənət sahəsində yanaşı yaşayıb. Və gec-tez hərə öz qiymətini alıb. Orta, zəif əsərə, onun müəllifinə gülmək lazım deyil. Laləzar, gülzar, nə bilim çəmənzar ancaq tünd ətirli, incə rayihəli güllərdən ibarət olsaydı və yerdə qalanları bircə-bircə qoparılib atılsaydı nə olardı? Olardı heç nə... Olardı çeşidlənmiş gül mağazası.

Ləyaqətsizliyi mən onda görürəm ki, sən mahnı qəlibinin (bolvanka) xatirinə gözgörəsi sözü təhrif edirsən, hecayə, qafiyəyə görə mə`lum ifadələri, təbii deyiliş tərzini tərs-avand eləyirsən, hər iki əlin sağ-salamat ola-ola sol qulağını sağ əlinlə, sağ qulağını sol əlinlə qaşıyırsan. Ləyaqətsizliyi onda görürəm ki, ən gözəl aktyorlarımızı səhnədə – sənətin bu mərdanə, çətin meydanında avara qoyursan, çıxılmaz, gülünc vəziyyətə salırsan. Baş açmırıq, kim kimə gülür, kim kimi ifşa edir, nə üçün gülür, nə üçün ifşa edir. Ona görə də qabağına alababat bir şey çıxanda sevinir, deyirsən, canım, bu “Kral Lir”-di ki...

Ləyaqətsizliyi mən onda görürəm ki, hoqqabazlığı, loru dildə desək xalturunu yenilik pərdəsi dalında gizlədə-gizlədə yuxarı başa keçirsən, qənimət kimi qopardığın tə`rifləri ana südütək özünə halal bilirsən.

Ləyaqətsizlər adətən müstəqil ola bilməzlər. Onlar hökmən əldən-ətəkdən yapışmalıdırlar. Başqa cür onlar “pay” ala bilməzlər. “Pay” havayı deyil. Əvəzində adamdan mum kimi yumşaq, sabun kimi sürüşgənlik istəyirlər. Ləyaqətsizlər vüqarlı, şax görünə bilirlər. Məhz görünə bilirlər... Ancaq, nə vüqarlı, nə də şax olurlar. Onların əli əldən üzüləndə isə...

Bərk xəzridən sonra sahilboyu açıq dənizdən azca aralı gölməçələr, axmazlar (əsil axmazlar Abşeronda olmur) qalır.

Dörd-beş yaşlı uşaqların “balaca dəniz” adlandırdığı bu sular elə tez təbəxxür edib yoxa çıxır ki...

Bulağın gözü bata bilər, gum-gum gumbuldayan quyunun qulac-qulac suyu qəflətən quruya bilər, dəniz... ucsuz-bucaqsız dəniz rüzgarla döyüşə-döyüşə geri çəkilə bilər. Bu heç – bu təbiətin hökmüdür, stixiyasıdır. Bir halda ki, təbiətdə mütləq sabitlik, ideallıq yoxdur, deməli insan təbiəti də belədir. Yə`ni heç kim ideal deyil. Hamımız insanıq, diriyik və naqis cəhətlərimiz də var. Çünki, biz canlıyıq, hərəkətdəyik, fəaliyyətdəyik. Əlbəttə, tamamilə

“Biqərəz insan olur görmək
Fəqət tabutidə”

Ancaq, nisbət məsələsi var, necə ki, həmişə olub. Necə ki, insanlar nisbətən tükdən nazik sərhədində bir şeyi başqa şeydən seçiblər və özlərinə təsəlli veriblər və deyiblər: “Bu bundan yaxşıdır”. “Bundan yaxşıdır” – sözü “nə qədər” – sualıyla məhdudlaşdırılmır. “Bundan” “n” dərəcədə, intəhasız dərəcədə yaxşı olmaq olar. Yaxşı olmağın son nöqtəsi, son həddi yoxdur.

Ləyaqət arşına gələn, tərəziyə girən şey deyil. Ləyaqət təkcə sənətə, yaradıcılığa münasibətlə də, vəzifəylə, vətəndərlə də bağlı deyil...

Ancaq yenə də nisbət var. Böyük adamlar, böyük səlahiyyət sahibləri amansız, sərt, qorxunc olduqları qədər də ləyaqətli və həssas olublar. Onların kişi siması həmişə aydın olub, ürəkləri kövrəklikdən, incəlikdən xali olmayıb.

Hindistan əyalətlərinin birində cəmaatın hədsiz müqavimətinə rast gələn Teymurləng müqaviməti qırandan sonra qeyzindən, qəzəbindən daha da cəlladlaşaraq qanlı-qorxunc hökm verir. “Yüz min sanılı qoz kimi yüz min baş bədənindən

ayrılısın!" Qılıncılar işə düşür, cəlladlar yorulur. On min baş kəsilib. Əlişir Nəvai təsvir edir ki, qırmızı nehrdə qara başlar qara daşlar kimi dığırlanırdı. Növbə iki gəncə, iki sevgiliyə çatır. Oğlan istəyir əvvəl özü ölümə getsin, qız da istəyir əvvəl özü... Onların bu sadələvh mübahisəsinə varlığı dəmirdən yoğrulmuş amansız Teymur tab gətirə bilmir. Həm iki sevgiliyə, həm yerdə qalan doxsan min adama gözləri yaşla dola-dola aman verir. Qəzəb allahı qırğını davam etdirməyi ləyaqətini dəyək sığışdıra bilmir. Eybi yox, qoy bu paradoks olsun.

İlk dəfə fransızlarla Ana yurdunun azadlığı və istiqlaliyyəti naminə qeyri bərabər döyüşə girən, Əlcəzairin istiqlaliyyət bayrağını üfüqlərə qaldıran cavan, igid, al qırmızı əbəli, ağ atlı, qalın qılıncılı Əbdülqadir yüksək rütbəli fransız zabitlərini əsir alır. Hərbi əsirlərin qadınlarını Əmir üçün "peşkəş" gətirəndə Əbdülqadir qəzəblə deyir: "Mən düşmənlə elə namus üstündə döyüşürəm, qaytarın bunları geri!"

Böyük adamların, tarixi şəxsiyyətlərin həyatından bəşəriyyətə yadigar qalan belə epizodlar ibrətamizdir...

Sərkərdə Babək və şair Nəsimi, partizan Mehdi Hüseynzadə, sıravı dənizçi Qafur Məmmədov ləyaqət timsalı kimi əbədiyyətə qovuşublar.

Bütün axar sular şələlə kimi hündürdən tökülsəydi, hay-haray salsaydı, qulaq batıran nərilti qoparsaydı təbiətin qoynunda heç nə eşidilməzdi, yarpaqların pıçılısı, otların xışılısı, bulaqların zümzüməsi, quşların nəğməsi və hətta göy gurultusu, bir sözlə bütün melodiyalar itib batardı.

Həmişə, hər yerdə adam öz ləyaqətini ölümə getməklə sübut etməyib, etməyir və etməyəcək. Buna ehtiyac da yoxdur. Haram tikəni süfrəsinə yaxın qoymayanlar elə bu günün ən ləyaqətli adamlarıdır, lap elə qəhrəmanlarıdır. İndi cəngavərlik dövrü deyil. Kosmosu, uzaq planetləri ovuc içindəki cizgilərtək aydın görən zəka və elm əsrində

hamını hər şeylə heyrətə salmaq olmaz. Biz ləyaqətimizin müqabilində heç kimdən xüsusi tərif, mədhiyyə ummalı deyilik. Ləyaqət, insaniyyət, mənlilik, şəxsiyyət göz-qaş kimi hamıda olmalıdır. Təəssüf ki, olmayanda olmur. Yuxarıda adını çəkdiyim dostum İsrailə Aşqabadın al-əlvan, cürbəcür ne`mətlərlə dolub daşan lap ekzotik bazarına tamaşa etməkdən həzz alırdıq. Birdən burada üz-gözünü tük basmış üç-dörd nəfər həmyerlimizə rast gəldik. Onlar nar satırdılar. Özgə yerdə həmyerlimizi alverçi görmək istəməzdik. Səhər-səhər tərtəmiz, gül kimi Aşqabadda elə bil bizim qəlbimizə toxunmuşdular. Nar satanları (söhbət narda deyil) qüruru-muza, şənimizə, ləyaqətimizə sığışdıra bilmirdik.

Daşkənddə bizi müşayiət edən Özbək jurnalisti “Özbəkistan mədəniyyəti” qəzetinin şöbə müdiri Əbdülhəmid müəllimlə alim, şair, dramaturq və bunların hamısından əvvəl gözəl insan Maqsud Şeyxzadənin qərib sükuta bürünmüş məzarını ziyarətə gəldik... Maqsud həmyerlimiz idi. Azərbaycanlı, Ağdaşlı balası idi. O, Özbəkistan torpağına özüylə ləyaqət gətirdi – Ana yurdunun ləyaqətini! Şeyxzadə mübəliğəsiz Özbək elinin barmaqla göstərilən, başına and içilən bir şəxsiyyəti oldu, Özbək ədəbiyyatının müasir klassiki oldu. Yaşasın Ləyaqət! Bizdən Şeyxzadə irsinə Bakının münasibətini soruşdular. Nə bilirdiksə artıqlaması ilə dedik və axırda onu da əlavə etdik ki, şair, ədəbiyyatşünas Xəlil Rza Maqsud Şeyxzadənin həyat və yaradıcılığına həsr edilmiş doktorluq dissertasiyasını yaxın vaxtlarda başa çatdıracaqdır.

Düşənbədə, şəhərin ən gözəl yerində Şərqin böyük korifeyi Rudəkinin canlı, orijinal, əzəmətli monamenti ucalır. Azərbaycanımızın ləyaqətli oğlu, ölməz sənətkar Fuad Əbdürrəhmanovun ruhu şad olsun!

Rudəkinin abidəsi qardaş Tacik elində bizim fəxrimiz, baş ucalığımızdır.

Hüseyn Heseynzadə "Təbiət və poeziya" məqaləsində həqiqi sənətkarla montajçıdan danışarkən onları cins və maddəsi qarışıq düşmüş nacins qartallarla müqayisə edir. Mənim də ağıma belə bir fikir gəlir. İnsan səhnədə, tamaşada aktyorluq edirsə, bu işin öhdəsindən böyük inandırıcılıq və ustalıqla gəlicə, ona deyirlər: Böyük sənətkar! Onu alqışlayırlar, onu təqlid edirlər, başına gül-çiçək səpirlər, onu təltif edirlər, ona heykəl qoyurlar...

Yox əgər... həmin aktyorluq səhnədən enib tamaşa zalına, tamaşa zalından foyeyə, foyedən küçəyə, həyata, məişətə, qrimtsiz, dekorasiyasız bir aləmə çıxırsa, insan həyatda artistlik etməyə başlayırsa onda xudahafiz... Əlvida ləyaqət! Mən belə başa düşürəm. Mən başa düşürəm ki, son nəfəsədək saf olmaq, ləyaqətli olmaq, cildsiz, zirehsiz olmaq, bir üzli olmaq, ilk istinad və dayaq nöqtəsini özü özündə tapmaq igidlikdir. Bu igidliyə görə adama bəs nə verilir?! Mə`nalı, mərd insan ömrü! Bu ömrün müddətində, möhlətində nəyə qadırsənsə buyur!

Ömrü intəhasız bəşər ömrünə calayıb əbədiyyətə qovuşmaq, nəsillərdən-nəsillərə yadigar qalmaq hər bəndənin qisməti deyil, ola da bilməz.

Heç olmasa gözün görə-görə adicə ömrünü ləyaqətlə yaşa! Təbiətin özündə də mö`cüzələr, qeyri-adi əhvalatlar, hadisələr adiliklərə nisbətən az baş verir... Gözlərimiz adi səhərlərə, ayaqlarımız adi yollara, qulaqlarımız adi səslərə, ürəklərimiz adi qayğılara daha çox öyrənib, alışıb. Adiliyin, sadəliyin, aydınlığın dərin mə`nalı şe`riyyətinə eşq olsun!

1972

SİZİN İSTƏYİNİZCƏ

(Mavi ekranda aparıcının suallarına
cavab şəklində çıxış)

Əruz vəznində, on altı misradan ibarət “Gəl, baharım” adlı şe`rim 1944-cü il aprel ayının 3-də “Ədəbiyyat” qəzetində çap edildi. Sevincimdən, qürurumdən o gün özümü və yerişimi itirdim. Bir neçə nüsxə həmən qəzetdən aldım. Gözümə inanmaya-inanmaya iri, qara çap hərfləriylə yazılmış adıma, ünvanıma tamaşa elədim:

“Qabil Nikbin (APİ tələbəsi)”.

Redaksiyaya gəldim... Şe`rimin çapına bilavasitə kömək edən, qəzetin məs`ul katibi, zərgər şarimiz Əhməd Cəmili gördüm. Çaşdığımdan “Əhməd müəllim, Sizə təşəkkür edirəm” əvəzinə, “Əhməd müəllim, Sizi təbrik edirəm” dedim. O, əvvəlcə üzümə tərs-tərs baxdı, sonra gülümsünüb:

– Mən səni təbrik edirəm. – dedi.

O vaxtdan 44 il keçsə də mən bu günün özündə də təzə bir yazım çıxanda, öz imzamı görəndə sevinirəm. Bilmirəm ki, bu yaxşıdır, ya pis.

Mənə elə gəlir ki, heç kim, heç bir yazı-pozu adamı konkret deyə bilməz ki, o, hansı əsərini yazanda və ya yazıb qurtarandan sonra özünü əsil şair, nasir, dramaturq, tərcüməçi, tənqidçi hesab edib. Burada dəqiq cavab qeyri-mümkündür. Ancaq, münasibət, mülahizə, mətbuatın, ictimaiyyətin, sənət aləmindəki nüfuzlu şəxsiyyətlərin rə`yi, rəftarı, praktik təşəbbüsü adamda, xüsusən gənc müəllifdə özünə qarşı inamı qüvvətləndirir, onu ardıcılığa səsləyir.

Mənim ilk şe`rlərim o zaman böyük fasilələrlə çap olunurdu. Hesab edin ki, "Qara şanı" adlı ikinci, bəlkə də üçüncü şe`rim ilk "Gəl, baharım"dan bir il, il yarım sonra çap edildi. Şe`ri "Ədəbiyyat" qəzetinə verib, nəticəsini bilməyə, öyrənməyə həm utanır, həm də cəsarət etmirdim. Qəzetin redaktoru – məşhur, qocaman, adlı-sanlı, bir az da unudulmuş alim – akademik Məmməd Cəfər Cəfərov həm də mənim müəllimim idi. O, API-də bizə Rus ədəbiyyatı tarixindən mühazirələr oxuyurdu. Yaz idi, imtahan sessiyası başlanmışdı. İmtahana gəlmişdim. Məmməd Cəfər müəllim:

– Buyur, bilet çək. – dedi.

Elə bilet çəkib sualları oxuyurdum ki, cavab verməyə hazırlaşım. Məmməd Cəfər müəllim dedi:

– "Qara şanı" şe`rin xoşuma gəlib, sabahkı nömrədə oxuyarsan.

Bu xəbər məni elə həyəcanlandırdı ki, bildiklərimin hamısı yadımdan çıxdı, fikrim dağıldı. Müəllim:

– Ver bura zaçot kitabçanı. "Ə`la!" Səni mən dağınıq elədim. Eybi yox, yaxşı şe`r yazma bilmək də imtahanıdır – yaradıcılıq imtahanı!

Yenə bir il fasilədən sonra "Yetim segah" adlı bir şe`rimin çapında, onun barəsində yaxşı fikir yaranmasında Səməd Vurğunun, ilk kitabımın redaktoru Osman Sarıvəllinin böyük rolu, haqq-sayı olub. Səməd Vurğun həmən şe`ri başqa bir cavan şairin eyni mövzulu poemasından daha təsirli hesab etmişdi. Müharibə o zaman hamının, bütün ədəbiyyatın əsas mövzusu idi. Bəli, ustad sözünün, müəllim zəmanətinin sehri güclüdür, qaynağı qopan deyil. Mənim yaradıcılığımın ilk təməl daşları belə suvandı, belə düzüldü.

Dost hər şeydən əvvəl bütövlük, xasiyyət və e`tiqad vahidliyi deməkdir. "Dost" kəlməsi heç hecalara da bölünmür. Füzuli:

Dust bipərva, fələk birəhm, dövran bisükun.
Dərd çox, həmdərd yox, düşmən qəvi, tale zəbun.

Dostluq qarşılıqlı və təmənnasız olmalıdır. Biri-birindən asılı olan, biri-birindən işi keçən (işini düşmək başqa şeydir) adamlar dost ola bilməz. Sənət, qələm dostluğu çox yaxşıdır. Ancaq, vacib deyil ki, adamın dostu hökmən onun çalışdığı sahədən olsun. Məsələn, mənim və güman ki, hamının elə dostlarımız var ki, onların ədəbiyyata, incəsənətə, elm aləminə dəxli yoxdur. Bəs nəyə dəxli var onların? Kişiliyə, adamlığa, ləyaqətə!

Dostluğun dünyası dastan olmalı,
Dostluğun mə'nası ümman olmalı.
Dostluq daş-tərəzi, alver deyildir,
Dostluğun sevdası vicdan olmalı.
Dostun düşməyə çevrilməyi dəhşət!
Düşmənin dostu çevrilməyi qiyamət!

Əhvali-ruhiyyə, ovqat ilin hər fəslində yaxşı da ola bilər, pis də. Bu, insanın, xüsusən də yaradıcı adamın mə'nəvi dünyasında, daxili aləmindəki qabarma və çəkilmə ilə əlaqədardır. Şəxsən mən xoşniyyətli bir səfər ərəfəsində, baş verəcək yaxşı bir əhvalatın intizarını çəkəndə, təzə bir şey tapıb onu ürəyimcə yazma bildiyim vaxt, səhər qəzətdə şe'rimin çıxdığını görəndə, bir könül sevindirəndə, kiminsə kəmərinə gələndə, qonorar alanda özümü xoşbəxt hesab edirəm. Qışın günəşli və sakit havalərini xoşlamıram. Qışın günəşli havasını e'tibarsız və qeyri-səmimi adamlara oxşadıram.

Qışda qar istərəm, boran istərəm,
İmtahan zəhmli tufan istərəm.

Qarlı-çovğunlu, küləkli, yağışlı havalarda dostlarım zəng edib – Hə, bu lap sənin havandır – təbriklər! – deyirlər.

“Küləkli havalarda, yağışlı havalarda” adlı şe`rim də məhz həmən əhvali-ruhiyyədən yaranıb. Mən ümumən kövrəkliyə daha çox mailəm.

Məhəbbət ən ülvi insani hiss və duyğudur – ədəbiyyatın əbədi mövzusudur. Hər fərdin də öz məhəbbət aləmi, məhəbbət dünyası olur, sevgi macərası olur. Şair bütün bunları konkret mövzu kimi kəşf edəndə, onun ifadəsi üçün boyalar, detallar və dil ifadə tərzini tapanda şe`r yazır. Yoxsa plan doldurmaq kimi, qarşıya məqsəd qoyub ayrıca “Məhəbbət şe`rləri” yazıb, – indi də sizə məhəbbət şe`rləri oxuyacağam, – deyə auditoriyaya, yığıncığa müraciət edən şairləri mən qeyri-təbii görürəm.

Bəli, indi xaricə səfər o qədər də çətin problem deyil. Lakin, mən 70-71-ci illərdə bu işə girişdim və 1973-cü ilin fevralında Misir və Suriya Ərəb respublikalarına yola düşdüm.

Hələbə can atırdım. Əsas məqsədim oranı görmək idi. Mən Hələbə tam hazırlıqlı, qəlbi və əli dolu gəlmişdim.

İllərdən bəri yazdığım “Nəsimi” dastanının son nöqtəsi uzaqdan da olsa, hər halda görünürdü. Hələbə axşam çatmışdım. Yoldaşsız və bələdçisiz idim. Mehmanxanaya girməklə şəhərə çıxmağım bir oldu. Az qala sübhə kimi şəhərin – bu qədim, əsrarəngiz, tilsimli Hələbin qədim və qaranlıq (müasir Hələb də var axı) məhəllələrində dolaşdıqca, elə bil Nəsimini görürdüm, o mənimlə yanaşı addımlaya-addımlaya – sən hara, bura hara, bura necə gəlib çıxdın? – deyirdi.

Bütün bu hiss-həyəcanlarımı Hələbdə Nəsimi ilə xəyali görüşə həsr edilmiş “Ehey” adlı şe`rimdə yazmışam.

Yağdı göz yaşlarım ağ yağış kimi,
 Tarix tilsimini qırdı hicranın.
 Gətirib gəlmişəm sənə Nəsimi,
 Kövrək salamını Azərbaycanın.

Hələb səfərim barədə mən televiziya da ayrıca danışmışdım.

İnstitutu qurtarıb Yardımlıda müəllim işləyəndə “Odunçular” adlı iri həcmli süjetli şe`r yazdım. Bakıya qayıdanda şe`ri Mirzə İbrahimovun başçılıq etdiyi məşhur və tarixi “Gənclər günü” yığıncağında oxudum, bəyənildi, çapa məsləhət görüldü. Səməd Vurğun şe`rin sərlövhəsini xüsusilə bəyəndi. Söhbət dağ kəndində qarlı qış günlərində yanacaqsız qalmış, şagirdləri üşüm-üşüm üşüyən məktəbə tə`cili, çətin təbii şəraitdə meşədən odun qırılıb gətirilməsindən, konkret adamların fədakarlığından gedirdi – təbii ki... təbii təsvirlər fonunda.

Elə şe`ri makinaçıdan alıb ora-burasına baxırdım ki, Məmməd Rahim gəldi. Dik ayağa qalxdım. Şe`ri aldı, oxudu.

– Yaxşıdır, – dedi – redaksiya hey`ətinin (“İnqilab və mədəniyyət” jurnalı) üzvü kimi mən də razıyam. Ancaq sərlövhəsi dəyişilməlidir. Necə yə`ni “Odunçular”? Odunçular elə hər dövrdə olub da. Söhbət sovet adamından, kolxozdan, kolxozun məktəbə köməyindən gedir...

Və Məmməd Rahim “Odunçular” sözünü pozub üstündən yazdı “Kolxozçular”. Qaldım kəsik-kəsik. Necə e`tiraz edəydim, abır-həya, böyük-küçüklük, həm də ehtiyat – birdən ma`ne olar, yazım getməz. Bu mənim jurnalda çıxması ilk yazım idi. Həm də axı necə deyəydim ki, bu sərlövhəni Səməd Vurğun – Səməd müəllim bəyənilib. İki nəhəngin, iki böyüyün arasına narazılıq salar, iki böyüyün arasında qala bilərdim.

Qorxa-qorxa aparıb şe`ri jurnalın redaktoru Mehdi Hüseynə təqdim edəndə gördüm Səməd müəllim tərs kimi oturub burada. Dedi:

– Mehdi, bu çox realist və romantik şe`rdir, – birdən gözü sərlövhəyə sataşdı, – Ayə, bəs bu sərlövhəni niyə pozub zay eləyibsən? Nə “kolxozçular”, a bala?

– Mən pozmamışam.

– Bəs kim pozub?

Başımı aşağı salıb susdum. O da başını min bir məna ilə yelləyə-yelləyə “Kolxozçular” sözünü qəzəblə, qətiyyətlə pozub üstündən bir də yazdı “Oduñçular”.

Mən burada, olan əhvalatı danışdım. Ancaq Məmməd Rahimin haqq-sayını, dəqiqliyini, qayğıkeşliyini unutmaq, yerə vurmaq onun varissiz ruhuna, gedim-gəlimsiz məzarına ehtiramsızlıq olardı.

“Oduñçular” şe`ri elə “Oduñçular” sərlövhəsiylə 1949-cu il “İnqilab və mədəniyyət” jurnalının aprel nömrəsində çap edildi.

Ən e`cazkar təbiət hadisələrini, lövhələri, mənzərələri, ən zərif insani münasibətləri, hiss və duyğuları, fəsillərin yaradışğını şe`rə bənzədirlər. Bənzədirlər niyə? Elə sadəcə olaraq deyirlər ki, günəşin dağlar dalından boylanması, dənizdə batması, körpənin ilk addımı, ilk sevgi anları şe`rdir. Düz deyirlər. Şe`r haqqında Aristotel də, Bualo da, Belinski də, Şərq müdrikləri də düz deyiblər. Hüseyn Arif şairimiz də “Şe`r deyilmi” adlı, məhz 50-ci illərdə yazılmış gözəl şe`rində:

Məndən təzə şe`r xəbər alan dost,
 Bəs yazın gəlməsi şe`r deyilmi.
 Dərədə moruq dər, döşdə çiyələk,
 Gah yağış xoş gəlir, gah sərin külək.
 Yaş ötür... doymayır dünyadan ürək.
 Yaşamaq həvəsi şe`r deyilmi.

Hamısı düzdür, hamısı şe`rdir. Ancaq, bir ədəbi janr kimi söz sənətinin konkret ifadə vasitəsi kimi şe`r nədən ibarətdir? Şe`rdə nə olmalıdır?

Şe`rdə konkret predmet olmalıdır. Şe`rin konkret məzmunu olmalıdır, şe`rin konkret ahəngi, forması, musiqisi, ritmi olmalıdır. Bunların biri də olmasa şe`r yoxdur. Misal üçün Aşıq Ələsgərin məşhur "Düşdü" qoşmasını götürək.

Bu üç komponent, bu üç şərt üçü də bir-birini tamamlamalı, üçü də şairin, əsl, anadangəlmə şairin istə`dadının bəhrəsi olmalıdır. Öz istə`dadsızlığının sün`iliyini, zorən təbibliyini guya sərbəst vəznə ört-basdır etmək istəyənlər bilməlidirlər ki, sərbəst vəznin əvvəla ahəngi, ritmi, alletrasiyası və musiqisi var, predmeti və məzmunu var. Mücərrəd cəfəngiyyatla sərbəst vəznli şe`ri biri-birinə qatmaq olmaz. Poeziyamızda sərbəst vəznli şe`rin ən gözəl nümunələrini yaradan xalq şairimiz Rəsul Rza idi ki, o, əruzunu da, hecanın bütün taktlarını da gözəl bilirdi və hər üç vəzndə yazıb-yaradırdı. İndikilər isə acizlikdən, bilməməzlikdən, belə lap açıq və qısa desək, fitri istə`daddan məhrum olduqlarına görə, sadəcə olaraq anadan şair doğulmadıqlarına görə vəznlərdən, əlbəttə yadda daha çox qalan vəznlərdən yan keçməyə məcbur olurlar. Belələrinə Müşfiqin bu ibrətamiz sözlərini xatırlatmaq pis olmaz.

Şairə ilhamdan maya gərəkdir,
Anasız uşağa dayə gərəkdir.
Şairəm söyləyir yerindən duran,
Adamın üzündə həya gərəkdir.

GƏLDİK İSA BULAĞINA

Payız gəlib, havalar soyuyur, yaşıllıqlara dən düşür. Dağlardan, bağlardan, bulaqlardan, sahillərdən ələ ayaq çəkilir. Həmişə belə olub, belə də olacaq... Amma, ələ ayaq tamam kəsilmir. Təkəm-seyrək ləpirlər yollardan, cığırlardan silinmir. İnsan və təbiət bir-birindən ayrı yaşaya bilməz. Bu ünsiyyət fəsillərin rənginə, ahənginə görə ancaq şəklini, ifadə tərzini dəyişə bilər.

Son bahar. İsa bulağı – Qarabağın şərbət dolu piyaləsi! Qızıllaşan, xəzəlləşən meşədə əsəblərin dərmanı olan bir az hüznü, bir az qəribsəmiş sükut var. Göylərdən, yerlərdən rütubət ətri gəlir.

Bulağın başında bir nəfər – yetmiş beş-səksən yaşlı kişi dayanmışdır. Onun nurani siması böyük sənətkarlıqda ümumiləşdirilmiş bədii əsər qəhrəmanını xatırladır. O, həm fiziki zəhmətlə məşğul olan qüvvətli adama, həm müdrik, intellekt sahibinə, həm həssas qəlbli, zərif duyğulu incəsənət xadiminə, həm nəsil-nəsil insanlar tərbiyə etmiş dərya səbirli müəllimə oxşayır.

O, əlini qoşa yoğun borulardan birinin altına tutdu. Zərrələr kişinin üz-gözünü, üst-başını islatdı. Öz-özünə:

– Hə, bayaqdan əlimi saxlamışam, heç bu su əsər eləmir. Yayda adamın hünəri nəydi ki, belə duraydı, kəsərdi ülgüc kimi. Qaydadır, hava soyuduqca yerdən çıxan sular isinər. Qar yağanda görürsən ki, bulağın gözündən, çeşmənin çuxurundan buxar qalxır. Elə bil adam pəncərənin buz bağla-

muş şüşəsinə hovxurur, hey nəfəs verir. Buranın əsil səfəsi yaydadır. Çox gəlmişəm, çox görmüşəm, böyük, mö`təbər kişilərlə! Çox gəlirlər. Qayda belədir.

Birdən kişinin ayağı altında şüşə xırçıldadı. Butulka qırıqları. Daş novçada etikətlər üzürdü, ora-bura ilişib qalanı da vardı: "Moskovskaya", "Jiqulevskoye", "Mədrəsə", "Badaamlı", "Portağal". Novçada pas atmış konserv qutuları, banka, stəkan parçaları görünürdü. Kişini heyrət götürdü:

– Bu nədir, niyə belə? Olmaya bu tullantılar yayda ürəyi yana-yana İsa bulağına tələsənlərin, sudan içib "oxay!" deyənlərin təşəkkürnaməsidir?

Qoca bulağın başından aralanıb fikirli-fikirli ətrafı gəzir. Onun gözlərindən təəssüf, qəzəb oxunur.

– Ağacların dibində bu zibilliyi kim salıb? Leş-başı, süfrələrdən qalmış kabab qırıntılarını, yemiş, qarpız qabığını kim bura səpələyib? Hansı mə`nəvi-vətəndaşlıq vicdanını itirmiş adamlar Qarabağın bu səfalı guşəsini qara günə qoyub çıxıb gediblər?

Kişi bir qədər də dərinliklərə gedir. Ağacların dövrəsində, harda necə gəldi düzölmüş ocaq daşlarının həndəvərində qan laxtaları, sür-sümük, qəzet parçaları...

– Yox, qayda belə deyil! Bizim nəsil bu yerlərə qıbləgah kimi, gözəllik mehrabı kimi baxmışdır. Bəs indi, bəs indikilər?! Qanunla indi keçmişdən irəli, indikilər də ki, hesabla bizlərdən çox gözüaçıq, çox oxumuş, çox bilmiş! Elə isə nədir bə`zilərinin bu ləyaqətsizliyi? Ana torpağa, ana təbiətə qarşı hörmətsizlik haradandır?

O, bir ağaca söykənib fikrə gedir, bütün bunların səbəbini, səbəbkarını axtarır. Xəyalına ay yarım, iki ay bundan əvvəl İsa bulağındakı qələbəliyi, hay-küyü gətirir... O, xəyalına gətirir, mən isə yayın əvvəlində İsa bulağındaydım...

Bir qrup yazıçı Molla Pənah Vaqifin yubileyi ərəfəsində ölməz şairə həsr edilmiş ədəbi gecələr, yığıncaqlar keçirmək üçün Qarabağa gəlmişdi. Ağdamda və Şuşada zəhmətkeşlər, oxucular, ziyalılar və eləcə də dost-tanışlar bizi səmimiyyətlə, xalqımıza məxsus qonaqpərvərliklə qarşıladılar. Şuşaya çatan kimi bizi maşınlara əyləşdirib, birbaşa İsa bulağına apardılar. Bu, təbii idi. Çünki Şuşa qalası ətrafında İsa bulağı kimi ikinci gözəl yer yox idi.

Bəli, bu ə'la, yer ə'la, hava ə'la! Yenə təkrar edirəm: bunlar hamısı çox gözəl, çox yaxşı idi. Demək olar ki, Şuşada olduğumuz bütün günlərdə İsa bulağına gəlirdik. Xoşagəlməyən, qocanı qəzəbləndirən cəhətləri də elə orada müşahidə etdim.

Növbənöv maşınlar, motosikllər ardı-arası kəsilmədən gəlib yan-yana, üz-üzə, nə bilim hər necə gəldi dayandılar. Aləmi toz bürüyür. Günəşdən yanıb qaralmış 10-12 yaşlı bir uşaq sürücülərə eyni sözlərlə müraciət edir:

- Əmi, maşına baxım?
- Bax!
- Bir manatdır ha...
- Əə, di yaxşı...

Fikirləşirdim ki, görəsən bu “Volqa”ların, “Moskviç”lərin, lap motosikllərin “başına bir iş gəlsə”, sahibləri bu uşaqdan nə tələb edə biləcəklər? Nə isə, bu birinci hərcmərclik.

Baxımsızlıq, qəza, mübahisə... halbuki, çox asanlıqla bunun qarşısını almaq olar: bulağın ərəzisindən tamamilə kənarda avtodayanacaq təşkil etmək və ora rəsmi gözətçilər qoymaq yoluyla. Axı, İsa bulağına adamlar istirahətə gəlir, qan qaraltmağa, nigarançılıq çəkməyə yox.

Bulağın suyu iki yoğun borudan axır. Ora eyni vaxtda min əl uzanır. Min vedrə, min qazan, min bidon çingildəyir.

- Növbəyə dur!
- Növbə mənimdir.

Suyu iki yox, iyirmi iki (söz gəlişi) borudan axıtmaq olarmı? Olar. Basabas seyrələrmı? Seyrələr.

Camaat bulağın novçasına hər nə gəldi atır, tökür. Dolu şüşələr, yemiş, qarpız, pomidor, alça, gavalı. Sonra da axtarhaaxtar düşür.

- Bizim şüşələr itib.
- Bizimki sınıb.
- Vay, əlim kəsildi.

Ölçü götürmək olar. Əgər bu mümkün deyilsə, heç olmasa bulağın gözünə şey-şüy qoymaq qadağan edilsin. Hər şeyi də qanun gücünə görməkmi olar? Bəs şüür, dərrakə, ictimai yerdə davranış qaydaları nə üçündür? İsa bulağı elinobanın istirahət ocağı, istidən bura pənah gətirənlərin səringahıdır.

İsa bulağında hər gün neçə-neçə heyvan kəsilir, onların tullantısı haraya gəldi atılır. Milçək-həşərat adamın amanını üzür. Bu natəmizliyi tö`rədənləri cəzalandırmaq, cərimə etmək lazımdır! Olmazmı ki, burada xüsusi xidmət məntəqəsi düzəldək, sallaqxana tipli bina təşkil edək (bulaqdan kənarda), qəssablar cəlb edək və s.

Nə üçün bu ətrafdə səhiyyə işi başlı-başındadır? Yə`ni buraya beş-on səliqəli, üstü rənglənmiş zibil qutusu gətirib qoymaq və dolduqca gündə heç olmasa bir dəfə xüsusi maşınla daşıyıb aparmaq çətindirmi? Rayon təşkilatlarının əlində bu nə böyük işdir? Xırda görünən həmin məsələ, adamın əhvali-ruhiyyəsinə pis təsir edir!

Hanı İsa bulağında milis məntəqəsi, drujinaçılar? Hələlilik inzibati orqanlara, inzibati qanunlara ehtiyac yoxdur!

İsa bulağı xalis kurort yeridir. Əgər bu belədirsə, hanı burada həkim məntəqəsi? Heç olmasa bir-iki nəfər orta tibb xidmətçisi? Üstü qırmızı ay ulduzlu bir balaca dərman çamadanı! Bir damcı nanə çövhəri, bir gilə yod, bir qırıq həb,

yeri düşəndə insanı xətdən qurtara bilər.

İsa bulağında rahat-rahat əyləşib süfrə açmağa, asudə çörək yeməyə şərait yoxdur. Beş-üç açılıb-yığılan stol, stul var ki, kim zirək tərpəndi onundur. Ya da gərək çörək yeyənlərin başının üstünü kəsdirib növbə gözləyəsən.

Burada geniş köşklər, üstüörtülü (yağışdan, günəşdən qorunmaq üçün) oturacaqlar düzəltmək lazımdır.

İsa bulağına hamı özüylə yemək-içmək gətirmir. Gətirə bilmir və ya gətirmək istəmir. Burada, mədəni ticarət adına... hündür bir yerdə balaca bir dükansayaq var, bir də dildən və əldən zirək bir kişi. O, həm satıcıdır, həm qəssab, həm kababçı.

Xoşa gəlməyən bir hadisəni də xatırlatmaq istəyirəm. Deməli, bir yanda yoldaşlarınla əyləşibsən. Onda görürsən ki, dəvətsiz-filansız bir "Şərq üçlüyü", "xanəndə" və "sazanda" gəldi oturdu sənin qənsərində. Heç bir sifariş olmadan başladı sənin üçün çalib-oxumağa. Bu, son dərəcə istə`dadsız, naşı və hər şeydən əvvəl, heysiyyətsiz adamlar "haqlarını" alandan sonra da səndən əl çəkən deyillər.

Qarabağ məşhur xanəndələr, musiqiçilər Vətənidir. Belə yerdə musiqi xalturaçılarının olması adamı təəccübləndirir. Qarabağın özfəaliyyət kollektivləri bütün Azərbaycanda tanınır. Onlar arabir bura gəlib camaata mədəni xidmət göstərə bilməzlərmi?

İsa bulağında görürsən ki, hansı ağacın budağından, hansı ocağın başındansa bülbül cəh-cəhi gəlir. Belə xoş avazla oxuyan Qarabağ uşaqlarıdır. Zəngülə vururlar. Ancaq, bu zəngüləni pozan bir səs də var idi. Qulağı deşən xaric, yeknəsək səs. İsa bulağına haçan gəlirdik, eşidirdik:

Sən, sən, sən...

Mən, mən, mən...

Azərbaycan torpağında loğman bulaqlar çoxdur. İsa bulağı bunların arasında xüsusilə fərqlənir. O, tarixən Şuşa kimi bir şəhərlə bağlıdır. Onun adı bir çox məşhur şəxsiyyətlərimizin adından ayrılmazdır. İsa bulağı şairlərimizin, xanəndələrimizin dilinin əzbəridir. Elə adamı düşündürən də, yandıran da budur. Həmin nurani kişi də bunu fikirləşir. İsa bulağının adına layiq mənzərəni təsəvvüründə yaradır, arzu edir. İndi payızdır. Sağlıq olsun, gələn yay İsa bulağına bir də gedərik...

1968

YARALAR

Bütün xoşbəxtlər biri-birinə oxşayır. Bədbəxtlər isə hərəsi bir cürə bədbəxtidir. Lev Tolstoyun bu dərin, müdrik, misilsiz və çox dəqiq, əyani təsəvvür yaradan kələmını yadıma salıb fikirləşirəm: bəs görəsən biri-birinə oxşamayan, hərəsi bir cürə bəxti kəm olan, hərəsi bir dərdə düçar olan bədbəxtlərin hansı daha bədbəxtidir. Axı hökmən və hökmən nəsə nədən aşağıdır, yuxarıdır, kimsə kimdən yaxşıdır, yamandır, kimsə kimə görəse əlacsız, ümitsiz, davasız-dərmansız, kimsə kimə baxanda şükürlü, toya getməlidir.

Deyirlər “köçkün”. Belə söz, ifadə, anlayış yoxdur. Var “köç”, “köçəri”, “köçüb gedən”, “köçüb gələn”. Burada sevinc də var, göz yaşı da var, bəlaya düşmək də var, ağ günə çıxmaq da var, ayrılıq da var, vüsal da var. Yə`ni “köç” anlayışı xalis dərddən, bələdan, faciədən ibarət deyil.

Var “qaçqın”. Qaçqın köçdən çox pisdir. Nədənsə, nələrdənsə, kimdənsə, kimlərdənsə qaçırsan ki, başını götürüb gedirsən ki, məsələn, zəlzələdən, istidən, soyuqdan, quraqlıqdan, seldən-daşqından (əlbəttə bu təbii fəlakətlər tez-tez baş verərsə), yadelli işğalçıların basqınından, müxtəlif müdhiş yoluxucu xəstəliklərdən, zəhərli ekoloji mühitdən, hərbi sınaq zonalarından, hərbi poliqon sınaq hündəvərlərindən baş götürüb qaçırsan. Qaçmayan da olur, dözən də, səbr edən də olur. Deməli “qaçqın” anlayışının özündə də nə isə işartılı, cüz`i, bəlkə də daha aşkar könüllülük var. “Könüllü”

əhvalatı isə bilirsiniz nə böyük təskinlikdir, nə qədər mə'nəvi bəraətdir.

Var didərgin! Didə farsca "göz" deməkdir. Didərgin gözdən, nəzərdən uzaq və ya uzaqlaşdırılmış, ayrı salınmış, indiki mə'nada və ya ictimai-sosioloji mə'nada ayrı salınmış, ora-bura dağdılmış, səpələndirilmiş, pərən-pərən salınmış, pərakəndə düşmüş deməkdir. Dəhşətdir. Dünyada "didərginlər faciəsi" deyilən bir faciə var. Bu barədə çox yazılıb. Lakin. Nə lakin? Didərgin də yə'ni "lakin?!" Didərgin də ümid, əl yeri?

Bəli, ümid və əl yeri! İş burasındadır ki, didərgin də bir yerə cəm olub bir yerə toplaşa bilər, faciəyə sinə gərib qəddini düzəldə bilər. İş burasındadır ki, xoşbəxtlik, ümid, təsəlli, mə'nəvi təskinlik burasındadır ki, didərginin sinəsinə təhqir dağı basılmayıb, ürəyinə təhqir xəncəri yeridilməyib. Didərginin ləyaqəti tapdanmayıb – bu zülmət içində işıq, fəlakət içində səadətdir.

Bir də var qovulmaq. Qovulmaq təhqirin ən dəhşətli, ən dözülməz şəklidir. Təsəvvür edin ki, bir adamı hətta tamamilə haqlı olaraq bir məclisdən, qonaqlıqdan, yığıncaqdan, toydan, lap vaydan-yasdan qovanda – əgər o adam adamdırsa, buna tab gətirə bilmir, bunu öləncən heç kimə bağışlamır, bacaranda lap qisas alır. Hələ mən haqlı olaraq qovulan adamı deyirəm, o ki, qaldı haqsız qovulan ola.

O ki, qaldı iki yüz min nəfər ola, qız ola, gəlin ola, hamilə ola, uşaq ola, südəmər ola, qoca ola, şikəst ola. O ki, qaldı zorakılıq ola, xəsarət ola, namusa, izzəti-nəfsə sözün hərfi mənasında təcavüz ola. Atın çidarda, itin zəncirdə, pulun əmanət kassasında, pal-paltarın asılıqanda, xörəyin ocaqda, topdağıtmaz, qurulu ev-eşiyin uzaqda qala, lüt-üryan, rəhmətlik anam demişkən ələm yesir qışın sazağında, qarlı aşırımlardan aşıb qırılı-qırılı, tökülə-tökülə

Azərbaycana, Bakıya gəlib töküləsən, pənah gətirəsən, beş-üç nəfər dələduzun, kişiliyini orada yox, burada göstərmək istəyənin ucbatından adına da Yeraz deyələr – böyük müsibətdir. Bəs nəticəsi nə oldu, əks-sədası nə oldu? Nə olacaq? Azərbaycanda, onun hər yerində, bəli, məhz hər yerində və Bakıda yaşayan ermənilərin – heç birimizdən güldən ağır söz eşitməyən, bizdən, yə`ni ən firavan azərbaycanlıdan da kef-damaqla yaşayan ermənilərin lov müsibəti və 19-20-si yanvar gecəsinin Bakı qırğını, obrazlı desək Kərbala müsibəti. Ağıma gəlməzdi ki, mən bu günün müasir mərsiyəsini yazmalı olacaqmışdım. Allah heç bir şairə öz xalqının mərsiyəsini yazmaq qismət eləməsin.

Gecəni atəş ilə qırmızı dan eyelədilər,
Xalqımı, millətimi gülləbaran eyelədilər.

Yadıma Ermənistanın Qafan rayonundan gələn ilk qovulmuşlar dəstəsi və həqiqətən də iste`dadlı, səmimi jurnalistimiz Ələkbər Abbasovun bu qeyri-adi (o vaxt üçün) vəziyyətlə əlaqədar televiziya ilk həyəcanlı çıxışları düşdü. Ələkbər deyirdi:

– Bu ola bilməz, sizə neyləyə bilərlər? Gəlibsiniz xoş gəlibsiniz, gözümüzün üstündə yeriniz var, ancaq şayiələrə uymayın, qayıdın dədə-baba ocağınıza.

Ələkbər səhv edirdi. Ancaq, onda günah yox idi. Günah Moskvada idi. Mə`lum, açıq məsələləri təkrar etməyə nə ehtiyac və bu təkrarın nə faydası? İş işdən keçib. Mən inanmıram ki, ən azı 10 il, 20 il, bəlkə 50 ilə bu işlər, bu qanlı işlər sahmana düşsün. Ancaq, bir şeyə inanıram ki, hər iki xalq Ermənistan və Azərbaycan yaralarının sağalmağını istəməmiş olmaz. Mümkün deyil ki, bu fəlakətlərin sonu görünməsin. Dost da, düşmən də sülh şəraitində yaşaya bilər.

Qovulmuşlar öz yurd-yuvasına qayıda bilməsələr də və bunu heç kəs heç kəsə bağışlaya bilməsə də, sülhsüz, sülhsüz, yenə də sülhsüz keçinmək olmayacaq. Ancaq və ancaq sülh içində asudəlikdə ölümsüz-itimsiz bir məqamda açıq başla, arxayın ürəklə düşünmək, daşınmaq, tədbir görmək olar.

1990

BİZİM BORCUMUZDUR

– Allo!

– Da!

Dəstəyi qaytarıb qoyub, telefon nömrələri yazılmış dəftərçəmə nəzər salıram. Yox, nömrəni səhv yığmamışam. Bura xalis Azərbaycan ziyalılarında birinin, köhnə qələm yoldaşım filankəsin mənzilidir ki, var. Bəs nə üçün “bəli”, “buyurun”, “əşidirəm” və ya sadəcə olaraq beynəlxalq “allo” əvəzinə mənə “da!” deyə hay verirlər? “Da” nə qadağandır, nə qəbahətdir. Ancaq, axı nə üçün “Da!”. Bəlkə dostumun telefon nömrəsi dəyişib? Lap sonuncu mə'lumat kitabçasına baxıram, filankəsin iş yerinə zəng çalıb öyrənirəm ki, nömrə həmən həməndir, dəyişib eləməyib... Bir də, iki də zəng çalırım.

– Da!

“Da” eşidən kimi danışığı kəsirəm. Lap yəqin ki, ora düşməmişəm. Yenə həməncə nömrəni yığıb “da” eşidirəm və bu dəfə çarəsizlikdən soruşuram:

– Allo, bağışlayın, bura filankəs müəlimin evidir?

– Bəli.

– Siz onun nəyisiniz?

– QIZI.

– Bəs, ay qızım, ay sağ olmuş, nə üçün bayaqdan “da” deyə-deyə məni çaşdırırsan? Elə bilirəm ki, səhv zəng çalırım. Belə şey olar, axı sən yazıçı, ziyalı balasısan, təhsilini də öz dilimizdə almısan.

– Bağışlayın, Qabil müəllim.

Bu, zahirən xırda şeydir, giley-güzara, çənə-boğaza dəyməz. Bəli, zahirən! Əslində isə ana dilinə e`tinatsızlığın ifadəsidir, əlamətidir. Həmən “da”nın üstündə qohumlarımdan tutmuş lap tanımadığım (yeri, məqamı düşəndə) adamlarla zilə çıxmışam.

İkinci ştrix:

– Allo!

– Bəli!

Sevinirəm. Ancaq, həmən andaca sevincimə xal düşür.

– Atan evdədir?

– Bəli!

– Zəhmət olmasa çağır.

– İndi.

Bax, sevincimə xal salan da bu andıra qalmış “indi”dir. Dilimizdə “indi” sözü var, gül kimi də bir söz! Ancaq, telefonda “indi” eşidən kimi başa düşürəm ki, bu uşaq, yeniyetmə, cavan ana dilində oxumur və ya oxumayıb, ana dilini bilmir, pis bilir, ayrı-ayrı sözləri, kəlmələri əlaqəsiz, mexaniki işlədir. “Seyças” rus sözünün müqabilində ağına ancaq “indi” kəlməsi gəlir. Yoxsa o deməliydi: “bu saat”, “bu dəqiqə”, “baş üstə”, “gözləyin”. Xülasə, Azərbaycan dilinin təbii axarıyla danışmalıydı.

Mən təzə-təzə maşın sürməyə başlayanda qohumum Böyükağa Əzizov deyərdi:

– Elə ki, gördün dalan ağzından, həyət qapısından küçəyə maşınının qabağına kos gəlir, əlüstü maşını saxla; nöşün ki, kosun dalınca hökmən uşaq qaçır, özü də güllə kimi. Kosu basdın, uşağı basdın, eyni şeydir.

Qulağımda sırğa olan bu xəbərdarlıq, telefonda eşitdiyim “da”lara, “indi”lərə necə də aiddir... Bəli, bu ifadələr də dilimizi maşın altına sala biləcək kos kimi bir şeydir. Dili

əsasən canlı danışıq, şifahi nitq yaşadır. Fəqət, bu azdır. Azərbaycan dili kitabda da, dəftərdə də, hər cür yazı-po-zuda da, sənədlər, qeydlər, yazışmalar dövriyyəsində də, iş-güzar dəftərxana, poçt-teleqraf, telefon sahəsində də qatarlar şütüyən polad magistrallar kimi par-par parıldama-lıdır. Yoxsa hər hansı bir dil və konkret olaraq Azərbaycan dili ot basmış, pas tutmuş, zir-zibil, tullantı altında itib-batmış dalan yollarına çevrilə bilər və çevrilir də...

Bakı Azərbaycanın ürəyidir, başının tacıdır. Bakı – Abşeron yarımadası qarışıq bir çox cəhətdən respublikamızın tən yarısına bərabərdir. Bakı elm-texnika, kimya, tikinti, neft, ağır və yüngül sənaye, təbabət, ali və orta ixtisas təhsil, me`marlıq, rəssamlıq, ədəbiyyat, incəsənət mərkəzimizdir. Çox yaxşı, çox əcəb! Doğma torpağın bir parçasını o biri parçasına qarşı qoymaq, yerliçilik cinayətdir. Lakin, doğulduğu yerlə, yurdla, şəhərlə, kəndlə, ocaqla fəxr etməyə hamının haqqı var.

Mən xalis, əsil Bakılıyam. Bütün əslim-nəslim Bakıda doğulub, Bakıda dəfn edilib. Bakının dişlərimin arasında xırçıldayan, göz-başıma dolan tozuna-torpağına qurban olum – deyə-deyə böyümüşəm. Lakin, mən demişəm, deyirəm və bu saat yazıram, ana dilimizin ürəyi yangılı təəssüfkeşi kimi bəyan edirəm:

– Azərbaycan rayonları və Abşeron kəndləri olmasaydı, sırf Bakı şəhərinin, Bakının mərkəz mühitinin, Bakının tən ortasındakı abi-havanın ümidinə qalsaydı, Azərbaycan dili ölüb gedərdi, baxımsız, sahibsiz dalan dəmir yoluna dönərdi. Müşahidəm, qənaətim belədir. Hər şeyin sün`i, qondar-ması pisdir: yalançı, saxta, gözdən pərdə asma vətənpərvərlik isə lap pis...

Mən poliqlot adamları, yə`ni çox dil bilənləri xoşbəxt sa-yıram. Bir nəfər on dil bilirsə o, bir nəfər yox, on nəfərdir.

Yaltada, yaradıcılıq evində Mikola Lukaş adlı bir nəfər ukraynalı tərcüməçilə (çoxdanın sözüdür) tanış oldum. O, on dörd dili həm yazılı, həm də şifahi mükəmməl bilirdi. On beşinci dili – Azərbaycan dilini öyrənmək üzrə idi. İsmayıl Şıxlının ona bağışladığı bir cildlik rusca-azərbaycanca lüğətini də mənə göstərmişdi. Xəbər aldım:

– Mikola, bu dillər içində hansını daha yaxşı, daha kamil bilirsən?

- Ukrayna dilini.
- Deməli ana dilini.
- Bəli!
- Eşq olsun!

Min bir dil bilsə də öz dilini bilməyən adamı naqis hesab edirəm. Ana dilini bilməyən, pis bilən elə bir şəxs tanımıram ki, o, bir neçə dil bilməmiş olsun.

Mərtəbələr bünövrə üstündə bərqərar olub, ucalır. Ana dilini bilməyən adam heç bir sahənin, sənətin ustası, ustadı, dahisi ola bilməz.

Nizami Gəncəvinin 850 illiyinə az alır. Dünya nizami-şünaslığı öz yerində... öz işində... Azərbaycan Nizamiçiliyi, Nizami tənqidçiləri, biliciləri, şərhçiləri, tərcüməçiləri, inamla, inadla, həsrətlə axtarışlar aparmaqdadırlar. Dahi şairimizin Azərbaycan dilində hökmən əl yazısı var... heç olmasa and xatirinə, tutiya kimi bircə beyti tapılmalıdır. Bu gün, sabah, o biri gün, o biri ay, o biri il, o biri illər tapılmasa da, lap 1000 illiyində olsa belə, tapılacaqdır. Başqa cür ola bilməz. Ola bilməz ki, onun – bu düha günəşinin ana dilində heç bir şeyi olmasın.

Əgər Nizami həqiqətən Azərbaycan şairidirsə – bu ola bilməz! Heç bir qeyd-şərtlə, nə bilim tarixi mühitlə, şəraitlə, fars dilinin hökmranlığı ilə və sair əsaslı-əsassız arqumentlərlə, səbəblərlə razılaşa bilmirəm.

Nizamidir söz allahı,
Kəlamında gəz allahı.
Öz dilində yazmayıbsa.
Zamin olsun öz allahı.

Biz ana dilimizdə yazmış sənətkarlarımızın ətəyindən – hələ dühası bir yana qalsın, dilinə görə – daha dörd əllə yapışmalı, onlara daha çox bel bağlamalıyıq.

Həsənoğlu qəzəlinin itirmə sapın,
Nəsimiyə, Füzuliyə, Vaqifə tapın!
Allah olsun, – özgədirsə salma içəri.
Geci-tezi döyüləcək bir dəfə qapın...

Şe`rdən, sənətdən, ədəbiyyatdan, dildən, xəlqilikdən və qeyri-xəlqilikdən, dil saflığından, lüğət tərkibindən başı çıxanlar başı bəlalı, qüdrətli və qəribə şairimiz Məhəmməd Hadidən gileylənir. Nə üçün? Axı o da Sabir deyənləri deyib, Sabir öyənləri öyüb, Sabir söyənləri söyüb. Ancaq, o, necə, bu, necə?! Hadinin faciəsi yalnız onun acınacaqlı, səfil həyatı, kimsəsizliyi, başına gələn ölüm-itimli əhvalatlarda, macəralarda deyildi. Sənətkar kimi Məhəmməd Hadinin faciəsi dilinin qəlizliyində, dərin məzmunlu, vətəndaş pafoslu poeziyasının xalqa, kütləyə çatmamasında idi.

Qülubi millətim olmuş
Məzari əş`arım...

Axı camaata bir-bir başa salmaq mümkün deyil ki, görün Hadi nə deyir: deyir ki, mənim şe`rlərim xalqımın qəlbindədir – məzari əş`arım, yəni şe`rlərimin əbədi məskəni xalqımın ürəyidir. Əslində:

Ələkbər Sabirlə Məhəmməd Hadi
 Bir cövhər, mahiyyət, abi-havadı.
 Millətin gözünü açmaq olubdur
 Yanar ürəklərin qəsdı, inadı.

Hadidən gileylənirik ki, qəlizdir, Hüseyn Caviddən küsürük ki, (mən bu küsünü öz payıma deyirəm) osmanlı – türk ləfzində yazıb, “iştə”, “şu”, “bana”, “alıyorum”, “gəliyorum” işlədib...

Bəs heç buna məhəl qoymuruq ki, hal-hazırda, indi bu saat bəstəkarlarımızın, rəssamlarımızın, me`marlarımızın, heykəltaraşlarımızın, kino, ekran yaradıcılarımızın, aktyor, operator, rejissorlarımızın çox böyük bir qismi, lap elə hamısı ana dilini ya pis bilir, ya heç bilmir. Özü-özlüyündə savadlı, mədəni, dəyərlı, faydalı, konkret bir sahənin başbiləni sayılan böyük bir ziyalı dəstəmiz televiziya da minlərin, milyonların qarşısında Azərbaycan dilində beş kəlmə danışmağı bacarmır, höccələyir, kəkələyir, dilimizin qol-qabırğasını sındırır, dərşini yaxşı öyrənməyən uşaq kimi tez-tez çəşır... adamı xəcalət təri yuyub aparır. Adam da öz heysiyyətini öz ayağı altına salıb tapdalayarmı?

Hümr məclisində təmiz Azərbaycan dilində danışan lap uzunçu, çərəncı molla mənim nəzərimdə, əllərindən yanıqlı olduğum elə ziyalılardan doğmadır.

Lap istəyir Sovet İttifaqı marşalı olsun, barmaq la göstərilən dünya şöhrətli, Nobel mükafatı almış alim olsun – ana dilini bilmirsə, cövhərən, ruhən, mə`nən xalqından ayrısı, azərbaycanlılığı yalnız doğulduğu yerlə, adı, atasının adı və familiyası ilə təsdiqlənib sübuta yetirsə – apar qaytar! Haqqamsa da, nahaqqamsa da belə düşünürəm. Ana dilini bilməyən, xüsusən də, bilmək istəməyənləri mən şəxsən milli mənsubiyyətdən məhrum edərdim!

Özün bil, qurban ver şan-şöhrətini,
Malını, mülkünü, var-dövlətini.
Gözünü qırpmayıb canından da keç.
Ancaq, qurban vermə heysiyyətini.

Tarixlər boyu, zaman-zaman qaynayıb qarışıb, birgə yaşamağa, sınaqlardan, imtahanlardan çıxax-çıxa, ağıl-qaralı günlərimizi birgə keçirməyə vərmiş və adət etdiyimiz böyük rus xalqının dili bizlər üçün ana dilimiz qədər, ana dilimiz kimi doğmadır – bu söhbətdə heç bir üzəvariliyə, yaltaqlığa, mübalığəyə ehtiyac yoxdur.

Həm SSRİ, həm də bütün dünya xalqları üçün anlaşma, ünsiyyət körpüsünə çevrilmiş, yer kürəsinin demək olar ki, insan ayağı dəyən hər yerində səslənən rus dilinin, xüsusən və xüsusən, bugünkü əhəmiyyətindən danışmaq artıqdır. Bu saat rus dilini pis bilən, yaxşı bilməyən var, heç bilməyən, heç başa düşməyən yoxdur.

Ancaq mən bu ifadənin əleyhinəyəm ki, “rus dili ikinci ana dilimizdir”. Yox, ana dili birdi ki, bir. Ana dili nömrələnməz!

Təzəcə dil açan körpəsini yaslinin, uşaq bağçasının rus qrupuna aparıb qoyan, Azərbaycan dilində oxumaq istəyən uşağını – sabah böyüdəndə bir parça çörək üçün avara qalmasın deyə, zorla, heç kəsin arzusunu, məsləhətini nəzərə almadan aparıb rus məktəbinə yazdıran ata-analara üzümü tutub deyirəm:

– Zəhərə dönsün o çörək ki... heysiyyətin qan-vidan bahasıdır... Axı, məgər bu camaat, ana dilində təhsil alan bu xalq, bu millət, bu zəhmətkeş, bu fəhlə, bu ziyalı, bu hüquq, məhkəmə, inzibati orqan işçisi boynuna torba salıb?!

Respublika prokuroru İlyas İsmayılovun ana dilimizdə şparqalkasız, sərbəst, rəvan, savadlı, məzmunlu çıxışını eşidəndə sevincimdən az qaldım televizoru qucaqlayım.

Axı nə üçün mən belə həyəcanlıydım, nə üçün bu, minnətli, qeyri-adi bir əhvalat kimi, şairi tərpətməliydi?!

Böyük Mirzə Fətəlidən, Həsən bəy Zərdabidən üzü bəri qabaqcıl adamlarımız Mirzə Kazım bəy, Əliəğa Şıxlinski, Səmədbəy Mehmandarov kimi neçə-neçə unudulmaz şəxsiyyətlərimiz hər iki dili mükəmməl biliblər. Professor Mikayıl Rəfilinin, Cəfər Cəfərovun, Şıxəli Qurbanovun rus dilində mə`ruzə, nitq və çıxışları qəlbimizi iftixar hissiylə doldururdu. Bu şəxslər əvvəl-əvvəl ana dilində oxumuşdular, bəli!

Ölməz Səməd Vurğunun SSRİ Yazıçılarının ikinci qurultayında İttifaqlar evinin sütunlu zalında dadlı-duzlu Azərbaycan ləhcəsində, hər cəhətdən yüksək səviyyəli, rus dilində mə`ruzəsi Sovet ədəbiyyatı tarixinin – salnaməsinin qızıl səhifələrindəndir.

SSRİ Pedaqoji Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü, müəllimim, maarif nazirimiz mərhum Mehdi Mehdizadənin, SSRİ Xalq artisti, professor Mehdi Məmmədovun, SSRİ Xalq rəssamı Mikayıl Abdullayevin rus dilində nitqləri kimin xatirindən silinə bilər? Onlar Azərbaycan dilini bütün incəlikləriylə, folklor qaynaqlarıyla, çalarıyla, axar-baxarıyla bilən adamlardır.

Özü də, ailəsi də Azərbaycan dilində qəzet, jurnal, kitab üzü görməyən, görmək də istəməyən, televiziyanın, radio-nun Bakı proqramını tutmayan, tutmaq da istəməyən, beləliklə də dilinə, millətində yuxarıdan aşağı baxan, birtərəfli ziyalılar kimə xoş gəlmək, kimin gözüünə girmək istəyirlər? Rus xalqının onlara ehtiyacı yoxdur. Dönüklük, qeyri-səmimilik heç kəsə gərək deyil.

“Sabah uşağımız avara qalar, qapılardan qovular, iş tapa bilməz” deyənlər yaxşı halda səhvdir, pis halda böhtandır. Bizdə rus dilini öyrənmək zərurəti var, ruslaşma

yoxdur. Məsəl var: adamın özünün-özünə elədiyini Allah da eləyə bilməz. Alah da ana dilini sənə qadağan edə bilməz, əgər özün naxələf, nanəcib olmasan.

Dil ana südüdür, haram ilikdir, xasiyyət, milli kolorit, milli mənsubiyyət deməkdir. Abır-həya, ismət, qeyrət, pərdə, böyük-küçük də deməkdir. Bəlkə də ifrata varıram, ola bilər, lakin, inamım-əqidəm belədir ki, ana dilini bilməyən adam, xüsusən gənc, xüsusən də qız... necə deyərlər xaric səslənir, xoşagəlməz görünür.

Təcrübə göstərir ki, sür`ət artdıqca maşın sürücüyə az tabe olur, bir az sonra heç tabe olmur və nəhayət qəza baş verir. Ruslaşmış uşaq get-gedə valideynin ixtiyarından çıxır, öyüd-nəsihət cazibəsindən kənarda qalır, özünü toyda da, vayda da çox açıq-saçıq aparır. Ana dilini bilməmək hesabına ruslaşmış adamların danışdığı rus dili təbii deyil, rus xalqının dilindən (mən hələ qrammatik səhvləri bir yana qoyuram) aşkarca fərqlənir...

İstər ikilikdə, istərsə də müxtəlif qonaqlıqlarda, toydayada, müxtəlif ictimai məclislərdə, toplantılarda ana dilini bilməyən, biri-birilə rusca danışan azərbaycanlıların nitqi məni qəzəbləndirir, təəssüfləndirir, düşündürür. Ətirsiz, dadsız-duzsuz rus dili.

Əlbəttə, mən hamının yaxasından yapışa bilmərəm. Ərkim çatan, az da olsa, uzaqdan-uzağa da olsa, mənim tanıdığım, məni tanıyan şəxslərdən soruşuram:

– Nə üçün öz dilimizdə danışmırsınız?

– Təhsilimiz ruscadır, qorxuruq, utanırıq bizə gülərlər. (Fikir onlarındır, ifadə mənimdir).

– Danışın, – deyirəm, – qorxmayın, açılışın, çaşa-çaşa danışın, danışa-danışa açılışın. Bəs sizin əvəzinizdə kim gəlib dilimizdə danışacaq? Bəs illər keçdikcə kim bizi oxuyacaq? Bu şe`rlər, hekayələr, poemalar, romanlar, pyeslər, dərslik-

lər, dissertasiyalar, monoqrafiyalar, elmi-kütləvi əsərlər, xatirələr, memuarlar, publisistik yazılar, tərcümələr, xüsusən, uşaq ədəbiyyatı kimin üçündür, kimə lazımdır, niyə yazılır?

Onsuz da on səkkiz milyon azərbaycanlının dili Arazın o tayında – İran Azərbaycanında zindana salınıb, zay-vay edilib.

Bilirəm, dilini yasaq ediblər,
Məhəlli sayıblar bizim lisanı
İran torpağında dustaq ediblər,
Cahana sığmayan Azərbaycanı.

Bəs heç kişilikdəndirmi ki, rəvadırımı ki, bu tayda da onu könüllü şüursuzluqla, qeyrətsizliklə yaman günə qoyaq?!

Uşaqlıq dostum, məktəb yoldaşım, Azərbaycanın ölkə və dünya şöhrətli neft alimi, professor, Akademiyamızın müxbir üzvü, rus və ana dilini eyni dərəcədə gözəl bilən Sübhi Salayev (o, həm də yaxşı qələm sahibidir) məni anadan olmasının altmış ilinə həsr edilmiş yubiley təntənəsinə dəvət etmişdi.

Geologiya institutunun iclas zalı ağzınacan doluydu. Bu ağzınacan dolu zaldakıların hamısı xalisdən xalis azərbaycanlı idi. Lakin, tribunaya qalxanların hamısı bir nəfər kimi rus dilində danışır, yubilyarı rus dilində təbrik edirdi.

Növbə mənə çatanda, özümü saxlaya bilmədim, təbrikdən əvvəl camaata – alimlərimizə dedim:

– Axı siz nə üçün Sübhi müəllimi ana dilimizdə təbrik etmirsiniz? Kimin qorxusundan, kimin xatirinə, hansı qadağaya, göstərişə görə, hansı nəzakət naminə, hansı etikaya və hansı ehtiyaca görə Azərbaycanca danışmırsınız? Əgər beynəlxalq məclisdirsə bu başqa məsələ, əgər yığıncaqda

müxtəlif dilli xalqların çox (lap az da olsa) nümayəndəsi varsa, iştirak edirsə, eybi yoxdur, əgər yubilyar qeyri azərbaycanlıdırsa bu ayrı söhbət.

Məni sürəkli alqışlarla qarşıladılar və sonra yenə bildiklərini elədilər... Məndən başqa cəmi iki nəfər ana dilimizdə danışdı. Biri hansı rayondansa qonaq çağırılmış ziyalı idi... biri də ədəbiyyat həvəskarı, şe`r azarkeşi idi. Vəssalam! Bu nöqtədə, bəli, məhz bu nöqtədə şe`r xəstəsinə də, orta ədəbiyyat müəlliminə də, bir sözlə hər gün pis-yaxşı – ana dilində yazan, danışan, yazdıran, danışdıran, iş görən tanınmaz-bilinməz adicə adamlara, babat səviyyəli ziyalılarımıza eşq olsun!

Məni ticarət texnikumuna görüşə çağırmışdılar. Tələbə və müəllimlər başdan-başa azərbaycanlılar idi. Görüş 23 fevral – Sovet ordusu gününə təsadüf etdiyindən yığıncağı rus dilində açan komsomol komitəsinin katibi mə`ruzə üçün sözü əvvəlcə iste`fada olan bir azərbaycanlı polkovnikə verdi. O, rus dilində çox gülünc, savadsız bir çıxış elədi. Qət`i e`tirazımı bildirib dedim ki, nə rus dilini bu şəkildə ələ salmağa, nə də Azərbaycan dilini küncə soxmağa heç kimin ixtiyarı yoxdur. Belə canfəşanlıq (rus dili bərəsində) heç kimə lazım deyil.

Hamıya, hətta az qala bütün sovet xalqlarına mə`lumdur ki, Gürcüstanın, Ermənistanın bazar-dükanlarında, ticarət və məişət xidməti dairələrində, kafelərdə, restoranlarda, yeməxanalarda, müxtəlif ictimai yerlərdə, şəhər nəqliyyatında, vağzallarda başqa dildə söz soruşanlara, sifariş vermək istəyənlərə pis gözlə baxır, ögeylik edir, adamı dindirmək belə istəməirlər. Bu vətənpərvərlik, millilik yox, sadəcə olaraq mədəniyyətsizlikdir.

Bu – qonaqların, turistlərin, işə-gücə gələnlərin, yol keçənlərin, nəfəsdərənlərin şikayət və narazılığına səbəb

olur. Necə yə`ni: bir günün, bir saatin, xülasə qısa bir müddətin xatirinə gürcü-erməni dillərini öyrənmək lazım imiş? Bu əyintidir, kobudluqdur, başqalarına açıq-aşkar hörmətsizlikdir.

Bəs Bakının ki, tən ortasında – Üzeyir Hacıbəyov adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında, Mərkəzi Komitənin, Nazirlər Sovetinin, Ali Sovetin, nazirliklərin, Dövlət Komitələrinin, Baş idarələrin, balaca idarələrin, hüquq-mühafizə və inzibati orqanların, rayon partiya və İcraiyyə Komitələrinin binasında, aparatında Azərbaycan dili faktiki və praktiki olaraq yoxdursa, bu nədir? Bu faciədir, milli faciə!

Yay fəsli... qəbul imtahanları başlanmışdı. Küçədə çoxdan görmədiyim bir tanışıma rast gəldim. O, hərbi qulluqçu – yüksək rütbəli azərbaycanlı zabıt idi.

– Nə var, nə yox, keyf-əhval?

– Sağ ol. Keyf-əhval deyəndə ki, qanım qaradır.

– Nə üçün, qardaş?

– Qızım sənədlərini Mirzə Fətəli Axundov adına Rus dili və ədəbiyyatı institutuna vermişdi. Dildən iki aldı.

– Hə də, görünür, rus dilini zəif bilirmiş uşaq, canın sağ olsun!..

– Yox ey... bəla burasındadır ki, rus dilindən “beş” alıb. Azərbaycan dilindən kəsilib bu zalım balası, heç yerdə, heç kimə deyə də bilmirəm, xəcalət çəkirəm.

– Düzdür, deyiləsi iş deyil bu ... Ancaq xəcalət çəkirsənsə yenə kişi adamsan!

Kəndli gənclərimizin böyük əksəriyyəti rus dilini pis bildikləri üçün əsgərlikdə çətinlik çəkir, komandirlərin əmr və göstərişlərini dürüst başa düşməzlər. Kənd məktəblərində rus dilinin tədrisinə, rus dili müəllimlərinin səviyyəsinə xüsusi fikir vermək, rus dilində əlavə oxu və canlı

danışiq, şifahi nitq saatları, əlavə proqramlar, rus dili dər-nəkləri, rus dili günləri təşkil etmək lazımdır.

Bununla yanaşı respublikamızda, xüsusən Bakıda azər-baycanlı uşaqlarının rus məktəblərinə dəb halına düşmüş kor-koranə axını barədə fikirləşmək, heç bir millətçilik, ayrı-seçkilik demaqoqiyasından qorxmayaraq ciddi şəkildə fikirləşmək lazımdır!

Ata-analarla, uşaqlarla sorğu aparılmalıdır. Rus dilli məktəblərin rəhbərləri, xalq maarifi fəalları, jurnalistlər, ya-zıçılar, dilçilər, filosoflar, ağsaqqallar, ağbirçəklər bu sorğu-larda, bu söhbətlərdə yersiz emosiyalara yer vermədən, vətəndaşların rəsmi qanuni hüquqlarına toxunmadan bu sorğu-sualda, bu söhbətdə iştirak etməlidirlər.

– Ay qızım, ay oğlum, nə üçün ana dilində oxumaq istəmirsən?

– İstəyirəm, atam-anam qoymur.

– Nə üçün qoymursunuz?

– Qoy rus dilini öyrənsin. Öz dili qaçmır.

– Axı, Azərbaycan məktəblərində də rus dili keçilir, özü də ona başqa dərslərdən daha çox saat ayrılıb və sairə.

Xülasə, bu stixiyanın, bu axının bir arakəsməsi, şlyuzu, nəzarəti, qeyd-şərti olmalıdır. Mütləq və mütləq!

Elə bu axının nəticəsidir ki, eyni qəlibdən çıxmış, eyni ovqatlı, eyni səviyyəli, eyni ədalı, üz-gözündən harınlıq, hazıryeyənlik tökülən, xalqından, dilindən, təbiətindən bi-xəbər oğlan və qızlar, gənc qadınlar sün`i bir işgüzarlıqla ka-binetlər, otaqlar arasında vurnuxur, adamlara istər üzbəüz, istər telefonda çımxırır, kobud, alayarımcıq cavablar verirlər.

Vəzifəli məs`ul şəxslərin katibələri böyük kabinetlərin qapısını, təəssüf ki, rəislərin xəbəri ola-ola, çox vaxt cama-atın üzünə bağlayır, günlərlə “on zanyat”, “pozvonite po-pozje”, “prixodite zavtra” deyə-deyə adamları təbdən çıxarır, ürək, beyin-damar xəstəliklərinə düçar edirlər.

Əsəb teli çəkilib çıxarılmış diş hissiyyatsız olar. Həmənlər gənclər də dil açarkən ana dilindən qoparıldığına görə bu əxlaqın, bu münasibətin, bu qabiliyyətin yiyəsi olublar. Onlar heç bilir ki, bu kişi Türkandan, Şağandan, bu arvad Yardımlıdan, Kəlbəcərdən gəlib? Onlar heç bilir ki, Türkan, Şağan, Yardımlı, Kəlbəcər yer-yurd adıdır?!

Yox, mən ümitsiz deyiləm – hər iki dili gözəl bilən, öz ana dilini sevən, yaşadan yüksək şüurlu, milli qeyrətli övladlarımız çoxdur.

Yaxşı yaxşıdır, yaxşını heç kəs əlimizdən almır. Biz əməllərlə, fənalıqlarla mübarizə aparmalıyıq. Dilə laqeydlik böyük fənalıqdır. Bu sətirlərin əməli əhəmiyyəti olsa da, olmasa da, Böyük Sabir demişkən:

Neyləməli, göz görür, aqlım kəsir,
Haqq sözü derkən, utana bilmirəm,
Mən Günəşi göydə dana bilmirəm.

Bəli, hamılıqla ana dilimizin keşiyində ayıq-sayıq dayanmalı, onun barəsində qayğılı, yanğılı, tədbirli olmalıyıq. Çünki, bu bizim borcumuzdur! Biz Azərbaycan dilinin saflığı, büllurluğu, axar-baxarı, müqəddəsliyi, ölməzliyi üçün bu günün, sabahın və üfüqlər kimi sonsuz gələcəyin qarşısında cavabdehik!

1990

TOY YAXŞI ŞEYDİR

Evlənmək, xoşbəxt ailə həyatı qurmaq, oğul toyu görmək hamının müqəddəs arzusudur. Kim o əziz günü həsrətlə, həyəcanla gözləmir? Azərbaycan xalqının çox yaxşı, incəliklə düşünülmüş, ölçülüb-biçilmiş, ədəb-ərkanlı toy adətləri olub və indi də var. Həmin adətlər dövrdən, insanların həyat-məişət tərzindən, əməyə münasibətindən, yeni mə'nəvi-əxlaqi keyfiyyətlərindən asılı olaraq, təbii şəkildə dəyişib müasirləşir. İndi yüksək mədəniyyətli valideynlər istər qız evi, istərsə də oğlan evi üçün çətinlik tö'rədən ağır, lüzumsuz şərtləri, israf xərcləri aradan qaldırmışdır. Dəbdən düşmüş, əl-ayağa dolaşan formal cəhətlərə haqlı olaraq riayət etməyən açıqgözlü gənclərimiz bir-birinin qəlbinə yol tapmağa, təsadüfi yaxınlıqdan qaçmağa, gələcək həyatları barədə düşünməyə daha çox fikir verirlər.

Toy edənlər üçün yaxşı şərait yaradılmışdır. "Səadət sarayı", "Arzu evi" və bir sıra ictimai binalar onların ixtiyarındadır. Xeyirxah xidmətlər bürosunun nəqliyyat vasitələri, sazəndələr dəstəsi, stola yaraşlıq verən nəfis servislər gənclərin sərəncamındadır. Toy edənlərə kollektiv qayğı, həmkarlar təşkilatlarının yardım kassalarının maddi köməyi, iri sənaye müəssisələrində – fabrik və zavodlardakı səmimi, hərarətli, təvazökar komsomol toyları, bütün bunlar çox gözəl, toy adətlərinə zamanın ruhundan doğan yeni münasibətdir.

Amma, hamı bunu başa düşürmü? Hamı dərk edirmi ki, toy – hay-küy, qarışıqlıq deyil? Hamı hiss edirmi ki, gəlin

aparmaq əslində şairanə, kənardan baxanların belə ürək tellərini ehtizaza gətirən bir mərasimdir? Onu şit, reklamvari hadisəyə çevirmək lazım deyil.

Bəli, bir də görürsən ki, “ura”, “bəh-bəh”, fıstırığ səsin-dən qulaq batır. Hamı eyvanlara çıxır. İki-üç yük maşını, küçə hərəkəti qaydalarını poza-poza gəlir.

Bir maşında şifoner, üç-dörd stul, ikinci maşında yorğan-döşək və başqa adicə ev əşyası... Lap qabaqdakında isə bir dəstə yeniyetmə məktəb uşağı: klarnet və nağaranın müşayiəti ilə, eybəcər səslər çıxara-çıxara cihaz aparırlar. Camaat baxır, dünyagörmüş qocalar əsəbiləşir, nabələdlər gülə-gülə, rişxənd və istehza ilə bir-birinə, ya da küçədən keçənlərə deyirlər:

– Bu nədir?

Cehiz – mümkün olduğu yerdən doğma övlada ata-ananın, qohum-əqrabanın verdiyi bəxşiş müqəddəsdir. Lakin, bunu hay-həşirlə, qeyri-təvazökar şəkildə nümayiş etdir-mək, necə deyərlər gözə soxmaq heç bir adət-ən`ənədə yox-dur. Bu, heç kimə gərək deyildir.

Nə üçün bə`zi vətəndaşlar, ailə quran oğlan və qızları-mız mədəniyyətdən, təvazökarlıqdan kənar olan belə “rəs-mi keçid”ə yol verir, buna dözürlər? Özü də cehiz karvanı eyni küçədən, eyni hay-küylə görürsən ki, dörd-beş dəfə keçir və sanki deyir:

– Baxın, ey camaat, baxın, mən qızıma bir belə cehiz qoş-muşam.

Neçə ildir ki, böyük şəhərlərdə, əhalisi sıx olan yaşayış məntəqələrində, camaatın rahatlığını nəzərə alaraq, avto-mobil sürücülərinə səs siqnallarından istifadə etmək qəti qa-dağan olunmuşdur.

Lakin kimə deyirsən?

Bə`zən evdə istirahət etdiyin zaman və lap pisi... Yuxu-nun şirin yerində tükürpərdici, arasıkəsilməyən “Volqa” siqnalları səni diksindirir, əsəblərin alt-üst olur...

Nə var, nə var, gəlin köçür. Lap qabaqda, içində şamlar yanan gəlin maşını – bəzəkli “Volqa”, arxadan, sağdan və soldan onu müşayiət edən başqa maşınlar, bütün nəqliyyatın yolunu kəsərək uzun, susmaq bilməyən siqnallarla ağır-ağır keçib gedir. Halbuki, buna qətiyyəən ehtiyac yoxdur, əgər adamın ruhunu oxşayan bir hava çalınsa, həm bəylə gəlinə xoş gələr, həm də başqalarına. İstər-istəməz ürəyindən keçir:

– Xoşbəxt olsunlar, ancaq bizim günahımız nədir? Bir də, bütün aləm hökmən bilməlidir ki, bu adam gəlin köçürür, bu adam gəlin aparır?

İnzibati orqanlar, əlaqədar təşkilatlar, bu məsələyə nədənsə göz yumurlar. Axı, nə üçün toylara, onların təşkilinə başçılıq edən ata-analar, ağsaqqallar, nəhayət, bəy və gəlin adətimizə və mədəniyyətimizə yabancı olan belə şit mərasimə yol verirlər?

Qoy hər gün, hər evdə toy-büsat olsun, şənlik olsun, Azərbaycanın paytaxtı, əzəmətli Bakı mahnıları, arzular qanadında ucalsın. Hörmətli valideynlər, əziz cavanlar, gəlin ancaq yaxşı adətlərimizi qoruyaq və yaşadaq.

1967

ODLU GÜNƏŞ, NƏĞMƏKAR ÇAY...

İstəyirsən Günəşin şəklini çək, çəkmə, ondan söhbət aç, açma, onsuz da o yanır, o yaşayır. İstəyirsən nəhəng bir çaya nəğmə qoş, istəyir qoşma, onsuz da o, musiqili bir axarla axır, çağlayır, yaşayır. Ancaq hər şüasında həyatın nəfəsi duyulan Günəşə biganə qalmaq olmur. Səsində mənalı ömrün ahəngi eşidilən, ləngərli axarında dərin düşüncələrin, şəfəqli arzuların sonsuz cərəyanı görünən bir çaya hissiz, həyəcansız tamaşa etmək çətindir.

Adam fikirləşir. Günəş və çay barəsində böyük şəxsiyyətlərin taleyi ilə bağlı şəkildə düşünür. Nizami, Şekspir, Füzuli, Puşkin, Mirzə Fətəli, Mirzə Cəlil, Cəfər Cabbarlı, Səməd Vüqun... Onlar da Günəş və çay kimidir. Yanırlar, yandırırılar, səslənirlər, səsləyirlər, çağlayırlar, çağırırlar. Günəş və çay kimi...

Ancaq xeyr. Bizim ehtiyacımız var. Zamandan-zamana, dövrdən-dövrə onların başına yığılıb söhbət etməyə, deyib-danışmağa ehtiyacımız var...

Bizim borcumuzdur ki, həmin məclisdə o nəhəng adamların arzu və əməllərinin bəhrəsindən ibarət rəngarəng bir sərgi açmaq və deyək: tamaşa edin, ey müdrik babalarımız, ağıllı atalarımız! Sizin saçınızın da qarası, gözünüzün də qarası hədəvə getməmişdir...

Keyli vaxtdır ki, böyük Mirzə Fətəli bütün dünyanın diqqət mərkəzindədir. Hamı onu təzədən vərəqləyir, təzədən öyrənir. Təzədən nəşr edir, təzədən, təzədən... Çünki

çayın hər axarında təzə dalğa var, Günəşin hər zərrəsində təzə atəş var. Mirzə Fətəli özü də, elə bil, təzədən yaşayıb yaradır. Vətənimizin hər yerini gəzib-dolaşır. Bakıya gəlir...

Böyük sənətkarı kitab sarayına aparırlar. Kitab! Xalqın maarif, elm, mədəniyyət çırağı!.. Özü də necə kitab! Mirzə Fətəlinin arzu etdiyi sadə, anlaşılıqlı hərflərlə, milli nəşriyyatımızda çap edilən kitab! Nəşriyyatın baş redaktoru şair Əhməd Cəmil danışdıqca sevincdən Mirzə Fətəlinin gözləri yaşarır.

– Bu kitabda sizin ölməz komediyalarınız toplanıb, adı da “Komediyalar” dır.

“Aldanmış kəvakib!” – sizin böyük arzu və idealınızı təcəssüm etdirən, İran despotizmini ifşa, humanizm və marifpərvərliyi təbliğ edən əsər. Görün nə qədər nəfis şəkildə çap edilib. Maral Rəhmanzadənin rəsmləri ona xüsusi bəzək vermişdir.

Baş redaktor kitabları göstərməkdə davam edir.

Bu kitabı sənətşünas Cəfər Cəfərov yazıb: “Mirzə Fətəli Axundov”. Elmi-kütləvidir. Rus, ingilis, fransız, fars və ərəb dillərindədir. Hələlik rusca, fransızca çıxıb; o biriləri də çapdadır. Bütün dünyanın sizinlə maraqlandığı, sizin 150 yaşınızı qeyd etməyə hazırlaşdığı bir vaxtda bu zəruridir.

Böyük şəxsiyyətlər məhdudiyyət nə olduğunu bilməzlər. Onlar sahilsiz ümmanlara bənzəyirlər. Onların əsərlərində cəmiyyətin, elmin bütün sahələrinə aid mülahizələr var.

Bəli, alim Muxtar Mustafayev bu kitabında sizin iqtisadi görüşlərinizi şərh edir. (“M.F.Axundovun iqtisadi görüşləri” – rusca) Bu yaxında çapdan çıxacaq başqa bir kitabda sizin hüquq haqqındakı fikirlərinizdən bəhs edilir, özü də rus dilində: müəllifi A.Rzayevdir.

Ən yaxşı tədqiqat əsərlərini Sizə həsr etmiş qocaman ədəbiyyatşünasımız Feyzulla Qasımzadə, Sizin və hamımı-

zın əziz bayramı olacaq yubileyə, necə deyərlər, hamıdan əlidlolu gəlməyə sə`y edir. Onun iyirmi iki çap vərəqəsi həcmində olan təzə monoqrafiyası belə adlanır: “M.F.Axundovun həyat və yaradıcılığı”. Baxın, gənc ədəbiyyatçı Sadıq Murtuzayev bu kitabında Sizin dil, üslub xüsusiyyətlərinizdən danışır.

Böyük sənətkar pəncərələri bağçaya açılan geniş, işıqlı otağın divarlarında öz şəkillərini görür. Bunlar rəssam Nəcəfqulunun, Hacığa Nəzərovun, Elbəy Rzaquluzadənin yubileyə həsr edilmiş portret plakatlarının nümunələridir. Bəli, Mirzə Fətəli bütün bunları görür, qəlbi sevinclə dolur, qədirbilən, onun böyük irsinin keşiyində duran xalqını alqışlayır.

Yubiley komitəsinin elmi katibi Mirzağa Quluzadə yoldaş da ağsaçlı Mirzənin hüzuruna gəlmişdir. O, Respublika Elmlər Akademiyasının bu tarixi gün münasibətilə hansı kitabları çap etməsindən danışır... Kitablar aləmi genişləni. Ağılın, zəkanın bəhrələrindən ibarət sərgi daha da zənginləşir. Elmi katib Mirzə Fətəliyə onun qələm sahibi olan övladları adından hesabat verir:

– Sizin üç cildlik əsərlərinizin nəşri başa çatdırılır. Birinci və ikinci cildlər hazırdır. Məktublarınızdan ibarət III cild (fars və Azərbaycan dillərində) yaxın günlərdə çapdan çıxacaqdır. Rus xalqının böyük dərdinə şərik olduğunuzu bildirən şe`r incisi – “Şərq poeması” sovet xalqlarının iyirmi üç dilində çap edilir. Tərcümələrin hamısı yaraşdıqlı bir kitabda cəm edilmişdir.

Sizin yolunuzu davam etdirən, ideallarınızla yaşayan, ədəbi irsinizi qoruyan böyük adamlarımız Sizin haqqınızda qiymətli yazılar yazmış, dəyərli fikirlər söyləmişlər. Akademiya bütün bunları “M.F.Axundov haqqında məqalələr məcmuəsi” adlı kitabda toplayıb rus dilində çapa vermişdir.

Məcmuədə Firudinbəy Köçərlinin, Mustafa Quliyevin, Hənəfi Zeynallının, Əbdürrəhimbəy Haqverdiyevin, Cəlil Məmmədquluzadənin, Abdulla Şaiqin, Ağamalioğlunun, Cəfər Cabbarlının, Seyid Hüseynin, Yusif Vəzir Cəmənzəmənlinin, Səməd Vurğunun, habelə sizin yaradıcılığınızla bilavasitə məşğul olan müasir tədqiqatçılarımızın məqalələri toplanmışdır. Məcmuəyə, eləcə də rus, ingilis, alman şərqşünaslarının Sizin barənizdəki qiymətli, layiqli yazıları daxil edilmişdir.

Muradxan Cahangirovun “M.F.Axundov dram əsərləri üzərində necə işləmişdir” adlı kitabı çapdan çıxmışdır. Yaradıcılığa həvəs göstərən gənclər Sizin zəngin təcrübənizdən, bədii yaradıcılığa olan yüksək tələbkarlığınızdan çox şey öyrənməyə çalışırlar.

Gənc ədəbiyyatşünas Nadir Məmmədovun rus dilində çap olunan “M.F.Axundovun bədii yaradıcılığı” kitabı da maraqlıdır. Böyük ədib! Onun müəllifi sizin həmyerliniz, təbirinizcə desək “nuxalıdır”. Qaranlıqlar içində yeganə şafəq, nadanlar içində yeganə ziyalı şair Hacı Nurunun yüz-yüz, min-min nəvə-nəticəsindən biridir.

Böyük vətəndaşımız, ölməz müasirimiz Mirzə Fətəli! Sizin müqəddəs ideallarınızdan biri də azəri qadınlarını ziyalı, açıq-gözlü, həyat hadisələrinə müstəqil münasibət bəsləməyi bacaran, düşüncəli, öz haqqını, hüququnu müdafiə etməyi bacaran görmək idi. Siz, Sona xanım obrazında bu cizgiləri dövrə görə ustalıqla ümumiləşdirmişdiniz. İndi isə... Bəli... indi isə vaxtilə Sizin üçün arzu olan bir şey həqiqətdir.

Budur, azəri qızı, alimi Şükufə Mirzəyeva Sizin estetik görüşlərinizdən rus dilində kitab yazmışdır – “M.F.Axundovun estetik görüşləri”.

Mirzə, böyük Vətənimizin döyünən ürəyi Moskva şəhərinin nəşriyyatları da Sizin bayramınızda əliboş iştirak

etməyəcəklər. Burada Sizin ictimai-siyasi, fəlsəfi əsərləriniz, seçilmiş əsərləriniz, Cəfər Cəfərovun həyat və yaradıcılığınıza həsr etdiyi monoqrafiya, N.Məmmədovun "M.F.Axundovun dünyagörüşü" əsəri çap edilir.

Yubilyarın ətrafına "Uşaqgəncnəşr" in, Elmi və siyasi bilikləri yayan cəmiyyətin, ali məktəb nəşriyyatlarının nümayəndələri də toplaşmışlar.

– "Aldanmış kəvakib" və "Hacı Qara" rus dillərində.

– "M.F.Axundovun ictimai, siyasi və fəlsəfi görüşləri", müəllifi Ənvər Əhmədovdur.

– M.F.Axundova həsr edilmiş məqalələr məcmuəsi.

– Xüsusi xəbərlər bulletinləri və sairə və sairə...

Mirzə Fətəli Xəzərə baxır, dənizi dinləyir, açıq pəncərələrin şüşələrində payız günəşinin şüaları bərq vurur. Gürcüstandan və Muğan, Mil düzlərindən Xəzərə axan Kür çayının, dalğaların əbədi ahəngdar şırıltısı eşidilir. Bəli, eşidilir. Mirzə Fətəli fikirli-fikirli baxır... Burada o, sanki milyon-milyon insanın böyük sənətkara olan dəryalardan dərin məhəbbətini görür, duyur, eşidir...

1962

İNSANLA, TORPAQLA, RAYKOM KATİBİ İLƏ ÜZ-ÜZƏ

Əziz və mehriban dostum Sadıq müəllim!

Uzaqlardan – 49-50-ci illərdən yaxınıq. Demək olar ki, həmyaşlıq. Buna görə izn verin sizə – “sən” və “Sadıq” deyə müraciət edim. “İnsanla, torpaqla üz-üzə” (Azərbaycan, 1989) kitabını oxudum, beləcə, səninlə üz-üzə fikirlərimi bölüşmək istəyirəm. Sən katiblərin ən uzun ömürlüsü, həm də qələm sahibisən. Hər katib qələm sahibi deyil, hər katib sən-dən beş dəfə artıq təcrübəli olsa da, kitab yazma bilməz! Bunun filoloji elmlər namizədi elmi dərəcəsi almağına, dilçi, ədəbiyyatçı olmağına, mənəcə, heç bir dəxli yoxdur.

Bəli, Sadıq. Torpaqla, adamlarla üz-üzə durmaq, torpağın altını üstünə, üstünü altına çevirmək, əkib-becərmək, qurub-yaratmaq sənin bəxtinə düşüb. Təsdiq etmək, rədd etmək, ilk və son söz söyləmək, talelər, xasiyyətlər, zamanın burulğanında batıb çıxmaq sənin taleyinə yazılıb. Göstəriş alıb, göstəriş vermək, tabe olub, tabe etdirmək, “başüstə” deyib, “başüstə” dedizdirmək, cavabdeh olub, cavabdehlik tələb etmək sənin qismətinə düşüb. Zaman-zaman yeri gələndə dilinlə ürəyinin arasında sədd çəkmək, hansısa bir büro iclasında həqiqətini, hissiyyatını, emosiyasını, kövrəkliyini, bəlkə də gözəgörünməz göz yaşlarını “situasiya” deyilən bir məcburiyyətə, çıxılmazlığa boğdurmaq sənin alınına yazılıb.

...“Heç demə “qoca vəzir” öz qara niyyəti barədə birinci katibə də (MK-nın birinci katibinə) mə`lumat vermiş və onun da fikrincə, Mustafayevi partiya sıralarından kənar etmək lazım idi. Bu göstərişdən sonra mən nə edə bilərdim. Mustafayevin çox kəsərli dəlil və sübutları da bu əmrin, MK-nın birinci katibinin əmri müqabilində gücsüz idi. Büro mənim təklifimlə – buna tə`kid də demək olar – Mustafayev barədə çox ağır qərar qəbul etdi o həm işdən, həm də partiyadan xaric edildi”.

Həmin sətirlərin böyründə yazmışam: “Sadıq, sən də?!” Bu cür qeydlərlə, cızıqlarla kitabını çox qaralamışam. Səndən üzr istəyirəm. Lakin, bu qeydlərsiz fikir və düşüncələrimi təqdir və iradlarımı çətin ki, bir yerə cəmləşdirə bilərdim.

“Torpaq ancaq əli qızıl, fikri qızıl olanlar üçün qızıldır”. Sadıq, bu fikir sənin kitabının bel sütunu, ana xətti, qayəsi, cövhəridir. Bütün səhifələrə səpələnmiş hadisələr, epizodlar. İlanlı dağın, Abdal Gülablının, Marxalın kurort-sağlamlıq sahələrinə çevrilməsindən tutmuş atçılıq, maldarlıq, qoyunçuluq, balıqçılıq, bağçılıq, əkinçilik, mühit, şəxsiyyət, əxlaq, tale, natəmizlik, təmizlik kimi maddi və mə`nəvi problemlər və bunların hamısının fonunda, nəinki fonunda, hətta mərkəzində duran adamlıq, insaniyyət problemləri sənin tez-tez “ictimai mühit” adlandırdığın şəraitin tö`rətdiyi rəzalətlər, cinayətlər, saxtakarlıqlar həmənin fikrin – “torpaq ancaq əli qızıl, fikri qızıl olanlar üçün qızıldır” mülahizəsinin, qənaətinin ətrafında cəmləşib.

Çox adamın ürəyi sözlə doludur. Ancaq, az adam, çox az adam ürəyini vəərəqlərə boşaldıb kitab bağlaya bilir. Bu, “çox az”lardan biri də sənsən. Kövrək və incə bir ərklə dedin:

“Mən ömrümdə bir kitab yazmışam. Nə olar, hövsələni topla, oxu...” Əvvəla, elə doğrudan da ömür kitabı bir dənə olar. Çünki, insan ömrü də birdir. Bu kitab sənin ömrünün

tam aynası, tam toplusu deyil, ola da bilməz. Əlbəttə, bu kitab Xəlil Rza gündəlikləri də deyil. Bu kitab uzun müddət məs'ul vəzifəli şəxsin, partiya və dövlət xadiminin, bu gün də, bu saat da Abşeron rayon partiya komitəsi birinci katibinin (iki dəfə – bir lap çoxdan, bir lap indi) kreslosunda əyləşən Sadıq Murtuzayev yoldaşın – Sən Sadıq dostumuzun ömrünün qayəsini, həyatının mayasını, fəaliyyətinin məramını əks etdirən kitabdır.

“Lap açığı düşünürəm ki, bu kitabı yazmaqda nə dərəcədə düzgün hərəkət eləmişəm? Hələ onu da fikirləşirəm ki, daim dəyişməkdə olan həyatımızın, xüsusilə yuxarıdan gələn cilovsuz göstərişlərin, tə`cili əmrlərin, əcaib komandaların tə`siri ilə tez-tez məcrasını dəyişən hadisələr axını, mənim ağır zəhmətlə başa gələn bu qeydlərimi də özü ilə aparmayacaq ki?”

Yox, Sadıq, qorxma aparmayacaq. Çünki, həqiqət nazilər, üzülməz! “İnsanla, torpaqla üz-üzə” kitabın həqiqətlərlə, özü də acı həqiqətlərlə və məcburi e`tiraflarla doludur. Təkrar edirəm ki, sən kitabını mənə bağışlayanda ərk ilə dedin ki, hövsələni bas, oxu!

Ərk, ərk... Ərkə qalsa, nə qədər yaxınlı-uzaqlı dost, tanış-biliş, xüsusilə, yazıçılar, jurnalistlər, alimlər, müəllimlər, saymaqla qurtarmayan cürbəcür məsələlər, münasibətlər barəsində sənə ərklə ağız açıb. Bütün bu adamlar ya həmişə, ya çox vaxt xoş sifətli Sadıq Murtuzayevin kabinetindən gülürüzlə çıxıblar. Təbii ki, sən həmişə “gülən adam” olma-mısan, ola da bilməzdin və deyilsən də. Ancaq, sənın təbəs-sümün heç kimdən əvəz, asılılıq təbəssümü tələb etməyib, ummayıb.

Sən bu gün də böyük vəzifə sahibisən. Azərbaycanda ən çox – 180 min hektar torpaq sahəsi olan Abşeron rayon partiya komitəsinin birinci katibisən. Gülə-gülə deyirsən ki,

raykom aparatının əksər işçiləri dostların-tanışların oğul-uşaqlarıdır. Cəfər Cabbarlının nəvəsini işə götürməyimə görə mənə söz gələcəksə, lap dünəndən gəlsin. Bir də axı, atalar “dostbaz” deyib, “düşmənbaz” deməyiblər ki...

Sadiq, sən Atalar sözü adıyla kitabında yazırsan ki, “kimə yaxşılıq elədin özünü ondan qoru”. “... Əvvəl-əvvəl kimin evini yıxırsan? – Mənə çörək verənin”. Mən belə Atalar sözü eşitməmişəm. Mən eşitmişəm ki, atalar deyib: “Yaxşılıq elədin – at dəryaya, balıq bilməz, xaliq bilər”. Pis adamdan, mərdimazar, nankor adamdan, çörəyi dizinin üstündə olan adamdan qorxmaq lazımdır, kişi adamdan, yaxşı adamdan yox!

Sən kitabının bir neçə yerində xalq aforizmlərini birtərəfli adlandırırısan, düz deyil. Aforizm yerinə görə, mə'nə kontekstinə görə harada, hansı məqamda və nə üçün, hansı münasibətlə deyildiyinə görə yozulmalıdır. Məsələn: “Mərdin özü gedər, sözü qalar”. “Söz” burada iş, əməl mə'nasında işlədilir. Bax, sən Sadiq katib kimi fəaliyyət göstərdiyin bütün rayonlarda yadda qalan, torpağımızda qalan xoş əməllər, yaxşı işlər qoyub getmişən. Dövlətin plan tapşırıq və göstəricilərini yerinə yetirmək nə qədər vacib və məcburi olsa da, heç bir katib yalnız və yalnız buna görə adamların yadında, xatirində qalmayıb, qalmır, qalmayacaq da...

Hətta, mə'nəvi dəyanət, cəsərət, xalqın, camaatın ağır günlərində başını itirməmək, tədbir, səbir, səbat və təmkin, rəhbər və sərkərdə hünəri də yadda qalır. Sən Ağdamda, Qarabağda xain və namərd qonşunun tərəttdiyi millət yanğınlarından başını itirməyən ilk yanğınsöndürəni, baş alıb gedən haqlı qəzəb və ehtiraslar dalğasına, qırğınlar tufanına ilk sinə gərən partiya işçisi olmusan.

Azərbaycanımızın o ağır günlərində və bu gün də davam edən gərginlikdə adını çəkəcəyim şəhər və rayon par-

tiya rəhbərlərinin – həmin o Ağdamın, Şuşanın, bütün Naxçıvan müxtariyyətinin və onun ayrı-ayrı nöqtələrinin, əməlli başlı cəbhəyə dönmüş Laçının, Kəlbəcərin, Qubadlının, Zəngilanın rayon partiya komitələrinin birinci katibləri katib yox, sadəcə olaraq döyüş komandirləridir.

Bəli, əməl, iş, mə'nəvi yadigarlar, qoyub getdiyin üz, sifət... Hələ çoxdan, 1950-ci ildə Qubaya yaradıcılıq e`zamiyyətinə getmişdim. Camaatdan tez-tez belə sözlər eşidirdim: “Qırbasan katib, əşşi, aləm idi o qırbasan Əhmədov. Allah ona ömür versin. Hər dəfə yağış yağanda şəhərdə palçıq dizə çıxardı. Allah onun ölənələrinə rəhmət eləsin”.

Canım, necə yəni “qırbasan katib?” Sən demə, uzun illər respublikada müxtəlif səviyyəli partiya və sovet orqanlarında rəhbər işlərdə çalışmış, “Yüz borcun bir zərrəsi” adlı lirik poemamın qəhrəmanı Ağamirzə Əhmədov Quba rayon partiya komitəsinin birinci katibi işləyəndə ilk dəfə şəhərin küçələrinə asfalt döşətdiribmiş. Vəssalam.

Kitabının müqəddiməsində oxuyuram: “Bizim müxbirlərdən biri bir yaponndan xəbər alır:

– Siz adamları hansı cəhətinə görə işə götürürsünüz?

Yapon cavab verir:

– İlk növbədə adamlığına görə.

– Bəs ixtisas?

– O əsas deyil. Adamlığı olsa, ixtisası tez mənimsəyər. Adamlığı olmasa, onun ixtisası kimə lazımdır?”

Mən də tərəddüdsüz-filansız sənin kimi adamı raykom katibi seçərdim.

Lakin, burada Mirzə Fətəli Axundovun bu kəlamı yada düşür: “Dinə qalsa, din intixab (seçmək) etməyə qalsa, İslam dinindən yaxşı din yoxdur. Lakin, iş burasındadır ki, mən külli-ədyanı (bütün dinləri) puç və zay hesab edirəm” (sitatı öz sözlərimlə ifadə etdim).

Sadiq, bax bu tilsimli “lakin” nöqtəsi sizin hamınızı birləşdirir, eyniləşdirir. Sözün hər cür mənasında hamınızın – yaxşınızın, pisinizin, zərfinizin, kobudunuzun, işi biləninizin, bilməyəninizin, yüksək və aşağı səviyyələrinizin, insafli və sərt üzlünüzün, bürokrat və demokratiyanızın bu “lakin” nöqtəsində bir sifətiniz var. Mikro-padşahlıqmı? Yox! Onu sizə bağışlayıram. Çünki, bizim ictimai-siyasi quruluşumuz “Birincisiz” keçinə bilməz.

Yalnız, “çürüməkdə olan” “üfünəti aləmi başına götürmüş” azad dünyada, xüsusi mülkiyyətin, maddi və mədəni suverenliyin hökm sürdüyü kapitalist dünyasında “Birinci” söhbəti yoxdur. Hər kəs öz işinin, öz sahəsinin Birincisidir.

Yoxsa ki, nə bilim Nikolay Matveyeviç Qriboçov Şəkiyə gəzməyə, məxsusi balıq tutmağa gəlməşəydi, hətta Mingəçevir dənizində tilovuna ilişdirmək üçün balıq təşkil edə bilmək mümkün olmasaydı, qayıdıb gedib Moskvadan bizə kömək əlini uzatmasaydı, həmin regionda balıqçılıq təsərrüfatına rəvac verilməyəcəkdi. Eh, ay qardaş, buraxın bu “Qurbanəlibəyliyi”. Söhbət səndə deyil, səni Qurbanəli bəylə müqayisə etmək naxələflik olardı.

“Azərbaycan xalqı şair xalqdır” (N.Tixonov) kəlamı kimi “Azərbaycan xalqı qonaqpərvər xalqdır” kəlamını da kitabda çox doğru izah və şərh elədiyiniz kimi hərfən, birbaşa mədədə yox, xalqımızın zəngin mədəniyyəti, zövq, səviyyə, üzügülər, əli, ürəyi açıq sahilsiz ümməni barədə ümumiləşmiş qiymətdir, təyindir.

Yenə “lakin” məsələsinə qayıdıram. Mən “lakin”in mötərizələrini “Ömür həbləri” adlı nəsr əsərimdə ayrı cürə açmışam... Sənin mənə dediyiniz kimi, mən də sənə deyirəm ki, “Ömür həbləri” də mənim ilk, bəlkə də son nəsr əsərimdir. Nə olar, hövsələni topla, sən də onu oxu!

Mənim yazımla “İnsanla, torpaqla üz-üzə” kitabı ara-

sında onların müəlliflərinin qənaəti, düşüncə tərzində arasında çox ziddiyyətlər olsa da, yaxın, oxşar cəhətlər çoxdur.

“Həqiqət budur ki, fəhlə bu gün divara beş daş qoyubsa, onun haqqını elə bu gün də almalıdır”. Ə`la, dəxi ə`la! Başda misilsiz vətənpərvər, bütün var-dövlətini xalqın yolunda qoymuş Hacı Zeynalabdin Tağıyev olmaqla, bütün Bakı milyonerlərinin ucaldığı əzəmətli, cah-cəlallı binalar bu prinsiplə – hər gün ovuca sayılan nağd, cingilti qızılla başa gəlib. Bizim quruluşumuz isə buna yol vermir.

Okeanlarda və səhralardakı balaca dövlətlərin, ada dövlətlərin, Avropanın kefxanaları sayılan cırıtdan dövlətlərin quruluşu isə buna bu saat, bu dəqiqədə də yol verir. Sadıq, ona görə də biz bu dövlətləri, ölkələri görəndə, onların əhalisinin hər sahədə, hər barədə güzəranını görəndə ağzımızın suyu axır və axacaq da. Sən də elə hey deyirsən “iqtisadiyyat, sosial-tərəqqi bizim qoşa qanadımızdır, eynihüquqlu proqramımızdır. Bunlar dəmiryolunun iki qoşa relsi kimi sonsuzluğa qədər yanaşı getməlidirlər”. Mən isə əlavə edirəm: ən adi həyat nə`mətlərinə, əsil insan kimi yaşamağa sonsuz həsrətlə getməlidirlər. Əliyə Vahidin bir misrası yadıma düşdü:

Vahid, bu xəyal ilə də axır çıxacaqdır canın...

“İctimai həyatın qanunlarına, obyektiv tələblərə əsla bələd olmayan savadsız bir kolxozçu bir deputat kimi, xalq elçisi kimi Ali hakimiyyət orqanında nə iş görə bilər?” Bu da düz! Bəs axı yenə də deputatlar təxminən, lap elə əsasən beləcə “seçilir”.

Sənin kitabında çox-çox yandırıcı, acı həqiqətlər, müdhiş əhvalatlar var ki, oxuyanda adamın tükləri biz-biz olur.

“Naxçıvanda rəhbər işdə çalışan bir partiya işçisi öz yaxın adamlarından, bəlkə də köhnə dostlarından birinin

xahişinə əməl edə bilmir. Bundan rəncidə olan “dostu” ondan intiqam almaq qərarına gəlir. Və düşünür ki, bu işdə onun ən yaxın köməkçisi öz arvadı ola bilər, yəni arvadını da öz çirkin əməlinə qoşur. Günlərin bir günü şəhər partiya komitəsinə belə bir ərizə daxil olur. “Mən, filankəs oğlu filankəs bu günlərdə üç-dörd günlüyə Bakıya e`zamiyyətə getməliydim. Çamadanımı götürüb, arvadımla vidalaşmışam, evdən çıxandan xeyli sonra fikrimi dəyişdim. Axşam, qaş qaralanda evə qayıtdım. Gördüm evin qapısı daldan bağlıdır. Döydüm. Açıq olmadı, arvadımı səslədim, cavab vermədi. Əlacsız qalıb geri döndüm, bir dəli şeytan mənə dedi ki, keç evin dalına, elə onda eşitdim ki, yataq otağının həyətə açılan pəncərəsi cırıldıdır. Özümü ora yetirdim. Bu dəmdə kim isə özünü atdı üstümə. Kim olsa yaxşıdır? Sizin çox hörmətli işçiniz filankəsov filankəs – mənim köhnə dostum...”

Ay Sadıq, bir tərəfdən sənə e`tiraz edirəm ki, millətimiz, xalqımız, namus və qeyrətimiz üçün xarakterik olmayan bu faktı niyə yazmışsan, niyə ümumiləşdirmişən. Bir tərəfdən də deyirəm, yox, elə yaxşı eləmişən, yaxşı da, düzgün də nəticə çıxarmışsan: “Mə`nəvi, əxlaqi mühitin belə dəhşətli çirkab içində olduğu bir yerdə hansı təsərrüfat uğurlarından, hansı yüksəlişdən, yeni həyat quruculuğundan, mən əlavə edərdim ki, hansı adamlıqdan söhbət gedə bilər”.

Əsərinin çox yerində bürokratizmi, bürokratları yanayana ifşa edirsən. Və bürokratiyanın haradan çıxdığını axtarırsan. Bürokratiyanı öz quruluşumuz doğub... Ancaq sən deyəndə ki: “Kitabımın bütün səhifələrində rastımıza çıxan və bürokratlar damğası ilə təqdim etdiyim “nəhənglər” Misir ehramları kimi hələ də öz əzəmətiylə ucalmaqdadır” – e`tiraz edirəm. Bürokrat hara, əzəmət hara. Biri dünyanın yeddi mö`cüzəsindən biri, o biri isə ancaq bizim sistemə məxsus olan ictimai bəla, mə`nəvi eybəcərlik!

Kitabın ən yaxşı cəhəti, nazik damarı məhz ondadır ki, burada torpaq sırf əkin-biçin, zəmi-tarla sahəsi, təsərrüfat meydanı, münbit, qeyri-münbit, şoran, qeyri-şoran deyil, Vətən, tale, əqidə, amal, münasibət, namus, qeyrət, vicdan, xatirat, dünən, bu gün, sabah, ehtiras, vuruşma, çəkişmə, sonsuz mübarizə, canlı həyat səhnəsidir. Məsələn, torpaqla bağlı olan qolçomaq kampaniyası minlərlə çörəkli adamın, ac-yalavaca yardım əli uzada bilən adamın, Vətən anbarına çox-çox ruzu verə biləcək adamın qan boyalı taleyi deyilmi bu kitabda?!

“Vaxtilə sübh tezdən bütün kəndi oyadan araba cırıltısına həsrətlik. Kiçik kənd e`malatxanalarından gələn çəkiç səsləri daha eşitmirik. Öz işinin mahir ustası olan sənətkarların düzəltdiyi araba çarxı bərəkət və zəhmət rəmzi idi”.

Yadıma yağışdan sonra mirvari kimi nəm qumların üstündə Abşeronda, bağlar arası yollarda fayton, qazalaq, araba təkərlərinin saldıdığı, sanki sonsuzluğa aparan qoşa izlər, şırımlar düşür. O uzaq, xatirimdən silinməz izlərin izinə düşüb əncir, üzüm dərə-dərə gedər, gedərdim. Bəli, Sadıq, kitabında Bakı-Abşeron bağlarının xarabalıqları, sonra haram pulla tək-tək adamların cah-cələlli, sonra qorxudan yarımçıq buraxılmış tikililəri, hasarları, hovuzları, sonra təzə dirçəliş, sonra adamların inamsızlığı, qəzəbi, tələbi, göz yaşı təbii şəkildə təsvir edilmişdir.

“İnsanla, torpaqla üz-üzə” oxucunu çox məsələlər, problemlərlə üz-üzə dayandırır. Zorla, dəb halında bəhsə-bəhsə ali təhsil almaq, zorla kəndə təhkim edilən şəhər adamları, təşəbbüskarlar və təşəbbüs boğanlar, dövlət və partiya xadimlərimizin taleyi!..

İmam Daşdəmir oğlu Mustafayev haqqında – 45 yaşında ikən Mərkəzi Komitəmizin Birinci katibi olan çörək alimimizin, aşkarlığı və yenidənqurmanı çox böyük uzaq-görənliklə qarşılayan, torpağı zorlamağın, hər sahədə və

xüsusən kənd təsərrüfatında amirliyin, “hərbçiliyin” əleyhdarı olan, buna görə də vəzifəsindən xaric edilmiş bir adam barəsində yazdıqların həqiqətdir, can yangısıdır. İmam kişi həm də İlisuludur, sənin kəndçindir, özüm bilə-bilə kəndli yox, kəndçi deyirəm. Belə yerliçiliyə eşq olsun. Siz zahirən də, hətta səsinizə görə də biri-birinizə oxşayırsınız. İmam müəllim indi də həyatımızın ön döyüş cəbhəsində ayıq-sayıq, ağılı-huşu yüz faiz başında olan bir ağsaqqaldır.

Ay Sadıq, sən Vəli Axundovun da adını tez-tez çəkirsən, onun taleyi ilə maraqlanırsan, “axı o nə günahın sahibidir?” deyərək təəssüflə xəbər alırsan. Mən də tamamilə bu fikirdəydim ki, mərhum və sabiq MK katibimiz, doktor V.Y.Axundov gül kimi, həlim, təmiz və təvazökar adam idi. Ancaq, sən demə o, əslində çox ağır, çox böyük, heç bir vəchlə bağışlanmaz bir günahın sahibi imiş. Vətən torpağını ermənilərə – Ermənistanə bəxşiş vermək. Bu günah deyil, bu cinayətdir! Vətənə xəyanətdir! Yüzlərlə adam bunu təsdiq edir və hamı bir nöqtəyə vurursa, mən nə üçün inanmayım buna? Osman Sarıvəlli deyir, əlbəttə, başqa bir münasibətlə deyir: “Elin sözü əvvəl-axır düz olur”. Belə “səxavət”i Kamran Bağırov da göstərib. Bu adamlar həm Vətənin taleyinə, həm də öz talelərinə qara yazını özləri öz əli ilə yazıb. Xalq öz torpaqlarını gec-tez geri alacaq. Lakin, o qara yazı qalacaq.

Tarixi sənədlər göstərir ki, vaxtilə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin təşkilində də, Zəngəzur, Borçalı, Zəngibasar, Qafan, Zəngilan, Qacaran kimi Azərbaycan torpaqlarının da ermənilərə, gürcülərə verilməsində Şaumyan, Kirov, Mikoşyan, Orconikidze, Serebrovski, Mirzə Davud Hüseynov, Əliheydər Qarayev canfəşanlıq göstərib, özbaşınalıq edib, xəyanət yoluna keçmiş və Nəriman Nərimanovu meydanda tək qoymuşdular. Bu gün milliyyətindən asılı olmayaraq bu adamların adından Azərbaycan torpağında heç bir əsər-

əlamət qalmamalıdır və bu, tarixin, xalqın, Nəriman ruhunun tələbidir.

Tale dedim – kitabındakı bir epizodmu deyim, bir əhvalatı, bir məsələmi deyim, yadıma düşdü: İki məşhur Azərbaycan qızının dəfn mərasimi və bunlara ayrı-ayrı münasibətlərin! Məşhur qadın həkimi, ginekoloq, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı Şamama Ələsgərova, digəri isə, loru dildə desək, kolxozçu, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı Mina Nəzirova.

İki təmiz, zəhmətkeş, neçə-neçə anaya, uşağa həyat verən, neçə-neçə daşlı-kəsəkli torpağa can verən, ömrünü, gününü əli qabarlıların gününə-güzəranına həsr edən, qarın, yağışın, yandırıcı şaxtanın və Günəşin hərərətindən tərəvətini itirmiş qadınlar, onların dəfn mərasimi, son borc, son mənzilə yola salmaq... Ay Sadıq, ay canım-gözüm, heç belə şeyi də müqayisə edərlər? Günah deyilmi? Lap olsun Heydər Əliyevə görə. Nə olar ki? Axı, atalar da deyib: “Ölüyə hörmət diriyə görədir”. Sifət göstərmək – Əliyevə yaltaqlanmaq və ya dəfndə iştirak etməməklə hünər göstərüb seçilmək Şamama xanımın dəfninə qalmışdı? Yaltaqlıq əbədi mənhus keyfiyyətdir ki, həmişə olub, var, olacaq.

Cəfər Cabbarlının, Üzeyir Hacıbəyovun, Səməd Vurğunun, Bülbülün, Ələsgər Ələkbərovun, Əliağa Vahidin, Şıxəli Qurbanovun Bakının küçələrinə, meydanlarına sığışmayan dəfn mərasimi, dəfn izdihamı nə cür mə`nalandırılmalıdır?! Xalq məhəbbəti, xalq matəmi, son borc. Nə təşkil, e?! Vahidi camaat Yazıçılar İttifaqından Fəxri dəfn xiyabanına çiyinlərində apardı.

Yadıma bir qanlı faciə, dəhşətli əhvalat da düşdü. Heydər Hüseynovun özünü həlak etməsi və dəfni... M.C.Bağirovun sözün hərfi, fiziki mə`nasında qorxusundan o nadir iste`dad sahibinin, böyük ictimaiyyətçi, dövlət xadimi, böyük filosof alimi, cəmi 42 il ömür sürmüş Heydəri inqi-

labdan əvvəl Bakının neft quyularında tələf olan qərib, kimsəsiz, Cənubi Azərbaycandan gəlmiş, ələ salına-salına “həmşəri” deyilən fəhlə, dartayçı, hambal ölüsü kimi üç-dörd adam aparıb basdırdı. Bu, başqa söhbət, başqa dövr idi. Ancaq yenə də üç-dörd nəfər ürəkli kişi tapılmışdı ki.

Uzaq Süvəgil kəndində Mina xanımın, bakılılar demişkən, bimiqdar kasad dəfnini köks ötürə-ötürə xatırlayırsan, ürəyin ağrıyır. İnanıram. Bəs axı, təşkil edəydiniz də. “Təşkil” sözü ki, sizlərin dilindən düşmür. Yoxsa, Heydər Əliyev Bakıdan Zaqatalaya göz ağartmışdı, xəbər yollamışdı ki, Mina Nəzirovanı istədiyiniz kimi dəfn etməyi sizə qadağan edirəm?..

Heydər Əliyevlə oturub-duran, yaxınlıq edən, onunla tez-tez müxtəlif tədbirlərdə, yığıncaqlarda görüşən, səfərlərdə bir yerdə olan və nəhayət, onun dövründə istəkli, adlısanlı raykom katiblərindən biri mən idim, yoxsa sən idin? Sən, insafən, e`tiraf etməlisən ki, H.Əliyevin kədr siyasətində qohumbazlığı və yerliçiliyi Azərbaycana nə qədər ziyan vurmuşdusa da, aqrar sənaye siyasətində Azərbaycanı çaxır çəlləyinə döndərmişdisə də, pambığın əlindən bir kol yonca, bir saçaq ot tapılmırdısa da, sənətkarlarımıza abidələr də ucaldılırdı, müqəddəs şəxsiyyətlərimizin ev muzeyləri də açılırdı, respublikamızı hər yerdə tanıdan mədəni-kütləvi tədbirlər, simpoziumlar da keçirilirdi. Nizaminin, Füzulinin, Nəsiminin, Aşıq Ələsgərin, Səməd Vurğunun yubiley təntənələri sadəcə olaraq yubiley təntənələri, sadəcə olaraq yubiley anlayışından kənara çıxıb, bu gün əslində sabun köpüyünə dönmüş xalqlar dostluğunun əsil təntənəsinə, bayramına çevrilmişdi.

Bir də axı Heydər Əliyev ən yüksək mərtəbəyə qalxan – Siyasi Büro üzvü olan ilk və çox güman ki, son Azərbaycan oğlu idi, ay Sadıq! İndi Mərkəzi mətbuat Voronovun, Semi-

çastnının, Şelestin, Yeqorıçevin, Acubeyin, Mühitdinovun və başqa yüksək zümrəli partiya və dövlət xadimlərinin, hərbi sərkərdələrin, komendantların – vaxtilə işdən kənar edilmiş belə adamların xatirələrini dinləyir və bütün dünyaya bəyan edir. Biz isə Şamama Ələsgərova və Mina Nəzirova, eh...

Sən bundansa, dəfni dəfnə qarşı qoymaqdansa, həmin Heydər Əliyevin dövründə iki həmkarının faciəsindən, özünü öldürməyindən, bunun səbəbindən danışaydın gərək! Gərək bu gün aşkarlığın, yenidənqurmanın, söz, dil, düşüncə cəsarətinin işığında kütlələrə, oxuculara səhifə-səhifə bildirəydin ki, Neftçala Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi Təvəkkül Xankişiyev və Beyləqan (keçmiş Jdanov) rayon partiya komitəsinin birinci katibi Vahid İsmayılov nə üçün, nə səbəbə özlərini həlak etdilər. Hərçənd ki, o mərhumlar da, Quba camaatının yadından çıxmayan “qır-basan” katib də istinasız “lakin” tilsimindən kənarda qala bilməmişdilər... Bu heç...

Təvəkkülün üzünü də görməmişdim. Vahidləsə – o cavan, ciddi, sarışın oğlanla Cəbrayıl da partorq işləyəndə tanış olmuşdum, hətta bir az ondan incimişdim də, sonra dost olmuş, bir-iki tikə çörək də kəsmişdik. Vahid Ağcabədiyə təzə katib seçilmişdi. İş belə gətirdi ki, Bakıdan rayona birgə yola düşdük. Soyuq bir qış günü idi. Vahid İsmayılov, yazıçı Sabir Azəri və mən...

Sadıq, dönə-dönə e'tiraf edirsən ki, özündən böyüyə, vəzifəliyə söz deyə bilmirdin, kəsilə-kəsilə susub qalırdın. İndi gözünün qabağına gətir ki, 30 ildən artıq bir müddətdə, raykomun birinci katibi olduğun müddətdə, bu saatin özündə də sənın kabinetinin divarları arasında, sənın qabağında kimlər kəsilə-kəsilə qalmayıb, kimlər susmayıb və qalmır və susmur! Və sən hansı susmayanın, hansı dilotu

yemişin, hansı haqq-nahaq baş aparanın başını sığallamısan? Bu sənin xarakterindən gəlmir. Bu, kökdən, bünövrədən, mexanizmdən, quruluşdan gəlir, köləlik, asılılıq, iqtisadi asılılıqdan gəlir. Nə qədər ümumiləşmiş, nə qədər səciyyəvi, nə qədər rəzil və nə qədər dəhşətli bir e'tiraf etməyə məcbur olmusan. "Zorakılığa əsaslanan ikiüzlü mühitimiz məni də qeyri-səmimi olmağa məcbur edib". Bu, həm çıxılmazlıq, qaçılmazlıq, həm də kişilikdir.

Qorxuram cahana kölələr gələ,
 Baxanda oxşaya şahzadələrə.
 Aldanıb azadə deməyin hələ,
 Zəncirsiz dolanan azadələrə.

...Bu sözləri mən Nəsiminin diliylə deyirəm. İndi vəziyyət bir qədər başqadır. Vahid deyir:

İndi aləm başqadır, xoş ruzigar istər könül.

Pərdələrin süzüldüyü, açıldığı, lap götürüldüyü bir dövrdür. Yenidənqurma dövrünün katibi özünü yığışdırmalı, münasibət və iş üsulunu ağılla cilalamalı, həssaslıqla nazikləşdirməlidir.

Sən qorxma! Sənə zaval yoxdur. Sən ağıllısan, təcrübəlisən, savadlısan, hər halda, ədəbiyyatçısan, dilçisən, bizim adamsan. Stalinqrad şe'rlərim barədə uzaq, saralmış qəzet səhifələrində qalan nadir, unudulmaz məqalənin müəllifisən.

Böyük ədib Cəlil Məmmədquluzadə məşhur "Xatirəm" da yazır ki, "gözümü dünyaya açan kimi ilk eşitdiyim söz "Allahu əkbər" olub". Bəli, Sadıq, sən də, mən də gözümüzü dünyaya açan kimi, açan gündən, yə'ni aqlımız kəsəndən e'tibarən eşitdiyimiz sözlər bu olub: "Kommu-

nizm”, “kommunist”, “sovet adamı”. Bunlar bizim beynimizə, şüurumuza elə həkk olunub ki, adına deyirlər “Köhnə təfəkkür tərzii”. Və bu “köhnə təfəkkür tərzii” ətalət qanunu ilə səni elə döndərib ki, “kişinin sözü bir olar” kimi böyük, ümumiləşdirmə gücünə malik olan atalar sözumüzü “kommunist bir söz deyər” kimi əsassız, qondarma bir sözlə əvəz etmişən. Axı nə üçün “kommunist” sözü, anlayışı, mərhumu adamlıq, kişilik etalonu olmalıdır? Adam adam olarda! Vəssalam!

Ay kişi, bəs sən bu 308 səhifəlik kitabının hər vərəqində qorxaqlıqdan, rüşvətخورluqdan, bürokratizmdən, vəzifə və mənəsbəpərəstlikdən, məsləksizlik və namussuzluqdan, formalizmdən, e`zamiyyə vərəqəsinə “gəldi-getdi” yazıb möhür vurduğun, iki eşşəyin arpasını bölə bilməyən başabəla mütəxəssislərdən, çinovniklərdən, gözü əllərdə qalanlardan, intriqaçı, ikiüzlü, böhtançı adamlardan danışırsan? Onların əksəriyyətindən də bir az o yanası kommunist deyil? Və tez-tez xəbər alırsan, bilmirəm kimdən xəbər alırsan: Bürokratizm haradan əmələ gəlib, onun səbəbi nədir, kimdir? Bilmirsən? – Quruluş, siyasət, antidemokratiya, suverenizlik, qorxaqlıq, axtalanmaq! Bir var hərəmxana xacəsi, bir də var siyasət, rəyasət, vəzifə xacəsi, xacələri! Əlbəttə, kommunist olmayan bitərəflərin də bişərəfləri var. Ancaq, həyat həqiqətimiz, həyat tərzimiz sübut edir ki, kommunisti şəxsiyyət və kişilik etalonu kimi götürmək sün`idir, lazımsızdır, qıcıqlandırıcıdır, ikrah doğurandır. Xüsusən, indiki zamanda.

Yazırsan ki, xalq hakimiyyəti, xalq demokratiyası, xalq kütlələri kimi qədir-qiymətini bilmədiyimiz ifadələr göydən düşməyib. Bu sözlər Oktyabr bayrağını ucaldan qəhrəman nəsillərin istək və arzularını ifadə edirdi. Bəli, Sadıq, bu sözlər göydən düşməyib, gözdən düşüb. Kitabında oxuyu-

ram: “Bakıdakı SSRİ xalqlarının Dostluq sarayı (sözcəlişi deyim ki, bu gül kimi, səfali yerdəki restoranı Dostluq sarayına Heydər Əliyev nahaq yerə çevirmişdi) öz əzəmətilə hamını heyran etsə də, fəaliyyətilə heç kəsin tükünü belə tərptəmir. Halbuki o binanı necə cazibədar, necə sehrli ünsiyyət ocağına, görüşlər məkanına çevirmək olardı. Həqiqi dostluğun, mehribanlığın əsası elə belə yerlərdə, dostluq saraylarında qoyulub”.

Hamımızın tanıdığımız, son dərəcə təbii insan, xalq adamı, xalq yazıçımız, qocaman ədibimiz Əli Vəliyev sağ olsaydı və sənin bu sözlərini oxumuş olsaydı, məzəmmətlə deyərdi: “Ətin tökülsün, a bala”. Bəli, dostluğun bünövrəsi, sarayda, saraylarda yox, ürəklərdədir, xoş arzularda, xoş diləklərdədir. E`tibarın, sədaqətin çeşməsindən su içmiş çiçəklərdədir. Gəl, solğun çiçəklərə baxıb köks ötürək...

Sən bu kitabı müəlliflik, yazarlıq eşqinə düşməyinə görə yox, zərurətdən, daxili məcburiyyətdən doğan bir ehtiyaca görə yazmısan. Yazmısan ki, ürəyini boşaldasan. Eh, o qədər ürəyi sözlü-söhbətli, sinəsi hekayətlər dolu adamlar dünyadan köçüb gedib ki...

Zərurət isə elə bir şeydir ki, o adamı yalan danışmağa, əllaməlik eləməyə qoymur. Sən də həqiqəti demisən və bu məqamda “kommunistin, qeyri-kommunistin” fərqi varmamısan. Sənin əsərinin qəhrəmanları, necə deyərlər, müsbət qəhrəmanları məhz kabinet, vəzifə, göstəriş, buyruq adamları deyil, torpağı dişiylə, dırnağıyla şumlayan, gözünün yaşıyla, anadan əmduyi südlə, ürəyinin qanı ilə suvaran və açıq alınlı həmin torpaqla üz-üzə dayanan insanlardır. Ulduzlar asimana, onlar da sənənin kitabının səhifələrinə səpələniblər: Baramaçı Adışirin kişi, maldar-qoyunçu İdris kişi, çoban Nuru, kolxoz sədri İslam Vahabov, xırman gözətçisi – bərəkət keşikçisi Səfər kişi, təsərrüfatçı M.Şıxəli-

yeva, bağban Məmmədağa Kərimov, taxılçı Baba Səmədov, partiya işçiləri H.Mustafayev, H.İbrahimov, sovxoz direktoru Qasım Məlikov, karxana fəhləsi Qasım Kərimov, tərəvəzçi Novruz Sultanov, tütüncü Narxanım Əsədova, çoban Əli Abbasov, suçu Hüseyin Abbasov...

Sadiq, sənin öz sözlərinlə deyirəm ki, onlar heç bir şöhrət çələngi ummayıblar. Ağsaqqalların isə, səndən – raykomun birinci katibindən təmənnası bu olub ki, “məndən üçotaqlı mənzil əvəzinə nə tələb etsələr yaxşıdır? – Öz atımızı, ulağımızı qaytarın bizə, bəsimizdir, – dedilər. – Öküz boyundurmuş, xırman vəlləri üçün burnumuzun ucu göynəyir”.

Stalinin, o nadir, misilsiz, təkrarsız şəxsiyyətin, hələ haqqında çox-çox kitablar yazılacaq, fikirlər şaxələncək adamın – əlləri milyonlarla günahsız Sovet vətəndaşının qanına bulaşmış bir cəlladın barəsindəki səhifələri həyəcənsiz oxuya bilmədim. Mən hələ hər şeyi bir qırağa qoyuram. Axı, Stalin Azərbaycan xalqının bir nömrəli düşməni idi. Əlifbamızı əlimizdən aldı, Cənubi Azərbaycandakı demokratik hökuməti, hərəkatı öz siyasətinə qurban verdi. Hüseyin Caviddən tutmuş adını yaza bilməyən kolxozçuyadək daha kimlərimizi yox eləmədi o?!

Yox, 37-ci ili Stalinə bağışlamaq olmaz, nəyi bağışlamaq mümkün olsa da. Düz deyirsən: “Razıyıq, quru çörəkdən başqa heç nəyimiz olmasın. Sosializmə lap ibtidadan başlayaq, tək zülm və əsarət zəncirindən azad olaq, 1001 çörəksiz ilimiz olsun, bircə 1937-ci ilimiz olmasın. Düz-doğru! Ancaq, sosializmə ibtidadan, təzədən başlamayaq. Azadlığın ən düzgün, ən kəsə, ən real yolu xüsusi mülkiyyət və dünya bazarına sərbəst şəkildə çıxmaqdadır. Qarbaçov deyir: “Наше обшество обновляется” – Bizim cəmiyyətimiz təzələnir.

Yenə şəxsiyyətə pərəstişin ifşasına həsr edilmiş səhifələrə qayıdıram. Axı, biz Stalinə inanmışdıq. Böyük şair Sə-

məd Vurğun müharibənin ən qızğın illərində fanatik bir inamla, sahilsiz bir səmimiyyətlə deyirdi:

Bütün xalqlar, qəbilələr,
Od içindən çıxacaqdır.
Stalinin mərd əlini
Dönə-dönə sıxacaqdır.

Təkcə Səməd Vurğunmu belə fikirləşirdi, belə düşündü? Yox, az qala bütün dünya belə deyirdi.

İnam itib, quruluş qalıb. Sovet hökuməti qalıb, illər dəyişib, rəhbərlər dəyişib, forma, ifadə tərzı dəyişib. Cövhər qalıb, mahiyyət qalıb. İnzibati amirlik üsulu hələ də qalıb.

Stalinin sür-sümüyünü şaqqıldatmaqla, onun goruna söyməklə stalinizmdən, mövcud dövlət maşınından, anti-demokratik amirlikdən uzaqlaşmaq olmaz, kimin hünəri varsa, bu saat vəzifə sahibini ifşa etsin. Düzdür, Sadıq, sən əsərinin bir neçə yerində çox səmimi e`tiraflar edirsən: "Hə-ta, nə gizlədim, bə`zilərinin yetişib yalançı şöhrət kürsüsünə qalxmasında şəxsən iştirak etmişəm, boynuma alıram". Bəs onda boynuna alırsanmı ki, neçəsinin də halal şöhrət tacını başından götürüb yerə çırpısan.

İnsafla bunu da boynuna alırsan: "Bə`zi iş yoldaşılarıma, xüsusilə təsərrüfat başçılarına, idarə rəhbərlərinə münasibətimdə səhvlərə yol vermişəm, dəfələrlə yanıılmışam".

Səmimiyyətin məni kövrəltdi. Dövr var, zaman var. Sənin də kitabın dövrün, zamanın diktəsi ilə yazılıb. Oxuyuram: "Lenin dühasının həqiqət işığına üz tutaq!" Çox gözəl! Bununla bərabər bu günün, müasir dünyanın, bəgünkü aləmin, ölkələr arasında ünsiyyətin, müqavilə, saziş və danışıqların işığına, silkələnib oyanan fikrimizin, düşün-cəmizin, vicdanımızın işığına üz tutaq, üz tutaq, üz tutaq.

Biz M.S.Qorbaçovun yandırdığı yenidənqurma və aşkarlıq çırağının işığında stalinizmdən miras qalmış acı həqiqətlərlə, insanla, torpaqla üz-üzə dayanırıq.

Sovet hökumətinin, Kommunist Partiyasının cürbəcür və zaman-zaman siyasi iqlimlərindən fəhminin qüdrətilə sağ-salamat çıxmış və bu gün də təzə abi-hava ilə nəfəs alan, yeni mübarizəyə, qurub-yaratmağa qol çirmələyən raykom katibinin bu ibrətli kitabını maraqla, səbrlə, düşünə-düşünə oxuyub başa çıxdım. Siz də oxuyun bu kitabı, möhtərəm oxucular!

... Burda dərsləri var həyatımızın,
Burda dərdləri var həyatımızın.
Burda namərdləri, nadürüsləri,
Burda mərdləri var həyatımızın.

1989

P.S: Məqalə çapa hazırlananda Sadıq müəllim Abşeron rayon partiya komitəsinin birinci katibi idi.

OXU, TAR!

“Ədəbiyyat və incəsənət” qəzeti redaksiyasından reportaj

– Allo, “Ədəbiyyat və incəsənət”dir?

– Bəli.

Danışan respublikanın Xalq artisti, bəstəkar Səid Rüstəmov idi.

– Mənim bir tələbəm var. Adı Murtuzdur, tarzəndir. İstədim ki, onunla tanış olasınız. Murtuzu redaksiyaya gətirəcəklər.

– Gözləyirik, Səid müəllim! Ancaq, bəs nə üçün “gətirəcəklər?”

– Görüşəndə hər şey sizə aydın olar.

Bazar ertəsi ağır gündür. İşə təzə başlamışıq. Məşğuluq. Birdən meşin qapı arxasından tar səsi gəlir. Hamımız təəccüb edirik. “Segah”... “Humayun”... Kağız-qələmi yerə qoyub dinləyirik. Xeyr, bu lent yazısı, radio, maqnitafon səsi deyil. Canlı ifaçının, səhər-səhər bülbül kimi bura qonmuş usta tarzənin həssas barmaqlarıdır, simləri ehtizaza gətirən yanıqlı mizrabdır.

Sarı sim kəlmə-kəlmə danışır, əhvali-ruhiyyəimiz tamam dəyişir. Tar səsləri ilə bərabər elə bil qulağımıza uzaqlardan Mikayıl Müşfiqin səsi gəlir. O, şe`r oxuyur:

Oxu, tar!

Səsindən ən lətif şe`rlər dinləyim.

Oxu, tar, bir qadar...

Nəğməni su kimi alışan ruhuma çiləyim.
 Oxu, tar!
 Səni kim unudar?
 Ey geniş kütlənin acısı, şərbəti
 Alovlu sənəti.

Əməkdaşlardan bir neçəsi ilə redaktorun otağına keçirik. Burada 23-24 yaşlı bir oğlan gözlərini qırpmadan... tar çalır. O bizi görə bilmədi... Ancaq biz onu gördük, duyduq, sevdik. Onun daxili aləmini, həyat və sənət eşqi ilə coşub-daşan qəlbini gördük. Onun barmaqları mizrab vursa da, çalan ürəyi idi. O, ifa etdiyi əsəri, melodiyanı sanki təzədən yaradırdı. Dəfələrlə eşitdiklərimizi elə bil ilk dəfə dinləyirdik... Onun məharəti, yaradıcılıq qabiliyyəti məhz bunda idi. O, nə çaldığını, nəyi çaldığını təkcə eşitmirdi, həm də bütün incəliklərinə qədər görürdü, duyurdu. Tar onun sinəsində gah şlalələr kimi coşur, gah fəvvarətək səslənir, gah yarpaqlar kimi pıçıldaşır.

O sarı simlərin lisanı
 Salmazmı heyrətə insanı...

Murtuz Eynulla oğlu Mehdiyev 1945-ci ildə Mirbəşir rayonunda anadan olub. Beş yaşında ikən tutulduğu ağır xəstəlik onu dünya işığına həsrət qoyub. Fəqət insanın ömrü, taleyi tam ümitsizlikdən, uğursuzluqdan və məhrumiyətdən ibarət olmur. İşıqlı arzular, həyat eşqi, cəmiyyətə faydalı olmaq ehtirası, nəhayət dönməz iradə ağır günün böyük dostlarıdır. Balaca Murtuz tar çalmağı tək başına öyrəndi...

O, Bakıdakı xüsusi internat məktəbinə qəbul edildi. Burada təhsil müddəti on iki il idi. Murtuz doqquzuncu sinifdə ikən Üzeyir Hacıbəyov adına Dövlət Konservatoriyası nəz-

dindəki xalq konservatoriyasına daxil oldu və ümumi təhsillə yanaşı, üç ildən sonra oranı ə`la qiymətlərlə qurtardı.

İndi Murtuz konservatoriyanın xalq ifaçılıq şö`bəsində oxuyur, ikinci kurs tələbəsidir. O, ixtisas müəllimi, görkəmli nəğmə ustası Səid Rüstəmovun adını razılıq və iftixar hissi ilə çəkir. Gənc tarzən muğamatımızı, ahəngdar təsniflərimizi, şux rəqslərimizi böyük məhəbbət və orijinalılıqla ifa etməklə yanaşı, eləcə də azəri, rus, Avropa bəstəkarlarının müxtəlif janrlı əsərlərini sədəfli tarında hərarətlə çalır.

F.List, V.Motsart, F.Şopen, P.Çaykovski, Ü.Hacıbəyov, M.Oqinski, Ş.Huno, C.Cahangirov, S.Rüstəmov, H.Xanməmmədovun əsərləri Murtuzun tarında həmişə səslənir.

O, eyni zamanda, bəstəkardır. Tar üçün kiçik pyeslər, gözəl, yadda qalan mahnılar bəstələmişdir. Onun balacalar üçün yazdığı nəğmələr də maraqlıdır. Murtuz ifaçılıq fəaliyyəti, təhsil və yaradıcılıqla yanaşı, həmçinin Oktyabr rayon Mədəniyyət Eviəndəki xalq çalğı alətləri ansamblına rəhbərlik edir.

– Murtuz, xahiş edirik Cahangir Cahangirovun “Ana” mahnısını çalasan.

Tar danışıq... Ananın böyüklüyünü tərənnüm edir. Tar oxuyur... Ananın övlad yolunda çəkdiyi əzab-əziyyəti, keçirdiyi həyəcanları, yuxusuz gecələri, guşə-guşə, pərdə-pərdə bizə xatırladır. Ana qayğısı! Murtuz çalır, onun tarının simləri ürəyinin tellərinə bağlanıb. Onları bir-birindən qoparmaq olmaz. O tellər Murtuzun adından deyir:

– Ana qayğısı, ana nəvazişi var olsun! Onu itirən nankordur. Mən də ana qayğısına – Vətənimin, xalqımın, məni əhatə edənlərin sonsuz qayğısına minnətdaram.

Murtuz çalır... daha parlaq sabahını, ilhamlı yaradıcılıq illərini tərənnüm edir. Biz ona inanırıq.

1968

YAŞAMAQ YANMAQDIR

(“Azərbaycan” jurnalı adından Bəxtiyar Vahabzadənin
50 illiyinə təbrik)

Yaşamaq yanmaqdır, yanasan gərək,
Həyatın mənası yalnız ondadır.
Şam əgər yanmırsa, yaşamır demək,
Onun da həyatı yanmağındadır.

Əziz qələm dostumuz, əziz şairimiz Bəxtiyar müəllim! Bu misraları Sizin 30 ildən artıq dövrü əhatə edən həyəcanlı, axtarışlı, məhsuldar yaradıcılığınız üçün leytmotiv hesab etsək, düz olar. Böyük Vətən müharibəsi illərində Siz ədəbiyyata gəldiniz. Kim bilir, bəlkə də ilk şe'rlərinizdəki od, həyəcan, vətəndaşlıq qüruru, faşizmlə ölüm-dirim döyüşünə girmiş Vətənimizin qızıl süngülərlə yazılmış qəhrəmanlıq salnaməsindən gəlir?! Siz bütün həqiqi sənət sahibləri kimi zamanın nəbzini tutmaq prinsipinə həmişə sadıq qalmış, ötəri, xırda hisslərdən uzaq olmaq, insanı qanadlandıran böyük idealları, onu saflaşdıran, nəcibləşdirən zərif duyğuları, incə mətləbləri qələmə almaq Sizin yaradıcılıq deviziniz olmuş və olaraq da qalır.

Doğma Vətənimizə, şe'r-sənət aşiqi müdrik, zəhmətkeş xalqımıza, zehni, düşüncəsi işıqlı ziyalılarımıza, torpağa alın təri axıdan fədakar kəndlilərimizə, fəhlələrimizə, haqq-sə`yi unudulmayan müəllimlərimizə, qaynar baxışlı, qəlbi həyəcanlı gəncliyimizə, gözəlliklər mö`cüzəsi, sərgisi olan

Əlvən təbiətimizə Siz nə qədər gözəl şe`rlər, əlvən nəğmələr qoşmusunuz, əziz şarimiz!

Siz klassik poeziyamızın əsrlərdən bəri davam edib gələn ən`ənələrindən, dünya ədəbiyyatından orjinal şair kimi öyrənmiş, ilhamlanmış, istər elmi, istərsə də bədii əsərlərinizdə bu ən`ənələrin ardıcıl təbliğatçısı kimi çıxış etmişiniz. Klassik və müasir rus poeziyasından, qardaş xalqlar və dünya poeziyasından etdiyiniz tərcümələr ədəbiyyatımızı zənginləşdirmişdir. Beynəlxalq mövzu – oyanmış millətlərin, xalqların öz azadlıq və istiqlaliyyəti uğrunda mübarizə motivləri də Sizin yaradıcılıq əhatənizdən kənar qalmamışdır.

Bəxtiyar müəllim! Siz uzun illərdən bəri universitetimizin işıqlı auditoriyalarında Azərbaycan ədəbiyyatından, klassiklərimizin və müasirlərimizin həyat və yaradıcılığından, sənət və sənətkarlıqdan maraqlı, məzmunlu mühazirələr oxuyur, ulduzlar kimi saysız-hesabsız gənclərimizi Vətənimizin, xalqımızın daha işıqlı sabahı naminə müqəddəs, yüksək ideallara qanadlandırırırsınız.

Qoy iki keyfiyyət – şair həssaslığı və şair ehtirası, alim müdrikliyi və müəllim təmkinini ömrünüzün ikinci yarım əsrində də Sizi sədaqətlə müşayiət etsin.

Əziz dostumuz, qardaşımız Bəxtiyar Mahmud oğlu Vahabzadə!

Əsərlərinizi dönə-dönə çap edən və Sizdən təzə əsərlər gözləyən "Azərbaycan" jurnalı anadan olmağınızın 50 illiyi münasibətilə Sizi ürəkdən təbrik edir, Sizə uzun ömür, möhkəm cansağlığı və yaradıcılıq uğurları arzulayır.

1975

DÜNYADA BİR KÜR ÇAYI VAR

(Əliağa Kürçaylının anadan olmasının 50 illiyi münasibətilə “Azərbaycan” jurnalı adından yazdığım təbrik)

Dünyada bir Kür çayı var. Arx-arx, qol-qol böyüyüb genişlənən, gah durulan, gah bulanana, coşub-çağlayan, çox-çox səhranı çiçək-çiçək bəzəyən, nəhəngləşib, gurlaşıb, nəhayət özünü dənizə yetirən, burulğanlı, həmişə narahat bir çay – Kür çayı.

Muğanın təşnə ürəyinə sərinlik səpən bu çayın sahilində hələ yaradıcılıq göylərində qanadları bərkiməmiş bir cavan şairin ilk nəğmələri dünyaya gəldi. O bu nəğmələri ilk dəfə gizli-gizli Muğan torpağına, Kür çayına pıçıldadı, yaradıcılıqda elə bu çay kimi özünə narahat bir ömür arzuladı. İlk şe`rlərini bu doğma yerlərə – Ana Kürə, Ana Muğana həsr edən şair, öz ömrünü, hətta öz adını da bu çaya bağladı – Əliağa Kürçaylı.

Doğrudan da çay ömrüylə şair ömrü biri-birinə çox bənzəyir. Adları bir olsa da, yə`ni hamısı çay adlansa da çaylar da müxtəlifdir. Hərəsinin öz daşması, öz çağlaması, öz tutumu, öz yolu var. Elə şairlər kimi.

Sən mənə ömrüm boyu
Bir bulanıq Kür suyu
Bir söyüd yarpağı ver.

Canımdan əziz olan,
 Üstündə çiçək solan
 Şor Muğan torpağı ver!

Əziz və hörmətli şairimiz Əliağa Kürçaylı!

1960-cı illərdə ilk dəfə bizim jurnalda çap etdiyiniz “Adsız şe’rlər” silsiləniz ədəbi mühitin diqqətini daha çox cəlb elədi.

Müasirlərimizin düşüncə tərzilə bağlı, qurub-yaradan adamlarımızın əhvali-ruhiyyəsini ifadə edən, vətəndaşlıq duyğuları ilə yoğrulmuş ictimai tutumlu şe’rləriniz – həyatımıza və dünya hadisələrinə fəal münasibət bəsləyən vətəndaş bir şairin poetik düşüncələridir. Siz hansı mövzuda şe’r yazırsınızsa yazın – oxucuları düşündürən mətləblərə toxunur, həmin mətləbləri öz üslubunuza məxsus ustalıqla poeziya dilinə çevirirsiniz.

Müxtəlif mətbuat səhifələrində çap etdirdiyiniz şe’rləriniz buna sübutdur.

Bir quru adınla könlüm sevindi,
 Nə çörək olmusan, nə şöhrət mənə.
 Başqa bir peşəni seçsəydim indi,
 Bəlkə qismət idi var-dövlət mənə.

Bəli, Sizin var-dövlətiniz də, kədəriniz, sevinciniz də poeziyadır, şe’rdir.

Poema sizin yaradıcılığınızın əsas qollarından birini təşkil edir. Biri-birinin ardınca yazdığınız “Durnalar cənuba uçar”, “Məhəbbət”, “Xatirə”, “Ana”, “Qəzəb”, “Bakılı Kolumb”, “Sən kimsən”, “İnsan həsrəti” və sairə əsərləriniz şair zəhmətinin ən yaxşı bəhrələri kimi ədəbiyyatımızın ümumi inkişaf axınında özünə sənət əsərləri kimi layiqli yer

tutub. Həmçinin xalqlar qardaşlığına həsr etdiyiniz beynəlmiləl ruhlu şe`rləriniz ən nəcib bəşəri hiss və duyğuları tərənnüm etməklə poeziyanın aydın məqsəd və qayəsinin əsas cövhərini göstərir. “Dünya ovcumdadır” şe`riniz buna ən parlaq misal ola bilər.

Biz, burada dram əsərlərinizi, musiqi bəstələnmiş nəğmələşən şe`rlərinizi, Muğan torpağının özünə, adamlarına həsr etdiyiniz publisist yazılarınızı, oçerklərinizi, tənqidi məqalələrinizi yada salsaq, Sizin yaradıcılıq imkanlarınızın genişliyini, yazıçı zəhmətinizin çoxşaxəli, çoxsahəli olduğunu bir daha təsdiq etmiş olarıq.

Elə buradaca Sizin bədii tərcümə sahəsində uğurlu xidmətlərinizi qeyd etmək yerinə düşərdi. Tərcüməsi ilhamdan əlavə ağır zəhmət tələb edən dünya klassiki Dantenin “İlahi komediya”sını, Sergey Yeseninincə lirizmini, dünyanın, millətlərin müxtəlif poeziya nümunələrini doğma ana dilində, Azərbaycan oxucularına çatdırmaq Sizin qələminizə qismət olmuşdur.

Əziz qələm dostumuz! İndi Siz yaradıcılığınızın ən qaynar, ömrünüzün ən müdrik çağlarını yaşayırsınız. Bu xoş gününüzdə jurnalımızın bütün əməkdaşları adından, oxucuları adından Sizə cansağlığı, nəğmələrinizə, poeziyanıza Kür ömrü arzulayırıq.

1978

SƏN TƏRİFƏ LAYİQSƏN

Atalar deyib ki, üzə tə`rif yaxşı deyil. Atalar düz deyib. Ancaq və ancaq, üzə deyilən tə`rif ürəkdən gəlicə, sarsılmaz inamın, dərin məhəbbət və səmimiyyətin ifadəsidirsə, onda lap yaxşıdır! Axı hansımız dostun-yoldaşın xoş sözünə mail, lap elə möhtac deyilik?!

Mən də istəyirəm ki, əziz dostum, iste`dadlı yazıçı-jurnalistsəy fəddin Dağlı barəsində ürək sözümü deyim: həm əlli yaşı tamam olan yubilyarın özü üçün, həm də onun çoxlu-çoxlu oxucusu üçün.

Seyfəddinin “Zarafatcıl oğlan” adlı bir hekayəsi yadıma düşdü. Filankəs zarafat-zarafat anadan oldu, zarafat-zarafat böyüdü, zarafat-zarafat evləndi və sairə.

Bəli, zarafat-zarafat illər keçir... Bəlkə də zamanın-vaxtın belə sür`ətlə irəli qaçmasında “zarafatdan” çox bir təəssüf var...

Mən Seyfəddin Dağlıyla 1951-ci ilin fevralında “Azərbaycan müəllimi” qəzetinin redaksiyasında tanış olmuşam. Bir yerdə işləmiş, həmsöhbət, həmfikir olmuş, yaradıcılıq əməkdaşlığı etmişik. Bir-birimizə əsər də oxumuşuq və həmişə hər şeyi üzə demişik. Seyfəddin müəllimi tanıdığım ilk gündən onda hər adama qiymət olmayan gözəl bir xasiyyət, xüsusiyyət görmüşəm: Təvazö!

İctimai yerdə də, işdə də, ədəbi məclisdə də, cürbəcür ziyafətlərdə, toylarda da, hüsr yerində də, səfərlərdə, tədbirlərdə, yollarda da, yaşadının da, özündən böyüyün də,

özündən kiçiyin də yanında Seyfəddin təvazökar insandır. Bunun üçün adamda gərək geniş ürək və təmkin olsun. Yox, bu vergidir, ilahinin bəxş etdiyi xoşbəxtlikdir.

Elə adamlar var ki, sənətindən asılı olmayaraq ancaq özü üçün yaşayır, ancaq özünə dəxli olan işə, məsələyə baş qoşur. Nə ölüyə hay verir, nə diriyə pay. Belələri istəmədikləri halda belə öz soyuqluğu ilə, biganəliyi ilə neçə-neçə qəlbə toxunur. Onların soyuq təbiəti isti ürəkləri üşüdür.

Üzə tərif olsun – Seyfəddin həssas adamdır. Xeyirxahdır. Hazırcavabdır, incə zarafatçıdır. Onun bu keyfiyyətləri illərdən bəri çalışdığı, baş redaktoru olduğu “Kirpi” də daha bariz şəkildə görünür.

O, zəhmətkeş yazıçıdır. Saçları yuxusuz gecələrin qaranlığında ağarır. Deyir ki, yuxusuzluğa lap çoxdan adət etmişəm. Müharibədən əvvəl “Kommunist” qəzetində.

Seyfəddin Dağlı taleyini özü kimi təmiz, təvazökar bir ailə ilə bağladı. “Bahar oğlu” romanı onun bu ailənin şərəfinə qoşduğu nəğmə, balalarının babası böyük Cəfər Cabbarlıya həsr etdiyi dastandır.

Mənim əziz dostum Seyfəddin! Həmişə canın sağ, könlün şad olsun, yeni-yeni əsərlər yaz, xalqına, Vətəninə, ədəbiyyatımıza, mətbuatımıza yenə də eyni ilham, eyni vüsət, eyni səmimiyyətlə xidmət elə.

1970

HƏR ŞEİRİMİN TƏRCÜMEYİ-HALI VAR

(“Təmizlik” kitabıma ön sözü)

Möhtərəm oxucular, bu kitabda rast gələcəyiniz “İki şar” və “Parovoz” şeirlərinin necə yaranmağından sizə qısa söhbət açmaq istəyirəm. İstəyirəm ki, bilənlər bir də xatırlasın, bilməyənlər də bilsin. Hər bir əsərin tərcümeyi-halı olur, bu tərcümeyi-hal isə müəllifin bilavasitə başına gələnlərlə, onun müşahidələri ilə, bu müşahidələrin gözlənilməz nəticələri ilə – “yaradıcılıq stixiyası” deyilən bir axarın min bir məcraya düşməsiylə bağlıdır.

Bir gün yazıçı, dostum Salam Qədirzadəgildəydim. Son vaxtlar aramızdan gedən dostları, tanışları, xüsusən qələm yoldaşlarımızı xatırladıq. Hər ikimiz belə düşündük ki, dostlar azaldıqca onların qədrini daha çox bilməli, onların üstündə daha həssaslıqla əsib titrəməliyik.

Mən bu zaman qərribə müqayisə ilə bilyard oyununu yadıma saldım. Bilyard stolunda şarlar azaldıqca oyun çətinləşir, gərginləşir və lap axırda... iki şar qalanda isə olur kulminasiya!

Müsaibim dedi ki, yaxşı tapmışan, orijinal müqayisə və yaxşı müşahidədir. Bilyard oyunu fonunda dostların xatirəsinə, dostluğun qədrinə bir şe'r yaz! Ağılıma batdı. Yazdım. Lakin “İki şar” tamam başqa mövzuya, məqsədə, problemə həsr edilən şe'rə döndü, dünyamızın, kürreyi-ərzimizin, bəşər cinsimizin “Ölüm, ya olum!” məsələsindən bəhs edən bir əsər oldu.

1981-ci ildə Primorsk vilayətində – Vladivostok şəhərində Sovet ədəbiyyatında qəhrəmanlıq mübarizəsi, inqilabi vətənpərvərlik ənənələri və Aleksandr Fadeyevin yaradıcılıq irsi mövzusunda böyük ədəbi məclis – ongünlük keçirilirdi. Mən də iştirakçılardan biri idim. O yerləri gəzib dolanarkən yadıma Uzaq Şərqdə Vətəndaş müharibəsi qəhrəmanı Sergey Lazo düşdü – ağqvardiyaçıların parovoz ocağında diri-diri yandırdığı Sergey Lazo! Soruşdum ki, həmin parovoz o qanlı-qadalı günlərin, ağlasığmaz dəhşətlərin şahidi, yadigaritək saxlanılırmı?

– Bəli, Tayqada, Ussuri şəhərində – dedilər.

Ussuridə mən həmin parovozu xüsusi rels üstündə, necə deyərlər bütün əzəməti, dəm-dəsgahıyla gördüm. Ona yaxından, diqqətlə baxdım, dörd dövrəsinə dolandım. Parovoz heç eksponata, muzey əşyasına oxşamırdı, elə bil hərəkətə gəlmək üçün himə bənd idi, elə bil dirsəkli qolları, nəhəng qırmızı təkərləri tərpənirdi. Ətrafdakılar, səfər yoldaşlarım bir ağızdan “Bəli, sənin Sergey Lazo haqqındakı şe’rin hesab elə ki, hazırdır” dedilər. Təbəssümlə onları təsdiq etdim. Lakin... belə olmadı. Əfsanəvi qəhrəmanlığı, mətin inqilabçılığı, dönməzliyi ən gözəl kitablarda, şe’r və poemalarda, film və tamaşalarda tərənnüm edilən Sergey Lazo – mənim qələmimə onsuz da ehtiyacı olmayan bu şəxsiyyət – “Parovoz” şe’rinin mövzusunda konkret olaraq kənarda qaldı, yan keçdi. Yaradıcılıq qəribə aləmdir.

Elə bil ömrümdə parovoz görməmişdim. Parovoz mənə bütün varlığı göz qabağında olan açıq alınlı, mərd, kinsiz, küdurətsiz, zəhmətkeş, təkliyə, tənhalığa tab gətirməyən, tərəddüdsüz, səmimi adamları, kişi sifətli adamları xatırlatdı. Parovoz mənə fəhləni, əkinçini, sərkərdəni, döyüşçünü xatırlatdı. Balaca bir şe’rdən cəmiyyətimizi daima irəli aparan əsil adamların hərərətli nəfəsi gəldi və bu adamları xatırladan parovozun fit səsi eşidildi.

Beləliklə, inanın ki, çox şe`rimin bioqrafiyasını danışa bilərəm.

Müşahidə, janrından, növündən, mövzusunda, hətta bədii dəyərinin az-çoxluğundan asılı olmayaraq hər bir əsərin ilk rüşeymi, ilk hüceyrəsidir. Lakin daxili zərurət, daxili ehtiyac və onun istisi, odu olmasa bu hüceyrə, rüşeym ölür. Hafizəmizdən o qədər müşahidə izləri silinib gedib ki... qeyd dəftərlərimizdə o qədər şe`r sərlövhləri, yarımçıq və bütöv misralar, tək-tək bəndlər solub-saralıb ki... Bəli, daxili zərurət, ilhamlı məcburiyyət, yaradıcılıq iradəsi! Zorakılıq yox!

Bir var mə`nəvi ehtiyacdən, zərurətdən, əqidə və qənaətdən doğan əsər. Belə əsərlər konkret həyat hadisəsinin sənə göstərdiyi tə`siri ifadə edir, şəxsi müşahidələrinin ümumiləşməsindən hasil olur, insan taleyini göstərir, səni yandırır, coşdurub qanadlandırır, güldürüb fərəhləndirən, düşündürüb kədərləndirən hissləri, əhvali-ruhiyyəni ifadə edir.

Bir də var bunların hamısının əksinə – elə-belə vərdişlə yazmaq, (“Çünki oldun dəyirmançı, çağır gəlsin dən, Koroglu”) inadından dönməmək, nəyin bahasına olursa-olsun, harada gəldi tez-tez çap olunmaq, “unudulmamaq”, “göz-dən-nəzərdən yayınmamaq” üçün dəridən-qabıqdan çıxmaq – bir sözlə qrafomaniya!

Mən demirəm ki, zərurət nəticəsində meydana gələn əsərlərin hamısı həmişə parlaq olur, müvəffəqiyyətli olur, əks-sədalı olur. Xeyr! Çünki, bu məsələ fitri iste`dadın də-rəcəsiyindən, necə deyərlər, ilham pərisinin səxavətindən, qələmin qüdrətindən asılıdır.

Mən də özümü mə`nəvi ehtiyacı dinləməyə müntəzir olanlardan hesab etmək istəyirəm. Qələm yoldaşlarım kimi, ürəyin səsinə qulaq asmağa çalışıram. Belə vərdiş etmişəm, belə öyrənmişəm. Əvvəldən hissini, fəhmimi, zövqünü necə tərbiyə etdin, elə də gedəcək, bu şəksizdir. Qələmə alacağım

bədii həqiqəti özümə sübut etməmiş, təfərrüatına qədər gözlərim qarşısında canlandırmamış işləyə bilmirəm. Zəifli, yaxşılı, irili-xırdalı heç bir şe`rimi zorla yazmamışam, həyəcanla, əzab-əziyyətlə yazmışam.

Mənim babat şe`rim, nöqsanlı şe`rim!
Təvazö xətrinə demirəm bunu.
Bütün qüsuruyla vicdanlı şe`rim,
Gözlə vicdanını, yaşat ruhunu!

İşlərim “yağ kimi” gedəndə, misralar düşüncənin müqavimətinə rast gəlmədən düzüləndə, şübhələnib əl saxlamışam və baxıb görmüşəm ki, şübhəm doğruymuş.

Kişilərin sözündədir təmizlik,
Düz deyən dil topuq çalıb dolaşmaz,
Gözəllərin gözündədir təmizlik,
Günahsız göz kölgələnib bulaşmaz.

Əziz oxucular, həmin kitaba “Təmizlik” adını verməyə səbəb oradakı şe`rlərdən birinin sərlövhəsinin “Təmizlik” olması deyil. Ad, sərlövhə tamamilə şərti söhbətdir. Təmizlik əbədi və əzəli, sahilsiz, hüdudsuz bir ümmandır. Təmizlik həm adi, həm hərfidir, həm məcazi, həm rəmzidir. Təmizlik həm gözlə görünür, həm fəhmlə, hissə, duyğuyla. Təmizlik bütün mətləblərin mətləbi, bütün başlanğıcların başlanğıcı, bütün zirvələrin zirvəsidir. Elə isə gəlin biz də “Təmizlik” kitabını təmizlik şe`riylə açaq.

1982

GÖRÜŞƏ BİLMƏDİM, AY MƏMMƏDAĞA

Şair qardaşımız Şəkər Aslan, sən həmişə mənim Məmmədəğayla uzun illər qırılmaz, təmənnəsiz dostluğumə həm heyrət, təəccüb etmişən, həm də şairanə qibtəylə həsəd aparmısan... Mən də hər dəfə Lənkərana gələndə sənə Məmmədəğagildən zəng çalardım. O bizim zəngləşməyimizlə uşaq kimi öyünərdi... Kim idi Məmmədəğa Əzizov? Adicə, sadəcə tanınmaz-bilinməz, adsız-sansız bir insan, vaxtilə gəncliyini, ilk məhəbbətini, canını Yardımlı dolaylarında sınıq-salxaq maşınlarda itirmiş bir kolxoz sürücüsü...

Ay Şəkər! Yadındadımi Məmmədəğaya həsr etdiyim, "həsr" yox, onun haqqında yazdığım "Dağlara qalxırsan" adlı lirik poemamı redaksiyanıza gətirdim və sən onu qeydsiz-şərtsiz, kövrək bir səxavətlə dərhal çap elədin.

Mənim üzümə tanıdığın, öz mülayim təbiətinlə xoş münasibət bəslədiyin Məmmədəğa torpağa tapşırıldı, bizdən xəbərsiz.

Əzizlərimizin məzarını ziyarət üçün qəbiristana gəlmişdik. Oradan Məmmədəğanın görüşünə gedəcəkdik. Qəbiristanın qapısında Məmmədəğanın oğluyla rastlaşdıq. İşə bax, təsadüfə bax... Oğlu Elşən ağlaya-ağlaya...

– Qabil əmi, Mədəni (evdə Məmmədəğanı "Mədə" çağırırdılar) bu saat basdırdıq...

Xəstə olmasına çoxdanın xəstəsiydi, şam kimi ərimişdi. Dəxli yoxdur, dost itkisi ağır dərddir. Mənə elə gəlir ki, əgər mən, əgər sən Məmmədəğanı tanıyıriqsa, deməli bütün

Lənkəran da onu tanıyırdı. Bu, qəribə hissdır. Bu hiss bizim dost sədaqətinə, dost kişiliyinə, dost qüdsiyyətinə inamımız, zəmanətimiz deməkdir.

Kişilərin hamısı
Barmaqla göstərilməz.
Çiçəklərin hamısı
Axtarılıb, dərilməz.
Adamların hamısı
Deyil şöhrətli-şanlı,
Necə ki, Məmmədəğa –
Bir adi lənkəranlı.

Qardaşım, sənə müraciətlə yazdığım bu titrək sətirləri, bu vida sözlərini sənin də yanğılı ürək sözlərin hesab edirəm.

Xatirəsi bizim üçün həmişə əziz olan Məmmədəğaya Allah rəhmət eləsin!

27 yanvar 1992

SEYFƏDDİN

(Vida sözü)

İlk görüşümüz 1951-ci ildə “Azərbaycan müəllimi” qəzetinin redaksiyasında oldu. Hərbi geyimli, xoş sifətli, qəddi-qamətli cavan Seyfəddin...

Bu görüş, bu tanışlıq 32 il ərzində böyük və əsil qardaşlığa çevrildi. Həm “qardaş” sözünün, “qardaş” təsəvvürünün böyüklüyü, qədir-qiyməti mənasında, həm də sadəcə olaraq kiçiyin böyük qardaşı kimi.

Sən təmkininə, rəftarına, incəliyinə görə, hər şeyin məqamını, hər sözün yerini bilməyinə görə mənimlə həmyaş qardaşlarının böyük qardaşı idin. Daxilən nurani olub, görkəmi də tez nuraniləşən Seyfəddin müəllim! Məslək, sənət yoldaşımız, duzlu, şirin, oxunaqlı ədibimiz Seyfəddin Dağlı! Sən zəhmətsevər idin. Mətbuat orqanlarında pillə-pillə yüksəlmişdin, fəal, kamil, cəsarətli, hərarətli jurnalistdin. Sevindirib kədərləndirən, güldürüb düşündürən neçə-neçə bədii əsərlərin müəllifiydin. Cənub mövzusu, Cənub həsrəti sənin yaradıcılığında ayrıca səslənən sarı simdir. “Kəcl qarpısı”, “Məş`əl” İran Azərbaycanı həyatından alınmış silsilə hekayələr.

Hamıya nəsib olmayan insanlığına görə hamı sənin xətrini istəyirdi. Nə üçün hamımızın sinəsinə əbədi ayrılıq dağı çəkdin, ay Mirzə. Ay Seyfəddin! Sən sözü adamın üzünə şax deyərdin, ancaq adamın qəlbinə toxunmazdın.

Bakı Televiziya Studiyasındakı əməkdaşlığımız, "Kirpi" jurnalı redaksiyasındakı sənin nəfəsinlə isinən səmimi mühit, ədəbi görüşlər, məclislər, səfərlər, xeyir işlər, şux zaraflar, ömrümüzün təqvimini bəzəyən xatirələr... xatirələr... və təqvimin bugünkü qara haşiyəli varağı, saralıb yerə düşmüş yarpağı. Bütün xatirələrdə əsil insan idin. Necə yəni "idin"? Dilim necə gəlir deməyə, əlim necə varır yazmağa ki, sən qovuşdun zamansızlığa, necə dözək bu amansızlığa, Seyfəddin müəllim!

Sənətimizin, sözüümüzün itkisi. Xoş üzünə, kişi sifətinə alışmış gözümüzün itkisi. Sən nakam olmadın, nisgilli getmədin. Dönə-dönə qələmin cəfasıyla bərabər zövq səfasını da gördün, oğul-qız toyu da gördün, baba da oldun. Ancaq, bəs nə üçün yaxşılardan ömrü adama qısa görünür?

Seyfəddin qardaşımız! Sən taleyini Cabbarlı ailəsiylə, Cabbarlı nəslilə bağladın. Sona xanımla, Aydın və Gülarayla çiyin-çiyinə Bahar oğlunun müqəddəs qaranquş yuvasına, misilsiz ədəbi irsinə sədaqətinlə də, qələminlə də keşik çəkdin. Biz də sənin pak ruhunun, təmiz adının, qələm yadigarlarının, işıqlı xatirənin keşiyində duracağıq, Seyfəddin! Allah sənə rəhmət eləsin.

1983

ŞAİR RƏSUL HƏMZƏTOVA

“Literaturnaya qazeta”da sizin “Mənim dostum Nəbi Xəzriyə” adlı məktubunuzu oxudum. Əlbəttə, məktubunuza veriləsi, yəqin ki, hökmən verilməli olan cavabın birmənalı məzmunu, məğzi hamımıza indidən məlumdur. O ki, qaldı həmən cavabın şəklinə, ifadə tərzinə, uzun-qısalığına, soyuqqanlılığına, coşğunluğuna, açıqlığına, kəskinliyinə, itiliyinə – bu, cavab verənin, yəni Nəbi Xəzrinin öz işidir. Ancaq hər halda o, adi, şəxsi, təkcə şəxsən onun özünə aid olan bir məktuba cavab verməyəcək axı...

Mənsə sizə həmən məktubunuz barədə öz mülahizələrimi yazıram. Siz qeyri-səmimi adamsınız. Siz artistsiniz. Siz səhnədə aktyor deyilsiniz, siz məhz artistsiniz.

Sözsüz ki, siz istədadlı şairsiniz. Allah sizə vergi verib. Bədii söz sizin əlinizdə qıpqırmızı dəmirdir ki, onu hər şəkllə sala bilərsiniz və bilirsiniz də. Siz bu bacarığınızla da həmən məktubu yazıb Nəbi Xəzriyə göndərmisiz.

Rəsul Həməzətov, dünyada inkar etməkdən, danmaqdan asan şey yoxdur. İnkər isə həmişə diqqət cəlb edir, sensasiyaya, hay-küyə səbəb olur. Bu mənada sizin də obrazlı, emosional bədii təfəkkürünüzü, sözlə oynamaq, sözdən məharətlə istifadə edib ürəkləri ələ almaq, adamların nazik yerinə toxuna bilmək bacarığınızı inkar etmək qeyri-səmimi olardı.

Ancaq böyük yubileylər, bayramlar, mərasimlər münasibətilə respublikalara (əlbəttə ki, dəvətlə) qastrol səfərinə çıxıb təntənəli yığıncaqlarda, milli dillərdə tutuquşu kimi

bir neçə xoş söz deyib, təlxək kimi camaatı güldürməklə hörmət, məhəbbət qazanmağın, sürəkli alqışlar qazanmağın vaxtı keçdi... Keçmiş ola o zamanlar.

Buyurun, Bakıya indi gəlin. Azadlıq meydanında sizi minlərlə gənc, qoca, qız-oğlan, fəhlə, kəndli, ziyalı, alim, rəssam, şair, bəstəkar, hətta alverçi ləyaqətlə qarşılayar, başınıza ağıl qoyar.

Rəsul, küsülüləri bərişdirməyə çox gözəl, xeyirxah işdir. İkiüzlü olmaq isə çox pisdir – bədxahlıqdır. İstəyirsiniz ki, sizi Yerevan da, Bakı da bağrına bassın. Yerevana söz ola bilməz. Qan tökülən yerdə kişinin bir sifəti olar, illah da ki, dağlının – Şeyx Şamil övladının.

Siz yazırsınız: “Mənim Dağıstanım!”. Çox gözəldir, qürurla səslənir. Allah və Şeyx Şamil ruhu sənə yar olsun.

Biz də deyirik: Bizim Azərbaycan, Bizim Qarabağımız – dağıyla da, aranıyla da...

Olmaya mənim xalqım haqlı deyil? Bu bizim müqəddəs Vətən, torpaq, yurd həqiqətimiz deyil? Əgər siz bunu dərk etmirsinizsə, (çətin ki) bir təhər günahınızdan keçirik. Yox əgər, siz bunu inkar edirsinizsə, göydə Allah, yerdə Şeyx Şamil belinizi sındırsın. Yeri gəlmişkən, onu da deyim ki, sizin öz ulu babanız Şeyx Şamilin qüdsiyyətinə vurduğunuz ləkəni dünyanın heç bir nəhri yuyub apara bilməz. Dünyanın heç bir şe`r-nəğmə, mədhiyyə, qəsidə şalələsi təmizləyə bilməz.

Rəsul Həmzətov, axı sizin kimə olur-olsun yazdığınız belə bir məktub nə deməkdir? Onun nə mə`nası var. Tarixə nəzər salmağınızın, klassiklərə bu məqamda müraciətinizin, özünüzdən uydurduğunuz xalq müdriki Abutalıba üz tutmağınızın Qarabağımıza nə dəxli var?! Siz nə üçün bu münasibətlə böyük adamları, işıqlı başları misal gətirirsiniz? Başa düşün ki, bizim torpaqlarımızı əlimizdən almaq

istəyirlər, alırlar, azərbaycanlıları eybəcər hala salıb öz yurduvularından, doğma isti ocaqlarından kütləvi şəkildə qovurlar.

Nə üçün, hansı mülahizəylə siz dostunuz Nəbi Xəzriyə müraciət edirsiniz, o biri dostlarınız Silva Kaputikyana, Zori Balayana, Aqanbekyana, Xanzadyana müraciət etmirsiniz? Sərfəli deyil? Eləmi, Rəsul! Əgər doğrudan da hər iki xalqı siz bir gözdə görürsünüzsə... bəs nə üçün belə bir məktubla o əzizlərinizə də müraciət etmirsiniz?!

Kimdir Forisey, ikiüzlü? Siz nə bu, nə də başqa bir xalqın dostu deyilsiniz, siz simasız kosmopolitsiniz, vəssalam! Lə'nətə gələsiniz deyim, gəlməyəsiz deyim, axı siz müsəlmansınız – biz din qardaşırıq. Din əxlaqdır, əqidədir, simadır, məktəbdir. Yə`ni belə çıxır ki, heç nəyin, heç şeyin sizə dəxli yoxdur? Belə çıxmır? Elə belədir ki, var.

Dağstanda sizdən yüz dəfə iste`dadlı şairlər, mütəfəkkirlər, sadəcə olaraq abırlı-ismətli, ləyaqətli adamlar var. Ancaq tale sizin üzünüzdə güldü də, Allah sizin üzünüzdə baxdı də...

Sovet İttifaqı sizi ərköyün uşaq kimi ölkənin bütün “yolka şənliklərinə” də`vət elədi və “hədiyyələrlə” yola saldı. Uşağa da ki, kim əl qaldıracaqdı? Ancaq, bilməmiş olmasınız ki, uşaq başından yekə qələt eləyəndə tutub dilini kəsirlər.

Siz yazırsınız ki, “balaca xalqın belində böyük xəncər olmalıdır”. Mən deyirəm ki, sözün hər mə`nasında mənim böyük xalqıma göy qurşağı boyda yeddi rənglə cilvələnen ağ, çəhrayı, buludlu, naxış-naxış ulduz qəbzəli qılınc lazımdır.

Rəsul, yenə təkrar edirəm ki, siz artistsiniz, qeyri-səmi-misiniz – xüsusilə Azərbaycan ədəbiyyatına münasibətinizdə. İstəyirəm bir əhvalatı yadınıza salım:

Səməd Vurğunun vəfatından bir az sonra siz Bakıda olarkən Akademiyanın ağzınacan dolu böyük zalında uca

kürsüdən var səsinizlə dediniz:

– Səməd Vurğundan sonra Azərbaycanda şair yoxdur.

Beş-üç nəfər sadəlövh, anlamaz sizin bu cənfəşanlığınıza, “ürəyi yananlığınıza” əl də çaldı.

Yə`ni siz, Səməd Vurğun yaradıcılığına belə dərindən bələdsiniz, onun poeziyasının incəliklərinə belə vaqıfsınız?

Yə`ni siz, Azərbaycanın başqa şairlərinin əsərlərindən, sənətkarlıq xüsusiyyətlərindən belə xəbərdarsınız ki, onları böyük şairimizlə müqayisə edib belə nəticəyə gəlirsiniz?

Siz bu fitvaçı, su və könül bulandıran hərəkətinizlə, məs`uliyətsiz bəyanatınızla, sadəlövh kütlənin nazik damarını tutub, camaatın incə, müqəddəs hissləriylə oynayıb, əslində müasir Azərbaycan ədəbiyyatının, xüsusən Azərbaycan şe`rinin üstündən qələm çəkdiniz.

Sizin – nəinki təkcə sizin, heç külli Dağıstan əhlinin, Dağıstan yazıçılarının, ictimai fikrinin buna ixtiyarı, mə`nəvi haqqı yoxdur. Dağıstan axı belə şey eləməz də.

Onda həmən dəqiqə Xalq şairlərimiz Məmməd Rahim, Rəsul Rza və başqaları kişi kimi, yüksək mədəni və məntiqi şəkildə sizin cavabınızı verdilər. Pərt olub bunu qonağa hörmətsizlik kimi qələmə verdiniz. Hətta “qonaq” məsələsinə görə Rahimi, Rəsulu məzəmmətləyənlər də tapıldı.

Bax, o zamandan bu əhvalat ürəyinizdə kin-küdurət bağlayıb, Azərbaycan xalqına qarşı diş qıcıyıb, bizi sancmağa zəhərli ilan kimi fürsət güdürsünüz. İndi əlinizə fürsətmi düşüb, ay kəmfürsət adam!

Dostum Nəbi Xəzriyə məktubda cidanı çuvalda gizlədə bilmədiniz. Hələ Nəbi müəllimə, doğrudan da sizi özünə dost seçib, dost bilən bir adama “dostum” deyirsiniz?

Nəbi Xəzri onsuz da kiçicik bir eyhama, saxtakarlığa, qeyri-səmimi, boğazdan yuxarı sözə dözən adam deyil. O, ki, qaldı sizin bu məktubunuz ola...

Yazırsınız ki, Azərbaycanda sizin kitablarınızı yandırır-
lar. Heyf, nəhaq yerə. Sizin kitablarınız nifrət, qəzəb tonqal-
larımızın müqəddəs alovlarına layiq deyil. Azərbaycan
atəşpərəstləri öz odlarını murdarlaya bilməz. Bakının xəz-
risi Mahaçqaladan, Dağıstanın Xalq şairi Rəsul Həmzətovun
evindən, nəfəsindən gələn acı tüstünü, zəhərli toz-torpağı
dağıtmalıdır. Dağıdır da... Rəsul Həmzətov, heyf Dağıstan-
dan, dağlardan, dağlılardan, Şeyx Şamildən sizinçün, heyf!

1988

ƏDALƏT TƏLƏB EDİRİK

Mən heç bir şe`r yazmasam da,
 Arif olan duyur məni.
 Şairin şah əsəridir,
 Şəxsiyyəti, ləyaqəti.
 Vaxt oldu ki, pərt yaşadım,
 Bir az ağır, sərt yaşadım,
 Fəqət bilən yaxşı bilir
 Ömrümün hər qırpımını.
 Çiyini uca, mərd yaşadım.

Bu sətirləri mən Xəlil Rzanın kitablarından xüsusi bir sə`ylə axtarıb tapmamışam. Bu motiv, bu ruh onun bütün yaradıcılığına aiddir. Məşhur “Davam edir 37” şe`ri də xüsusi, təsadüfi bir ovqatla, sensasiya, reklam xarakterli qəzəblə yazılmamışdır. Bu hələ otuz il əvvəl “Azadlığı istəmirəm qram-qram” deyən gənc Xəlilin mövqeyi, əqidəsi, həyata, tarixə, həqiqətə və yalana olan münasibəti idi, bədii-estetik mövqeyi idi, vətəndaşlıq qənaəti idi.

Alınacaq, üzüağ, ürəyi ipək, iradəsi qranit Xəlil Rzamız! Nəinki qarışqaya, hətta bağda tənəklərin dibini açarkən ilana, əqrəbə də qıymayan bir şairi, alimi, ziyalını millətlər arası nifaqda, iğtişaşda günahlandırıb zindana saldılar.

Ədəbi əlaqələrdən elmi əsərlər yazan, dünya xalqlarının ən gözəl poeziya yarpaqlarını dilimizə tərcümə edib cild-cild kitablar çap etdirən, dahi Nizaminin “Xəmsə”sinin

böyük bir qismini azərbaycanca səsləndirən bir qələm, elm, zəka sahibini, hətta respublika ərazisindəki həbsxanalarda saxlamağa da e'tibar etmədilər. Axırını dafə onu qanlı yanvarın 23-də Akademiyanın Kommunist küçəsindəki binasının böyük zalında, kürsüdə gördüm. Onda hamı oldlu-alovluydu. Sonra çoxunun odu söndü... külü qaldı. Xəlilin odu sönmədi. Xəlil dediyindən dönmədi. O hamımızın ürəyindən dedi. Ancaq hamımız, içi mən qarışıq ona xilas əli, məhz xilas əli uzada bilmədik.

Fikir, kin, qəzəb, nifrət ifadə etmək axı heç hüquqi cəhətdən də cinayət, maddi əməl hesab edilə bilməz.

Qoy indiyə kimi və heç vaxt, heç kəsə qıymayan, hamıya havadar olan Xəlil Rza kimi bir şəxsiyyəti vəhşi bir rəftar və amansızlıqla qorxulu bir cani kimi svetoforun qırmızı işığında dayanan maşından yerə salıb, başqa maşına basıb həbsə alınları, onu mühakimə edəcək möhtərəm hakimlər min bir qanaqırğına bais olmuş, olan və olmaqda davam edən erməni qatil ziyalılarını – şairlərini, alimlərini, məhbəsdə deputat seçilmiş liderlərini də, Xəlil Rzanı da, Azərbaycanın Xəlil Rzalar kimi günahsız müqəssirlərini də gözlərinin qabağına gətirsinlər, müqayisə etsinlər. Hüquqi, ictimai qiymətdə və cəza tə'yinində insafli, vicdanlı və obyektiv olsunlar!

Lap axırını dafə isə məhbüs (adamın dili gəlmir) Xəlil bəyi, Mərkəzi televiziya ekranında gördük. "Silva xanım..." sözünə görə ona çox adam "dönük" dedi. Lap elə mənim də ürəyimə xal düşdü. Şairin vəkili, qocaman, təcrübəli hüquqşünas Hacı Rəhmanov deyir ki, bəs, Azərbaycanın məşhur ədəbi şəxsiyyəti, elmlər doktoru, qüdrətli, insanpərvər şairi nə deyəydi, necə deyəydi. Bütün ölkə və dünya qarşısında söyüşmə deyəydi, kobudmu danışaydı. Onsuz da mərkəzi mətbuatın və bütün informasiya vəsitələrinin iftira və böhtanlar yağdırdığı xalqımızın başını aşağı salaydı?

Tamamilə doğrudur! Xəlil kimi adam yaltaq, qorxaq, laqeyd, ikiüzlü olsaydı, bu qədər bəlalara düçar olmazdı, həbsdə yatmazdı və günahsız müqəssir kimi məhkəməyə gətirilməzdi. Yox, mən o fikirdən çox uzağam ki, hamı üçün Xəlil və Xəlil emosiyası etalon, me'yar olmalıdır. O da qətiyyən vacib deyil ki, hünər və cəsarət sahibi hökmən həbsxanaya düşməlidir. Bu dünyadır, taledir, min cür səbəb var, şərait var.

Ancaq, qorxaqlıq və cəsarət insanın cövhərində, qanında, canındadır ki, bəd ayaqda o saat üzə çıxır.

Qardaşımız, qələm dostumuz, coşğun, üzügülər, qaya kim sərt və şirindil Xəlil Rza ilə məhkəmə salonunda görüşmək hamımız üçün çox ağırdır.

Gəlin, bir səslə ədalət məhkəməsindən, haqq divanından ədalət, insaf-mürüvvət tələb edək.

Xəlil Rzaya Azadlıq!

1990

BİR POEZİYA MƏCLİSİNDƏ ÇIXIŞ

Zərgərə müraciət edəndə ki, bu qızıldan, məsələn, Lüzük çıxar, ya çıxmaz? Zərgər deyir: Əvvəlcə baxım görüm bu qızıldır, yoxsa yox... Biz də əvvəlcə gəlin, şe`rin şe`r olduğunu tə`yin edək, sonra qalsın onu bəyənilib, bəyənməməyimiz və eləcə də nöqsanlı, mübahisəli cəhətləri. Axı e`tiraf etməliyik ki, redaksiyalara gətirilən yazıların hamısı şe`r deyil. Buna görə də onların çap edilməməsi də təbiidir. Bə`zi müəlliflər öz səhvlərini, zəif cəhətlərini başa düşmək, onları islah etmək və yaxud birdəfəlik öz iste`dadsızlığını e`tiraf etmək əvəzinə elə hey şikayətlənirlər.

Biz qayğıdan çox danışıırıq. Mən dostum şair Xəlil Rzaya cavab vermək istəyirəm: axı, kor-koranə, hamıya qayğı göstərmək də düz deyil. Axı, iste`dadsıza nə qayğı! Məncə, söhbət ümumiyyətlə bütün yazanlara qayğıdan yox, məhz sənət, poeziya eşqi ilə yananlara qayğıdan getməlidir. Biz şair “yetişdirməli” deyil, əsil bədii əsərləri mühafizə etməliyik.

Müzakirəmizdə forma məsələsinə də toxunuldu. Məncə, şərt formada deyil, məzmundadır. Yaxşı şe`ri sərbəst, əruz və heca vəznində də yazmaq olar. Məgər heca, əruz vəznində yazılan şe`rlərin hamısı yaxşıdır mı? Məsələn, mən bu gün, xüsusən Əliəğa Vahiddən sonra qəzəl çap etməyin əleyhinəyəm. Mən forma və janr kimi yox, epiqon qəzəlin əleyhinəyəm. Qəzəl ki, sərbəst şe`r deyil!..

Gəlin, biz zəif əsərə münasibətimizi – “zövqlər müxtəlifdir” deyə gizlətməyək. Məsələn M.Ə.Sabir, C.Cabbarlı

irsinə qarşı nə “müxtəlif zövq”? S.Vurğun, M.Müşfiq, S.Rüstəm, R.Rza, M.Rahim, Ə.Cəmil və Ə.Kərimin elə əsərləri var ki, burada “müxtəlif zövq” söhbəti keçməz! Bu əsərlərə, şe`r sənət incilərinə qarşı münasibət haçalanmayıb, haçalanmaz da...

Rəsul Rza bizim hörmətli, müdrik, ağsaqqal, Xalq şairimizdir. Şair həm heca, həm də əruz vəznində şe`r nümunələri yaratmış və istəsə... yenə də yaradar. Ayrı-ayrı gənclərin onu yamsılamasında, ümumiyyətlə, iste`dadsız olmasında bu sənətkarın nə günahı?!

Lap tutaq ki, o səni öz tə`sirinə salmaq istəyir. Sən əgər müstəqilsənsə, orijinalsansa, bu tə`sirə düşmə!

Axı R.Rza heç kəsin qolundan tutub sərbəst və qeyri-sərbəst şe`r yazdırmır... Halbuki bə`zən sərbəst şe`r adı altında rebuslar yazan, əllaməlik eləyən gənc müəlliflərin təqsirini məhz sərbəst şe`rin üzərinə atırlar. Bu kökündən yanlış və səhvdir.

Ədəbi tənqid, ədəbi ictimaiyyət zəif və qüsurlu yazılar barədə qoy rəsmi mülahizə yürütsün. Lakin, zay məhsulun qarşısını bilavasitə almaq redaksiyaların borcudur. Pis yazını çap etmə, vəssalam! Nəzəriyyə sonrakı işdir...

(60-cı illər – red.)

MƏN DƏ ONU BELƏ TANIYIRAM

Bəlkə mən səhv edirəm. Bəlkə məndən əvvəl bu fikirdə, qənaətdə olan da səhv edir. İki cür şair var: şairlər üçün şair, lap yaxşı mə'nada xiridarlar üçün şair, bir də ki, var həm şairlər üçün, xiridarlar üçün, həm də hamı üçün şair, həm yer üçün, həm məqam üçün şair!

Ümumiləşdirməyə ixtiyarım yoxdur; özlüyümdə deyə bilərəm ki, xüsusən bəstəkar və rəssam da, alim və tədqiqatçı da belədir. Əlbəttə, mən az-çox bələd olduğum filologiya, dilşünaslıq, tarixçilik, ədəbiyyatşünaslıq elmini, alimini nəzərdə tuturam. Bəkir Nəbiyev ikinci qism xoşbəxt "şairlərdən", alimlərdəndir. Az qala qırx il olar ki, tanıdığım, aramızda gül yarpağıycan inciklik olmayan, ərk və zaraflatla, Bakı ləhcəsiylə bir-birimizə "qədəş" deyə müraciət etdiyimiz Bəkir müəllim!

O, ədəbiyyat tarixçiliyimizin, müasir ədəbiyyatşünaslığımızın, ədəbi tədqiqatçılığımızın, tənqidçiliyimizin, necə deyərlər, əzilib-büzülmək bilməyən, qolu çirməkli fəhləsidir. Təqvim vərəqlərini güdən, izləyən (heç bu da pis deyil) yox, o vərəqlərə – tarixin uzaq, yaxın, bugünkü yarpaqlarının titrəyişinə əks-səda verən alimdir. Əşşi, mən sanballı monoqrafiyalar, tədqiqatlar müəllifiyəm, akademikəm, Elmlər Akademiyasının Rəyasət Hey'ətində vəzifə sahibiyəm – deyə, konkret əsərlərə, lap bir şe'rə, balaca hekayəyə qəzet resenziyası yazmağı özünə kiçiklik, xırdalıq bilməyən Bəkir. Yubileylərdə, ədəbi məclislərdə sadə, ağıllı, duzlu çı-

xışlar edən, umacaqlı, ictimai xahişləri mümkün qədər rədd etməyən, ədəbi elmi mühitə, prosesə, ayrı-ayrı müəlliflərin (layiq və lazım bildiyi) yaradıcılığına işıq tutan Bəkir müəllim! Canlı, çevik, təvazökar alim!

O mənim barəmdə də həm mənim arzumla, həm də öz könül xoşluğuyla az yazmayıb, az danışmayıb. Mənə “Xalq şairi” fəxri adı verildəndə Bəkir müəllim “Mən onu belə tanıyıram” sərlövhəli iri həcmli, məzmunu görə çox əhatəli, ifadəsinə görə çox səmimi portret-məqalə yazdı. Yüksək Dövlət səviyyəsində keçən yetmiş illik yubileyimdə də o, mə`ruzə elədi – ürək sözlərindən ibarət mə`ruzə!

Bəkirlə mən uzaq-yaxın yollarda müsafir də olmuşam, biri-birimizə can deyib can eşidə-eşidə həmpiyalə də olmuşam. Ömür vəfa eləsə yenə də olacağیق...

Uzun illər ərzində çox vaxt yazılarımın ilk oxucusu da Bəkir olub. Onun həlimliklə dediyi tənqidi fikirlər, tutduğu iradlar mənə bə`zi-bə`zi başqalarının dediyindən daha tez çatıb. Səmimiyyətə, səmimi adama can qurban!

Bu səhər bu sətirləri yazan yerdə telefon səsləndi. Bəkir idi:

– Qədəş, salam. Əşşi, sən Anar haqqında nə gözəl şe`r yazmısan. “Azərbaycan” qəzetində oxudum. Xalçada portret toxuyan kimi sözlə-şe`rlə onun şəklini çəkmisən. Təbrik edirəm!

6 fevral 1998-ci il səhər-səhər ilk oxucunun ilk şad xəbəri: dost sözü, xiridar sözü, Bəkir gözü!

Kim özünü dartır, çəkir,
Qoy yadına düşsün Bəkir.
Fikirləşsin yaxşı-yaxşı,
Gərək sadə olsun kişi.

Bəkir bakir sözündəndir,
Bəkirimin bəkirliyi,
Bəkirimin təmizliyi
Adından yox, özündəndir.

Zəhmət onun cövhəridir,
Elm onun kəsəridir.
Oxu alın yazısını,
Ömrün dolğun illəridir.

Çox yaşasın innən belə,
Zər qədrini bilə-bilə.
Nə olar... gah gözü yaşlı,
Nə olar... gah gülə-gülə.

Gödək deyil dilin, Qədəş!
Uzun deyil əlin, Qədəş!
Sən ki, gəlmisən bu yolu...
Haqq yoludur yolun, Qədəş!

Ömür qaş-göz arasında,
Biz də növbə sırasında.
Sükan Allah əlindədir,
Gəmi fələk dəryasında.

(“Ömür qaş-göz arasında” ithaf şeiri)

6 fevral 1998

ÇİN SƏDDİ

Dünyanın, iradənin, zəhmətin, məkrin-məhəbbətin, ögey-doğmalığın, ayrışeçkiliyin heyrətamiz mö`cüzəsi – tarixin Çin səddi! Pekindəki iqamətgahımızdan səksən beş kilometr aralı Çin səddi! Mehmanxanamızdan yox, məhz iqamətgahımızdan. Çünki biz hökumətlər, dövlətlərarası ən yüksək səviyyəli nümayəndə hey`əti sayılırdıq, müstəqil, döyüşən ölkəmizin, respublikamızın prezidenti Heydər Əliyev yoldaşı müşayiət edən şəxslərdik.

Çin səddi! Onsuz da təbii sədd, sərhəd sayılan, aşıq Ələsgər demişkən, qüdrətdən səngərli-qalalı dağlar sayılan və Nəbi Xəzri demişkən (Ey bizim çinara bənzəyən çinar...), bizim dağlara bənzəyən Çin dağlarının arasında uzanan Çin səddinin ölçüsü haqqında hərə bir söz deyir, bir rəqəm, bir məsafə söyləyir.

- Uçulub dağılışıyla on bir min kilometr.
- Yarı salamat qalmışıyla yeddi min kilometr.
- “Lap bu saat, bu dəm” – Səməd Vurğun demişkən, üç min, iki min beş yüz kilometr Çin səddi. Əlbəttə, istəsələr indi müasir texnikanın imkanlarıyla bu “məsələ”ni çox tez aydınlaşdırarlar.

Ancaq, iş burasındadır ki, rəvayətlər, əfsanələr təftiş edilmir, dəqiqləşdirilmir...

Dünyanın atalar sözünə çevrilmiş, bəşəriyyətin zərbül-məsəlinə dönmüş Çin səddi! Hələ eramızdan əvvəl inşasına başlanan bu sədd sözün bugünkü mə`nasından daha böyük

mə'nada türk dünyasının, türk xalqlarının, türkdilli dövlətlərin, millətlərin basqın və hücumlarına qarşı çəkilmişdi.

Əfsus ki, bu gün hər cür istehkamı, səddi, sərhədi vurub-dağıdan, aşib-keçən müharibə də var, münafişə də var, hücum da. Müasir hərbi texnika, insan aqlının bugünkü ixtiraları istəsə, Çin səddini heç vecinə də almaz. Yox, bu, söz olmadı. Ona qalsa beş-üç müasir tank bütün Napoleon ordusunun axırına çıxıb bilərdi.

İliklərə işləyən şaxtalı külək, sərt yoxuş... Adamlar töyüşür, nəfəs qaralır... Yarı yoldan qayıdıb özünü maşına, avtobusa salmaq istəyənlər var.

Səfər yoldaşlarım Əmir Mustafayevi, Hüseynağa Qəniyevi, Sabir Rüstəmxanlı, Eldar Quliyevi, Xıdır Alovunu və digərlərini ərklə danlayıram:

– Nə üçün başı açıqsınız, hanı papağınız? Əsim-əsim əsirsiniz ki.

– Qabil müəllim, bir ona baxın, – deyə, maşallah, heç bir mübaliğəsiz-filansız yoxuşu rahat qalxan, başıaçıq Heydər Əliyevi göstərdilər.

Bəli, Türkdən – Türkiyədən yox, böyük, geniş mə'nada, dərin mə'nada türkdən qorunmaq üçün çəkilmiş Çin səddinin üstündə Azərbaycan oğlu dayanmışdı. Vüqarla, əzəmətlə, sadəcə bir insani fərəhlə dayanmışdı. Bir milyard üç yüz milyon əhalisi olan bir ölkənin torpağında yeddi milyonluq bir xalqın rəhbəri dayanmışdı. Nə olar ki, biz bu qədərlik. Nə olar ki... tilsim qırıldı. Nə olar ki... Böyük Çin Xalq Respublikasıyla bizim Azərbaycan arasından Çin səddi götürüldü. Ümumiyyətlə, yüksək səviyyədə qarşılanmalar, söhbətlər, danışıqlar, prezidentimizin şərafinə açılan əlvən-əlvən, dolub-daşan süfrələr, təntənəli ziyafətlər, gərək birinci onu deyəydim, rəsmi keçidlər, yaylın atəşləri, yalın qılınclı – ehtiram əlamətləri olan hərbi tə'zimlər hamımızın

yadındadır. Bizim yadımızdan çıxsa da, kinoxronikaların, video-kassetlərin, mətbuat səhifələrinin yadında qalacaq...

Çin səddi! Alimlərdən, müəllimlərdən, həkimlərdən, Milli Məclisimizin üzvlərindən, yazıçılardan, əlbəttə ki, Xarici İşlər nazirliyinin işçilərindən, jurnalistlərdən ibarət nümayəndə hey`ətimiz Allahu-Əkbərin bu qurtaran yerində, yəni ən uzaq bir yerdə prezidentimizin ətrafında, dövrəsində dayanmışıq, həm hərfi, həm də məcazi... Yavaş-yavaş iqlimə alışırıq... Çin səddi soyuqla, küləklə aramızdakı səddi götürür. Deyirik, gülürük, zarafatlaşırıq, fotoaparatlara çıx-çığ çıqqıldayır. Prezidentimiz dəsmalı gözlərinə aparır. Küləkdən, şaxtadan yaşaran gözlərini silmək üçün mü, ya bu ulu, möhtəşəm abidənin – Çin səddinin üstündə Vətən torpaqlarına qurban gedən igid, nakam şəhidlərimizin pak ruhunu yad eləyib dolan gözlərini silmək üçün mü?

Çin səddini enirik:
 Sərt yoxuşun enişi də
 Sərt olur..
 Bərkə-boşa düşməyəne
 Dərd olur..
 Kişi kimi pillə-pillə
 Çıxanlar
 Pillə-pillə düşəndə də
 Mərd olur!

12 mart 1994

AXI NƏDƏNDİR NARAZILIĞIN

Hörmətli Telman Hüseynoğlu və səhv etmirəmsə Qafarov!

Uşaqların anasıyla Əmir Mustafayevin 60 yaşının ziya-fətinə getməyə hazırlaşdı. Evdən çıxar-çıxmaz telefon zəng çaldı. Oxucularımdan biri idi. Dedi ki, "Qabil müəllim, "İki sahil" qəzetində sənin barəndə yazı çıxıb".

Sevindim. Dedim ki, yəqin qəzet 70 yaşımın tamamı ərəfəsində mənə bir sürpriz-ərməğan bəxş edib. Lakin oxucum susdu, udqundu və dedi: "Yox, ərməğan bəxş etməyib, haqsızlıq, ədalətsizlik edib. Təxminən bir il bundan qabaq "Günay" qəzetində dərc olunmuş "Nəsimi bazarında" adlı şe'rinizi bu günlərdə oxuyub və qeyzlənib".

Yolda qəzetinizin 30 mart 1996-cı il tarixli nömrəsini aldım və "Narazılıq" başlığı altında "Kəs, ey külək" sərlöv-həli yazını oxudum. Əlbəttə, mənim şe'rimdə belə misra yoxdur. Nə isə... şairi tənqid də edərlər, təhrif də edərlər, burada təəccüblü bir şey yoxdur.

Evə qayıdanda əyləşib sənə cavab yazmaq istədim. Amma evdəkilər dedilər ki, "cavab vermə! Yazıb, yazıb də nə olsun! Sən ki belə şeyləri çox görmüsən. Həm də Telman Hüseynoğlu öz yazısında sənə böyük sənətkar deyir, yaradıcılığını yüksək qiymətləndirir. Beləliklə, yazı müəllifinin özü öz ittihamlarına qələm çəkir". Əvvəlcə razılaşdım. Sonra isə yadıma bir hadisə düşdü. Möhtərəm Telman Hüseynoğlu Qafarov, sənə cavab yazmağa da məni həmin ta-

rixi əhvalat vadar etdi. Hərçənd ki, Böyük Aşıq Ələsgər deyib:

Keçən sözü çəkmə üzə
Keçən keçdi, olan oldu.

“Azərbaycan” qəzetinin (Qarabağa Xalq Yardımı Komitəsinin orqanı, baş redaktoru Sabir Rüstəmxanlı) 19 oktyabr 1990-cı il tarixli nömrəsində o vaxtkı prezident Ayaz Mütəlibova 24 sualım çap edilmişdi. Və ildırım sür`ətilə bütün respublikaya yayılmışdı. Lap bu günün, bu saatın özündə də xeyli qismi qüvvədə qalan, xalqın, Vətənin taleyilə bağlı çox incə mətləblərə toxunan, çox ictimai-siyasi problemləri əhatə edən bu sualın cavabı öz içindəydi. Bu suallara ünvan sahibindən başqa... az qala bütün xalq cavab verdi. “Otklik” deyilən rə`ylər dərc edildi, ünvanıma məktublar yağdı – məhz yağdı. Mərhum qələm dostum Gəray Fəzli mətbuatda geniş, əhatəli, emosional məqalə ilə çıxış edib, sual şəkilli aşkar həqiqətlərimi səndən və sənin kimi hökumət canfəşanlarından müdafiə etdi. Çünki sən Telman o zaman televiziyanın Xəbərlər baş redaksiyasındakı vəzifəndən istifadə edib, mənim əleyhimə kəmfürsətləklə, isti-isti kampaniya təşkil edib “Günün ekranı”na çıxartdın. Mikrofonu ictimai yerlərdə az qala camaatın ağzına soxub (ifadəmə görə üzr istəyirəm) söz alır, dilləndirirdin. Dedirdirdin, deyirdilər:

– Əşşi, şairdir, şairliyin eləsin də.

– Onun siyasətdə nə azarı?

– O kimdir ki, prezidentin işinə qarışır, getsin şe`rini yazsın.

Xudanəkərdə, sənə böhtan-zad atmıram ki, ay mənim köhnə “xeyirxahım”?! Şair Rüz`ət Zəbioğlu demişkən, tanıyıram səni mən. Hələ də ürəyin soyumayıb?!

Doğrudur, şair şe`r yazmalıdır. Ancaq baxır necə şe`r... Əgər bir şe`r ki, bu zəmanədə, günün-ayın bu vaxtında, hətta üstündən bir il keçəndən sonra od olub oxucunu yandıracaqsa, əhsən belə şe`rə – müəllifindən asılı olmayaraq.

Sənin səmimiyyətinə necə inanım ki, qalmısan isti ürəyinlə soyuq mühakimənin – başqa sözlə, odla suyun arasında. Şe`ri bəyənlə-bəyənlə, “bir oxucu kimi Qabilin şe`rini bəyənlirəm” deyə-deyə başlamısan mənə dərs deməyə.

Bəlkə çeçen qanından
Qan vuraq qanımıza.
Ya çeçen vicdanından
Vicdan calağ eyləyək
Sabirlərə dağ çəkən
Bu kor vicdanımıza?!

Yazırsan ki, “Vallah, sizin bu misralarınızdan qan iyi gəlir”. Yox, mənim acı həqiqətlərdən danışan, əli silah tutan kişiləri qeyrətə, Vətən təəssübünə çağıran misralarımdan qan iyi gəlmir, amma sən qaşınmayan yerdən qan çıxardırsan.

Səni and verirəm Allaha, de görüm “Nəsimi bazarında” nəyi yalan demişəm? Camaatın hansı yaxşı gün-güzəranını kor olub görməmişəm? Yoxsa sən Aydan enmişən yerə? Hə? Yox, mən xırdalığa getməmişəm.

Nəsimi dönməzliyi
Axtarıram bu saat.
Nəsimi sönməzliyi
Xalqa lazım, camaat!

Bu fikrə, bu hissə, duyğuya xırdalıq deyirsən?!

Bəli, mən bir ovuc çeçen xalqına, onun yeddibaşlı əjdaha

qabağında sarsılmayan iradəsinə, qəhrəman oğullarına qibtə edirəm. Təbliğatsız, şe`rsiz, zurna-qavalsız kütləvi qəhrəmanlıq!!! Mən bunu istəyirəm. İstəməyim?!

Ay Telman, sənin yazında "Nəsimi bazarında"ya zərrə qədər qəzəb və nifrət yoxdur. Axı bu hisslər də emosiyanın, səmimiyyətin ifadəsidir. Sadəcə olaraq, sün`i, populist "vətənpərvərlik" səni qoymur ki, bu şe`ri – bədii sözü həzm edəsən.

O ki qaldı general məsələsinə – mən general deyəndə sərkərdəliyini, döyüşçülüyünü, hərbi səviyyənin, cəsarətin ümumiləşmiş simvolunu nəzərdə tuturam. Mənim konkret adı, famili-soyu olan general cənablarında nə işim?! Şair Vahid Əziz də elə. O ki qaldı bu fikrin mayasına, bu maya şe`rdən yox, şe`rə həyatdan gəlir.

Bəli, atəşkəs qələbə deyil, vəziyyətdən çıxışdır. Bunu hörmətli, səbirli, tədbirli Prezidentimiz Heydər Əliyev az qala hər çıxışında deyir, özümüzə də deyir, özgələmə də. Prezident onu da deyir ki, əgər bütün tədbirlər, sülh məramları, danışıqlar baş tutmasa, torpaqlarımızı azad etmək üçün vuruşmaqdan, döyüşməkdən başqa çarəmiz qalmayacaq. Bəs mən "Nəsimi bazarında" nə deyirəm?

Atəşkəslə nə sayaq
Sakit olsun ürəklər?!

Telman müəllim, yalan deyirəm? Narazılıq deyəndə nədən narazısan? Böyük Sabir bu arada deyir ki:

"Niyə bəs böylə bərəldirsən, a qare, gözünü?
Yoxsa bu ayinədə əyri görürsən özünü?"

Sən hər halda lap sırası oxucu da deyilsən axı! Şairin damarlarında yanan qanın iyini duymalısan.

Neynəyim, dilləndirir
Aşkar həqiqət məni,
Ağlar həqiqət məni
Nəsimi bazarında,
Nəsimi bazarında.

Məhz Nəsimi bazarında! Nəsimi axı kişi olub!

Bu gün məni – geniş xalq kütləsinin yaxşı-yaxşı tanıdığı Xalq şairini xalqın ünvanına alçaldıcı söz deməkdə ittiham etməyə sənin mə'nəvi və fiziki haqqın, əsasın yoxdur! Düz deyirsən ki, "Nəsimi bazarında" şe'ri, bir gün üçün yox, tarix üçün yazılıb. Tarixinsə yaddaşı da korşalmazdır, gözü də həmişə sərrast, sərraf gözüdür. O, yaxşını yamandan, haqqı nahaqdan ayırıb, ayırır, ayıracaq...

1996

QAFİYƏLƏR ALƏMİNDƏ

Balasadığın "Rəvayətli meyxanalar" kitabı haqqında

"Rəvayətli meyxanalar" kitabına çox səmimi ön söz bəxş edən Vaqif Səmədoğlu yazır: "Dostum, qələminə və şəxsiyyətinə dərin hörmət bəslədiyim şair Balasadıq özünün də xəbəri olmadan mənə misilsiz, qiymətli hədiyyələr verib, ürəyimi açıb, beynimə gümrahlıq gətirib".

Hamı təsdiqlər ki, "özünün də xəbəri olmadan" ifadəsi, naşılıq, bilməməzlik mənasında işlənmişdir. Əksinə, bu söz fitri istedad, qeyri-ixtiyari müşahidə, rəvan təb, anadangəlmə vergi deməkdir. Uşaqlıqda mən bu sözü, dünyadan çox cavan getmiş Bəbir Məmməd zadənin, sonralar Əliağa Vahidin, Səməd Vurğunun dilindən eşitmişəm. Heç bilmədim necə gəldi, heç bilmədim necə dedim, heç bilmədim necə yazdım... və sairə.

Balasadıq da yetmiş haqlaya-haqlaya eləcə "özünün də xəbəri olmadan" yazır – sözünü deyir. Bu yaşda, bu qəzet bolluğunda da... bəzən bir-iki balaca şeirinin çapını aylarla, intizarla gözləyən şair dostum. "Rəvayətli meyxanalar" məhz Bakı-Abşeron koloritli, könülaçan bir kitabdır və Balasadıq şeirinin başqa şəkildə davamıdır.

Biz tez-tez görüşlərdə, ədəbi məclislərdə, lap ziyafətlərdə oluruq. Camaat şairlərdən şeir istəyəndə və növbə Balasadığa çatanda ərk ilə qulağına pıçıldayıram: "'Balaca bir daxma" nı oxu!"

Nə üçün? Çünki bu balaca sadə şeir incisi (zövqümə inanırsınızsa) Balasadıq yaradıcılığının dayaq nöqtəsi və çıxış nöqtəsidir. Xalqımızın gül kimi əxlaqı, vəfa və kövrəkliyi, haqqa tapınmağı, böyük-kiçik pilləkanına palçıqlı-palçıqlı ayaq basmamağı və daha çox-çox mənəvi qaş-daşları bu şeirə – “Balaca bir daxma”ya cəm olmuşdur. Lap təzəcə işıq üzü görmüş “Rəvayətli meyxanalar” da məhz bu daxmadan gəlib:

Balaca bir daxma – bəmbəyaz, dümağ,
 Döşəmə də suvağ, tavan da suvağ.
 Əlli il yaşadı bizim qocalar,
 Sirli təbəssümlər, xoş atmacalar.
 Qadına ehtiram, ərə sədaqət,
 Deyirəm bumudur görən məhəbbət.

“Rəvayətlər”in qəhrəmanı – bütün epizodların – əhvalatların aparıcısı müdrik, tizfəhm (ağlı iti) sinədəftər şair Məmmədli kişi – əslində Balasadıq məhz bu əhənglə süvanmış balaca bir daxmadan çıxıb. Bu daxma mərdlik, ləkəsiz əxlaq, mehri-ülfət, əziz xatirələr simvoludur. İndi, gözümüz görə-görə yaman günə qalmış dünənimizin müqəddəs, billur, saf rəmzidir.

Getdi daxmamızın o bəyazlığı –
 Ocağın istisi, odu dəyişdi.
 Ləziz təamların dadı dəyişdi.
 Söz dedim, xətrinə dəydi anamın...
 Ayrılıq qəddini əydi anamın.

Ay Allah, sözlə ananın xətrinə dəyə bilməkdən qorxan övlada bax, bu gün atanın, ana-bacının üstünə xəncər-bıçaq çəkən nacinslərə bax!

Meyxana Azərbaycan şeirinin qədim Abşeron qoludur. Bəli, ön sözdə qeyd edildiyi kimi vaxtilə rəsmi ədəbiyyatda (tək-tük müəlliflər Vahid, Şahid, Bəbir Məmməd zadə, Seyidzadə Bədri və bəlkə də başqaları istisna edilməklə), rəsmi dairələrdə, ictimai fikirdə şeirin “küçə uşağı”, “qədəş şeiri” adlanan meyxana əmrlə, möhürlə olmasa da, bir növ qadağan idi.

...Qızxanım Məmmədəli kişinin köhnə gözaltısıymış. Bir gün bu Qızxanım arvad əlindəki bir cırıq manatla gəlir Məmmədəlinin pinəçi budkasına (budka köşk deyil) ki, bəs al bu manatı yapışdır. (Bəlkə də zarafata, sataşmağa gəlir, bəlkə də köhnə xatirələri təzələməyə gəlir) Məmmədəli də söz altında qalmır, – Bir manatı bir manata yapışdırıram, – deyir.

Manatı bir manata, a Qızxanım!
Dadına tanrı çata, a Qızxanım!

Səni Allah bəzəyib xanım-xatın,
Demə ki, ta oxunubdur bayatın,
Dadlıdır təzəliyintək boyatın.
Ağzımız gəldi dada, a Qızxanım!
Təzədən düşdüm oda, a Qızxanım!

Özünə gəlmir hələ ayaqlarım,
Küçənizdə yırtmış çarıqlarım,
Yan-yana düzsən əgər qırıqların –
Uzanar Ordubada, a Qızxanım!
Ömrümüz getdi bada, a Qızxanım!

Yenə də “Daxma”nın kövrək misraları yada düşür:

– Axı çatışmayan daha nəyim var –
Deyəndə qocalar düşür yadıma.

O xoş atmacalar düşür yadıma.
Sirlı təbəssümlə məzələnənlər,
Yanıb bir ocaqda közə dönənlər...

Mərdəkanda – Abşeronun bu qədim guşəsində konkret, sinədəftər, şair, hər adama, hər əhvalata, hər vəziyyətə dərhal dadlı-duzlu yumorla rəvan-rəvan söz qoşan Məmmədəli olmayıb. Xəzər sahili bütün Abşeron yaşayış məskənlərində Məmmədəlilər olub. Bütün bu adamların, fitri, anadangəlmə istedadların ümumiləşdirilmiş surətini yaradan, onlara bədahətən əlvən qafiyəli, tez-tez dəyişən, qıfılənd kimi çətin qafiyəli meyxanalar dedizdirən, onları söz, fikir, məntiqli (ləntərani yox) qafiyə imtahanlarına, sınaqlarına çəkən şair Balasadıqdır.

Mən toylarda və başqa münasib məclislərdə diz vurub çırtma çala-çala, nağara dınqıldada-dınqıldada meyxana – əsil meyxana deyənlərin heç əleyhinə deyiləm. Necə ki, aşıq deyişməsinin.

“Rəvayətlər” də oxuyuram ki, mavi Xəzərin lap ləpədöyənində, qızıl ovxağını xatırladan narın qum üstündə beş nəfər müxtəlif yaşlı adam dairəvi şəkildə diz vurub meyxana deyir:

Dini-imanımızdır eşq,
Dinimizə biət edək.

Rind əhliyə, meyxanəyə
Cani-dildən hörmət edək.
Huş ilə məntiq axtaraq,
Ölçüsünə diqqət edək.

Bu meyxanaları deyən, yox, deyən yox, əlinə qələm götürüb yazı stolunun arxasına keçib yazan, bu olmuş, olmuşa

oxşar və ya heç olmamış rəvayətləri, əhvalatları lətifələr, hekayətlər şəklində kəhrəba təsbeh danələri kimi sapa düzən Balasadıqdır. Məmmədəli kişi – Molla Nəsrəddindir, Bəhlul Danəndədir, Ostap Benderdir, Rəsul Həmzətovun “Mənim Dağıstanım” kitabındakı Abutalıbdır. Abşeron təsvirli, Abşeron koloritli mənzərələrin, hadisələrin mərkəzində dayanan, dünyagörmüş, başı dilindən bəlaya düşmüş Məmmədəli kişi xalq müdriqliyinin, hazırcavablığının parlaq nümunəsidir.

Halallıq sözü dilinin əzbəri, halallıq özü andı-imanı olan Məmmədəli kişi bir gün eşşəyinə süvar olub sahilə gəlir və yarıyacan quma batmış, atılmış axur görür. Nə isə böyük çətinliklə eşşək güc gəlib daş axuru dartıb qumdan çıxarır, lap gediş-gəliş yolunun kənarınacan sürüyür. Axurun yerindən üstəlik də üç qızıl onluq tapan Məmmədəli kişi üzünü fərasətli eşşəyə tutur:

Sən çevirdin məni bir anda bəyə –
 Daha dilim gəlmir eşşək deməyə.
 Sənə innən belə təhqirdü bu ad,
 Və başından çıxart “eşşək” sözün, at!

Bu, Məmmədhəsən əminin və onun balaca oğlunu gözüyaşlı qoyan Xudayar bəyin satdığı eşşək deyil. Bu, dil bilən, söz qanan eşşəkdir. Məmmədəli kişi bir yaxşı qoç alıb halallıq üçün axurun və üç qızıl onluğun sahibinə ehsan verir.

Çalış, səxavətə minnət gəlməsin –
 Səxavət ənamdır, Allah ənamı.

“Rəvayətli meyxanalar”, əstəğfürullah, göydən düşən, heyrətamiz bir şey deyil. O qədər kitab oxumuşuq ki... Bu

kitab çox səmimidir. Şit deyil. Ürəkaçandır, doyunca gül-məlidir.

...Artyom – Pirallahı adasından fil boyda Varvara adlı rus qadın, tənbəllik eləməyib basa-basa gəlir Mərdəkana. Uzunərə deyilən yerdə mal haqq-hesabına baxan Mal Qulam ləqəbli elə özü boyda zorba kişini yaxalayır.

– Kulam, tı?

– Hə, nə olsun?

– Ya ot tebya beremenna.

Bu qısa sual-cavabdan sonra kənd camaatı görürmüş ki, Varvara həftə səkkiz-mən doqquz Mal Qulamın naxırından bir dananın çatisindən darta-darta aparır – “eto avans ali-menta” – deyə-deyə.

Gülməkdən gözlərim yaşarır. Yaşaran gözlərimin önünə o mənzərəni gətirir, gətirə-gətirə fil boyda Varvaranın sürüyə-sürüyə apardığı cöngənin dalınca baxan, bakılı demişkən matı-qutu çəkilməmiş Mal Qulamı süzə-süzə təzədən gülmürəm.

Kənddə bir nəfər veyil, qorxaq, saçında qaşqa kimi ağ zolaq olan acgöz adamın adı Sovet imiş. Hökumət Soveti adam Sovetlə eyniləşdirdiyinə görə Məmmədəliyə müharibə vaxtı nə az, nə çox, on il iş kəsirlər. Həmin Sovet acgözlüyündən, qarınqululuğundan, havayı olduğuyçun, qənimət bildiyi üçün yayın cırhacırında nə az-nə çox düz üç kasa keçi bozbaşını ötürüb düşür xəstəliyə. Məhkəmədə Məmmədəli kişi ha and-aman eləyir ki, bu Sovet o Sovet deyil. Xeyri olmur.

O qaçan başqa Sovetdir, a kişi,

O Sovet qaşqa Sovetdir, a kişi.

Atası addu qoyub bədbaxta,

Səhvdir, cümlə qələtdür, a kişi.

Atasu addu qoyub bədbaxta,

O Sovet başqa Sovetdir, a kişi.

Sənətkarlıq, tapıntı, assosiasiyanı yaradıb ondan məharətlə istifadə edə bilmək budur. Azmı belə acı həqiqətlər olub, azmı bir söz üstündə güdaza gedənlər olub?

“Rəvayətli meyxanalar” əvvəla, tamamilə yeni və orijinal bir janrdır – meyxana nə qədər bir ağız şeiri kimi qədimdirsə, hekayətli, hadisəli, personajlı, iştirakçılı, dramatik hadisəli meyxanalar təzədir, orijinaldır. İkincisi, bu əsərdə xırdaçılıq, sırf məişətçilik (məişət lövhələri olsa da), şəxsi-qərəzlik, təhqir, şəxsi alçalmaq söhbəti yoxdur, ictimai məzmun, motiv, insani münasibətlər, adi və dərin həyat fəlsəfəsi, həyatın ibrət dərsləri var. Əlbəttə, kökü həyatdan gələn bu əhvalatlar yazıçı-yaradıcı təxəyyülünün məhsuludur. Əhvalatlar və onları vəziyyətə uyğun müşayiət edən meyxanalar lap bu günün, bu saatın söz-söhbətidir. Müxtəlif yollarla, vasitələrlə gəlib deputat olmuş adamlar, sui-istifadəçilər layiqlilər arasında olmaya ki yoxdur?

...Artıq Qıllı Səməd deputatdı. Bir gün Məmmədəli nədənsə piyada, deyinə-deyinə bağa gedəndə onunla üz-üzə gəldi:

Görmədik bir çıxma mərddən deputat,
 Əşşi, bu Qıllı Səməddən deputat?!
 Xırmanı satdı-sovurdu – bu belə.
 Məmmədə arpa qiymadı bi belə.
 Qorx ki, bu kənd də Səmədkənd olsun.

“Rəvayətli meyxanalar”dakı obrazlar hadisələrin iştirakçıları – İbrət kişi, köhnədən qalma malakan Xariton, nalbənd Həsən, Gombul Həsən, Qıllı Tofiq, Mədəd kişi, milis rəisi, mayor Yəhyayev, Maldar Mirzə, Zeybə, Qızxanım, Mərdəkanda rusluğundan bir şey qalmayan Timofey, molla Qafar, Sadıqoğlu, prokuror, sahə müvəkkili, məzəli, tərs

ləzgi Qasım – əlbəttə ki, həyatda oxşarları olan, müəllifin bər-bəzəklə yaratdığı, hazırcavab-hazırcavab danışdırdığı adamlardır. Onların hamısı müxtəlif məqamlarda Məmmədəlinin şirin, rəvan, tutarlı meyxanalarının hədəfləridir. Molla Qafardan acığı gələn Məmmədəli, onun acgözlüyünü, tamahkarlığını sübut eləmək üçün, axşamüstü axurun altından tapdığı üç qızıldan birini ona uzadır. Molla soruşur:

– Bu nədir?

Məmmədəli deyir:

– Yasin puludur, Əlimirzəyəçin.

Mərhum Əlimirzə verdi üç onluq,
 Bir də sal daşdan axur – üç tonluq.
 Dedi: – Al, sən ikisin xərc eylə,
 Biri də Molla Qafarçun donluq.

Molla qəti qərara gəldi ki, şair, Əlimirzənin bağından, axurun altından üç onluq yox, xəzinə tapıb.

– Yox, Məmmədəli kişi, mərhum yuxuda tapşırırmışdı sənə ki, xəzinənin yarısını mənə verməlisən. Sözüənə əməl elə!

Məmmədəli onluğu qaytarıb cibinə qoydu:

Tale dən atdı bir quşa,
 Dimdiyindən dən ötmədi.
 “Qismətdən artıq” odur ki,
 Həzmi-rabedən ötmədi.

Kəndin ilk işıqcısı “Zərif” ləqəbli Məhərrəmə nəinki Məmmədəli kişinin, hətta Zeybə arvadın qoşduğu həm tərifi, həm rişxəndli meyxanalar qiyamətdir. Əvvəl:

A gözüm, Zərif Məhərrəm,
 Əhvalı şərif Məhərrəm.
 Üzürük işıq gölündə –
 Sənə min tərif, Məhərrəm.

Sonra – işıqlar tez-tez kəsiləndə:

Bu nə əngəloza oldu,
 Ay Zərif-zülüm Məhərrəm.
 Şəninə tərif deyəndə,
 Yanaydı dilim, Məhərrəm.

Bu saat kim ki, bir gözəgəlimli, az-çox tanınmış, vəzifəli adamı, siyasətçini ləkələmək, tora salmaq, gözdən salmaq istəyirsə, iki kəlmə söz deyir, söz yazır: “Filankəs ermənidir”. Vəssalam.

Molla Qafarın milliyyəti nədir? Ağzında Molla Qafar deyirsən, özü də haranın ola? Mərdəkanın mollası.

Kitabın 75-ci səhifəsində oxuyuruq. Məmmədəli kişi:

– Budka!

Milis rəisi təəccüblə:

– Nə budka, budkanı neynirsən?

Məmmədəli kişi:

– Pinəçilik edəcəyəm, daha bənnalığa gücüm çatmır.

Rəis:

– Əşşi, başüstə, lap icazəsini də alaram, ancaq bir xahişim var, Molla Qafarda işin olmasın.

...Xeyli sonra məlum oldu ki, Molla Qafar 1918-ci ildə xüsusi tapşırıqla İrandan bəri ötürülən ermənilərdənmiş. 50 ildən artıq kənddə – gözdən uzaq yerdə yurd salıbmış.

Bəli, bu gün, bu saat da həmin milis rəisi kimi rəislərin, əlaqədar şəxslərin, notarius, pasport və sairə işçilərinin

“mərhməti”, tamahkarlığı, vətəndaş qeyrətsizliyi üzündən (hələ rəsmi qarışıq nigahları demirəm) aramızda Qeybullu, Nəzərəli və Molla Qafar adlı ermənilər arxayınca yaşayır, qulağımızın dibindəcə casusluqla, təxribatla məşğul olurlar:

Kişinin fal kasası, fal tası var –
Adamı bağlaması, açması var.
Hər kəsin boynu üçün xaltası var.
Məkrdə şeytanı ürkütdü Qafar,
Daha Nəsrullahı da ötdü Qafar.

Meyxanaların hər sözündən Abşeron naz-nemətlərinin bərəkəti yağır. Abşeron yeməklərinin ətri gəlir. Məmmədəli:

Məmmədəli neynəyər
Canda tabı olmasa;
Qışda xəşil, yaydasa
Göy qutabı olmasa.

Tərəfi-müqabil:

Göy qutabı yaxşıdır –
Gəl əzabı olmasa.

Yeri gəlmişkən qeyd etməliyəm ki, “Rəvayətlər”in nəsr dili çox sadə, aydın və yenə də Abşeron lövhələrinin şəklini çəkən söz fırçasıdır:

...Payızın ortalarıydı. Demək olar ki, kəndin bütün həyətlərində xəzəl yandırırtdılar. Quru yarpaq yanığının iyi dəniz-kənarı bağlara kimi gedib çıxmışdı – bu, kəndin payız ətriydi...

Mərhum yazığımız Salam Qədirzadənin məşhur “Xəzan yarpaqları” hekayəsi yadıma düşdü.

Sonuncu rəvayət – Qırmızı bayraq əhvalatı. “Uzun dərə-də” – görünməmiş yarış – uzunqulaq yarış. Yaxşı, bəs Qırmızı bayraq nə məsələdir?!

Məşhur, müdrik Molla Nəsrəddin lətifələrindəki adam kimi dilbilən eşşəkdən törəmiş bu eşşəyini Məmmədəli kişi ispan öküzü kimi qırmızıya – qırmızı parçaya öyrətmişdi. Elə buna görə də heyvan qalib gəlir. Bunun zurnası sonra çalınacaq. Fikir verin tədbirin sözaltı və apaçıq mənasına. Məmmədəli:

Meydan eşşəklər üçündür, yarışır eşşəklər,
Qaynayıb bir-birinə xob qarışır eşşəklər.

Qonşusu Qəşəm:

Bizə noolub ki, bir halda barışır eşşəklər.
Mehribanlıq budu, qoy eşşək adam dərs alsın,
Yoxsa çox yerdə həddin aşır eşşəklər.

Bizim bir ağsaqqalımız, qocaman jurnalist, təmiz adam, ömrünü “Ədəbiyyat qəzeti”ndə əməkdaşlığa həsr etmiş Məmməd Əkbərimiz vardı. Kefi kök olanda ondan tez-tez eşidərdik: “Eşşək ol, eşşəklik et, eşşəklərin bayramıdır”.

Təəssüf ki, bu dəqiqə ikinci misrası yadımda qalmayan bu sarkazmın müəllifi Məmməd Əkbər deyildi. Həm də lap elə Məmməd Əkbər idi. Allah ona rəhmət eləsin.

...Hə “yarış”ın, bu gözəl günün səhərisi Məmmədəli kişinin qapısını milis kəsdirdi:

– Səni rəis çağırır.

Məlum oldu ki, eşşəklərin yarışında Dövlət bayrağından istifadə etməklə Dövlətə sataşib Məmmədəli kişi... Katib də hirslə ayağa durdu:

– Sovet bayrağı.

Əziz oxucu, izaha ehtiyac varmı? “Rəvayətli meyxanalar”ın əsil xiridarı, qiymət verəni siz olmalısınız. Yox, sözü mü qurtarmamışam, səbr elə!

...“Təəssüflər olsun ki, indilərdə peyda olmuş bəzi “meyxana deyənlər” ən adi qəzet məqaləsini də “meyxana” şəklinə çirtməyə tutub camaata sırıyırlar. Rus sözlərindən qafiyə tutmaq da dəbə düşüb (Ön sözdən)”. Hətta ara-sıra mavi ekrandan da (“Qulp”- ANS) əxlaqımıza sığmayan, ikrah doğuran qafiyəli-rədifli “meyxana” da səslənir. Acı həqiqətlərin özünün də ədəb-ərkanlı ifadə qaydası var. Açıq danışmaq. Doğma, əziz, qədim şəhərimizin mənzərəsi nə gündədir? Üstəlik də meydanlarda, bazarlarda, dayanacaqlarda, ay Allah! Ətrafı zibilliyə dönmüş vağzallarda camaatın qulağının pərdəsini deşən, zövqünü korlayan xırıltılı, nəşəxor səsiylə yazılmış ləntərani, mənasız, məntiqsiz, bayağı “meyxana” kasetləri... heç müqayisə etmək insafdır mı? Balasadığın tiplərin, obrazların dilindən dediyi meyxanalarda bir dənə də olsun təhrifli, məntiqə, mənaya sığmayan, əruz vəzninin ahəngini pözan qafiyəyə rast gələ bilməzsiniz. Meyxanaların dilinin, bütün poetik komponentlərinin yaraşığı Abşeron ləhcəsi, Abşeron dialektidir. Təbii axar, təbii danışmaq, təbii yumor və həyat eşqi.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin “Oğuz eli” adlı bir qəzeti vardı. İndi yoxdur. Ancaq “podşivka” deyilən toplular, onun redaksiyası ilə, baş redaktoru Vaqif Səmədoğlu, redaktoru Azər Abdulla və mənim də qoşulduğum əməkdaşlarla bağlı xatirələr unudulmazdır. Şirin söhbətlər, mübahisələr, küsüb-barışmaq, xudmani məclislər, səfərlər yaddan çıxılmazdır. “Rəvayətli meyxanalar”ın ilk silsiləsi “Oğuz eli”ndə işıq üzü görüb (ilk nəşir Mövlud Süleymanlı olub).

“Rəvayətli meyxanalar” necə deyərlər, mənə ayaq verdi

ki, ağsaqqal, şair dostum haqqında ilk dəfə rəsmən beş-on kəlmə söz deyim. Əslində bu günün ədəbi yaradıcılıq mühitində – sənətkarlıq aləminə, istedad söhbətinə ağsaqqallığın, qarasaqqallığın da dəxli yoxdur. Var istedad – vəssalam! Gəlin yenə də əyilib “Balaca bir daxma”nın alçaq qapısından içəri girək.

Köçdü qoca atam bir payız çağı,
Ayrılıq qəddini əydi anamın.
Söz dedim... xətrinə dəydi anamın.

Dünyada anaya həsr edilmiş, yox, həsr yox, bəxş edilmiş xəzinə-xəzinə qaş-daşlar içində xırdaca bir mirvari dənəsi, çox nazik bir söz: Xətrinə dəymək ehtiyatı. Xətrə dəymək-dən qorxmaq məhəbbətin, ehtiramın göz muncuğudur, sarı simidir. Sadəcə, hamının söylədiyi söz: “xətrinə dəymədi ki...”, “xətrinə dəymədim ki...”

Bu müasirliklə, sadəliklə yanaşı Balasadiğın deyimində, bədii təfəkkür tərzində, poetik ifadəsində bir qədimlik ovqatı var. Elə bil, bir əsr bundan əvvəl yaşamış bir şairin şeirini oxuyursan:

Əllərim səma görəndə açılıb pərvərdigarə,
Öyrədibdir əl açmağa, özünü çəkib kənarə,
Asiman mavi qübbəmdir, qollarım qoşa minarə,
Bu mənə yetər ki, Allah evinin bir daşiyam mən.

...Hökm elə sən min qərar yaz,
Min qərarı bir pozan var.
Taleyə qələm qatılmır,
Təkcə bir tale yazan var.

və ya

Gözəllik kişiyə yaraşmır, ancaq
Yaraşır gözələ kişi qeyrəti.

...Qəribə bir əhvalat: Mərhum Cəfər Rəmzi istər tanınmış, istər tanınmamış, istər qədim, istər müasir, lap küncdə-bucaqda itib-batmış Abşeron şairlərinin şeirlərindən ibarət "Deyilən söz yadigardır" adlı bir kitab buraxdırıb, özü də sovet vaxtında, iki cilddə. Bu kitaba təxminən 130-140 il əvvəl Biləcəri kəndində doğulub-yaşamış Balasadiq adlı bir şairin şeirləri də daxil edilib. Qapı qonşularından biri əlində həmin kitab sevinc və həyəcanla Balasadiqın qapısını döyüb ki, bəs şeirlərini oxudum, çox xoşuma gəldi, təbrik edirəm. Onsuz da qırmızı olan Balasadiq bir az da qızara-qızara gülməyini xəfif-xəfif təbəssümlə güclə saxlayıb, üstünü vurmada deyib:

– Çox sağ ol, ay qonşu, görürsən də...

Mərhum xanəndə – ustad müəllim Hacıbaba Hüseynov öz şirin, məlahətli, bəlağətli, aydın tələffüzlü səsiylə klassik muğam ifaçılıığıyla müasir muğam ifaçılığı arasında bir körpü idi. Mən belə bir analogiyanı, belə bir oxşarlığı, belə bir körpünü Balasadiq sənətində – poeziyasında görürəm. Qədimliyin dayaqları, sütunları üstündə qərar tutan körpü nəinki bu günümüzün, hətta sabahımızın da şeir, sənət karvanı üçün etibarlıdır.

Mərdəkana bitişik Şağan kəndində dünyaya gəlmiş, 1942-ci ilin qarlı bir qış günündə Məmməd Səid Ordubadinin, Səməd Vurğunun, Süleyman Rüstəmin, Məmməd Rəhimin, Əli Vəliyevin çiyində həmin kənddəcə 28 yaşında torpağa tapşırılmış, nəsilliklə sinədəftər, "Ədəbiyyat qəzeti"nin və başqa qəzetlərin hər nömrəsində felyeton-meyxa-

nalariyla alman faşistlərini ifşa edən, şair Bəbir Məmməd-zadənin xatirəsinə həsr etdiyim “İlk qafiyələr” adlı bir şeirim yadıma düşdü. Uzaq qohumluğu çatan Bəbir mənim ilk dəfə gördüyüm canlı şair idi. Ondan öyrəndiyim ilk uzaq qafiyələr... indi də qulağımdadır. Bu yazımı həmin şeirim son sətirləriylə – mövzumuzun ruhuna uyğun misralarıyla qurtarmaq istəyirəm.

Yaxınlıqda həzin-həzin səslənir dəniz,
Sahillərə qatar-qatar gəlir dalğalar.
Pozulmaz bir qafiyəylə ömr edirik biz...
Yerlərin də, göylərin də qafiyəsi var.

P.S. 1994-cü il sentyabrın birinci on günlüyündə çox böyük bir dəstəylə Məhəmməd Füzulinin 500 illiyini qeyd etmək üçün İraqa – nağıllarımızın şəhəri Bağdada gəldik. Bir gecə mehmanxanada Dəcləyə baxan otağımın pəncərələrini taybatay açıb kef üstündə qışqırdım: – Balasadıq!

Dəclə eşitdi, aylı-ulduzlu, əsrarəngiz Bağdad gecələri eşitdi, yüz nəfərlik dəstəmiz eşitdi. Balasadığın xətrini çox istəyən Vaqif Səmədoğlu lap aydın eşitdi... Bəs Fikrət Sadıq? O hamıdan əvvəl eşitdi. Gümüş çəliyilə qapımı taqqıldatdı. Açdım.

- Səndin Balasadığı çağırın?
- Bəli.
- Əla!
- Görəsən eşitdi?
- Necə yəni – bəs dost dostu eşitməz? Əlbəttə eşitdi...
- Bağdaddan Bakıya səs gedər?
- Gedər. Baxır kimin səsi.

1999

GƏLMİŞİK, GEDƏSİYİK...

Təxminən üç həftə bundan əvvəl Fikrət Sadıq Ana haqqında, şeirimizdə Ana obrazı – Ana surəti haqqında gözəl, tutarlı, müdrik və kövrək bir yazı yazmışdı. Bu yazının sarı simi Balasadıqın dillər əzbəri olan, məşhur, iyirmi altı misralıq “Balaca bir daxma” şeiri idi.

Adsız-filansız, umu-küsüsü ürəyində qövr eləyən, şeirlərinin çapını bəzən aylarla gözləməkdən hövl eləyən şair qardaşımız Balasadıq. Klassik şeirimizlə, klassik şeirimizin ifadə tərzilə busaatki – müasir şeirimizin arasında öz yaradıcılıqla körpü salan əsil, anadangəlmə, çox rəvan təbli şairimiz Balasadıq!

Bu sözləri mən onun sağlığında dönə-dönə demişəm də, yazmışam da.

Qırx illik əziz dost! İnsana, kişiyyə yaraşan bütün mənəvi yaraşıqların təcəssümü Balasadıq. Gözümü yumub xəyala gedirəm. Uzun illərin xatirə axarı məni aparır, aparır. Mən Balasadıqın əsil qayğıkeşi olmuşam. Min dəfə halal xoşu olsun. Balasadıq elə məclis, elə yığıncaq, elə xudmani üzbəsurətlik olmurdu ki, orda deməsin: – Məni ədəbiyyata Qabil gətirib.

Əlbəttə, bu qədirşünaslığına görə ruhu şad olsun. Ancaq onu ədəbiyyata Allahın verdiyi istedad, özü də fitri istedad gətirib. Balasadıq az ömür sürmədi, dünyadan nakam getmədi... ancaq gərək getməyeydi.

Balasadıq iradəli, dözümlü adam idi. O, cərrah, yazıçı, mənim yaxın qohumum Ramiz Əkbərin xüsusi qayğısıyla,

maddi və mənəvi köməyi ilə ağır, üzücü xəstəlikdən yaxa qurtarıb ayağa durdu, işə-gücə, yaradıcılığa qayıtdı, gözəl-gözəl şeirlər yazdı...

Mən də lap bu yaxınlarda "Həmid" adlı hekayə yazdım, bu il fevralın 14-də "Ədəbiyyat qəzeti"ndə çap etdirdim. Bu şirin yumorlu yazıda Balasadıqın surətini, xasiyyətini təsvir etdim. Məni tanıyanlar bilir ki, yalançı deyiləm, "Həmid" ə – Balasadıqə görə bu yazı saysız-hesabsız oxucu rəğbəti qazanmışdı. Heç bir şeirimə görə mənə bu qədər zəng edən olmamışdı.

Saysız-hesabsız toy-nişan, cürbəcür məclislər, ədəbi görüşlər, səfərlər, gəzintilər, bizim evdə, onların evində yemək-içmək, Xəzərin qumlu sahil seyrangahı, mübahisələrimiz, qızıqıb soyumağımız... Hamısı gözümün qabağındadır. Durna qatarı üç olur. Biri ortada, biri sağda, biri solda. Ortada mən idim, sağda Fikrət Sadıq idi, solda Balasadıq. Balasadıq qatardan ayrıldı... səf pozuldu.

"Şurikin macərələri" adlı yumorlu bədii film var. Dostlar bizim üçümüzə bir yerdə – xüsusilə Fikrət Sadıqə və Balasadıqə "Şuriklər" deyərdilər.

Bizim ilk çək-çevirli tanışlığımız "Ədəbiyyat qəzeti"nə (mən redaksiyada şeir şöbəsinə baxırdım) gətirdiyi şeirlərə münasibətimlə başladı. Növbəti gəlişində Abşeron bağlarının payızını təsvir edən şeirinin gözəlliyi, əsil poeziya nümunəsi olmağı məni valeh etdi və o gündən yaradıcılıq ünsiyyətimizin təməl daşı qoyuldu. Çox-çox sonralar isə (1991-93) "Oğuz eli" qəzetində əməkdaşlığımız müddətində onun istedadının müxtəlif çalarlarına, pərdələrinə bələd oldum. Həmin qəzetin səhifələrində çap etdirdiyi "Rəvayətli meyxanalar" silsilə şeirli novella-hekayələri əl-əl gəzdi, ona şöhrət gətirdi. Sonralar həmin silsilə "Rəvayətli meyxanalar" adlı iri kitabında cəmləşdi. Şair Balasadıq əslində

həm də gözəl nasir idi. Onun Hacı Zeynalabdin Tağıyev haqqında yazdığı sənədli povesti – sənədli olmağıynan yanaşı, sadə dilli, maraqlı təhkiyəli, dramatik epizodlarla zəngin, rəvan oxunaqlı bədii əsər idi. Bu vida sözündə heç bir şey yaddan çıxmamalıdır. Balasadiq “Vahid” poemasının müəllifi idi. “Vahid” mükafatının laureatı idi. “Qəzəlxan” filmində Vahidin dilindən deyilən meyxanaları Balasadiq yazmışdı. Heç səsini də çıxartmamışdı. Bunu məndən başqa heç kim bilmirdi...

Mən də bu münasibətlə “Qafiyələr aləmində” adlı məqalə yazdım. Balasadiqə hər cəhətli dost, qardaş, qələm yoldaşı kimi ürək sözlərimi dedim. Əgər mən Balasadiqın qırx illik dostu idimsə, Fikrət Sadıq da iyirmi beş illik dostu idi – Sadıqlar – sadıqlər.

Balasadiq dostluq, qardaşlıq, haqq-say əmanətini özüylə apardı. Fikrət də, mən də həmin bu əmanəti günlərin bir günü özümüzlə aparacağıq.

Gəlmişik – gedəsiyik, Balasadiq!..
Başqa nə edəsiyik, Balasadiq?!

24.05.2003

BÜLBÜL YUVASI

El arasında bülbül müqəddəs quş sayılır. Zərərsiz, şux nəğməli, sarı donlu, zərif bir quşcuğaz. Onun yuvası da özü kimi zərif və kiçikdir. Bülbülün nə özünə toxunurlar, nə də yuvasına. Yazıçı dostum Əli Səmədlinin Mərdəkanda kiçik bir bağı var. Təmtəraqdan uzaq, birmərtəbəli kürsüsüz evi, kiçik külafirəngli çardağı, sadə çarhovuzu, iri şaxəli tut ağacı və bir də ona doğma olan Göyçaydan gətirib əkdiiyi nar ağacları. Bu binada kimlər olmayıb, Əli kimlərə burda süfrə açmayıb. Ənvər Məmmədخانlı, İsmayıl Şıxlı, İshaq İbrahimov, Əli Kərim, İrfan Nəsrəddin-oğlu (Türkiyə), Əli Daşqın (İran), Sabir Rüstəmخانlı, Aydın Məmmədov, Abbas Abdulla, Fikrət Sadıq, Balasadıq, Azər Abdulla, Əli Həsənov, Rüfət xalaoğlu, Fikrət Fikirli, Rafiq, Qabil... Siyahı bununla bitmir, onu uzatmaq da olar. Həmişə biz Əlinin bağına yığışanda, oranı bülbül yuvasına bənzədirəm. Yığcam, sadə, təmiz, səliqəli olan bu bağ Əlinin qəlbi kimi hamının üzünə açıqdır. Burada yeyib-içmək də, deyib-gülmək də, istirahət etmək də adama xoş gəlir.

Belə bir rişxəndli, istehzalılıq ifadə var: “yemək dostu”. Ancaq biz Əli müəllimlə “yemək dostu” yox, “duz-çörək” dostuyuz. Çörək də ki, mübarək peyğəmbərimizin buyurduğuna görə, Qur`andan müqəddəs, Qur`andan irəlidir. Deməli, biz çörək kəsib Qur`ani-Şərifə əl basmışıq ki, Əli müəllimlə həqiqi, sadıq dostuq. Bəli, həmin o müqəddəs çörək bizim üçün Əli Səmədlinin mənəvi dünyasına, daxili

aləminə yol açdı. Uşaq dili bülbül dili, quş dilidir. Bu quş dilini Süleyman peyğəmbərdən sonra az-az adam, az-az qələm sahibi bilir ki, onlardan biri tanınmış uşaq yazıçımız Əli Səmədlidir. Əli müəllim uşaqlar üçün yüzlərlə nağıllar, hekayələr, povestlər, tapmacalar, pyeslər yazıb. Başqa xalqların dilində beş uşaq kitabı çap olunub. Əli nəinki quşları, heyvanları, hətta dağı-daşı, ağacları, meyvələri belə öz dilində danışdıra bilir. Ona görə balalarımız onun kitablarını sevə-sevə oxuyurlar.

Əli Səmədlinin bugünlərdə yetmiş yaşı tamam olur. Ancaq buna heç birimiz inanmırıq. Çoxdan tanıdığımız bu cavan görünüşlü, az danışan, təvazökar, yazıçı-publisist, xeyriyyəçi, maarifçi, memuarçı, qələmiylə, bədii sözüylə, məhz bülbül dili, quş dili ilə uşaq aləminə nüfuz edə-edə bu günə kimi irili-xırdalı otuz kitab yazmış, dövlət teatrında iyirmi altı pyesi tamaşaya qoyulmuş Əli Səmədlini, sən demə, biz təzə tanımışıq! Deməli, əslində duz-çörək bir şəxsin balaca bir qiymətini kəşf etməkdə bizlərə bələdçi oldu. Əli Səmədli ilə bizim aramızda ünsiyyət körpüsü yaratdı.

...Xəzərin bizə doğma və əziz olan sahilindəyik... Sahilin yastı-çopur qayaları üstündə süfrə açmışıq. Xəzri əsir. Xəzri istəyir ki, ləpələr büllur qədəhləri əlimizdən qoparıb dənizə tullasın. Ancaq bunu eləmir. Xəzri Abşeronun – Bakının kişi küləyidir. Kişilər heç vaxt heç kəsin keyfini pozmaz. Növbəti sağlığı deyirəm:

– Dostlar, gəlin bu badələri dostumuz Əli Səmədlinin sağlığına qaldırıb, yollanağın onun bülbül yuvasına bənzəyən bağına.

Hamı həvəslə nuş edir badəsini. Və sonra da bədahətən bu misraları söyləyirəm:

Duz-çörək dostluğunu
Qoymayaq lağa.
Əli Səməd gözləyir,
Tərpənək bağa...
Qaçaq qara-quradan,
Qeybətdən uzaq.
Bülbül yuvası bağa
Cəh-cəhlə qonaq.

20.12.1999

HÖRMƏTLİ QƏLƏM DOSTUM, “ULDUZ”UN BAŞ REDAKTORU ƏLƏKBƏR SALAHZADƏYƏ

Hiss edirəm ki, siz də mənim 75 yaşımın tamamını hər halda qeyd etmək istəyəcəksiniz. Kağız-kuğuzumu eşləyəndə çoxdan-çoxdan saralıb, amanı getmiş, cırıq-cırıq bir vərəq tapdım. Bu mənim 1945-ci ildə, müharibənin hələ başa çatmadığı bir vaxtda “Qabil Nikbin” imzasıyla yazdığım, təbii ki, heç yerdə çap olunmamış, unudulmuş “Səhər” adlı ilk gənclik şeirim idi. Atalar deyib: “Saxla samanı, gələr zamanı”. Bu gün, bu yaşımda əlbəttə, təkcə yaşa görə yox, məni yaxşı-pis tanıyan çoxdur. Qoy gənclik jurnalımızın oxucuları 18-19 yaşlı Qabillə də tanış olsunlar. Ələkbər, sən orijinallığı sevən adamsan. Bu təqdimatın özü də bir orijinallıqdır.

SƏHƏR

Sən ey zümrüd səma, yaqut üfüqlər,
Fəcri-al deyilən dilruba səhər!
Qəlbimin gözüylə daldıqca sənə,
Gözümdə birbəbir canlanır yenə
O sevgi anları... o çatma qaşlar,
Soyuq nəvazişlər... süzgün baxışlar...
Bağrımı yandıran hicran həsrəti...

Bəzən nuş etdiyim vüsal şərbəti.
 Ürək döyüntüsü, min bir ızdırab,
 Önündə titrəyib çəkdiyim əzab –
 Gözümdə birbəbir canlanır yenə,
 Ey səhər! Daldıqca sənün seyrinə.
 Sən cahan mülkünə gülümsəyəndə
 Ey dilruba səhər, ey hüsnü-əzəl!
 O qız keçən yola çıxaraq mən də
 Görərdim ki, gəlir sevdiyim gözəl.
 Gözlərim gözünə sataşan zaman
 Ürəyim dönərdi bir kəbutərə¹.
 Ey dostum! Bilirəm, aşıq olmayan
 Zərrəcə inanmaz deyilənlərə.
 Sən bu macərəyə şahidsən, səhər!
 Mən onun yolunda nələr çəkərdim.
 Hilalvari qaşlar, qayğısız gözlər,
 Sizi görməsəydim artardı dərdim.
 Mən ona açarkən nəcib eşqimi,
 Dünya gözlərimdə duman olardı.
 Həyəcan olardı qəlbim hakimi,
 Ömrümün baharı xəzan olardı.
 Lakin bu əzablar, bu işgəncələr...
 Mənə nəş`ə dolu bir cam verərdi,
 Qol-qanad verərdi, ilham verərdi.
 Sən buna şahidsən, ey gözəl səhər!
 O anlar məni çox sevindirərdi.
 O zöhrə ulduzum, o doğan ülkər,
 Səhər! Şəfəqinlə işıqlanardı.
 O xurmayı saçlar, o qumral gözlər
 Dilimdə dolaşar, dastan olardı.

¹ Göyərçin

Səhər... çatma qaşlar... ey ilk məhəbbət...
Nə qədər müşküldür sizi unutmaq.
Mənə bəxş etdiniz böyük səadət,
Ruhumda alışdı sönməyən çıraq.
Onun şölələri mənə can verir,
Bütün varlığımıza həyəcan verir.
Əzizim, sanma ki, bir xatirədir
Böyük təəssürlə danışdıqlarım.
Zaman dolandıqca o da silinir,
Yox, hələ solmamış mənim baharım.
Yenə görüşürəm onunla hərdən,
Taleyimiz kimi gülgün səhərdə.
İlk məhəbbətimi oxuyuram mən
O çatma qaşlarda, qumral gözlərdə.
Sönməz ilk eşqimin nurlu ulduzu,
Üfüqlər geysə də qarqara libas.
Dünyaca sevdiyim vəfalı qızı
Aləmdə ürəyim bir an unutmaz.
Bəlkə olmasa da o mənə qismət,
Əhdimi-eşqimi unutmam əlbət.

NƏRİMAN HƏSƏNZADƏDƏN QABİLƏ VƏ QABİLDƏN NƏRİMAN HƏSƏNZADƏYƏ

HÖRMƏTLİ QABİL MÜƏLLİM!

Məqalənizlə əlaqədar fikrimi qısaca bildirmək istəyirəm: Məzuniyyətdən qayıdan kimi (avqustun 29-da işdə idim) birinci gün Sizin məqalə ilə maraqlandım. Doğrudan da ləngiyirdi. Öz arzunuzla Ayaz çapa hazırlamışdı, Vidadi oxuyub qol çəkmişdi. Amma Sizsiz mətbəəyə göndərilməmişdi. Müəllifin razılığı mütləq lazımdı.

Sentyabrın birinci günlərində (günü yadımda deyil) redaksiyada (red.- "Ədəbiyyat və İncəsənət" qəzeti) görüşdük. Məqaləni istədiniz ki, bir də baxasınız, – şəklimi də üstə qoyub gətirəcəyəm, – dediniz. Mən gördüm ki, o şəkildə çapına razı deyilsiniz. Məqaləni apardınız ki, işləyib gətirəsiniz.

Şeyxzadənin yubiley gecəsindən çıxanda görüşdük. Xahiş etdim ki, məqaləni göndərin. Gənclər qəzetini göstərdiniz, – çap edilib, – dediniz. Həm də çox əsəbi danışdınız. Mən bunu gözləməirdim. Öyrəndim ki, bizdə çapa hazırlanmış məqalənin bir nüsxəsini hələ avqustun əvvəllərində ikən "Azərbaycan gəncləri" nə də təqdim etmişiniz.

Hər halda məqaləni bizdən götürüb başqa qəzətdə çap etdirməyiniz bizim başımızın ucalığı deyil. Bacarırsınızsa, başlayın. Sizin ürəyiniz pakdı, o ürəyi incitmişik. Şairliyinizə də, publisist qələminizə də böyük hörmətim var. Siz qəzətdə

işləyəndə mənə daima köməklik göstərmisiniz. Özünü zəbu barədə dəfələrlə razılıq hissi ilə demişəm. Unutmamışam.

“Seçilmiş əsərləri”niz barədə məqalə verəcəyik. Başqa yazılarınızı da göndərin.

Bacıya salam deyin, Mahiri öpün.

Nəriman Həsənzadə
30 sentyabr 1988

NƏRİMAN! (məhz salamsız-kələmsız, müəllimsiz, filansız...)

Məktubunu aldım. Başa düşə bilmirəm ki, necə olub ki, sən şair olmusan. Qeyri-səmimilik – özü də çox geniş mənada qeyri-səmimilik, bütün ürəkbulandırıcı üfunət və kəsafətiylə qeyri-səmimilik hara, şairlik hara?! Sən şairsən! Məndən artıq şair deyilsən, ancaq şairsən – adamın allahı var.

Sənin süni surətdə həyasızcasına özünü müdafiə etməyin, məni borclu çıxarmağın – məqaləni verməməyindən beş qat artıq məni yandırdı. Mirzə və İsmayıl müəllimdən (red.- AYB sədri Mirzə İbrahimov və AYB-ın 1-ci katibi İsmayıl Şıxlı) ayrılandan sonra küçədə gördüm başım gicəllənir... evə güclə çatdım, sən demə qan təzyiqi işini görübmüş...

Əşşi, kişi kimi etiraf etsəydin ki, “Nəyi-nəyi verməsəydim də, gərək o yazını verəydim – Azərbaycan xalqının, Azərbaycan dilinin bugünkü, sabahkı taleyi xatirinə. Qabil cəhənnəmə, Qabili gözüm götürmür. Vicdansızcasına səhv etmişəm.” – səni qucaqlardım. Mən kinsiz, kövrək adamam.

Dörd ay futbol topu kimi yazını ötür-ötürə salmağınız, kəsib, kəsib müsəlman döndərməyiniz bəs deyil? Məşədi İbad demişkən mənə meymun deməyin bəs deyil, hələ məni məhkəməyə də verirsən? Hələ məni məzəmmət də

edirsən ki, nə üçün yazını apardım? Bəlkə səndən icazə alıb, sonra başqa yerə verməliydim? Sən özün olsaydın neynə-yərdin? Sənə həyasız adam lazımdı ki, gəlib kabinetində nəfəsini kəsəydi, Qabil yox!

Nəriman, iki-üç nekroloqaltı vida sözünü, bir-iki şəxsən öz sifarişini çıxmaq şərtilə sən redaktor olduğun illərdə həmişə mənim qanımı qaraltmışan, elə çap eləmişən ki, eləməsəydin yaxşıydı. Vallahi-billahi! Səbəbini bilmirəm! Nə yaxşı ki, mənim kitablarımın, poemalarımın, iri tərcümələrimin, silsilə şeirlərimin taleyi səndə olmayıb. Hərçənd ki, deyirsən (yeri gələndə) "Jurnalda "Nəsimi"ni mən çap eləmişəm". Özüm ölüm gözünün içinəcən yalan deyirsən! Sən birinci hissəni oxuyandan sonra sözün bu oldu: "Ay canım, nə qədər ənləhəq demək olar!" Mən əsəri sənə əlindən aldım. Bir də axı o vaxtı sən kim idin ki... Allah rəhmət eləsin Cəlal Məmmədova (red. - "Azərbaycan" jurnalının baş redaktoru), sağ olsun Ağacavad (red.- şair Ağacavad Əlizadə) və Novruz (red.- şair Novruz Gəncəli). Düzdür, əsər çap olunandan sonra, aləmə yayılandan sonra sən ona aid diplom işi yazdırdın. Əgər yalan deyirəmsə...

İlin-ayın bu vaxtında, mənim bilavasitə doğma qəzetimdə, mənim şair ziyalı yoldaşımın – "Nəriman" və "Atabəylər" müəllifinin bu naxələfliyi heç yerdə, heç kimə deyiləsi deyil. Bir də guya gedib şikayət edəcəyim adamlar səndən yaxşıdılar! Eh!..

Başa düş, istər vəzifəli, istər vəzifəsiz – adam kişi olar. Kişiliyə ancaq bir bucaq altında baxmaq olmaz. Ona qalsa bütün canlıların erkəyi var də...

Yenə yaxşı ki, dolayısıyla da üzr istəyirsən – bacarırsan bağışla – deyə. Nə olar. İ na to spasibo!

""Seçilmiş əsərləri" nız barədə məqalə verəcəyik. Başqa yazılarınızı da göndərin!"

QABİL

Əşşi, nə danışırısan?! Doğrudan?! Sənin məktubun mənim odumun üstünə həm su tökdü... həm də yağ...

Bacıya salam demirəm! Mahiri sənin sözlə, yəni sənin əvəzində öpmürəm!

QABİL

30 sentyabr 1988-ci il.

BEŞ GÖRKƏMLİ YAZIÇININ HEYDƏR ƏLİYEVƏ ÜNVANLADIĞI MƏKTUB

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Zati-aliləri
Möhtərəm Heydər Əliyev cənablarına**

Hörmətli Prezident!

Nə vaxtdır ki, Azərbaycan xalqı çox gərgin günlərini yaşayır. Ölkədəki iqtisadi çətinliklərə, keçid dövrünün ağırlıqlarına səbrlə sinə gərir. Siz Azərbaycana qayıtdıqdan və Prezident seçildikdən sonra bizdə gələcəyə inam və Qarabağ münaqişəsinin ədalətli həllinə böyük ümid yarandı. Siz bütün çıxışlarınızda bəyan etmişiniz ki, əgər torpaqlarımızı danışıqlar yolu ilə azad etmək mümkün olmasa Azərbaycan xalqı hər bə yoluna müraciət etmək məcburiyyətində qalacaq.

Son vaxtlar məsələnin sülh yolu ilə həll olunması üçün kompromisin vacibliyini bəyan edirsiniz. Ancaq Azərbaycan ictimaiyyəti bu güzəştin nədən ibarət olmasından xəbərsizdir.

Azərbaycandan kənardakı bəzi mənbələrdən belə məlumatlar yayılır ki, Minsk qrupunun yeni təkliflərində Azərbaycanın ilkin şərti hesab olunan ərazi bütövlüyü prinsipi qoyulmayıb. Şübhəsiz ki, belə sülh müqaviləsinə qol çəkə biləcəyinizə inanmırıq.

Lakin ölkədə gedən bu söz-söhbətlərə son qoyulması üçün Sizin Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması barədə

mümkün qədər geniş açıqlama vermənizi və Xalqın narahatlığına, həyəcanına son qoymağınızı xahiş edirik.

Anar
Hüseyn Abbaszadə
Qabil
Fikrət Qoca
Bəxtiyar Vahabzadə

(1999 – red.)

SƏHV DÜŞMƏSƏ YERİMİZ, YAŞAMAĞA NƏ VAR Kİ!

(“Ulduz” jurnalına müsahibə)

– Qabil müəllim, iyirmi beş ildən çoxdur ki, Sizi şəxsən tanıyıram – bir şair kimi, bir insan kimi. Hər dəfə Sizi görmək, söhbətinizə qulaq asmaq, şe`rinizi dinləmək mənim üçün nə qədər xoşdursa, bir o qədər də çətindir, çünki hüzzurunuzda adam özünü yığışdırmalı olur, oturuşuna-duruşuna, dediyi sözə, etdiyi hərəkətə fikir verməli olur. Bəlkə də, bu Sizin şəxsi insani keyfiyyətinizlə – tükü-tükdən seçməyinizlə, həqiqi söz sərrafı olmağınızla əlaqədardır!

– Qardaşım Əhəd, bu hər şeydən əvvəl sənin öz xasiyyətiindən irəli gələn bir münasibətdir mənə qarşı... Atalarımızın bir sözü var: Əvvəl adam öz-özünə qiymət qoymalıdır ki, başqalarının da qədrini bilsin. Sən təxminən gözüümün qabağında dördüncü nəslin nümayəndəsi kimi ədəbiyyata gəlmişən... Sonra növbə beşinci nəslə çatıb və çox təəssüf ki, bu nəsilədən olanların çoxunu dahi adlandırır, qalanlarına qarşı qoyurlar. Nə isə... uzun müddət mətbuatda işləyəndə heç kimi nə yalandan tə`rifləmişəm, nə də pisləmişəm. Özümə qarşı da, başqalarına qarşı da tələbkar olmuşam. Unudulmaz şairimiz Mədinə Gülgün deyərdi ki, mən həmişə Qabilə şe`r oxuyanda elə bil imtahan verirəm... Bəlkə, bütün bunlara görə sənə elə gəlir ki, mən “zəhmli” ustadlardan biriyəm, hər şey qarşılıqlıdır.

– Məlumdur ki, şairlərin çoxu şair kimi tanınana qədər başı daşdan-daşa dəyir, neçə-neçə maneəni, səddi keçir, min cür əzab-əziyyətə qatlaşır, az-çox inandığı, ümidli sandığı yazılarını oxuculara çatdırınca saysız-hesabsız məhrumiyətlərə düşər olur... Sizdəmi belə yol keçmişiniz, yoxsa başınızı sıgallayan, əlinizdən tutanlar olub?

– Mənim ixtiyarım yoxdur ki, deyəm başım daşdan-daşa dəyib. Dəyməyib də, durub deyim ki, yox, dəyib? Ancaq bu heç də o demək deyil ki, başın baş olduğunu sınamaq üçün o, daşa dəyməlidir. Başımı sıgallayan da olmayıb. Mənə qarşı çox tələbkar olan, bir az da məndən vaxtilə xoşu gəlməyən, həm də məni Müşfiqə oxşadığına görə xoşu gələn sərt təbiətli, unudulmaz şairimiz Rəsul Rza Natəvan klubundakı böyük bir məclisdə “Yarpaqlar tökülür”, “Küləkli havalarda, yağışlı havalarda”, “Məhəbbət deyil” şe`rlərimi ədəbi kəşf adlandırmışdı. Qlavlitdə o dövrdə mənim kimi şe`rləri ilişən şairlər, bəlkə də bir idi, iki idi. Bəxtiyar Vahabzadə, mərhum Əliağa Kürçaylı... Məni “Solo”, indi camaatın dilinin əzbəri olan “Səhv düşəndə yerimiz”, “Tramvay parka gedir”, “Pullar və düşüncələr” və s. şe`rlərim dönə-dönə səhifələrdən, mətbəələrdən qadağan edilib üstümə qaytarılmışdı. Hətta sənin yadına gəlməmiş olmaz ki, “Saman çöpü” lirik poemama görə sizin jurnalın tirajını dayandırmışdılar. Bu işi yoluna qoymaqda, sensorun iradəsini qırmaqda əməkdaşlarımızın rolunu yadımdan çıxara bilmərəm. Əsas əsərdir. Əsərin varsa, səbrin varsa, hər şey düzələr. Mehdi Hüseyn kimi bir yazıçının “Şeyx Şamil” əsəri ölümündən sonra çap olundu. Olundu ki? Bulqakov sağlığında bir əsərinin də çapını görmədi...

– “Mehparə” ilə “Nəsimi” arasındakı vaxtda ən bədbin və ən nikbin günləriniz olubmu?

– Dediysin dövrədə ən bədbin günüm anamı itirməyim olub, ən xoşbəxt günüm isə oğlumun dünyaya gəlməyi olub. Axı “Mehparə”ni də çap eləmərdilər. Onu Amerika imperia-
lizminin dəyirmanına su tökmək kimi qiymətləndirirdilər və yadımdadır, Xalq yazıçısı Süleyman Rəhimov dedi ki, yəni amerika imperia-
lizmi o qədər laxlayıb ki, Qabilin poeması onu yıxsın? Mən şe`rlərimin birində yazmışam ki, şe`rim, qəzetlərin küncündə yox olmamısan... Əlbəttə, şe`rim hadisə olmasa da, söz-söhbətə səbəb olub. Ən ağır yaradıcılıq əzabını ömrümün on ilini sərf etdiyim “Nəsimi”də çəkmişəm. Bir müddət yazıçıların Maleyevkadakı yaradıcılıq evində qalmı-
şam. Ayrı-ayrı parçaları balaca kağızlara yazıb göndərirdim Eyvaz Borçalının ünvanına – fikirləşirdim ki, birdən təyyarə qəzasına düşərəm... Eyvaz da bir üzünü verirdi “Azərbaycan” jurnalına, bir üzünü də Abram Plavinikə tərcümə üçün. On dörd fəsil – on dörd məktub göndərmişəm Maleyevkadan Eyvaza... Ümumiyyətlə, həmişə əlimə qələm götürəndə, xüsusən “Nəsi-
mi”ni yazanda özümə demişəm ki, sən sovet hökumətində ya-
şamırsan, mühacirətdəsən... Yaradıcılıq azadlığı mə`nasında...

– “Nəsimi”ni indi yazmış olsaydınız, nə kimi əlavələr və ixtisarlar edərdiniz?

– Heç nə. Mənim heç bir əsərimin variantı yoxdur. Məgər Nəsimi öz əqidəsini dəyişmişdi ki, mən də onun haq-
qında yazdıqlarımı dəyişəm?

– Yadımdadır, bir sıra həmkarınız “Ulduz”a demək olar ki, həmişə silsilə yazılar təqdim etdiyi halda, Siz çox vaxt bir şe`rlə redaksiyaya gəlirdiniz və o şe`ri oxuyub, hansı nömrədə gedəcəyini bilməmiş rahat olmazdınız...

– Çünki mən çox konkret adamam. Redaksiyalara dəstə-
dəstə şe`r gətirən adamlardan xoşum gəlmir. Kitaba dəstə-

dəstə şe`r verərlər. Yoxsa... yaxşı pisə qarışır, orta yaxşıya qarışır. Ömrümdə əlimə tüfəng alıb güllə atmasam da, bilirəm ki, snayper hədəfi tək-tək nişan alır. Mən də tapdığımı, gördüyümü, düşündüyümü tək-tək şe`rə köçürdüyümə görə (kasıbın olanından) verirəm çapa...

– Qabil müəllim, siz dil cəhətdən, mə`na cəhətdən onlarla gözəl şe`rin müəllifisiniz və mənə elə gəlir ki, həmkarlarınız arasında bu mə`nada Sizinlə yarışa bilən çox az adam var. O şe`rlərdən bə`zilərinin necə yarandığı barədə danışmağınız, daha doğrusu, bə`zi incə (bəlkə də gizli) mətləblərə toxunmağınız oxucuların da ürəyindən olardı...

– Ümumiyyətlə, mən onu deyim ki, rəssam əvvəlcədən fikirləşir nəyi təsvir edəcək, tutaq ki, alma, dəniz... o şeylər öz rəngləriylə gəlib dayanır onun gözünün qabağında, şe`r də beləcə. Sün`i olmayanda hər şey təbii alınır. Rəhmətlik Tofiq Bayram deyərdi ki, bu saat dilsiz şairlər əmələ gəlib... Doğrudan da müsibətdir, adını şair qoyasan və dili bilməyəsən. Mən heç vaxt qabağında məqsəd qoymamışam ki, şe`rimin dili yaxşı olsun. Bu, hecanı saymaq kimi bir şeydir. Mən açıq, mərd, hər şeyi göz qabağında olan, dili ilə ürəyi bir olan, hissi, həyəcanı aşkar olan adamları parovoza oxşatmışam. Təbii ki, “Parovoz” şe`rimi yazanda mən parovozun bütün detallarını gözümün qabağına gətirib təsvir etmişəm.

“Səhv düşəndə yerimiz”in tarixi. İsti yay günlərinin birində bir su köşkünə yaxınlaşdım (gərək ki, 68-ci il idi). Gördüm ki, təxminən əlli-əlli beş yaşlarında bir kişi su satır. Dedim bir limonad aç. Açıq asmışdı boynundan. Dedim ki, bu nədi, xaça oxşayır. Dedi belə rahatdır. Nə isə... dedi çək qəmişini... sənə bir yeşik limonad verim çıx get... Onda yazmışdım ki, bir qeyrətsiz limonad satar... sonra dəyişdim.

Ağ biləklər, gül əllər
 Tarlada qabar.
 Bir qeyrətsiz yekəpər
 Qızılgül satar.
 Qeyrətsiz oluruq biz
 Səhv düşəndə yerimiz!..

Əlbəttə, bunun 20 yanvarda gül satanlara dəxli yoxdur... Komponent deyilən bir söz var – bütövlük mənasında. Yəni qaşı-gözü, ürəyi olan adam. Belə də doğulmalıdır, yoxsa şikəst olar.

Bəziləri şe'rlərini bir kitabdan o birinə salanda yenidən işləyir, pozur, dəyişir. Mən "Nəsimi"ni qurdalasaydım, içində itib batardım...

– Rübailərinizin hamısından razısınız mı?

– Xeyr. Ə'ları da var, yaxşılıarı da, zəifləri də. Məzmunca rübaiyə dəxli olmayanları da var. Füzulidə İsa İsmayilzadənin yanında bir oxucu əlli rübaimi əzbər dedi. Əzbər deyirsə, deməli, yaxşıdır ki, deyir də.

– Ustad, əruzunu beş barmağınız kimi bilməyiniz ailə tərbiyənlə, təhsilinizlə, yoxsa yaradıcılıq sə'yinizlə bağlıdır? Ümumiyyətlə, azərbaycanlı şairin əruz vəznini bilməməsinə necə baxırsınız?

– Əvvəla, mən əruzunu beş barmağım kimi bilmirəm, saysız-hesabsız bəhrlərindən ikisini-üçünü bilirəm. Əruz vəznini nəzəriyyəsi bir dəryadır və o dəryanın ən mahir üzgüçüsü mərhum professor Əkrəm Cəfər idi. Musiqidə slux olduğu kimi, Allah-taala mənə də slux verib. Əruz başdan-başa ahəngi tutmaq deməkdir. Bu bərədə akademik Bəkir Nəbiyevin "Ədəbiyyat qəzeti"ndə dərc etdirdiyi "Mən onu belə tanıyıram" portret yazısında ayrıca yazılıb.

Mənim dilim gəlmir deyim ki, şairin əruzunu bilməməsi qəbahətdir. Çünki bizim folklor nümunələrimiz, aşıq şe'ri incilərimiz heca pərdəsində köklənib. Amma Füzuli və Sabir dühalarının səmasında qanad çalan hər şair (hətta iste'dadının dərəcəsiindən asılı olmayaraq) öz əruz ahəngi ilə ulu bəbalarına yaraşsa, yaxşı olar. Sözümlərin canı budur ki, şair gərək əruzunu bilə. Hansı böyük şairimiz əruzunu bilməyib? Klassiklərimizdən tutmuş bu günə qədər. Böyük və məşhur...

– Altmışın illərdə Fikrət Qocanın şe'rləri barədə "Şe'r və rebus" məqaləsi yazmışınız. İndi də o fikirdəsinizmi?

– Qətiyyənlə. Fikrət bizim ən gözəl, dərin düşüncələr, fikirlər şairidir. Mən Fikrəti Azərbaycanın ən qüdrətli şairlərindən biri sayıram. O vaxt yazdıqlarımdan asılı olmayaraq. O bu yaxınlarda Astarada İran şairləri ilə görüş zamanı təxminən bədahətən bir şe'r dedi ki, o şe'ri yalnız Fikrət Qoca kimi bir şair yazabilərdi. Bir bəndi belədir:

Bu kəsilen el yoludur,
Həzrət Abbasın qoludur.
Göyün sinəsi doludur,
İldırımlar himə bənddir,
Çaxıb qurtarmır, neyləyirəm...

Elə şe'r var ki, onun qiymətini əl çalmaqla ölçmək olmaz. Oxucu zövqü cürbəcürdür. Bə'zi poetik nümunələrin dəyərini yalnız şairlər qiymətləndirməlidir. Necə ki, zər qədrini zərgər bilər.

– Yazıçılardan kimə zəmanət vermişiniz?

– Bir Balasadıq yadımdadır, qalanlarını unutmuşam. Ancaq bilirəm ki, aralarında nasir də vardı...

– Ürəyinizi göynədən ən ağır itki?

– Ümumi görünsə də, hətta bir az şablon çıxsada, nakam gedən şəhidlərimiz. Torpaqlarımız. Konkret düşünəndə – qələm dostlarım. Salam Qədirzadə, Əliağa Kürçaylı və... Əli Kərim ki, bu saat onun üzünü görməyənlər haqqında xatirə danışır... Bir də əzizlərim, dostlarım... İsrail Mustafayev – tənqidçi, alim dostum. “Seçilmiş əsərlər”imə dəyərli bir məqalə yazıb, əsl elmi işdir..

– Dünyasını dəyişmiş hansı dostunuz haqqında “xatirə” yazdınız?

– İnanın ki, itirdiyim bütün dostlar haqqında xatirəm var – Əliağa Kürçaylı, Salam Qədirzadə, Əlfi Qasımov, Atif Zeynallı... Təkcə Əhməd Cəmil haqqında yazdığım çap olunub...

– “Nəsimi” kimi böyük dastandan sonra nəsrə keçməyinizin səbəbi?

– Əvvəlcə onu deyim ki, “Nəsimi”dən sonra Cavad xan haqqında poema yazmaq fikrinə düşdüm. Amma qorxdum, çünki yorulmuşdum. Bir bəhanə axtarırdım ki, vicdan əzabından qurtarım. Öz-özümə dedim: rusalarda vuruşub, çap etməyəcəklər, yazma. Yazmadım, amma indi peşmanam. Məcburi deyildi ki, “Nəsimi” boyda olsun...

Mən lap ilk gəncliyimdə nəsrə şərəfdən çox oxumuşam. Bu saat da Çingiz Ələkbərzadənin “Zindan” romanını oxuyuram. Bəlkə də, bu ona oxşayır ki, qənnadı fabrikində işləyənin şirnidən zəhləsi gedir. Bəlkə də bu, peşəkar şairlikdən irəli gəlir.

Xəlil Rzanın bir məşhur misrası var: “Həyat belə qala bilməz o sahildə, bu sahildə...” Mən də fikirləşirdim ki, (70-ci illərdə) bu quruluş belə qala bilməz. Gördüm ki, bunu

şə`rlə yaza bilmərəm, yazsam da, kim çap edəcək, deməli, özüm üçün yazıram... Bütün fikirlərimi, düşüncələrimi 75-80-ci illərdə yazdığım və yazıb pünhan yerdə saxladığım "Ömür həbləri" adlı əfsanəvi, satirik-fantastik əsərimdə bildirmişəm. Əgər bu əsər heç olmasa 86-cı ildə çap olunsaydı, bütün ədəbi ictimaiyyətdə, bütün Azərbaycanda bomba kimi partlayardı. Heyf ki, çapı gecikdi... İsmayıl Şıxlının bir müqəddiməsi var o kitabda, dəhşətdi...

– Yeganə övladınız Mahirin işləri necədir?

– Mahirin ev-əşiyi var. Öz halal pulumuzla ona bir kooperativ mənzil tikmişik. Filoloqdur, amma öz ixtisası üzrə yox, həyatın, güzəranın tələb etdiyi bir sahədə işləyir. İki nəvəm var. Birinə anamın, birinə də Mahirin anasının adını qoymuşuq – Suğra və Bəyim. Gəlinimiz Sevinc xanım həkimdir. Mahirin anasını hardan gətirmişəmsə, gəlinimi də oradan gətirmişəm – Yardımlı dağlarından. Mən Mahiri köhnə kişilərin qaydası ilə evləndirmişəm. Dedim, filankəsin qızını alıram sənə, dedi, başüstə...

– Ədəbi mükafatlar və fəxri adlar barədə fikriniz?

– Bu saat o adamlar ki, iqtidara xoş gəlmək üçün vaxtilə aldığı fəxri adları nanəcibliklə gözdən salıb, onlardan məmnuniyyətlə imtina elədiklərini bildirirlər, mən onların səmimiyyətinə qətiyyənlə inanmıram. Axı onlar həmin mükafatları almaq üçün min bir cildə giriblər... Ad əsərə görə verilir, zəhmətə görə verilir, xalqa xidmətə görə verilir. Verilib və bu gün də verilir. Qəti surətdə fəxri ad alanları gözdən salmaq, fəxri adları lağa qoymaq, onları totalitar rejimin ifadəsi kimi mə`nalandırmmaq düzgün deyil. Mənə ki, bu adı yeni kökumət verib, buna nə deyirsən?

– Qeyrətimizə meydan oxuyan Qarabağ müharibəsinə münasibətiniz?

– Mən bu müharibənin konkret təqvim mə`nasında sonunu görməsəm də, nəticəsini bilirəm. Azərbaycan torpağı heç kimə qismət olmayacaq. Gec-tez. Beş qurban bahasına, yüz qurban bahasına. Qarabağ bizimdir. Ancaq müharibənin qələbəsi üçün müharibə dövrünün sərt və amansız qanunları tətbiq olunmalıdır. Soruşa bilərlər nə üçün bu saat şairlərimiz Qarabağ müharibəsinə Böyük Vətən müharibəsi dövründəki səviyyədə çox alovlu şe`rlər həsr etmirlər? Bunun səbəbi odur ki, camaat yaxşı bilir kiş-kiş ilə donuz darıdan çıxmaz. Balalarımızı əlimizdən alan bu müharibənin qabağını qanuni, mütəşəkkil ordu almalıdır. Eyforiyadan keçib, şe`r çağırışından keçib...

– Bazar iqtisadiyyatı şəraitində şairlərin kitab buraxması müşkül məsələdir, çıxış yolunu nədə görürsünüz?

– Qabaqlar az qala hər küçədən keçən nəşriyyata girirdi və kitab çap etdirirdi. Bu, qətiyyəən düzgün deyildi. İndi də heç kimin kitabını buraxmırlar. Bu da qətiyyəən düzgün deyil. Tanınmış, təsdiq olunmuş, geniş oxucusu olan yazıçının əsərini, nəinki əsərini, hətta qiymətini itirməmiş, yazılış tarixinə görə köhnə, məzmununa görə köhnəlməyən əsərini nəşriyyat təkrar çap etməlidir... Axı bu həyatın mə`nəvi tərəfi varsa, bir maddi tərəfi də var. Yazıçını qapılara salıb tiraj yığmağa vadar etmək nə dərəcədə düzgündür. Yazıçını bir tərtibatçı kimi də nəşriyyata cəlb etmək olar, ona sifariş verilə bilər... Yazıçının ayağını nəşriyyatdan kəsmək olmaz! Söhbət əsl yazıçıdan gedir. Qrafomanlardan yox...

– Hər şairin yaradıcılıq manerası, üslubu var. Allahın bəxş etdiyi ilham payı var, bir də əsərlərinə nisbətən son

dərəcə qısa ömrü var. Bu qısa ömür də ki, bitməz-tükənməz qayğılarla doludur. Hətta bə`ziləri yazdıqları ilə gördükləri arasındakı kəskin təzadlara dözə bilməyib bədbinləşir, ruhdan düşür və... nəhs günlərin birində ya venasını kəsir, ya özünü suya atır, ya da asır... Eşidən bilən də həmin intihar edəni qınayır, ruhi xəstə, zəif iradəli adam sayır... Şe`ri sərt, amansız, haqqın üzü kimi dönməz, qəlbi isə yuxa, dostcanlı, mehriban bir insan kimi tanıdığım şair Qabilin bu həyat faktı ilə bağlı fikrini bilmək çox maraqlıdır.

– Əvvəla, hər adam özü özünü öldürə bilməz. Bunun özü dəhşətli bir cəsarətdimi deyim, iradədimi deyim, bilmirəm. Bəli, ilham payı kimi Allah-taala hərəyə bir ömür payı verib. Əlbəttə, bizdə sözün hərfi mə`nasında Mayakovski kimi, Yesenin kimi, Qarşın kimi, Fadəyev kimi özünü öldürən yazıçı yoxdur. Mən biləni olmayıb. Amma Əli Kərim, Sərdar Əsəd, İslam İbrahimov, Rüf`ət Zəbioğlu kimi adamların faciəli taleyi yadıımızdadır. Onlar vaxtsız getdilər. Mən o fikirlə razı deyiləm ki, özləri özlərinə elədilər! Heç kim özü özünə heç nə eləməz. O fikir də düz deyil ki, mühit onlara elədi. Mühit Sərdara neyləmişdi ki? Rüf`ət Zəbioğluya neyləmişdi ki? Məgər biz həmin mühitdə yaşamamışıq? O əzab-əziyyətdə biz də dözməmişik? Məgər biz hazırım naziri olmuşuq? Yox, mən dünyadan getmiş bu qələm dostlarımı günahkar saymıram. Kim bilir, bəlkə də onları əcəlin cənginə verən anlaşımazlıq dərdidir... Cəmiyyət bu dərdə mübtəla olanda nəinki yaşamaq, lap elə ölmək də sitəmə dönür... Mən yenə deyirəm: dünya var, tale var, hər kəsin öz qisməti var. Biri dözür, biri dözmür. Biri qalır, biri qalmır. Hətta bu saat əsərini oxuduğum istəkli yazıçı Çingiz Ələkbərzadənin başına gələn əhvalatların özü də yazıçı şəxsiyyəti üçün ibrətli həyat sınağı, həyat məktəbi olmalıdır.

Ümumiyyətlə, axı şair, yazıçı, sənət adamı əslində çox zərif, çox köməksiz adamlar olurlar. Onların həqiqətinə, səmimiyyətinə inananlar tapılır. Bu arxa, kömək olmayanda elə faciələr baş verir.

– İndi ki, söhbət xasiyyətinizdən düşdü, xahiş edirəm dostlarınız və əgər mümkünsə, düşmənləriniz barədə danışın.

– Mənim düşmənim yoxdur. Çünki mən heç kəsə qarşı elə bir kin-küdurət bəsləməmişəm ki, düşmənlərim olsun. Hərçənd deyirlər ki, kişinin düşməni olar. Nə olsun. Düşməni təşkil etmək olmaz. Amma konkret acığım gələn, zəhləm gedən adamlar da var. Həyatda artistlik edənlərdən, ikiüzlülərdən, qorxaqlardan, qeyri-səmimilərdən, özü haqqında böyük fikirdə olanlardan acığım gəlir. Mən də söz danışdım da! Bunlardan guya başqalarının xoşu gəlir...

Elə dostlarım var ki, onların qətiyyəən ədəbiyyata dəxli yoxdur. Dəxli olanı da var, olmayanı da. Qocaman müəllim, alim Mirabbas Aslanov da, ilk vahidşünasımız, maştağalı Məmməd Nuru oğlu da, akademik Hacıbəy Sultanov da, şair Balasadiq da, Ağasəfa da, Əhəd Muxtar da, Fikrət Sadıq da, yaşıdlarımdan Nəbi Xəzri, Bayram Bayramov, İsmayıl Şıxlı da, ədəbiyyata dəxli olmayan, heç kimin tanımadığı mərdəkanlı Zakir də, lökbatanlı İsmayıl Babayev də, Əli Bayramlıdan Bəylər də, şamaxılı Malik də dostlarımdır. Azərbaycanın çox yerlərində çörək kəsdiyim adamlar var ki, onları sədəqətinə görə, insaniyyətinə görə dostlarım sayıram (telefon zəng çalır, dəstəyi qaldırır). Yaz, Nəriman da... Nəriman Kərimov. Uşaqlıq dostumdur. Dostluq adamlığına görə olmalıdır. Əgər sənəti də bura əlavə etsək, halvaçı qızı daha şirin...

– Ən çox istədiyiniz şair, ən çox oxuduğunuz nasir, ən çox hörmət etdiyiniz tənqidçi?

– Ən çox istədiyim şair: Bəxtiyar Vahabzadə, Qasım Qasımszadə, sonra Ağasəfa, Nəbi Xəzri, mərhum Hüseyn Arif... Fikrət Qocanı yazdın? Kim qaldı? Fikrət Sadıq, Cabir Novruz və adlarını çəkmədiyim nə qədər gözəl şe`ri müəllifi var, hamısı.

Nasirlərdən ən çox oxuyuram İsi Məlikzadəni. Hekayələri çox xoşuma gəlir... Şairlərin sırasına Sabir Rüstəmxanlı da yaz... İsmayıl Şıxlını oxuyuram, Sabir Əhmədovu, Hüseyn Abbaszadəni, Əmir Mustafayevi, Bayram Bayramovu...

Tənqidçilərdən Bəkir Nəbiyevi, Nizami Cəfərovu qeyd elə. Mənim tədqiqatçı-tənqidçi Rəfail Hüseynova, bir də bir oğlan var. "Yazıçı" nəşriyyatında işləyir, Məmməd Əmin Rəsulzadədən əsər də yazıb... Hə, Nəsiman Yaquba da hörmətim var. (Mü sahibədən bir gün sonra zəng vurub xahiş etdi ki, şairlərdən Məmməd Arazı və Musa Yaqubu, nasirlərdən isə Gülhüseyn Hüseynoğlunu və Vidadi Babanlı da bu siyahıya əlavə edim).

– Ən yaxşı şe`riniz?

– Konkret deyə bilmərəm. Onu başqaları deməlidir, mən yox. Elə deyilmi?

– Qabil müəllim, şəxsən mənə qalsa dissertasiya müdafiə etmədən Sizə filologiya elmləri doktoru adını verərdim – "Azərbaycan müəllimi" və "Həyat" qəzetlərində dalbadal dərc etdirdiyiniz silsilə məqalələrə görə! Dilimizin gözəlliyinə xələl gətirən bir belə faktı yığb-yığışdırmaq, qruplaşdırmaq və təhlil etmək necə də çətin və məs`uliyətli işdir. Sizin buna hövsələsiz necə çatdı?

– Dili korlayanlara qarşı nifrət və qəzəbimdən yarandı

bu hövsələ. Çörəyi qələmdən çıxaranların, dildən çıxaranların dili bilməməyini, sözün yerini bilməməyini mən faciə hesab edirəm, bədbəxtlik sayıram. Qəzəbim də tutur onlara, yazığım da gəlir. İxtiyarım olsaydı, onların əlindən qələmini alardım. Bə`zən birinə irad tutursan ki, düz danışırsan, deyir mən ədəbiyyatçı deyiləm. Bunun məsələyə nə dəxli var?

– Yenə maşın sürürsünüzmü?

– Hərdən sürürəm, bəli. Az-az. Hövsələm qalmayıb, maşın da iri maşındır, döndərə bilmirəm...

– Haqqınızda çoxlu lətifə eşitmişik, oxumuşuq. Deyirlər ki, elələri də var ki, “xoruz səsi” eşitməyib.

– Onu İsmayıl Şıxlıdan soruşun. Amma yeri gəlmişkən bir şeyi deyim ki, mənim bir opponetim bostanıma daş atdı ki, adam gərək yaradıcılıqla tanınsın, lətifələri ilə yox. Axı lətifə küçədən keçənə qoşulmur, məşhur adamlara qoşulur, xalqın istədiyi adama qoşulur, müqayisəsi məndən uzaq, dahilərə qoşulur. Lətifə də xalq məhəbbətinin bir təzahürüdür.

...Bir gün ayağım bərk ağrıyırdı. Girdim bizim bu poliklinikaya. Gördüm diş həkimindən savayı, heç kim yoxdur. Getdim yanına. Oturdum kreslodə. Dedi, ağzını aç. Ayağımı açdım. Dedi, neynirsən? Dedim, ayağım bərk ağrıyır, həkim, öldürür məni. Diş həkimi bir üzümə baxdı, bir ayağıma baxdı və... məlhəm sürtdü. Xeyli zarafatlaşdıq, çıxıb getdim işimin dalınca...

– “Durğunluq dövrü” deyilən sözə münasibətiniz? İndi yazdığınız şe`rlərlə beş-on il əvvəl yazdığınız şe`rlər arasındakı fərqi necə izah edərdiniz?

– Şair qəlbi durğunluq başa düşən şey deyil. Ümman kimidir. Mənimçün durğunluq olmayıb. Allah haqqı. Bu necə

durğunluq illəri idi ki, “Nəsimi”ni yazdım? Səməd Vurğun üçün, Rəsul Rza üçün durğunluq illəri olub?

Sakit okeana Bəhri-mühit də deyirlər. Mühit ümman kimi bir şeydir. Bu ümmanın dalğalı vaxtı da olur, sakit vaxtı da. Dəryada balıqçının tilovuna sakit havada da balıq düşür, dalğalı havada da.

– Ədəbiyyatımızın sabahı üçün nə etməliyik, cavanlara sözüünüz?

– Buna da konkret cavab vermək olmaz ki, sayasan bir, iki, üç. Burda da yenə hər şeyi istə`dad həll edir. Bir var ötəri şe`r çap elətdirmək həvəsinə düşmək, bir də var istə`dad və istə`dadın alın yazısı. İstə`dad öz sözünü deyəcək. Elə bir dövr gələcək ki, əsər yazılarda qəti surətdə qonorar yada düşməyəcək. Deyirlər böyük Floberin əsərlərindən gəlir gəlmirmiş o qədər də. Onun kərpic zavodu varmış... Yəni ürəyində əsil sözü olan adam: daha doğrusu, əsil ədəbiyyat, əsil sənət nümunələri heç bir bazar iqtisadiyyatından asılı olmadan yaranacaq və dövrün, mühitin aynasına dönəcək.

Cavanlara bircə sözüüm var ki, özləri özlərinə qiymət qoymağı bacarsınlar. İnsanın birinci tənqidçisi özüdür. Özün bilməlisən ki, qabında nə var. Bəxtiyar müəlimin bir sözü yadıma düşdü. O deyir ki, hər hansı bir şe`rimi oxuyanda, Allah haqqı, onun zəif misraları üstündən elə sükutla keçirəm ki, heç kim eşitməsin, astadan oxuyuram o misraları. Yəni hər kəs özünü dərk etməlidir, bilməlidir ki, nəyə qabildir. Ay mən təzəyəm, sən köhnəsən, səndən yaxşıyam... belə olmaz. Məhəbbətin də, sənət əsərinin də yaşı yoxdur, əbədidir. Əsər yazıldığı tarixinə görə yox, necə yazıldığına görə qiymətləndirilir.

– “Ulduz”a dair təklif və iradlarınız?

– Bir söz deyəcəyəm, xoşunuza gəlməyəcək. Redaksiyanın qapılarını çox geniş açmayın. Hər adamın hər yazısını dərc etməyin. Qoy müəllifin çap üçün burnunun ucu göynəsin, həsrət çəksin, ideal bilsin çapı. Yaxşı şe`ri növbədən-kənar da çap etmək olar. Yaxşı olar irihəcmli əsərlərə müraciət edilməsin. Tərcümə az verin. Folklor nümunələrinə yaşıl işıq yandırın. Klassiklərin, namə`lum müəlliflərin arxivinə baş vurmaq lazımdır.

Tələbkarlığı qəddarlıqla, gözügötürməzliliklə qarışdırmaq olmaz. Qoy hər bir cavan müəllif “Ulduz” jurnalında çap olunan əsərini öz həyatındakı tarixi hadisə kimi yadında saxlasın. Cəfər Cabbarlı ilk şe`rini neçə dəfə qaytarıldıqdan sonra “Babayi-Əmir” jurnalında çap olunanda böyük pyeslərinin səhnəyə qoyulmasından çox sevinmişdi, çünki o şe`ri dönə-dönə qaytarmışdılar. Qocaman buzovnalı şair Məşədi Azər danışırdı ki, cavan Cəfərin “Bahar” şe`rini bəyəyəndə müəllifin sevinci dünyaya sığmırdı...

– Xalqımızın ədəbiyyat səmasında Nizami, Nəsimi, Füzuli, Sabir, Hüseyn Cavid kimi parlaq ulduzları var... Bu siyahıya əsrimizin yazanlarından daha kimi əlavə edərdiniz?

– Cəfər Cabbarlı, Səməd Vurğunu, Rəsul Rzanı, Süleyman Rüstəmi.

– Belə hesab edirəm ki, bu müsahibəmizdə nəyisə unuttum, hansı mətləbəsə toxunmadım, öna görə xahiş edirəm, sonuncu sualı özünüz verin.

– Qabil müəllim, nə üzərində işləyirsiniz? – Mən belə bir sual verərdim. Cavabı: Bu vaxtacan “Nəsimi” poeması istisna olmaqla, mən heç vaxt sabah nə yazacağımı bilməmişəm, indi də bilmirəm. Gözümün aynasında nəyin əksi qalırsa, ürəyimin tellərini titrədirsə, qələmə nə gəlırsə, onu

da yazmışam, yazacağam da. Ya qismət. Plan sözündən zəhləm gedir. Əvvəla, xeyli şey yazmışam, parlament haqqında yazmışam, qaboy sızılması haqqında yazmışam... Bu gün döyüş vaxtıdır, idman vaxtı deyil mənə nasında şe'r yazmışam. Qırx beş ildən sonra qızının görüşünə İrana gedən Balaş Azəroğlu haqqında, aramızdan vaxtsiz getmiş Tofiq Mütəllibov haqqında yazmışam...

Mənə Xalq şairi kimi yüksək ad nə edəcəyimə görə yox, nə elədiyimə görə verilib. Sağlıq olsun, yaşayırıq görərik. Hər şairdən bir yarpaq da qalsa, xalqın bəsidir...

– Mən də bu dəyərli cavablara görə minnətdarlığımı bildirirəm Sizə.

Müsahibəni apardı: Əhəd Muxtar
(“Ulduz” jurnalı, № 3-4, 1993.)

“BƏY VERƏN ATIN DİŞİNƏ BAXMAZLAR”

(“Azadlıq” qəzetinə müsahibə)

“Azadlıq”ın “Çay süfrə”sinin bu dəfəki qonağı Xalq Şairi Qabildir. Zarafatlı, deyib-gülməyi xoşlayan, 70-in kürəyini yerə vursa da, 50-dən artıq yaş vermədiyimiz Qabil müəllim.

Qabil müəllim, 70 illik bir ömür yaşamısınız. Dönüb arxaya baxanda ürəyinizdən hansı səhvləri, hansı günahları e`tiraf eləmək keçir?

– Mənə elə gəlir ki, insan kimi ictimai-siyasi mə`nada elə bir səhvim olmayıb. “Avtoportret” şe`rimdə yazmışam ki, hətta zərrəcə səhvimə görə uşağın qarşısında da diz çöküb üzr diləməyə hazırım.

Məsələnin siyasi tərəfinə gəlincə, bə`zilərdən fərqli olaraq mən heç nəyi gizlətmirəm. Kommunist Partiyasına da, Stalinə də, Leninə də şe`r həsr elədiyim vaxtlar olub. Bunların heç birinə təəssüflənmirəm. Çünki o dövrün yaradıcı adamları arasında belə “günah” işlətməyənlər az olardı.

– Bu gün Azərbaycan adlı məmləkət də, onun sakinləri də kələfin ucunu itirib. Elə qarmaqarışıqlıq, elə xaos yaranıb ki, ağız deyəni qulaq eşitmir. Belə cəmiyyətdə Siz özünüzdü necə hiss edirsiniz?

– 1 May bayramlarının birində Əliağa Vahidə deyirlər ki, qəzəl yazdığın bəsdir də, bəs belə bayramları nə vaxt vəsf eləyəcəksən? Qayıdır ki:

Tutalım, əsrimizin
Həzrəti-Musası mənəm –
Bu keşakeşdə necə
Mö`cüzə icad eləyim?

Vahidin sözü olmasın, bu qarmaqarışıqlıqda mən də bə`zən başımı itirirəm. Daim camaat arasında oluram – çoxlu sual verirlər. Əhalinin yaşaması cəhənnəm əzabına dönüb. Bütün bunlar ondan irəli gəlir ki, “ölkədə müharibə gedir” adı altında hər şey alınıb-satılır. Əvvəla, iki ildən çoxdur ki, müharibə dayandırılıb – atəşkəsdir. Atəşkəs pisdir, ya yaxşıdır – bununla işim yoxdur. Əsas olanı odur ki, qan tökülmür. Amma bu məsələdən sui-istifadə edənlər çoxdur. İkincisi, korrupsiya, rüşvətxorluq baş alıb gedir. Nəticədə çomağın ağır tərəfi yenə camaata dəyir, minüzlü ehtiyac onu göz açmağa qoymur. Bununla belə, mən ümitsiz deyiləm, vəziyyətin nə vaxtsa düzələcəyinə inanıram.

– Yəqin razılaşırsız ki, həqiqi ziyalılar, yaradıcı şəxslər həmişə kütlədən bir-iki pillə yuxarıda dayanıb, onun yol göstərəni kimi çıxış eləyiblər. Nə yazıq ki, bu gün xalqın belə ziyalıları barmaq sayı qədər azdır. Bunu qoyaq bir kənara. Adamı ağrıdan odur ki, dünən ətəyində namaz qıldığımız şairlərin, yazıçıların bir çoxu bu gün mədhnamələr yazmağı, kimlərəsə yarınmağı, yalmanmağı özünə peşə seçib. Və o adamlar Sizin həmkarlardır...

– Mədhyyə deyəndə siz yəqin dövlət başçısının adına yazılan tə`rifləri nəzərdə tutursuz. Bilirsiniz, mən müxtəlif tədbirlərdə, görüşlərdə möhtərəm Heydər Əliyevin ünvanına şəhid atasının, şəhid valideynlərinin şe`r deməsini qəbul edirəm. Buna pis baxmıram və ürəyini o cür soyudan adamı başa düşməyə çalışıram.

O ki qaldı bizim professional şairlərə, əgər onlar dövlət başçısının şə`ninə yüksək sənətkarlıqla, bədii sözün tutumu səviyyəsində şe`r həsr edirlərsə, burada da pis şey yoxdur. Yox, əgər bu təriflər səmimiyyətdən uzaqdırsa, sırtıqlıqla, yaltaqcasına deyilirsə və hər hansı şəxsi problemi həll etmək məqsədi güdürsə, bu pisdır.

– Onda icazə verin soruşum: bu tipli şe`rlərin, poemaların ömrü nə qədər olur?

– Tarix boyu padşaha, hökmdara yazılan poeziya nümunələri hörmət əlaməti sayılıb. Qur`ani-Kərimdə deyilir ki, padşah Allahın yerdəki kölgəsidir. Padşahı, dövlət başçısını lağa qoymaq, onu təhqir eləmək günah sayılır.

Amma nə yaxşı ki, bizim şairlər arasında dövlət başçısına şe`r qoşmaq kütləvi xarakter daşımır. Çünki o şairlər yaxşı başa düşürlər: bizim dövlət başçısı tükü-tükdən seçməyi, yaltaqlıqla səmimiyyəti bir-birindən fərqləndirməyi bacarır.

– Qabil müəllim, bu yaxınlarda qaçqınlara müraciətlə yazdığınız “Çadırlara alışmayın” şe`rinizi oxudum. Zənnimcə, heç bir qaçqın öz kəndini, el-obasını atıb ilan mələyən çöllərdə, Bakının, Sumqayıtın yataqxana küncələrində miskin ömür sürmək istəməzdi. Amma o binəsiblərin Siz yazan kimi, çadırlara alışmaqdan başqa çarələri yoxdur, axı geri – doğma yurda aparın bütün yollar bağlıdır. O yolları açmalı olanlar isə...

– Cığallıq eləməyin, o şe`ri yazanda mən başqa şeyi nəzərdə tutmuşam. Bilirsinizmi, eşidəndə ki, qaçqınların məskunlaşdığı hansı çadır şəhərciyindəsə evlər tikilir, qəsəbələr salınır, mənəm bağrım çatlayır. Həmin şe`rlə qaçqınlara demək istədiyim budur ki, müvəqqəti sığındığınız o

yerlərə əbədi gəlməməsiniz, geri qayıtmaq üçün daim yollar arayın, mübarizə aparın, hümanitar yardıma – dilənçi payına bel bağlamayın. Özü də mübarizəyə çağırışım yalnız qaçqınlara yox, hamıya – orduya, iqtidara, müxalifətə, partiyalara, ziyalılara... aiddir. Bir sözlə, Vətəni azad eləmək lazımdır.

– Siz “Nəsimi” poemasını yazmısınız. Nəsimi əqidəsinin, haqq sözünün yolunda qurban gedən şairlərdəndir. Amma mən son iki-üç əsrdə, nə də iyirminci yüzillikdə əqidəsindən, sözündən dönmədiyinə görə asılan, yaxud dərisi soyulan şair haqqında nə eşitmiş, nə də oxumuşam...

– (Ürəkdən gülür). Görünür, müasir şairlərin dərisi qiymətli deyil də, yoxsa soyardılar... Zarafat öz yerində, amma bir haşiyə çıxmaq istəyirəm. Elə bilirsiniz ki, Nəsiminin dərisini dərhal soyublar? Yox, belə deyil. Arxivlərdən, tarixi materiallardan öyrəndiklərim budur ki, Nəsimiyə əvvəlcə Hələbin valisi olmağı təklif eləyiblər. Bu şərtlə ki, o, “ənəlhəq” deməsin. Razılaşmayanda başqa təklif irəli sürüblər: gəl, dəvə karvanını qızılla yükləyib səni Şamaxıya yola salaq. Şair yenə e`tiraz eləyib. Yalnız bundan sonra Nəsiminin dərisinin soyulması haqda fərman verilib. “Nəsimi” poemasında şair o yerdə qayıdır ki:

...Səhv yola gedənlər tövbə eləyər,
 Min xəta edənlər tövbə eləyər.
 Südə su qatanlar tövbə eləyər
 Namusu satanlar tövbə eləyər.
 ...Sələmlə pul verən tövbə eləyər,
 Yetimə dil verən tövbə eləyər.
 ...Bəs mənim tövbəmin nə olsun adı,
 Hansı xəta çıxıb əlimdən, deyin?

Qəbul elədiyim bir e`tiqadı –
Zorla hökm edirəm sizə mən, deyin?

– Qabil müəllim, sovet rejimi dövründə şairlərə, yazıçılara xüsusi imtiyazlar verilmişdi – bağ, maşın, rahat evlər, əsərlərinin maneəsiz və yüksək tirajla çapı və s. Xahiş edirəm, deyin: bu gün içinizdə o dövr üçün nostalgiya varmı?

– Var. Məndə var. Amma bir şeyi deyim ki, “Ömür həbləri” adlı bir fantastik roman yazmışam. Orda sovet hökumətinin bütün qurumlarının qabığını soğan kimi soya-soya ifşa eləmişəm. Amma bu gün baxıram ki, o vaxtkından da pis hallarla üz-üzə qalmışıq. Onda indiki kimi deyildi, qanunlar işləyirdi...

– Siz o fikirdəsiniz ki, bizdə sovet hökuməti yıxılıb?

– Yıxılıb, çox səhədə yıxılıb, gərək yıxılmayaydı. Bilirsiniz niyə? Çünki qanunlar işləmir, hərc-mərclik baş alıb gedir. Gör hara gəlib çıxdıq ey... Küçələr dilənçilərlə doludur. Başım çıxmır, bu hökumət hara baxır?

– 70 yaşınız tamam oldu. Çoxillik ədəbi, ictimai fəaliyyətinizin müqabilində mükafatınız “Şöhrət” ordeni oldu. Sizə elə gəlmirmi ki, xidmətiniz daha yüksək mükafata, deyək ki, “İstiqlal” ordeninə layiq idi?

– Bəy verən atın dişinə baxmazlar... Bir də ki, o mükafatın adı daha yaxşı səslənir – “Şöhrət” ordeni.

– Eşitdiyimə görə, Yazıçılar Birliyinin 500 üzvü var. 48 nəfəri də sıralarınıza bu yaxınlarda qəbul etmisiz...

– 48? Yox, 48 deyil. O siyahı...

– Qabil müəllim, üzr istəyirəm, axı mən fikrimi axıra qədər demədim...

– ...şair Fikrət Sadıqdadır. Bilirsiniz qəbul məsələsi necədir? Bax, tutaq ki, Fəxri Güney Azərbaycandan gəlib – qəbul eləyirik. Yaxud Mirhaşım Talışlının 70 yaşı var, bütün talış mahalının aqsaqqalıdır – onun ərizəsini necə geri qaytaraq? Əs-lində biz Yazıçılar Birliyinin o vəsiqəsini təkcə M.Talışlıya yox, həm də həmin regionda yaşayan ziyalılara, ayıq adamlara, zəh-mətkeş camaata veririk. Bunun nəyi pisdir ki? Cavad Hey`ət, Həmid Nitqi, Haşım Tərhan, Müzəffər Dirəşvi və bu qəbildən olan bə`zi cənublu qardaşlarımızı istisna etməklə Yazıçılar Bir-liyi üzvlüyünə qəbul əsasən Nizamnamə üzrə aparılır.

Mən uşaq deyiləm ey, bu sualın arxasında nə dayandı-ğın bilirəm. Amma özünüz məndən də yaxşı bilirsiniz ki, indi Birliyin o vəsiqəsi heç nəyə yaramır – arxasında ev yox, maşın yox, pulsuz putyovka yox, təmənnasız kitab nəşri yox, hansısa bir imtiyaz yox. Qıyası, xalqın məhəbbətini vəsiqə ilə, təbliğatla, qol gücünə, fərmanla, orden-medal he-sabına qazanmaq olmaz. Bu xalqdır eyy... qara camaatdır. Onun ürəyinə girmək, məhəbbətini qazanmaq uzun işdir.

– Gəlin bayaqki məqama – sovet cəmiyyəti ilə bağlı söh-bətə bir də qayıdaq. Siz hardasa o dövrün xiffətini çəkirsiz, amma bunun məsələyə dəxli yoxdur. Mə`lum olanı budur ki, həmin cəmiyyəti totalitar rejimin meydana suladığı nə-həng qurum kimi səciyyələndirirlər. Belə cəmiyyətdə, təbii, şəxsiyyətin azadlığı da...

– ... o dövrdə şəxsiyyətin azadlığı olmasa da, şəxsiyyəti qoruyurdular.

– İcazə verin, bu fikrinizlə razılaşmayım. Axı sovet döv-rü tarixdə məhz şəxsiyyətlərin ucdantutma məhv edilməsi dövrü kimi qalıb. Təkcə 37-ni xatırlamaq kifayətdir...

– O heç də... O düzdür... Bu suala mən necə cavab verim? Hamısı mə`lum həqiqətlərdir. Əşi, o dövrdə də olub

eyy... Mir Cəfər Bağırovu götürək. Mikayıl Müşfiq güllələnəndən sonra bilirsiniz nə deyib? “Yeço mojno bilo spasti. Ya o nyom ne znal, on je bıl sovsem rebyonok”. 37 bəşər üçün, insanlıq üçün dəhşətli bir taun idi – gəldi, qırdı, getdi.

Bu sözü qoyub o birinə keçirəm – mən Stalin haqqında bir kitab oxumuşam. 1931-ci ildən 53-ə qədər onun şəxsi mühafizəçisi işləmiş Ribinin xatirələridir. Yazır ki, Stalinin ölkədə baş verən qanlı hadisələrdən, kütləvi qırğınlardan çox vaxt xəbəri olmurdu. Sadəcə, sənədləri gətirirdilər, o da qol çəkirdi. Bilirsinizmi, böyük adamların çoxu elə bu cür olur da.

– Necə yə`ni bu cür olur? Onda məntiqlə yanaşsaq, belə çıxır ki, nəzərdə tutduğunuz həmin böyük adam ölkəni idarə eləyə bilmir də.

– Yoox... Niyə ki? İdarə eləyir. Sadəcə, o, ətrafındakılara çox inanır. Yeri gəlib, qoy Çerçillin bir fikrini xatırladım ki, “Stalin Rusiyanı “patava” ilə qəbul eləsə də, atom silahı ilə təhvil verib getdi”. Deməli, Stalin ölkəyə böyüklük eləyə bilirdi. 1941-45-ci il müharibəsində onun xidmətlərini necə danmaq olar?

– Söhbətimizin axırında bəlkə bir az da bizi tə`rifləyəsiz...

– Əvvəla, mənə “Çay süfrəsi”nə də`vət elədiyiniz üçün sizə təşəkkürümü bildirirəm. İkincisi, “Azadlıq” müxalifət mətbuatının flaqmanıdır. Tam səmimi deyirəm. Bu qəzətdə adama badalaq vurmaq, sataşmaq, qəsdən şəxsiyyətə toxunmaq yoxdur. Siz belə hallardan maksimum qaçmağa, kənarda qalmağa çalışırsız. Ona görə camaat qəzetinizi oxuyanda qeyzlənmir.

Siz həm də Azərbaycanda müasir dövr demokratik mətbuatının təməlini qoymusunuz. Siz bu qəzeti meydan-

larda, Dubinyakların dubinkaları, avtomat lülələri altında çap eləyib yaymısınız. Və kim nə deyirsə-desin, fikir verməyin. Siz haqq yolundasınız. Bu yolda “Azadlıq”ın kollektivinə uğurlar diləyirəm!

Müsahibəni apardı: Zöhrab Əmirxanlı
(“Azadlıq” qəzeti, 12.09.1996)

MƏN İNFARKTDAN ÖLMƏYƏCƏYƏM

(“7 GÜN” qəzetinə müsahibə)

– İlhamın qeybə çəkildiyi vaxtda şair Qabil nə işlə məşğuldur?

– Əslində elə bir işim yoxdur. Yazıçılar Birliyinin “Oğuz eli” adlı gec-gec çıxan bir qəzeti var, orada baş məsləhətçiyəm. İlhamı gəlincə mənim sandıqda ədəbiyyatım yoxdur. Ürəyim istəyəni demişəm, çap eləmişəm.

– Bəlkə qəlbinizdəki son dərddən danışasınız?

– Mən dərdlərimi nömrələmirəm. Məişətimdə, ailəmdə dərdim-sərim yoxdur. Yorğanımıza görə ayağımızı uzadıırıq. Qudurğan olmamışıq, naz-ne`mətə alışmamışıq. Təqəüd alıram, yoldaşım, oğlum, gəlinim işləyir, birtəhər dolanırıq. Heç kəs iki kostyumu, iki ayaqqabını üst-üstə geyinib çölə çıxmır. Adam gərək özünü sındırmaya, alicənab apara.

– İndiki gənclərin yerinə olsaydınız nə edərdiniz?

– Cavanlara böyük ehtiramım var. Amma bə`ziləri yaşlı nəslə bəyənmiş. Şe`rə ağız büzürlər. Öyrənmək, oxumaq lazımdır. Quru yerdə heç nə yetişmiş. Bizim nəsil Səməd Vurğunun, Osman Sarıvəllinin, Rahimin qabağında böyüyüb. Onların qolubağlı küləsi olmuşuq. Adları gələndə ayağa durmuşuq. İndi cavanlar var ki, az qala Süleyman Rüstəmi xalq düşməni edirlər. Biz doğurdan belə olmamışıq. Ya

Bəxtiyargilə yığışardıq, ya da Xırdalana – Nəbi Xəzrigilə. Adını da qoyardıq “Puşkin və onun dostları”. Səhərəcən bir sözün üstündə mübahisə edərdik. Onda zaman başqa idi. Biz azalırıq. Tökülür yarpaqlarımız bir-bir. Aramızdan gedənləri saysam qurtaran deyil. İsmayıl Şıxlı, Gəray Fəzli, Aslan Aslanov, Ağamalı Sadiq...

– Zamanın şairi nədən yazmalıdır?

– Nə qədər inildəmək, sızılamaq olar? Şe`rlə torpaq almaq, şe`rlə düşmən öldürmək mümkün deyil. Mən dərdlərimizi yazıram. “Çadırlara alışımayın” deyirəm. “Nəsimi bazarında”kı acınacaqlı həyatımızı çözləyirəm. Televiziyadan şairlərin ünvanına şikayətlənib deyirlər ki, əsgərlərlə görüşə getmirlər. Çeçen döyüşçüləri konsert gücünə, nağara gücünə igidlik göstərmirlər ey... Boynumuza dərd çəkmək düşür. Atəşkəs deyirik... o, qələbə deyil. Ermənilərə sərf eləyir, oturub orada. Amma, bizə yox. Ordu yetişməlidir, yetişəcək də. İndi əsgəri əsgər kimi saxlamırlar axı... Ayağının ölçüsünə çəkmə vermirlər, vaxtında çimzidirmirlər. Əsgər gərək gümrah ola, qarnı tox ola, kazarmalar qaydasında, komandirlər savadlı ola. Pis də olsa, qorxaq da olsa bizi əsgər qoruyacaq.

– Şair Qabil yaşadığı dövrü bəyənirmi?

– Yox: Qan tökənlər tutulub buraxılırlar. Qanunlar işləmir. Heç nəyə nəzarət qoyulmur. Gigiyenadan tutmuş iqtisadi qanunlara qədər, hər şeyə nəzarət olmalıdır. Cəmiyyət dahilərin sözü ilə dəyişmir. Dəyişir qılıncla, qanunla. Müstəqilliyin yollarında hamı əziyyət çəkir. Təzə parlament gərək qanun hazırlaya. Hazırlamaq asandır, gərək yerinə yetirəsən. Milli Məclisə seçilənlərin on faizini layiqli bilirəm, 90 faizini yox. Gözəl şairdir, aktyordur, nə bilim müəllimdir, jurnalistdir. Amma parlamentin üzvü olmaq başqa şeydir.

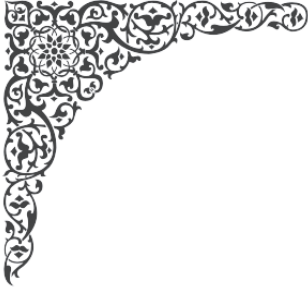
– Mövzunu dəyişək. Şairlər gözəllik, sevgi aşiqi olurlar. Siz necə?

– Mən də elə. Əlim hara çatıb uzatmışam. Amma sevgi, aşiqlik pozğunluq əlaməti deyil. Anam rəhmətliyin bir sözü vardı. Deyərdi kişinin evindən arvadın ölüsü çıxar. Bizim nəsildə elə olub.

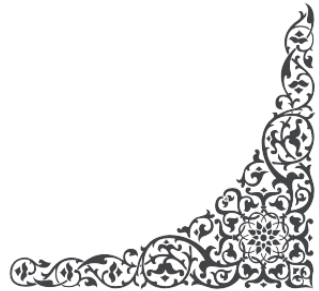
– Bizə deyiləsi sözlünüz varmı?

– Var. İstərdim mətbuat günün məsələlərindən danışsın. Mənimkimilərdən, tanınmışlardan az yazsın. Ehtiyacı olanlardan, dərmana möhtac qalanlardan söhbət salsın. Mətbuat lüzumsuz təbliğatlardan uzaq olmalıdır.

Müsaibəni apardı: Dilarə Quliyeva
(“7 gün” qəzeti, 23.01.1996.)

ÇIXIŞLAR

**MİLLİ MƏCLİSİN
ERMƏNİSTAN-AZƏRBAYCAN,
DAĞLIQ QARABAĞ MÜNAQİŞƏSİNİN
SÜLH YOLU İLƏ HƏLL OLUNMASI
PROSESİNƏ AİD MƏSƏLƏNİN
MÜZAKİRƏSİNƏ HƏSR EDİLMİŞ
İCLASINDA XALQ ŞAİRİ QABİLİN
ÇIXIŞI**

– Hörmətli Murtuz müəllim!

Məni buraya dəvət etdiyinizə görə qələm dostlarım adından sizə təşəkkür edirəm.

Mən sizdən iki yaş böyüyəm. Ona görə də mənə iki dəqiqə əlavə vaxt verin.

Möhtərəm prezidentimiz Heydər müəllim! Sizin bütün çıxışlarınızda konkretlik vardır. Sizin dünənki çıxışınızda mən Mirzə Ələkbər Sabir, Məhəmməd Hadi ruhunu gördüm. O çıxış mənə neçə il bundan əvvəl oktyabr ayında xalqı Prezident sarayının ətrafına topladığınız vaxtı xatırlatdı. Neyləyək, yardım edin. Əli Kərimov, buyurun – mənim Əliyə böyük hörmətim var, yaxşı oğlandır – gedin, iş görün, kömək edin.

Cənab prezident, dünənki çıxışınız məni çox həyəcanlandırdı və bu çıxışın təsirindən “Ümid sənədir ancaq” şeirini oxumaq istəyirəm. Bu şeir müəyyən qədər bugünkü söhbətə aiddir.

Uzanır danışıqlar,
İmzalanır sənədlər,
Xəritədə aləmə
Göstərilir sərhədlər.
Səsimizə səs verir,
Dünya başbilənləri,
Ümid sənədir ancaq...
Azərbaycan əsgəri!

Dəyirmi masalarda
İzi var dirsəklərin.
Ağla sığan, sığmayan,
Sözü var dəstəklərin,
Yardım bağlamasında
Özü var dəstəklərin.
Lap ləl-cəvahir olsun
Hər yardımın dəyəri,
Ümid sənədir ancaq...
Azərbaycan əsgəri!

Diplomat cənabların
Hər biri hörmətlidir,
Bu məqamda ölkəmə
Təşrifi qiymətlidir,
Sə`yi təqdirəlayiq,
Rə`yi ədalətlidir.
Gözdən-nəzərdən salan
Kimdir ki, bu işləri,
Ümid sənədir ancaq...
Azərbaycan əsgəri!

İşğal altında qalır
Torpağımız-daşımız,

Nələr görmür gözümüz,
 Nələr çəkmir başımız.
 Qarışıb bir-birinə
 Baharımız, qışımız,
 Çadır göstərmək olub
 Hər çatana peşəmiz.
 Sərgi olmasın deyə,
 Bu Mil-Muğan düzləri,
 Ümid sənədir ancaq...
 Azərbaycan əsgəri!

Ali qonaqlar gəlir
 Dünyanın hər yerindən,
 Ürək yanır, göz dolur
 Şəhid qəbirlərindən.
 Düşünüb daşınıram
 Özlüyümdə dərinədən:
 İntiqam ala bilməz,
 Qana-qan ola bilməz,
 Məzarları bəzəyən
 Ehtiram çiçəkləri,
 Ümid sənədir ancaq...
 Azərbaycan əsgəri!

Söhbətlər çözlənir,
 Bir şey görünmür hələ.
 Hey`ətlər təzələnir,
 Bir şey görünmür hələ.
 Müddətlər təzələnir,
 Bir şey görünmür hələ,
 Açılmır ki, açılmır
 Düyünü bu torpağın.
 Qov alışa bilərmi

Od saçmasa çaxmağın?
İldırımlardan belə
Umma bu zərrələri,
Ümid sənədir ancaq...
Azərbaycan əsgəri!

Sülhə qurban kəsərəm,
Mən də qan istəmirəm.
Təzə-tər qərənfilli
Xiyaban istəmirəm.
Tükənir səbrim, fəqət,
Sazişlər,
Qətnamələr,
Bəyanətlər
Kifayət!
Ziyafətlər
Kifayət!
Ziyafət dumanında
Nəzakətlər kifayət!
Yurdsuzlara yurd olan
Biyaban istəmirəm.
Yellənsin sülh bayrağı,
Bu bayrağa kəm baxan,
Həm baxmayan, həm baxan
Bədgüman istəmirəm.
Sevindirsən milləti,
Qoy sülhün şad xəbəri.
Ümid sənədir ancaq...
Azərbaycan əsgəri!
Azərbaycan prezidenti!
Azərbaycan xalqı!

24 fevral 2001

XALQIMIZ ÖZ DÖVLƏTÇİLİYİNİ QORUMAQ ƏZMİNDƏDİR VƏ ÖZ PREZİDENTİ İLƏ HƏMRƏYDİR

1994-cü il noyabrın 28-də Respublika sarayında
Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin sədrliyi ilə
keçirilən ümumxalq nümayəndələri toplanışında
Xalq şairi Qabilin çıxışı

Hörmətli prezidentimiz, möhtərəm məclis əhli!

İstəyir baş tutsun, istəyir baş tutmasın, çevriliş çevrilişdir. Çevriliş zorakılıqdır. Zorakılıq isə cinayətdir. Xüsusilə müharibə şəraitində yaşayan, müharibə eləyən ölkənin daxilində dövlət çevrilişi eləmək daha ağır cinayətdir. Hərbi cinayətdir və cinayətkarlar müharibənin qanunları ilə cəzalandırılmalıdır. O ki qaldı konkret ayın 3-də, 4-də bizdə – Azərbaycanda – Bakıda, Gəncədə dövlət çevirilişinə cəhdə, bu, böyük bir imtahan oldu. Bu, böyük bir sınaq oldu. Bu, xalqın prezidentə inamını sınağa çəkdi. Prezidentimizin qəhərli, lakin çox inamlı səsinə yüz minlərlə adam yığıldı və onun səsinə səs verdilər. Mənim yadıma 1941-ci ildə müharibənin birinci günü böyük şairimiz Səməd Vurğunun öz səsi ilə radiodan eşitdiyim şe`ri düşdü. Əliağa Vahid də çıxış eləmişdi o gün.

Bilsin ana torpaq,
eşitsin Vətən:
Müsəlləh əsgərəm
mən də bu gündən.

Bu yetməzmi ki, bir dərd artırırsan dərdimə sən həm?

Mən başa düşmürəm. Bu dövlət çevrilişinə can atan adam özü elə dövlətdə idi də. Hökumətin rəhbəri idi, başçısı idi. Azərbaycanın bütün strukturları onun əlində idi. Bundan o yana nə var idi? Arxasında da böyük bir məktəb keçmiş, böyük bir siyasi xadim, ata əvəzi, sözün hərfi mənasında yox, lap belə geniş mənasında. Bu, xəyanətdir, bu nankorluqdur və o öz cəzasını da almalıdır.

Məşhur bir söz var. Deyir ki, “Zirvəyə qalxmaq hünərdir, zirvədə dayanmaq böyük hünərdir, zirvəni fəth edib onun keşiyində möhkəm dayanmaq, inamla dayanmaq böyük qəhrəmanlıqdır”. Bizim prezidentimizin tərifə ehtiyacı yoxdur. Amma bu, doğrudan da belədir ki, o böyük zirvədə bu gün, bugünkü şəraitdə – bu cavan, müstəqil Azərbaycanın bugünkü şəraitində dayanan prezidentimizin ətrafında biz daha sıx birləşməliyik və bu birləşmə də özünü göstərdi.

Demək istəyirəm ki, ağıllı hökmdarlar, ağıllı padşahlar, ağıllı dövlət xadimləri ziyalılara, yazıçılara üz çeviriblər həmişə. Arxa çevirməyiblər, üz çeviriblər. Onlarla məsləhətləşiblər. Onlara qiymət qoyublar. Hələ Heydər müəllim Mərkəzi Komitənin birinci katibi olanda, “partokratiya” dövrü deyirik, insanın özündən də asılıdır, formasıyadan asılı deyil. Cəfər Cabbarlının iyirmi ildən artıq emalatxanada böyrü üstə qalmış uca bir heykəlini açdırdı. Neçə-neçə bizim yazıçılarımızın, bəstəkarlarımızın ev-muzeylərini açdırdı. Nizaminin 840 illiyini qeyd eləməyə təşəbbüs göstərdi. “Literaturnaya qazeta”nın müxbiri sual vermişdi ki, Heydər Əliyev, yubiley 800 illik, 700 illik olar, yuvarlaq tarix olar. Bəs niyə 840 illik? Cavab vermişdi ki, Nizami elə bir dahidir ki, onun üçün hər il yubiley keçirmək olar.

Mənim yadımdadır, mən Ayaz Mütəllibova – eks-prezidentə, indi adı xainlər cərgəsində çəkilən Ayaz Mütəllibo-

va, elə bil mənim ürəyimə dammışdı bu əhvalatlar, iyirmi dörd sual vermişdim. Sabir Rüstəmxanlı onu "Azərbaycan" qəzetində çap elədi. Adını çəkmirəm, dünyadan gedib, bir nəfər məni çağırdı Prezident Aparatına, dedi ki, gəl bir məşq eləyək. Dedim ki, nə məşq? Dedi ki, mən prezident olum, sən də Qabil, o sualları gəl aydınlaşdırıq. İyirmi dörd sual vermişdim. Dedim ki, mən Qabil olmağına Qabiləm, axı sən prezident deyilsən? Mənim o suallarım cavabsız qaldı. Üstümə də töküldülər hər yerdən. Mənim qələm dostum, şair Gəray Fəzli, yeganə bir adam mətbuatda səsinə ucaltdı.

Milli Məclisdə Yusif Səmədoğlu bir yaxşı söz demişdi. Demişdi ki, cəzasızlıq hökm sürür. Xırda cinayətlər vaxtında cəzasını alsaydı, bəlkə bu hadisələr də törənməzdi. Mən prokuroru əvəz eləyən Eldar müəllimdən tənəffüs vaxtı soruşdum ki, 119 nəfəri ki həbs eləmişiniz, bunların hərəsini 10 gün dindirənsəniz, bunların məhkəməsi nə qədər çəkəcək? Müharibənin qanunları ilə hər şey tez olmalıdır. Hər şey aydınlaşdırılmalıdır. Camaat yorulub. Ev yandı, istintaq gedir, maşın qəzaya uğradı, istintaq gedir, filankəs filankəsi öldürdü, istintaq gedir. "İstintaq gedir" in bir nöqtəsi olmalıdır. Ona görə də tamamilə doğrudur, şair də sağ olsun, ziyalı da sağ olsun, xalqın səsi də var olsun, gur gəlsin, amma konkret hər adamın yeri var, hər adamın işi var. Güc nazirlikləri öz sözünü deməlidir.

Mən də bütün ziyalılar kimi cinayətkarların cəzalandırılmasını tələb eləyirəm və mən, bir şey də yadıma düşdü, deyim. Tutaq ki, xudanəkərdə, bu dövlət çevrilişi baş tutdu, gəldilər oldular prezident, oldular hakim. Bu bir ay müddətində nə eləyəcəkdilər onlar? Hansı qaçqını sevindirəcəkdilər? Hansı çadır şəhərciyini söküb onları əbədi, daimi məskənlərə aparacaqdılar? Bazarlarda od tutub yanan qiy-mətlərin hansına su çiləyəcəkdilər? Hansı dərmanları alıb

gətirəcəkdilər? Hansı tikintiləri tikəcəkdilər? Hansı işləməyən zavodları, fabrikləri bərpa eləyəcəkdilər? İndi qoysunlar, şərait yaratsınlar... onlar yox ey, özümüz işləyək, prezidentimizin rəhbərliyi ilə işləyək. Burada mən sizə onu deyim ki, hər kəs gərək öz bacardığını eləsin. Cızığından qırağa çıxdın, nankorluq etdin. "Qur`ani-Kərim" də də, bütün müqəddəs kitablarda da, atalarımızın, babalarımızın kəlamında da deyilir ki, nankorluq xəyanətə gətirib çıxarır. Xəyanət də cinayətdir. Vaxtınızı almayım. Bu hadisələrlə əlaqədar mənim "Qeyrət, a vətəndaşlar!" adlı bir şe`rim var. Onu oxumaq istəyirəm:

Mən düşməni söymürəm,
 Düşmənlə söyüşməzlər.
 Sözlə meydan sulayıb,
 Çənə-boğaz eyləyib,
 Düşmənlə deyişməzlər.
 Ya düşməni məhv edər,
 Ya da təslim olarlar –
 Üçüncü şey bilmirəm,
 Siz biləni, bəlkə var?!
 Qanlı-qanlı qəbirlər,
 Canlı-canlı qəbirlər,
 Al duvaqlı qəbirlər,
 Köksü dağlı qəbirlər
 Düzüldükcə yan-yana
 Qansız biganəlikdən,
 Cansız biganəlikdən,
 Namərd xəyanətlərdən,
 Namərd cinayətlərdən
 Şəhidlər gəlir cana.

Özümkünün əlindən
Yanıram-tökülürəm,
Tərsə-məzhəb fe`lindən
Yanıram-tökülürəm.
Adımız cəbhələrdə,
Çoxumuz veyil-veyil.
Veyil olsa yaxşıdır,
Hələ dərd yarı deyil.
Neçə kəndim, qəsəbəm
Əldən getdi dalbadal.
Bilet alverçisiylə,
Konfet alverçisiylə,
Saqqız alverçisiylə,
"Kağız" alverçisiylə
Qaynaşır bütün mahal.
Laçınım... ayaq altda,
Tapdanmış çöl-çəmənim.
Köməyə çağırıldıqca,
İgidlərim nə`rəylə
Cəbhədə bağırıldıqca,
Maşın soyur, ev yarır
Öz quldur başkəsənim.
Axı kim zəhərləyir
Bir-bir hüceyrəmizi?
Elə hey-hey tərsinə
Durub hərləyir bizi?
Niyə incik salırıq
Bu ağır gündə xalqı?
Bu gün od tutub yanan
Vətən mülkündə xalqı?!
Böyük Sabirin səsi

Gəlir qulaqlarıma,
Böyük Sabirin sözü
Qonur dodaqlarıma.
Bəs neyləyim, qatmayım
Məxluqun ovqatını?
Heç bazara çəkərlər
Yaralı sovqatını?!
“Sevdiyi-məvəddətdə
Xali görünür başlar.
Biganə bilir yeksər
Qardaşları qardaşlar.
Ağlar bizə torpaqlar,
Dağlar, dərələr, daşlar.
Zinhar edəlim xidmət
İnsanlığa, yoldaşlar.
Qeyrət, a vətəndaşlar!
Hümmət, a vətəndaşlar!..”

Sağ olun.

XALQ ŞAIRİ QABİLİN ÇIXIŞI

(Yazıçıların qurultayı ərəfəsində Prezident Aparatında keçirilən görüşdə çıxış)

Möhtərəm prezidentimiz Heydər müəllim!

Düzdür, Siz qeyd edirsiniz ki, Azərbaycanın müstəqilliyi şəraitində ilk dəfədir yazıçıları qəbul edirsiniz. Bu öz yerində. Amma bu qəbul məsələsi Sizin şəxsiyyətinizdən, fitrətinizdən gəlir.

Siz 1976-cı ildə də bu ölkənin rəhbəri idiniz. O dövrün imkanları, verdiyi səlahiyyətlər daxilində Azərbaycan rəhbəri idiniz. Partiya Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi rəhbər sayılırdı. Siz bizi yığdınız, bu bina yox idi. Bir detal yadıma gəlir, bilmirəm deyim, ya deməyim, – çay gətirirdilər, qoca bir rus arvad çay paylayırdı.

Heydər Əliyev: Bu gün çay yoxdur? Demək istəyir ki, indi niyə çay yoxdur. Görün, çay niyə yoxdur?

Qabil: Siz buyurdunuz ki, mən qəsdən bu arvada çay paylatdırıram ki, fikriniz ayrı yerdə qalmasın, diqqətlə qulaq asasınız. Siz orada dediniz ki, yazıçıların qurultayı başlayacaq, sözünüzü, dərдинizi, arzularınızı, qayğılarınızı indi deyin, şərti şumda kəsək ki, xırmanda yabalaşmayaq.

İndi o şəkildə olmasa da, mən hamının adından Sizə təşəkkür edirəm. Bu, həqiqətdir, tərif deyil, faktdır – Siz, ümumiyyətlə, yazıçıları həmişə qaldırırsınız. Siz Müslüm Maqomayevin yubileyində Nəbi müəllimin şe`rini dediniz,

ona “bizim gözəl şairimiz” deməklə o sözü hamımıza dediniz. Bu, quruluşdan irəli gəlmir, Sizin şəxsiyyətinizdən, fitrətinizdən gəlir. Ona görə də mən Sizə bir daha təşəkkür edirəm. Sizin qayğılarınızı, xidmətlərinizi, Bəxtiyar müəllimə, Məmməd Araza göstərdiyiniz qayğıları sadalamıram – bunlar hamısı öz yerində. Sizə dönə-dönə təşəkkür edirik.

Anar müəllim çox doğru dedi ki, indi kimin maddi imkanı varsa, dədəsi, babası, özü haqqında kitab çap edir. Siz demişkən, bəlkə babası da, dədəsi də yaxşı adamdır. Yazıçılar Birliyi vacib təşkilatdır. Siz onu da çox düzgün qeyd elədiniz ki, nə şəraitdə, haçan yaranmasından asılı olmaya-raq, Yazıçılar Birliyi bizim böyük limanımızdır, körpüdür, gəlib mə'nəviyyatımızla ona yan alırıq. Yazıçılar Birliyini möhkəmləndirmək, onun əleyhinə olan danışıqları yığışdırmaq lazımdır. Bütün müxalifət qəzetlərində Yazıçılar Birliyinin əleyhinə yazırlar. Mən qəbul komissiyasının üzvüyəm, axın-axın cavanlar Birliyə qəbul olunmaq istəyirlər.

Heydər Əliyev: Varmı? Bu, çox gözəldir.

Qabil: Bir tərəfdən də deyirlər ki, Yazıçılar Birliyi lazım deyildir. Yazıçılar Birliyinin maddi bazasını möhkəmləndirmək, poliklinikasını dövlət büdcəsinə keçirmək lazımdır. Yazıçılar Birliyinin nəzdində nəşriyyat açılmalıdır ki, adlı-sanlı, ancaq tək-cə ad-sanına görə yox, yaxşı əsərinə görə tanınan yazıçılar kitablarını çap etdirə bilsinlər, qapı-qapı düşməsinlər. Mənim son iki-üç əsərimi dövlət nəşriyyatları çap edibdir. Hamı mən yaşa gəlməyib, cavan adam da kitabını görmək istəyir. Mən yaşda adi adamın, mənim qədər tanınmayan adamın da mə'nəvi haqqı var ki, kitabını görsün. Yazıçılar Birliyinin nəşriyyatı olsa, o kitablar çap olunar.

Demək də olmur, bilirsiniz ki, yazıçıların Yaradıcılıq evi qaçqınlara verilib. O gün olsun, onlar yerlərinə-yurdlarına

qayıtsınlar. Yaradıcılıq evindən istifadə edə bilmirik, oranı təmir etmək lazımdır. Bunlar vacib söhbətlərdir.

Məclis məni tutub, bilmirəm sözümün dalını necə deyim. Xülaseyi-kəlamla onu demək istəyirəm ki, yazıçılar hər dövrdə bütün nazirlərdən qiymətli olublar. Yazıçılar Birliyinin birinci katibləri, sədrləri hər hansı bir nazirdən hörmətli, qiymətli olublar. Çünki, yazıçı xalqın düşünən beyni, ürəyi, danışan dili, mə'nəvi aləmidir. Rəssamın şəklinə baxırsan – ə'ladır, amma sözü qalır ürəyində, bəstəkar musiqi bəstələyir – ə'ladır, amma danışmağa gələndə...

Özümlə əlaqədar bir söz deyim. 71 yaşım var. Üzr istəyirəm, təvazökarlıqdan uzaq olmasın, mənim "Nəsimi" kitabımı Dövlət Mükafatına təqdim etmiş, gətirib Sizin qarşınıza qoymuşdular. Rusca demişdiniz ki, "bu, bütöv bir kitabxanadır, bunu yazmağın özü böyük şeydir". Mənim kitabımı və "Nəsimi" filmi – çox gözəl filmidir – bir yerdə müzakirəyə qoymuşdular. Orada dedilər ki, filmin lentləri pozula, qalmaya, rəngləri dəyişə bilər, amma bu, şair haqqında kitabdır. Min il yaşayacaq, vərəqləri cırılsa da, qalacaqdır.

Ona görə yenə demək istəyirəm ki, yazıçıya qiymət Sizin başınızın ucalığıdır, savab işdir. Yazıçı xalqın danışan dilidir. Biz həmişə Sizə, Sizin fəaliyyətinizə xeyir-duaçıyıq. Hamımız televizora baxırıq. Görürük ki, bir dəqiqə vaxtınız yoxdur – o gedir, bu gəlir, onu qarşıla, bunu yola sal, təyyarədən düş, təyyarəyə min. Siz iki daşın arasında bu gün bizi qəbul etdiniz və açıq söhbətə cəlb edirsiniz. Ona görə Sizə dərin təşəkkürümü bildirirəm. Sağ olun.

30 oktyabr 1997-ci il

BİZDƏ ŞEİR DƏ VARDIR

(Yazıçıların qurultayında çıxış)

Hörmətli prezidentimiz Heydər müəllim!

Hörmətli rəyasət hey`əti, hörmətli nümayəndələr!
Mən rübailərimin birində deyirəm:

Bir qiymət sözü var, bir tə`rif sözü,
Tə`rif sözcülüyə aparır bizi.
Hər şeyin adıyla ver qiymətini,
Vicdanınla göstər astarı, üzü.

Bizim hörmətli Prezidentimizin heç bir əlahiddə tə`rifə ehtiyacı yoxdur. Amma onun böyük, real, həqiqi qiymətə ehtiyacı var. Prezidentimiz yalnız protokol xatirinə, yalnız bizim bu qurultaya hörmət naminə, onun səviyyəsini qaldırmaq naminə burada iştirak eləmir. Bunlar hamısı daxildir. O bizim bir nömrəli nümayəndəmizdir. Dünən müəllifin – professor Nizami Xudiyevin mənə çatdırdığı bu kitabı oxudum. Burada göstərilir ki, Heydər müəllim çox gözəl ədəbiyyatşünas, çox gözəl dilşünasdır, çox gözəl natiqdir. Yüksək poliqrafik səviyyədə çap olunmuş bu kitabda Heydər müəllimin ədəbiyyat, dil haqqında, dilimizin adı, mənşəyi, taleyi, təmizliyi haqqında müdrək fikirləri göstərilir. Mən bu kitabın müəllifinə təşəkkür edirəm və bu kitabın qəhrəmanı Heydər müəllimə təşəkkür edirəm.

Bəxtiyar müəllim rəyasət hey'ətində mənə kövrək bir söz dedi. Dedi ki, vaxtilə bu rəyasət hey'ətində Səməd Vurğun, Süleyman Rüstəm, Rəsul Rza, Əli Vəliyev, Süleyman Rəhimov, Mehdi Hüseyn, Osman Sarıvəlli, Məmməd Rahim əyləşirdi. İndi onların yerinə biz əyləşmişik, bizdən sonra da başqaları əyləşəcəklər. Deməli, ədəbiyyat nəsilbənəsil, estafeti bir-birinə ötürə-ötürə yaşayır.

1934-cü ildə yaranmış Yazıçılar İttifaqı deyilən bir qurum, ictimai təşkilat öz ab-havasında, mühitində, öz dəhlizləri arasında – istə'dadlarının dərəcəsiindən asılı olmayaraq – yazıçılar nəslini yetişdirmişdir, bunları birləşdirmiş, qayğısına qalmış, dövrün, zamanın diqtəsi ilə, tələblərinə uyğun olaraq müəyyən istiqamətlər vermişdir. Lakin Yazıçılar İttifaqı – Birliyi, heç kəs üçün əsər yazmayıbdır. Anarın otağında Yazıçılar Birliyinin doqquz sədrinin şəkilləri var. Onların heç biri, katiblərin heç biri yazıçılar üçün əsər yazmayıbdır. İstə'dadı Allah verir. Lakin bu istə'dad cücərməlidir, toxuma torpaq lazımdır. Mən öz nəslimi deyirəm, biz Yazıçılar Birliyinin dəhlizlərində, 1949-cu ildə Mirzə İbrahimovun təşkil etdiyi gənclər birliyində meydana çıxmışıq.

Çox təbii ki, ədəbiyyata yeni, gənc qüvvələr gəlir və Yazıçılar Birliyi onları ətrafında birləşdirərək öz təməlini daha da möhkəmləndirməlidir. Əlbəttə, zamanın tələbi ilə, azad ölkəmizin, bazar iqtisadiyyatımızın maddi imkanları ilə öz maddi bazasını daha da möhkəmləndirməlidir.

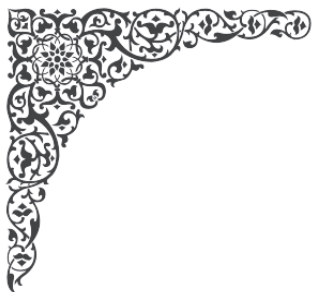
Hörmətli Prezidentimiz bizi qəbul edəndə bir söz dedi. Dedi ki, qurultayınız necə keçəcək, kimi seçəcəksiniz – bu öz işinizdir. Ancaq bir söz də dedi ki, Yazıçılar Birliyinin bugünkü rəhbərliyi təşəkkürə layiqdir. Biz bundan özümüz üçün nəticə çıxarmalıyıq.

Yaşımızın elə vaxtıdır ki, həm bir az kövrəyik, həm də şair yüz yaşında olanda da bir az uşaq kimidir. Mən gənc

dostum Nizami müəllimin (red.-Nizami Cəfərov) – oğlumuz yerindədir, yüksək səviyyədə inkişaf edir, savadlı, ağıllı professordur – mə`ruzəsində obyektivliyi az gördüm. Məsəl var, qarnım üçün deyiləm, qədrim üçünəm. Mə`ruzənin tən yarısı həsr edilib iki-üç nəfər adama. Mən qət`i e`tiraz etmirəm, onlar layiqdirlər. Sənətkara, yaşlı adama paxıllıq iste`dadsızların, özünə inanmayanların işidir. Amma, mə`ruzənin əlli faizində isə biz xalq şairlərini Abbasğa kimi, Balasadıq, Ağacəfər, Musa Yaqub kimi və adlarını unutduğum başqa cavanlarımızla bir torbaya salmaq, heç birindən bir misal gətirməmək düzgün deyildir. Mən o fikirdəyəm ki, Nizami cavandır, çox yaşayacaq, ona çox belə məruzələr, yazılar tapşıracaqlar və gələcəkdə bunları nəzərə alacaqdır.

Sizə can sağlığı arzu edirəm. Sağ olun.

(14 noyabr 1997)

ХАТІРƏЛƏР

RUHUN ŞAD OLSUN, MİRZƏ MÜƏLLİM...

1948-ci ilin iyun ayının 28-də sonuncu Dövlət İmtahanını verib, ADPI-ni – Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunu bitirib, oldum orta məktəbdə Azərbaycan dili və ədəbiyyatı müəllimi. Yardımlı rayonuna təyinat aldım. Cəmi dörd ay işləyəndən sonra həmənin ilin qarlı-çovğunlu 28 dekabrında nə mənə-nə sənə, yəni heç kəsdən icazə almadan işi atıb qaçdım Bakıya – evə. 22 yaşım vardı. Şəraitə dözə bilmədim.

O illərdə (1944-48) ara-sıra şe'rlərim çap olunurdu. Qorxa-qorxa, utana-utana Yazıçılar İttifaqına gedib-gəlirdim. Mirzə İbrahimov İttifaqın sədri, həm də Nazirlər Soveti sədrinin müavini idi.

O zaman əmək intizamını pozan, işdən qaçan adamı lap həbs də eləyə bilərdilər. Yardımlı maarif şöbəsi mənim üçün axtarış elan etmişdi. Evimizə təliqələr gəlirdi. O vaxt uzaq dağ rayonu Yardımlıda ali təhsilli müəllim – özü də gənc müəllim demək olar ki, yox idi. Yerli kadrda heç söhbət gedə bilməzdi. Hələ müharibə ovqatı da hökm sürürdü, belə şeylər də fərarilik sayılırdı. Nə isə, canımı dişimə tutub gəldim İttifaqa, Mirzə müəllimin yanına. Ondan heç nəyi gizlətmədim, hər şeyi danışdım. O, hökumət telefonunun dəstəyini qaldırıb Maarif naziri Məmməd Ələkbərliyə zəng çaldı:

– Məmməd, salam! Bizim bir ümid verən cavan şairimiz (o vaxt “ümid verən” sözünü hər yazana demirdilər və yazan da çox-çox az idi) var – Qabil Nikbin – İmamverdiyev.

Yardımlıda müəllim işləyib, şəraitə, mühitə dözə bilməyib, icazəsiz-filansız qaçıb gəlib, onu göndərirəm sənin hüzuruna – tənbeh eləməkçin yox, bir iş ver, işləsin.

Nə başınızı ağrıdım. Mən oldum “Azərbaycan müəllimi” qəzetinin ştatdankənar müxbiri. Yəni yazandan-yazana xırda-xuruş qonorar, vəssalam. Sevinməyə sevinirdim. Ancaq dolana da bilmirdim. Bir gün yenə İttifaqda Mirzə müəllimlə rastlaşdıq.

– Bala, necəsən, işləyirsən, nə qədər maaş alırsan?

– Çox sağ olun, Mirzə müəllim, işləyirəm.

– Harada?

– “Azərbaycan müəllimi” qəzetində ştatdankənar müxbirəm. Maaşım yoxdur, hərdən bir xırda xəbərlərim çıxandan-çıxana qonorar alıram.

Mirzə müəllimi od götürdü. Harasa gedirdi. Mənimlə bərabər kabinetə qayıtdı. Dəstəyi qaldırıb əsəbi-əsəbi heç vaxt yadımdan çıxmayan bu sözləri eynilə Maarif nazirinə dedi:

– Məmməd, o boyda ministirsən, bu uşaqçın, ümid verən cavan şairimiz üçün bir fərli-başlı iş tapmağa gücün çatmadı? Maaşsız o, necə yaşasın?

Bəli, bu söhbətdən bir az sonra, dərs ilinin qurtarmasına cəmi iki ay qalmış, 1949-cu ilin aprel ayında məni çağırdılar BANO-ya – Bakı Xalq Maarif Şöbəsinə. Əmrimin surətini verdilər. Əmrdə yazılmışdı: “40 nömrəli Bakı fəhlə-gənclər orta məktəbinin dərs hissə müdiri Münəvvər Cavadova həmən işdən azad edilsin. Qabil İmamverdiyev dərs hissə müdiri təyin edilsin”.

İşə başladım. Nə iş, ey... heç nə bacarmırdım. Nə cədvəl tuta bilirdim, nə dərs bölgüsü apara bilirdim, nə müəllimlərin (özümdən xeyli-xeyli böyük) gündəliklərini yoxlaya bilir, nə də yoxlamaq istəyirdim, nə açıq dərsləri təşkil edir,

nə onların gedişində iştirak etməyə həvəsim çatırdı. Bütün bu işlərdə sabiq dərs hissə müdiri mənə kömək edir, yarı zaraflat-yarı düz deyirdi: “Ay şair, elə özüm bu işləri gül kimi... görürdüm də”.

O vaxt Salyandan Səməd Vurğunun təşəbbüsü və təki-diyə Bakıya gəlmiş, məndən də gənc şair, özü də istedadlı şair, mərhum Əliağa Kürçaylı (yenə də Mirzə İbrahimovun qayğısı və əməli tapşırığıyla) nişanlısı Şəhla xanımla birlikdə mənim dərs hissə müdiri olduğum məktəbin 10-cu sinfində oxuyurdu. Məqsəd hər ikisinə orta təhsil attestatı vermək idi ki, sonra gedib ali məktəbə daxil olsunlar. Mən, necə bir dərs hissə müdiri, hər hansı dərslin lap şirin yerində sinfin qarısını açıb deyirəm.

– Müəllim, Kürçaylıya icazə verin, onunla vacib işim var.

Vacib iş də o idi ki, adama bir şüşə limonad içir, hərəməz iki pəraşki yeyərdik. O limonad, o pəraşki indi yoxdur – o dadda... o ləzzətdə... Sonra da bir-birimizə təzə şe`rlərimizi oxuyurduq. Elə ayaqüstü, küçədə, tində, bağda, bağçada.

Havalar qızdı, imtahanlar bitdi, attestatlar paylandı, dərs ili başa çatdı. Qarşıda müdiriyyəti yeni dərs ilinə çoxsahəli hazırlıq işləri, müəllimlərin məşhur, əənəvi avqust müşavirələri gözləyirdi. Elə bir qızğın mövsümdə yenə də nə mənə-nə sənə, məktəbin, işin daşını atdım. Mirzə müəllimin gözünə görünməməyə çalışdım və qərara gəldim ki, işdən çıxmağımı ondan gizlədim. Utanırdım.

Bütün SSRİ-də, bəlkə də bütün dünyada, o cümlədən təbii ki, Azərbaycanca da Puşkinin anadan olmasının 150 illiyinə çox qızğın və geniş əhatəli hazırlıq işləri gedirdi.

Bu ərəfədə mən taleyimə, xüsusən, ədəbi taleyimə yelkən açan, yol açan ilk iri həcmli (700 misra) “Dostlar” poemamı yazdım. Əsər Puşkinlə Bakıxanovun dostluğuna həsr edilmişdi. Təfərrüatı beləydi ki, utana-utana İttifaqa gəldim,

cididi nizam-intizam gözləyən, həm zəhmli, həm diqqətli işlər müdiri Kübra xanımdan icazə alıb, sədrin – Mirzə müəllimin yanına keçdim. Məmməd Rahim və Səməd Vurğun buradaydı. Bəlkə başqaları da vardı, yadımda deyil. Əstəğfürullah, həmən şəxslərə biz cavanlar Allah kimi baxırdıq. Dilim dolaşa-dolaşa dedim:

– Mirzə müəllim, mən Puşkinə həsr edilmiş, Puşkinlə Abbasqulu Ağa Bakıxanovun dostluğundan danışan poema yazmışam. Neynəyim?

Baxışlarda ani bir heyrət oxudum. O zamankı ədəbi mühitdə cavan bir şe`r həvəskarının belə mövzuda, belə həcmdə, özü də tarixi əsər yazmağı təəccüblü idi, lap elə hədisə idi. Bunu çox tezliklə hamı – oxucular, ədəbi ictimaiyyət, tənqidçilər təsdiq etdi. Təkcə böyük ustad, alim, müəllim Mirzə Feyzulla Qasımzadədən başqa... O demişdi ki, əgər Qabildi, hər kimdi, bu barədə mənə rəsmi sənəd təqdim etsə, mən onu qızıla tutaram.

...Mən ayaq üstəydim. “Neynəyim?” sualının cavabını gözləyirdim. Səməd Vurğun üzünü Mirzəyə tutub dedi:

– Ay Mirzə, qoy oxusun, qulaq asaq.

Başladım, nə başladım: əyləşmədən, həyəcanla, birnəfəsə... Ustadların alqışlarını, təriflərini eşitdim. O vaxtdan bəri tərifdən xoşum gəlir. Hayıf deyil tərif? Bir şərtlə ki, halal ola. Əllərim əsirdi, dilim az qala tutulurdu.

– Mirzə müəllim, icazə verin, çıxım çöldə bir papiros çəkim.

– Eybi yoxdur, elə burda çək.

Papirosu ağızıma qoyub kibriti çəkdim. Yanan çöpü kibrit qutusuna soxdum. Bütün kibrit qutusu alışdı, alov, tütüsü əlimdə göyə çıxdı. Hamı diksindi. Mirzə müəllim gülə-gülə dedi:

– Bala, sən indidən Yazıçılar İttifaqını yandırmaq istəyirsən?

Pərt oldum.

Mirzə İbrahimovun göstərişiyənən “Dostlar” “Ədəbiyat qəzeti”ndə bütöv bir səhifədə çap olundu. İosif Oratovski və Abram Plavnikin tərcüməsində “Venok poetu” kitabında, sonra uzun illər bir çox yerdə nəşr edildi. Bəxtim açılmışdı. Xeyli pul da alırdım. Nişanlı oğlan idim... Elə həmin poemaya görə 1949-cu il oktyabr ayının 12-də məni SSRİ Yazıçılar İttifaqına namizədliksiz birbaşa üzv qəbul etdilər. (O zaman üzvlüyə namizədlik müddəti vardı.)

Biz beş nəfərdik: İsmayıl Şıxlı, Həsən Seyidbəyli, Hüseyn Hüseynzadə (Arif), Məhərrəm Bayramov, Qabil İmamverdiyev.

Onlardan təkçə hələ ki, mən sağam... Ümumiyyətlə, mənim yaşdım olan ədəbi nəsil o illər Mirzə müəllimin təşkil və başçılıq etdiyi məşhur “Gənclər günü”ndən çıxıb. O məclisdə bəyənilən yazı həcmindən və janrından asılı olmayaraq Mirzə müəllimin göstərişiyə əsasən İttifaqın ədəbi orqanlarında və hətta bəzən başqa yerlərdə də dərhal çap edilirdi.

1950-ci ildə toyumuzdan sonra, Bakıda iş tapmadığımızı görə təzədən Yardımlıya qayıtdıq. 1951-53-cü ildə təzədən “Azərbaycan müəllimi” qəzetində – artıq ştatdankənar yox, şöbə müdirliyinə qəbul edildim. İki il işlədim. Şamaxıya – əziz bir dostumun hüzürünə gedib, işə gec qayıtdığım üçün azad edildim. Ancaq qəzetdə çalışdığım o iki il mənim üçün əsil həyat məktəbi oldu. Hər yeri, məktəb olduğu üçün respublikanı şəhər-şəhər, qəsəbə-qəsəbə, kənd-kənd gəzdim, müxtəlif adamlarla tanış oldum.

1953-cü ildə Mirzə müəllim məni yanına çağırırdırıb xırda gözlərini qıya-qıya (Məmməd Rahim dalda ona tumgöz deyərdi) dedi:

– Qabil, bala, səndən bir yerdə qərar tutub işləyən olmaz. Gəl səni göndərim bir aylıq yaradıcılıq ezamiyyətinə.

Volqa-Dona, Stalinqrada, Kuybışev tikintilərinə – get, həyatı öyrən...

Çox şad oldum. Yaradıcılıq ezamiyyətinin hər bir günü yüz əlli manat idi. İndiki haq-hesabla yüz əlli dollar. Təsəvvür edin! Həmən ezamiyyətdən Stalinqrada şe`rləri yadigar qaldı.

Moskvadan İttifaqa məktub gəldi ki, bəs M.Qorki adına Ədəbiyyat İnstitutunun nəzdində iki illik Ali ədəbiyyat kursları açılır. Bir nəfər sluşatel (müdəvim) göndərin. Təqaüd ayda min beş yüz manatdır. Mirzə müəllim məni həmən kurslara göndərdi.

O illər (1954-57) mən ailə, gənclik, sevgi, məhəbbət, məişət mövzusunda “Mehparə” adlı poema yazdım. Səməd Vurğunun haqsız və amansız tənqidə məruz qalmış məşhur “Aygün” poeməsindən sonra “Mehparə” təxminən həmən mövzuda, həmən ruhda ikinci əsər idi. Həcminə görə (2500 misra) bu poemanı ancaq “Azərbaycan” jurnalı çap edə bilərdi. Ancaq nə jurnal? Heç kəs onu – əsəri yaxın buraxmırdı. Neyləyim, nə çarə qılım? Yazını Mərkəzi Komitənin Təbliğat-təşviqat şöbəsinə verdim. Şöbədə təlimatçı işləyən mərhum şair Novruz Gəncəli məni müdafiə etdi – Allah ona rəhmət eləsin – gücü çatmadı. Süleyman Rəhimov kimi nəhəng yazıçı işə qarışdı, xeyri olmadı...

Mirzə İbrahimov Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət Heyətinin sədri, MK-nın büro üzvü, SSRİ deputatı və sairə məsul vəzifələr sahibi idi... Əlacım yox idi. Bir səhər gəldim Mirzə müəllimgilə, blokun ağzında növbə çəkən milis nəfəri əlbəttə, nəzakətlə qabağımı kəsdi. Bu gün dəbdə olan ifadəylə özümü təqdim edib yuxarı qalxdım. Əlimi zəngin düyməsinə aparmağımla qapının açılmağı bir oldu. Mirzə müəllimlə üz-üzə dayandım.

– Xoş gəlmisən, Qabil, xeyir ola, gəl içəri.

– Mirzə müəllim, sizi səhər-səhər narahat elədiyimə görə üzr istəyirəm.

– Gəl, gəl içəri.

– Çox sağ olun! Mirzə müəllim, mən bir yazı yazmışam, çap eləmirlər. Üç il üstündə işləmişəm. Ümidim sizədir. Fikiriniz hər nə olsa, inanacağam.

– Yaxşı, ver qalsın, baxaram.

Ürəyimdə fikirləşdim ki, əgər Mərkəzi Komitənin şöbə müdiri əsəri bir aydan çox saxladısı, Mirzə İbrahimov kimi böyük adam lap üç ay da saxlaya bilər.

Televiziya işləyirdim. Mirzə müəllimin evinə getməyimdən cəmi üç gün keçmişdi. İşə gələndə dedilər ki, Ali Sovetdən Mirzə İbrahimovun köməkçisi zəng eləmişdi. Saat filanda sədrin yanında olmalısın.

Təsəvvür edin ki, məni nə cür həyəcan bürümüşdü. Özümdə-sözümdə deyildim. Düşünürdüm ki, yəqin yazını oxuyub, bərk acığı tutub, məni tez çağırırdı ki, biabır etsin, qovluğumu qoltuğuma verib kabinetdən qovsun. Ay Allah, tamam əksinə oldu.

Böyük, geniş, əzəmətli kabinetdə Mirzə müəllim stolun arxasından durub məni qarşıladı...

– Xoş gəlmisən, əyləş, poeman xoşuma gəldi. Ancaq... Qulaqlarım dolmuşdu.

– Qabil, eşidirsən?

– Mirzə müəllim, icazə verin papiros çəkim.

Papirosdan (içkidən də) zəhləsi gedən Mirzə:

– Çək.

– Papirosun qalıb plaşın cibində.

Zəng basıldı. Bir qutu papiros gəldi.

– Kibritim də yoxdur.

Kibrit də gəldi.

– Qabil, qulaq as.

- Mirzə müəllim, bəs külqabı?
- O, uşaq təbəssümüylə yenə zəngi basdı.
- Ağır, büllur külqabı da gəlmişdi.
- Qabil, eşidirsən?
- Bəli, bəli! Mirzə müəllim!

– Beş qeydim var. Birinci əsas qeydim odur ki, əsərin qəhrəmanı Mehparə ölməməlidir – daha doğrusu, özünü bir Don Juana görə tələf etməməlidir. Onsuz da evlərdə neçə-neçə nişanlı qızlar, cavan gəlinlər, bəzən lap heç nəyin üstündə özünü yandıraraq öldürür. Poemadakı bu epizod – özü də təsirli yazılmış bu fəsil odun üstünə yağ tökəcək. Olmaz! Başqa işarə qoyduğum, xətt çəkdiyim yerlərə, suallara da baxarsan, bütün qeydləri, iradları düzəltmək məcburi deyil. Şairsən, müəlliflik hüququn var.

– Mirzə müəllim, çox sağ olun. Üzərində işləyəndən sonra sizə göstərəcəyəm.

- Lazım deyil. Jurnalda oxuyaram.
- Mirzə müəllim, jurnalda?!

– Bəli, “Azərbaycan” jurnalında. Alı Qara oğlu (o, Əli Vəliyevi belə çağırırdı) əsəri özü səndən istəyəcək.

Mən Mirzə müəllimin qeydlərini əsasən nəzərə alıb poemanın üzərində işləyib qurtardım. Lakin redaksiyaya getmədim. Bir gün baş redaktor Əli müəllim – əslində çox xeyirxah, çox adama yaxşılıq etmiş bir insan məni çağırırdı.

- Gətir əsərini.
- Əli müəllim, hələ hazır deyil.
- Gətir, ayağın yer tutmasın, hər şeyi bilirəm...

İndi fikirləşirəm ki, “Aygün”lə bağlı yanlış əhvali-ruhiyyə, yanlış ictimai fikrə görə, o vaxt “Mehparə”nin çapı heç Əli Vəliyev kimi adamın da iradəsindən asılı deyilmiş. Poema tam şəkildə jurnalda, ancaq və ancaq Mirzə İbrahimov kimi böyük ixtiyarlı, böyük ürəkli adamın gücünə çap edildi.

25000 manat qonorara o vaxt dəbdə olan “Zimbala” deyilən məşin aldım.

Əsər bir neçə dəfə, dalbadal iki kitab nəşriylə çıxdı. Xüsusən gənclərin əlindən, dilindən düşmədi. Səhsız-hesabsız məktublar içində gizli – “Pünhan” imzalı bir qızın məktubları daha kövrək, daha təsirli idi.

Mirzə müəllim doğrudan da, poemamı jurnalda oxuyub, məni təbrik eləmişdi. Yeri gəlmişkən deyim ki, iki nəfər yüksək erudisiyalı, dərin məlumatlı, fədakar yazıçılarımızın – Mehdi Hüseynlə Mirzə İbrahimovun gözündən irili-xırdalı heç bir ədəbi məhsul, ədəbi hadisə yayınmırdı.

Qocaman yazıçılar, köhnə partiya işçiləri deyirdilər ki, otuzuncu illərdə Mir Cəfər Bağırov raykom katiblərini Mirzə İbrahimovun “Həyat” pyesinin tamaşasına baxmamış qəbul etməmiş.

Mirzə müəllimin sapsağlam vaxtı idi. O, ad-sanının, şöhrət və səlahiyyətlərinin zenit nöqtəsində idi. Yazıçılar İttifaqında indi dəqiq xatırlaya bilmədiyim bir neçə yazıçını, təsadüfən orada olduğuma görə, məni də otaqlardan birinə yığıb hind mövzusunda yazdığı lirik-poetik, mənsur şe'r stilində olan “Çandranın üsyanı” povestini – iri həcmli hekayəsini ucadan, qəribə ehtiras və ovqatla, hər hansı qıraət ustasının qibtə edəcəyi aydın tələffüzlə, ahənglə ayaq üstündə oxudu. O səh indi də qulağımnda, o vəziyyət, o görkəm indi də gözümün qabağındadır.

Əsərin bədii dəyəri öz yerində... Povest lirik qəhrəman Famuluya xitab şəklində idi. Mirzə “Famulu, Famulu” dedikdə, elə bil uçurdu...

AY DOST

Zaman keçsə də, nisgil, qəzəb, təəssüf yaraları köz bağ-
 lasa da, gec-tez həqiqət öz yerini alsa da, haqqın-ədə-
 lətin təsəllisi gözümüzün yaşını qurutsa da... Mikayıl Müşfiqin
 şəklinə laqeyd, adicə fotoya baxan kimi baxmaq olmur.

Dünyanın və ömrün vəfasızlığına, siyasət və rəyasətin,
 şəxsiyyətə pərəstişin günahsız, sübutsuz-dəlilsiz məhkum-
 larına, nahaq qurbanlarına yanıb tökülürsən.... Vüs`ət götü-
 rər-götürməz qol-qanadı qırılan, dili açılar-açılmaz susdu-
 rulan, baharı gələr-gəlməz xəzana düçar olan, coşğunluq,
 ilk gənclik, həyat, məhəbbət, ilham, aşub-daşmaq alovları
 zorla söndürülən, çağlayanları dondurulan Müşfiqin – Müş-
 fiqlərin şəklinə necə sərin, soyuq baxmaq olar, necə kirpik-
 ləri nəmsiz boylanmaq olar?

Qəmli şairimiz Molla Vəli Vidadi çox yaxşı deyib:

Yad yığılar, sərin baxar ağlamaz...

Hətta yadlar da, biganələr də bu həm nakam, həm tale-
 siz, həm də xoşbəxt şairə soyuq baxa bilməz!

İllər keçsə də, Müşfiq dağı sinəmizdə, Müşfiq həsrəti
 gözümüzdə, Müşfiq çılgınlığı ruhumuzdadır.

“Şe`rim” adlı bir yazımda deyirəm:

Ordadır Arazın soluyla-sağı,
 Müqəddəs vüsala inam ordadır.

Orda çalın-çarpaz bir Müşfiq dağı,
Xəyala sığmayan nakam ordadır.

Xalq bə`zən öz istək və arzusunu istər pislikdə, istər yaxşılıqda ad çıxarmış adamların adıyla, onlara istinadən, rəvayətə döndərüb yayır.

Bir para yaşlı adamlardan eşitmişəm ki, otuz yeddinci ilin qanlı hadisələrindən bir müddət sonra, necə deyərlər, ara sakitləşib iş-işdən keçəndən sonra, hətta, neçə-neçə qətlin fərmanına qol qoyan amansız Bağırov, guya ürəyi yumşaqlıqla, təəssüflə, özü də rus dilində Müşfiq haqqında deyib ki: “o nem ya ne znal, eqo mojno bılo bı spasti, on je bil sovsem rebyonok...”

Deyibmi, doğrudan da deyərdimi o? İnanmıram! Bir anlığa inansa q da, nə xeyri, nə mə`nası? Ancaq doğrudan da Mikayıl axı uşaq idi, inanan, aşıb-daşan, başdan-başa şe`r çağlayanına çevrilmiş bir uşaq. “Uşaq” sözü burada yalnız gənclik ölçüsü kimi deyil, həm də büllurluq, saflıq, səmiyyəti etalonu kimi başa düşülməlidir.

Gənclik ehtiraslı, şahin qanadlı Müşfiq nəğmələri! Sözçülükdən, ritorikadan uzaq, obrazlı Müşfiq kəlamı! Çılgınlığın ilk sədaları – yaşamaq, yaratmaq, qurmaq, sabaha, daha işıqlı gələcəyə inam motivlərinin ilk qaranquşu, nəsil-nəsil hamının yaddaşına əbədi həkk olunmuş təzə ruhlu Müşfiq poeziyası!

Mən gəncəm, bilirəm istiqbalım var,
Hələ bədr olmamış bir hilalım var,
Yelkənim açılır, qara yel, əsmə,
Mənim bu dəryada bir sandalım var.

Onun üzünə çırpılan “günah”larından biri də guya Türkiyənin bayrağına işarə kimi qaralanan bu “bədr olma-

mış hilal” oldu. Bu gün Bakı-İstanbul-Ankara yolu az qala Bakı-Mərdəkan-Şüvəlan yoluna döndüyü bir dövrdə, ziyalılarımızın – alim, şair, tarixçilərin qarşılıqlı surətdə biri-birinin süfrəsinin, mühitinin, cəmiyyətinin yuxarı başında əyləşdiyi bir dövrdə, Azərbaycanın dünyayla qaynayıb qarışdığı bir dövrdə, “Vətən” cəmiyyətinin təsis edildiyi bir çağda Müşfiqin o bədr olmamış hilalı on dörd gecəlik Aya dönüb, adam baxır – həm fərəhlənir, həm yanıb-tökülür.

Ən böyük şairlərin də bütün yazdıqları eyni səviyyədə olmur, eyni tərzdə yadda qalmır. Yadda qalanlar isə kəşf, yenilik, ürəyə, dilə, qəlbə yatan olduğuna görə, dilinin, ifadəsinin, deyim tərzinin ahənginin sehrinə görədir...

“Yenə o bağ olaydı” – Azərbaycan sovet poeziyasında ilk realist, pafossuz, çığır-bağırırsız sevgi, məhəbbət-gənclik şe`ridir.

Yenə o bağ olaydı,
Yenə yığışaraq siz,
O bağa köçəydiniz.

Xəyalınıza gətirin ki, bu şe`r

Ay bu yoldan keçən dilbər,
Mən sənə canan demişəm.
Ləblərinin xəstəsiyəm,
Dərdimə dərman demişəm.
Eşqimizin ilk adına
Gözəl gülüstan demişəm.

kimi və əsasən bu qəbildən olan sün`i, mə`nasız, məzmunuz axının içində bərq vuran yeni və yeganə inci idi.

Biz də muradımızca
 Fələkdən kam alaydıq,
 Sizə qonşu olaydıq.

Mən Müşfiq yaradıcılığını təhlil etmək fikrində deyiləm. Onun kifayət qədər – bütün incəliklərinə, nüsxə fərqlərinə, nəşrlər arasındakı uyğunsuzluq və təhriflərə... tədqiqi də var, təhlili də var, elmi, ədəbi-tənqidin qiyməti də var və hələ olacaq da...

Müşfiq şe`rlərinin məziyyəti yalnız rəvanlıqdan, bütün komponentlərinin yerli-yerində olmasından ibarət deyil. Bunlar özü çox böyük şərt olsa da, Müşfiq üçün az idi.

Müşfiq mərhələvi şair idi, dövrün, zamanın nəbzini tutan şair idi, xalqın, elin-obanın tarixi səsi-sədası idi, bütün qaynarlığını da, ilhamını da, poetik boyalarını da buna səfərbər etmişdi. Müşfiq mövzu axtarmırdı, mövzu onu axtarırdı.

Yeniliyi, mədəni inqilabı astarından başa düşən, əslində heç astarı da seçə bilməyən, milli mədəniyyəti, incəsənəti danan, hər şeyin üstündən kor-koranə qələm çəkib “daloy tar” deyənlərə Müşfiq vaxtında cavab verdi:

Oxu tar,
 Səni kim unudar?!

Tar simvol idi, rəmz idi. Söhbət konkret bir çalğı alətinədən getmirdi axı. Tar xalq idi. Dünəniylə, bugünüylə bərabər sabaha – gələcəyə can atan hər şeyə qadir Azərbaycan xalqı idi!

Ey geniş kütlənin
 Şirini şərbəti,
 Alovlu sənəti...

Elə bil Müşfiqin ürəyinə dammışdı ki, ...öz ömründə də, söz ömründə də tələsir, tələsir, tələsirdi. Onun qələmindən, müşahidəsindən, ilham cazibəsindən kənarda qalan hansı mövzu, hansı söhbət, hansı motiv, hansı problem oldu ki? Heç biri, heç hansı. Lap mübalığəyə yol vermiş olsaq belə... Onu görənlərin söhbətlərindən, xatirələrindən belə mə'lum olur ki, Müşfiq dünyaya ancaq şe'r yazmaq üçün gəlmişdi. O, anadan-gəlmə şair idi. O, ağ buluddan yağan yaz yağışları, bahar şimşəkləri idi, dalğalı ümman idi, sel idi, şələlə idi, qaşla-göz arasındakı Dilbər məhəbbətli, Dilbər sevdalı çağlayan idi. Müşfiqin şəxsiyyəti ilə poeziyası qaynayıb qarışmışdı. Misal gətirə bilmirəm... gözüm çadır, fikrim dağılır, bərq içindəyəm.

Eh, mən gündən-günə bu gözəlləşən
 Işıqlı dünyadan necə əl çəkdim?
 Bu yerlə çarpışan, göylə əlləşən
 Dostdan-aşınadan necə əl çəkdim?

Müşfiq əl çəkmədi. Onun əlini dost-aşınanın əlindən, işıqlı dünyanın şəfəqlərindən zorla qanırıb qopartdılar.

Stalinin şəklini bu gün də kor-koranə evindən, maşınından asanlar qoy gəlib Müşfiqin şəklinə yaxşı-yaxşı baxsınlar. On kitab çap etdirdi. On birinci kitabını çapa hazırlayıb adını da "Çağlayan" qoymuşdu. Bu qətiyyətlə təsadüfi ad deyildi. Çağlayan! Çağlayan çağlamadı düz iyirmi il. 1937-1957 arası susdu, donub qaldı. Ta ki, haqqın-ədalətin bahar suları çağlayana kimi.

* * *

1939-40-cı illər idi, beşinci ya da altıncı sinifdə oxuyurdum. Nəriman Kərimov adlı bir sinif yoldaşım var idi.

Məktəbimiz bizdən daha çox onların evinə yaxın olduğu üçün və riyaziyyatı, həndəsəni, kimyanı hamımızdan yaxşı bildiyi üçün, həm də çox mehriban, səliqəli olduğu üçün dərstdən çıxıb tez-tez Nərimangilə gedərdik. Nərimanın atası da, bacı-qardaşları da çox şirin, səmimi, sadə adamlar idilər. Onlar indi də gözümün qabağındadırlar.

Nə isə, bir gün Nəriman mənə dedi ki, Qabil, nə qədər evdə heç kəs yoxdur, sənə bir kitab göstərəcəyəm. Tez bax, aparım yenə gizlədim... Rəngini dəqiq xatırlaya bilmirəm. Ona görə yox ki, yadımda qalmayıb, ona görə ki, ancaq M.Müşfiq və "Küləklər" sözləri oxunurdu. Karton cilddə rəng deyilən şey qalmamışdı, sürtülüb getmişdi, sandıqlarda, düyüncə-boxçalarda, yorğan-döşək arasında... güman gəlməyən pünhan yerlərdə saxlanmaqdan. Sonralar bildim ki, bu, Müşfiqin ilk kitabı imiş. İlk kitab "Küləklər", son kitab "Çağlayan". Coşğunluq, qaynarlıq, təlatüm. Yadımdadır ki, "Küləklər" kitabından "Küləklər" şe'ri deklomasiya ahəngiylə ucadan oxudum. Yoldaşım deyirdi: tez ol, tez ol, ver, aparım qoyum yerinə, indi atamgil gələrlər.

Hər səhər, hər axşam, hər axşam, hər səhər,
Çox zaman sərsəri küləklər bixəbər,
Bir yaxın dost kimi qapımı döyərlər.
Küləklər, küləklər, bəstəkar küləklər,
Dünyanı dolaşan bəxtiyar küləklər.

Heç cür başa düşə bilmirdim ki, axı nə üçün bu kitab aşkarda qala bilməz? Nə üçün ədəbiyyat müəllimimiz Cəfər İbrahim (professor Əkrəm Cəfərin kiçik qardaşı) Müşfiqin adını pıçıltıyla hərdənbir çəkər və böyük ehtiyat əlaməti olaraq barmağını dodaqlarının üstünə qoyardı.

Ancaq, on bir yaşından – 1937-ci ildən ta müharibə baş-

lanana qədər hamı kimi mən də tez-tez iki qorxunc söz eşidərdim: “Xalq düşməni!”. Mə`nasını, səbəbini başa düşə bilməzdim. “Küləklər” kitabını görəndə, “Küləklər” şe`rini oxuyanda uşaq aqlım lap çaşıb qalmışdı.

Bə`ziniz qorxulu, bə`ziniz qorxusuz,
Bə`ziniz duyğulu, bə`ziniz duyğusuz,
Bə`ziniz uyğulu, bə`ziniz uyğusuz.

Bəlkə bu sözlər düşmən sözüdür? Bəlkə bu sözləri işlətmək olmazmış ki, M.Müşfiq işlədib?

Küləklər, küləklər, ey sərin küləklər,
Sizdə var qoxusu hər yerin, küləklər!..

Mərhum Xalq yazığımız, eyni zamanda çox kəskin tənqidçi, dərin nəzəriyyəçi Mehdi Hüseyn (çox ciddi, bir az da qaraqabaq adam idi, zarafatla, şitliklə arası yox idi) hər dəfə mənimlə rastlaşanda, təklidə də, adam arasında da çox kövrək bir mülayimliklə, təəssüf və təbəssümlə deyərdi:

– Qabil, sənə baxanda diksinən kimi oluram ey... elə bilirəm ki, Müşfiqi görürəm, xasiyyətin, hərəkətlərin onu elə yadıma salır ki... Düzdür sifətiniz başqadır, o qaraydı. Məşhur şe`ri də var ey, Dilbərə yazmışdı.

Gəlmiş hüzuruna bir qara dağlı,
Bir qara qulundur qolları bağlı.

Nə isə, Allah eləməsin, taleyin onun taleyinə oxşasın. Heyf Müşfiqdən. Özünü gözlə, hərəkətlərinə, danışığına fikir ver, yaz-yarat. Sən şairsən ki... mənə Müşfiqi xatırladırsan. Yoxsa nə dəxli? Birdən məni səhv başa düşərsən ha...

Yox, səni qorxaqlığa çağdırmıram. Qorxaqdan şair olmaz. Müşfiq od-alov idi. Yaddaşı da, sinəsi də, cibləri də şe`rlə dolu olardı həmişə.

Günlərin bir günü ədəbi mühitimizdə başıma gələn bir dolaşılıqdan, fitva və iftiradan məni kişi kimi, mərd-mərdanə xilas edəndə, o sərt və zəhmli adamın – Mehdi Hüseyinin səmimiyyət və məhəbbətinə, mənə qarşı bəlkə də lap elə Mikayıl Müşfiqdən gələn hüsn-rəğbətinə başqa cür inandım.

* * *

...Hələ “bərəət” söhbəti yox idi. Tez-tez deyilməsə də, “xalq düşməni” sözləri, damğası qüvvədə qalırdı. Əksinə, əlavə olaraq “plənlər”, “Vətən xainləri”, “satqınlar”, yurdundan-yuvasından ümitsiz didərginlər və onların faciəli taleyi var idi.

* * *

1956-57-ci illər idi. Bakı Televiziya studiyasında (o vaxtlar AzTV belə adlanırdı) ədəbi-dram verilişləri şö`bəsinin məs`ul redaktoru işləyirdim. Şəxsiyyətə pərəstiş ifşa edilmiş, tilsim qırılmış, otuz yeddinci ilin günahsız müqəssirlərinə təzə-təzə bərəət verilməyə başlanmışdı. Komissiyalar təşkil edilir, quraşdırma, zorakı istintaq materialları, saxta, əsassız, vicdansız, böhtançı şəhadətlər, donoslar, dosye və mə`lumatlar haqqın, ədalətin işığına tutulurdu. Səsi içinə qısılan, dili kəsilmiş, gözü kölgəli, ev-eşiyi, varı-yoxu hər-raca qoyulmuş varislərə, övladlara, ümidini itirmişlərə tarixi gözəydliliyi verilir.

Cəbhəçi şair Ənvər Əlibəyli telestudiyanın rəisi idi. Bir gün iş arasında gülə-gülə (bu ipək kimi zərif, mülayim adamın çox qəribə gülməyi vardı) məni lap yaxına çağırıb (rəisin kabineti yox idi, baş rəssam, baş rejissor, rəisin müavini, baş mühasib və mən – hamımız bir otaqda otururduq) ərklə əlini yellədə-yellədə soruşdu:

– Əşşi, yenə neyləmişən? Yazıçılar İttifaqında səni bərk axtarırlar.

Dedim:

– Ay qədəş, (hamımız Ənvər müəllimə bir qayda olaraq “qədəş” deyə müraciət edirdik) nə olub axı?

– Bilmirəm, – dedi, – Kübra xanıma (Yazıçılar İttifaqının çox dəqiq, diqqətli, rəsmi, xanım-xatın, məşhur, uzun illər boyu işlər müdiri) zəng elə.

Tez zəng elədim:

– Allo, Kübra xanım!

– Qabil yoldaş?!

– Bəli, bəli mənəm.

– Sizi Mehdi yoldaş gözləyir.

– Gəlirəm.

Mehdi Hüseyn Yazıçılar İttifaqı idarə heyətinin katibi idi.

Öz-özümlə danışa-danışa, götür-qoy edə-edə, son həftələr, son günlər olub-keçənləri yadıma sala-sala, “əlimdən, dilimdən bir xəta-filan çıxmayıb ki...” fikriylə götürüldüm Yazıçılar İttifaqına, düz Mehdi Hüseynin kabinetinə. Qapını döydüm.

– Gəl! Ya Allah!

O, adətən adamla görüşəndə, əl verib üzünü yana çevirirdi. Yox, Mehdi müəllim düz gözümün içinə baxa-baxa əl verdi. Gözləri gülüdü, uşaq kimi nur saçdı, stolunun ar-

xasından kənara çıxmışdı. Zəhm, zabitə-filan əriyib getmişdi.

– Nə verərsən, sənə bir şad xəbər söyləsəm.

Özümü itirdim. Mehdi Hüseyn elə bil ki, mənim tayım-tuşum olmuşdu. Mehdi hara, “nə verərsən” hara? Özü də kiminlə? Mənimlə?

– Mehdi müəllim, şad xəbər olun. Nə xətriniz istəsə.

– Hə, əyəm bildin bu xəbər nə xəbərdir?

– Kitabımı plana saldırmısınız?

– Bilmədin. Xırdaçılıq eləmə. Nə kitab əə?!

– Ev verəcəksiniz?

– Mən Baksovetin sədri-zadam sənünçün.

Bir az əsəbiləşdi də...

– Vəzifə verəcəksiniz?

Gülümsədi.

– Səndən vəzifə adamı olmaz!

– Mehdi müəllim, bəs onda...

– Əşşi, muştuluğumu ver, dostunu buraxdılar.

Lap çaşib qaldım. Nə dost, nə filan, nə buraxmaq?

– Mikayıl Müşfiqə bəraət verdilər. Axı, mən xəyalımda Sizi birləşdirib dost eləmişdim. Bəs Müşfiq dostundur da. Kişisən get Müşfiqə bir şe`r yaz. Bu da olar muştuluq.

Yalan deyə bilmərəm. Mehdi kövrəlmişdi, ya yox, ancaq, mən lap hazır idim... bulud kimi dolmuşdum.

Elə bil mənə vəhy gəldi, elə bil ilahi bir qüvvə mənə kəlmə-kəlmə, misra-misra, bənd-bənd diqtə elədi. Elə bil hansısa bir sehlə Müşfiq qüdsiyyəti, Müşfiq ruhu, Müşfiq faciəsi, Müşfiq həsrəti, Müşfiq ölməzliyi, çox gecikmiş haqq-ədalət bayramı, Müşfiq vüsalı, Müşfiq təntənəsi qaş-göz arasında ruhuma, hissiyyatıma, şair düşüncəmə, şair təxəyyülümə axıb doldu... özüylə söz də, ahəng də, rəng də, təşbeh və təsvir vasitələri də gətirdi.

Səksən misralıq şe`ri biroturuma, birnəfəsə yazdım. Mehdi Hüseynin sözünə görə şe`rin adını qoydum “Ay dost”, sərlövhənin altından da yazdım “Mikayıl Müşfiqin xatirəsinə”.

...Yoxsa ki... şe`rimizin bu cavan nakam klassikinə – məndən nə az, nə çox on doqquz, iyirmi il böyük olan, üzünü görmədiyim bir adama nə ixtiyarla “Ay dost” deyə müraciət edə bilərdim?

Ömrünün gur bulağı qaynayanda, daşanda,
 Bircə qurtum çiy su da içməmişdim mən hələ.
 Təbinin qanadları zirvələri aşanda,
 Qapımızdan o yana keçməmişdim mən hələ.
 Alovlu gözlərinlə göz-gözə gəlmədim mən,
 Sənin məğrur səsinə eşitmədim bir an da.
 Açıq, təmiz üzünlə üz-üzə gəlmədim mən,
 Əzizim, budur məni yandıran da, yaxan da.
 Qəlbinin tellərini nəğmə dolu söz etdin,
 Bir doyunca çalmanın, qırdılar, aman ay dost!
 Bəxtiyar Vətəninin eşqiylə pərvaz etdin,
 Uçdun, cövləyə qalxdın, vurdular, aman ay dost!

“Ay dost” bəraətin ilk günlərində isti-isti, Mikayıl Müşfiq haqqında yazılmış ilk şe`r idi, xalqa, Vətənə ilk Müşfiq muştuluğu idi.

Bəli, bu gün rıqqətlə deyirəm ki, bu muştuluq-qaranquş şe`ri mənə yazdıran ustadın, Mehdi Hüseynin ruhu şad olsun!

VURĞUN ƏLÇATMAZLIĞI, VURĞUN ZİRVƏSİ

Mən və mənim yaşıdlarım, mənim ədəbi nəslimə mənsub olanlar – bu günün şairləri – Səməd Vurğunun mə'nəvi övladları, həyata keçmiş arzuları, canlı əsərləriyik. Ona görə ki, qulağımızda onun öyüd-nəsihətləri, tələb və tövsiyyələri səslənir. Ona görə ki, əlyazmalarımızda onun qeydləri və düzəlişləri durur. Ona görə ki, fikir və düşüncələrimizdə, onun poetik Azərbaycan dilinin bül-lur saflığı az-çox ən yaxşı şe'rlərimizin məziyyətidir.

Ona görə ki, Səməd Vurğun poeziyası bizi xırdaçılıqdan, albomçuluqdan, məişətçilikdən, bayağılıqdan uzaq olmağa səsləyib, böyük ədəbiyyatın böyük yoluna çağırıb, ən böyük hümanist bəşəri idealların Azərbaycan torpağı və xalqı zəminində tərənnüm eşqini, tarixə ehtiram hissini qəlbi-mizə, ruhumuza təlqin edib.

Ona görə ki, hər cür formalizmə, ədəbi hoqqabazlıq, ədəbazlığa biganə olan və nəinki təkcə biganə olaraq qalan, "şe'r bülbülləri" ilə, qrafomanlarla dönməz, barışmaz, ardıcıl mübarizə aparan Vurğun poeziyası əsl sənət və sənətkarlığın sirlərini hələ ilk gəncliyimizdən qulağımıza oxumuşdur.

Ona görə ki, biz qarşımıza kağız qoyub, əlimizə qələm götürəndə Səməd Vurğunu gözümüzün qabağına gətirirdik. Yazılarımızla ustad aqsaqqala imtahan verməyə hazırlaşırıdık.

Ağsaqqal! Bu ağsaqqalın yaşı bizim indiki yaşımızdan on-on beş il az idi. Lakin, Səməd Vurğunla bizim aramız-

dakı zaman məsafəsi, böyük-küçük, ustad-şagird pərdəsi eynilə qalır. Bir də, Səməd Vurğun əlçatmazlığı, Səməd Vurğun zirvəsi qalır. Bir də, bünövrə qalır, təməl daşı qalır. Böyük Sabirdən sonra təzə, müasir бүgünkü Azərbaycan şe`rinin təməl daşı qalır. Bizlər bu təməl daşları üzərində ucala-ucala zirvələr kəşf etsək də (bu isə çox çətin söhbətdir) Səməd Vurğun zirvəsinə borcluyuq. Quru yerdə, çəkisizlik şəraitində heç nə yaranmayıb.

“Böyük şair” adını adama tarix verir, dövr verir, həyatın, dövrün, zamanın, ədəbi döyüşlərin, mübarizələrin sınağı, imtahanı nəticəsi verir.

“Böyük şair” adı tarixi xidmətin, tarixi rolun mükafatıdır. “Böyük şair” adı Azərbaycan şe`rini, obrazlı təfəkkürünü, poetik aləmini, dünən, bu gün, sabah Səməd Vurğunsuz təsəvvür edə bilməmək deməkdir. Təkcə “Vaqif” dramının dillər əzbəri olan müdrik, rəvan, canlı, büllur, anamızın südü kimi saf, təmiz, təkrar edirəm, məhz saf, təmiz şe`riyyəti poeziyamızın bitməz-tükənməz zəngin xəzinəsi oldu. Bu xəzinə həm şairin “Vaqif”ə qədərki, həm “Vaqif”dən sonrakı söz inciləriylə doldu. “Aslan qayası”, “Komsomol poeması”, “Dilcan dərəsi”, “Yadıma düşdü”, “Zəncinin arzuları”, “Ceyran”, “Azərbaycan”, “Mən tələsmirəm” və s... Əslində “və sairə” sözünü Səməd Vurğun yaradıcılığına, əsərləri siyahısına aid etmək düz deyil, çünki “və sairə”... deyəndə xəyala, fikrə nəşə az əhəmiyyətli, ikinci, üçüncü dərəcəli yazı-pozu düşür.

Səməd Vurğunun irili-xırdalı bütün əsərləri geniş söhbətə, hadisəyə, mərhələyə çevrilən, hədəf vuran, Vətənimizin, xalqımızın bədii salnaməsinə dönən, əsrin, müasirliyin nəbzini tutan, tarixin parlaq yaddaşına dönən, insanları sabaha səsləyən, xalqlar dostluğunu tərənnüm edən, yeni dünyamızın əmək qəhrəmanlarını – Bəstiləri, Sarvanları, Qızxanımları vəsf edən poeziya idi.

Səməd Vurğun poeziyası həm bütöv, həm də hər yerə səpələnmiş güzgü qəlpələri kimi hər şeyi özündə bütün əlvanlığı ilə əks etdirirdi. Hələ Böyük Vətən müharibəsi illəri –

Bilsin ana torpaq, eşitsin Vətən,
Müsəlləh əsgərəm mən də bu gündən!

– deyən şairin səsi susmaq bilmədi.

“Siz ey Odlar ölkəsinin adsız ölən ərənləri” – deyən şairin müqəddəs kədəri xalqın müqəddəs kədarinə çevrildi. Xalq və Səməd Vurğun! Əlbəttə hamımız xalqın övladıyıq, xalqa bağlıyıq. Səməd Vurğun isə xalqın taleyi, and yeri, mə'nəvi pasportu idi və olaraq da qalır. Onun uca qamətindən (mə'nə həmişə o uca görünürdü), dalğalı, gümüş saçlarından, qarayanız sifətindən, zəhmli baxışlarından, qətiyyətli səmindən xalqa, Vətənə ərkyana, həm də qanuni bir cavabdehlik yağırdı.

Bu gün həm nailiyyətlərimizi, həm qüsurlarımızı görəndə, həm poetik kəşflərimizi, həm təəssüf doğuran cızmaqara-ları görəndə, əllaməçilərə, “şe`r bülbülləri”nə, bir növ göz ağardan ağsaqqalın olmadığını görəndə, mütləq nüfuz sahibinin, son söz, son rə`y sahibinin olmadığını görəndə Səməd Vurğun yada düşür. Və xüsusilə onu görənlərin yadına daha çox düşür.

“Ormanlar içində durur Talıstan”,
Yada Səməd Vurğun düşür bu zaman.
Burda nəfəsi var, burda sözü var,
Məxmər yamaclarda ayaq izi var.
Günəşli göylərdə gözünün nuru,
Qayalı dağlarda sonsuz qüruru,
Ellər nə tez qaldı şairə həsrət,
Qoy danışsın təbiət!

Mən Səməd Vurğunu çox görmüşəm. Lakin ilk və son görüşümü lap qısaca xatırlamaq istərdim.

1940-cı ildə Bakıda Müəllimlər evində, açıq qəhvəyi kostyumda qara saçlı Səməd Vurğun (uşaq olduğum üçün o, elə o zamanın özündə də mənə yaşlı görünürdü, halbuki şairin cəmi otuz dörd yaşı vardı), dəqiq yadımdadır, əlindəki qəhvəyi papkanı açdı və “Nizami” şe`rini oxumağa başladı:

Yoğruldu bütün varlığın ümmidlə-hünərdən,
Şimşək kimi keçdikə qaranlıq gecələrdən...

O zaman müharibə ərəfəsində bütün Sovet xalqı Nizaminin anadan olmasının 800 illiyini bayram etməyə hazırlaşmış...

Sonuncu görüş: Moskvada Ali Ədəbiyyat kurslarında oxuyurdum. 1956-cı ilin qarlı-şaxtalı qış aylarının birində tənqidçi dostum Qulu Xəlilovdan teleqram aldım. Yazırdı ki, filan gün, filan saat, filan nömrəli qatarda müalicəyə gəlir. Onu qarşılayım. Kazan vağzalının perronunda gözlərim Qulunu axtaran yerdə Səməd Vurğunu gördüm. Özümü itirdim. Böyük Səməd Vurğun! Mə`yusluq içində çaşıb qaldım: yarı canı qalmamış Səməd Vurğun... Onu bir dəstə adam müşayiət edirdi. Qabağa yeridim:

– Səməd müəllim, xoş gördük Sizi...

– Ayə, sən bu Moskvada mənim buraya gəlməyimi kimdən, nədən bildin bəs?!

Yalan danışdım. Ona necə deyə bilərdim ki, mənim Sizdən xəbərim yoxdur, Qulu üçün gəlmişəm...

– Səməd müəllim, Moskvada yaşayan bütün azərbaycanlılar bu saat, bu dəqiqə sizin yolunuzu gözləyir...

Bəli, bütün azərbaycanlılar bir neçə aydan sonra bütün Sovet xalqı ilə birlikdə bu böyük itkiyə – Səməd Vurğun yoxluğuna yas saxlayacaqdılar.

Bəli, xalqımız Səməd Vurğunun anadan olmasının səksən illiyini qürur və iftixar hissi ilə bayram edəcəkdir. Və dönə-dönə bayram edəcəkdir. Daha sonra 100, 150, 200 illiyini – Səməd Vurğun əbədiyyətini, Səməd Vurğun ölməzliyini bayram edəcəkdir.

Ölməz hünər, ölməz əsər,
Nizamilər, Füzulilər.
Əlin qələm, sinən dəftər,
De gəlsin, hər nəyin vardır,
Deyilən söz yadigardır.

Səməd Vuğun kəlamı, Səməd Vurğun sözü yalnız yadigar, sənət incisi, qiymətsiz suvenir deyildir. O, qədimli, bu günlü, sabahlı xalqımızın ünvanıdır. Bir dəfə Bakıda Səməd Vurğun abidəsi həndəvərində gəzişirdim. Gördüm ki, bir nəfər heykələ diqqətlə baxdı, baxdı və öz-özünə dedi:

– Hər adama heykəl qoymurlar...

Tanınmaz-bilinməz adi bir adamın bu sadə, amma haqq sözü bir daha mənə haqq verdi ki, deyəm:

Başı qarlı uca dağdır Səməd Vurğun,
Həm bayraqdar, həm bayraqdır Səməd Vurğun!
Xalq şairi! Böyük addır! Bu adsız da,
Bu xalq, bu yurd, bu torpaqdır Səməd Vurğun!

1986

VAHİD MƏCLİSİNDƏ SAĞLIQ DEDİM Kİ

Vahid, həmişə xəlqimizin xeyirxahıyam,
Getdikcə günbəgün çoxalır qədrü-qiymətim.

Vahidin ölüm xəbərini deyəsən yazıçılar içində ilk dəfə eşidən biz olduq. Seyfəddin Dağlı, Salam Qədirzadə, Əliağa Kürçaylı və mən. Yazıçılar İttifaqının sədri Mirzə İbrahimov rəsmidən daha çox qeyri-rəsmi, bir növ elə-belə, şairin dəfn işini bizə həvalə etdi və məsləhət gördü ki, Seyfəddin də sədr olsun. Mirzə müəllim güman eləmir ki, rəsmi dairələrdə, ədəbi-ictimai mühitdə demək olar ki, görünməyən Vahidin ölümü ümumxalq matəminə, dəfni ümumxalq mərasiminə çevriləcəkdir. Respublikamızın böyük rəhbərləri Moskvada qurultayda idilər. Orta və kiçik rəhbərlər isə özbaşına Vahidin Fəxri xiyabanda dəfninə icazə verməyə cəsarət etmirdilər.

Şair həm böyüklərin izniylə, həm xalqın iradəsiylə çox böyük təntənə ilə Fəxri xiyabanda dəfn edildi. Vəziyyət dəyişdiyinə görə, izdiham ümmana çevrildiyinə görə biz – dəfn komissiyasının bir az rəsmi, bir az qeyri-rəsmi sədri və üzvləri heç matəm mitinqinin tribunasına da yaxın gələ bilmədik. Matəm mitinqini Mirzə İbrahimov özü açdı...

Lakin hələ dəfnə qədər iş görülməliydi. Yuxarıda adını çəkdiyim adamlar və mən Mərdəkana – 4-cü idarənin “Zel-yoniy sad” deyilən sanatoriyasına getməli, Vahidin cənazəsini Bakıya gətirməliydik.

Xalqımızın qəzəl və gözəl şairi təkadamlıq palatada öz çarpayısında əbədi yuxuya getmişdi. Gözləri elə bil yarıaçıq idi, əynində qolsuz, meşin canlıq var idi, şumlanmış torpaq kimi qırıq-qırıq sifətinə hələ heç ölüm rəngi qonmamışdı. Bu şəkil, bu mənzərə həmişə gözümün qabağındadır. Seyfəddin, Salam, Kürçaylı və mən bu məşhur şəxsiyyətin bir otaq küncündəki cənazəsi önündə baş əyib sükuta bürünmüşdük.

Özü də, sözü də dillər əzbəri olan Əliağa Vahidi mən Bakı küçələrində – Azərnəşrdə, Yazıçılar İttifaqında, o zaman Fioletov küçəsindəki radiokomitədə, filarmoniya həndəvərində uzaqdan-uzağa çoxdan görüb tanıyırdım.

Lakin onu mən əsasən “Kirpi” jurnalının redaksiyasında yaxından görüb tanımışdım. Aramızdan vaxtsız getmiş, son dərəcədə təvazökar şəxsiyyət, gözəl yazıçı, jurnalist, qayğıkeş, həssas, mədəni, diqqətli, səxavətli insan, heç bir fəxri adı olmayan, “Kirpi”nin baş redaktoru Seyfəddin Dağlı jurnalın redaksiyasını Vahidin ikinci evinə çevirmişdi. Bütün əməkdaşlar, bu gün haqq dünyasında olan Salam Qədirzadə, heç kimə bənzəməyən, sözün yaxşı mənasında orijinal bir vücud olan Hacıağa Cümşüdlü, rəssam Nəcəfqulu, şair Hüseyn Nadir, Rüfət Əhmədzadə, ümumi dostumuz, jurnala tez-tez gəlib-gedən, Seyfəddinin uşaqılıq yoldaşı Tofiq Məlikov, nadir, fitri artistimiz Bəşir Səfəroğlu qoca sinəgir və sinədəfətər şairin başına dolanır, uşaq kimi nazını çəkirdilər.

Demək olar ki, “Kirpi”nin hər nömrəsində Vahidin qəzəldən daha çox satirik şe'rləri çıxırdı. Bu şe'rlərin mövzusunun Vahidə Seyfəddin müəllim verirdi, jurnaldakı ədəbi mühit, əhvali-ruhiyyə verirdi. Bu isə həm maddi, həm də mə'nəvi cəhətdən şairə böyük dayağ idi.

Vahidin ölümündən sonra Maştağada, müəllim, məktəb direktoru, Vətən müharibəsi əlili, sonralar isə ilk Vahidşü-

nas Məmməd Nuru oğlunun təşəbbüsü ilə hər il şairin anadan olduğu gün Vahid poeziya gecələri, xatirə axşamları keçirilməyə başlandı. Çox təntənəli, məzmunlu, çal-çağırılı, yeyib-içməkli bu yığıncaqda əsasən vəzifəsiz və vəzifəsindən qorxmayan ziyalılar, Abşeron ağsaqqalları və söz-kəlam xiridarları iştirak edirdi. Gecələr səksəkəsiz keçmirdi. Çünki yazırdılar, mə'lumat-donos verirdilər, min yerə yozurdular və sairə. Hətta bir dəfə belə bir məclisin şirin yerində Məmməd müəllim e'lan edib deyəndə ki, camaat, yoldaşlar, çox üzr istəyirəm, bə'zi səbəblərə görə məclisimiz dağılmalıdır, elə bildik ki, hansı mərdimazarın işarəsiyləsə də yuxarıdan qadağan gəlib. Çünki, belə hallar o zaman üçün çox təbii və gözlənilən bir şey idi. Lakin, sonradan mə'lum oldu ki, məclisin dağılmasına səbəb cənublu şair dostumuz İsmayıl Cəfərpurun qəfil ölümü imiş. O, odlu-alovlu çıxış edib çölə çıxan kimi məşhur və mərhum kardioloq, professor İraninin qucağında ürəyi dayanmışdı. Bir az geriyyə baxsaq, Vahid gecələrinin – Vahid tədbirlərinin təməli hələ ustadın sağlığında qoyulmuşdu.

Yaxşı yadımdadır ki, hamımız redaksiyaya toplaşar, deyə-gülə, şux zarafatlarla Vahidi Maştağaya müşayiət edərdik. Hətta bir dəfə Maştağada, görüşdən, yığıncaqdan əvvəl şairin üzünü tərəş etdirmək, yana daranan ağ saçlarını səliqəyə salmaq lazım gəldi. Vahidi bazar başındakı dəlləkxanaya saldıq və hamımız içəri dolduq. Ustalar çaşıb qalmışdı.

Yenə bir gün redaksiyaya gəlmişdim. Seyfəddin dedi ki, Mirzə (o bizə çox vaxt "mirzə" deyə müraciət edərdi), axşam bir yerdə Vahidgilə gedəcəyik.

Bəli, Seyfəddin, Salam, Rüfət, Tofiq Məlikov, Nəcəfqulu və mən Nərimanov prospektinin arxasındakı Ələkbərov küçəsinə, şairin evinə gəldik. Hədiyyəmiz nə idi, yadımda deyil. Vahidgilə nə münasibətlə gəlmişdik? Xatırlaya

bilmirəm. Ad günüydüümü, təzə mənzil mübarəkliyi idimi, xülasə, yadımda deyil.

Süfrə hazır idi. Cürbəcür yeməklər, əlvan-əlvan içki şüşələri... Hamımız da ki, həm cavan, həm vuran. Vahid tez-tez Seyfəddinə, Salama, Nəcəfquluya, Tofiq Məlikova müraciət edir, onlarla zarafatlaşırdı, heç mənə əhəmiyyət vermirdi və bu da tamamilə təbii idi.

Bəli, yeyib-içmək başlandı. Sağlıqlar deyildi, piyalələr cingildədi. Bir az tinim qızdı, yə`ni hala gəldim, kefim kökəldi. Söz alıb ayağa qalxdım. Piyaləm ləbələb idi. Vahid şəxsiyyətindən, Vahid qəzəlindən, ədəbiyyatımızda Vahid yerindən, Vahid rolundan, Vahid əvəzsizliyindən söz açdım. Vahid kəlamından əzbər deyə-deyə təhlil etdim, Vahid qəzəlinin, Vahid dilinin bu qədər xəlqi olmasından danışdım. Sehrli, müasir qəzəl şairimizin barəsində ürəyimdə, fikrimdə, düşüncəmdə nə vardı vəhydən gələn bir rəvanlıqla dedim. Dedim və əyləşdim. Bundan sonra hamı – bütün məclis əhli oldu yalan, mən oldum doğru. Vahid həyacanlanmışdı. Heç bir rəsmi tə`rifə, məqaləyə adət etməmiş, demək olar ki, ömrünün son çağlarını yaşayan Vahid birtəhər olmuşdu.

– Ay Seyfəddin, bu kimdü belə, bu nə qiyamət oğlandı, əşşi, gör nə danışdı, belə sağlıq olar?

Sonra özümdən adımlı soruşdu. Camaat xorla məni alqışladı. Az qala Vahid yaddan çıxdı. Camaat xorla onu da dedi ki, bu, hazır yazıdır, məqalədir, kağıza köçür, çapa ver.

Üstündən bir az keçdi. Doğrudan da mən “Füzuli yadigarı” adlı məqalə yazdım. Bu – Vahid haqqında – şairin bütün ömrü boyu yazılmış üç-dörd məqalənin sonuncusuydu. Yazı 1965-ci il fevral ayının 4-də “Kommunist” qəzetində çap edildi. Qəzetin redaktoru Ağababa Rzayev idi, sağ olsun! Mənə görə yox, Vahidə görə.

Vahid xəstəxanada idi. Mən qəzetdən bir neçə nüsxə aldım, bazara getdim ki... xəstə yanına əliboş getməzlər. Bazarda mərhum, o zaman lap cavan oğlan, cavan şair, tərcüməçi (ingilis dilindən) Ənvər Rzaya rast gəldim. Həyəcanlı idim, qəzeti ona göstərdim, dedim ki, gedirəm Vahidin yanına. O da məmnuniyyətlə əhvalıma, ovqatıma şərik bir kök üstündə mənə qoşuldu. Orada bizi xəstəxana paltarında ilk öncə şair dostum Famil Mehdi qarşılıdı, daha doğrusu, qarşımıza çıxdı. İndi xatırlaya bilmirəm ki, Familin xəstəxanaya düşməsinə əvvəldən bilirdim, yoxsa yox. Həm sevindim ki, Famili gördüm, həm kədərləndim ki, nə üçün burada gördüm. Nə isə, üçümüz də Vahidin palatasına getdik. Əvvəl mənə tanımadı, qəzeti göstərdim, adımlı dedim. Famil bir yandan, Ənvər bir yandan həm mənə, həm məqalə, həm də ustadın özü barəsində xeyli danışdılar. Bəli, Vahid elə bil yuxudan ayıldı, qonaqlığı, mənə sağlığını xatırladı. Xırıltılı səslə: – Hə, çox sağ ol. Sonra Famil oxuyar, qulaq asaram. – dedi. Kişi öz canının hayındaydı. Öskürək aman vermirdi. Hər şey məqamında, vaxtında gərək. Vaxt keçmişdi. Vahidin ömür karvanı 1965-ci il sentyabrın 30-da Mərdəkanda “Zelyoniy sad”da başa çatdı. Əynində meşin canlıq var idi... Gözləri yarıaçıq idi...

Vahid, cahana bağlama bel, yoxdur axırı,
Guya, bir evdəsən, neçə günlük kirayədir.

1990

GÖYÇAYDA BİR ÇINAR BUDAĞI SINDI

(Əli Kərimin ölüm xəbəri)

Göyçayda bir çinar budağı sindi – bir şair qəlbinin dayandığını eşidən kimi... Kür çayına bənzəyən bir nəğmə – bir mavi nəğmə qırıldı – cavan nəğməkarın cavan ömrü kimi... Oğul həsrətli, oğul nisgilli bir ana ağladı – nankor övladdan ana borcunu tələb edən şairin qara xəbərini eşidən kimi... Bir gözəl qız inlədi... Axı, nə üçün onun məhəbbətini həyat qədər qiymətləndirən bir ilham, bir çağlayan susdu...

Mənim əziz dostum, qardaşım, abırlı-ismətli, təvazökar fitri şairim Əli Kərim! Səndən şe`r istəməkdən yorulmuşdum... Yə`ni “Ədəbiyyat və incəsənət” üçün. İki-üç gün əvvəl zəng edib söz verdin ki, şe`r gətirəcəksən... Ancaq nə biləydim ki, qələm başqa şey yazacaq.

Əli, dilim gəlmir. Əli, sənin ölümün məni yandırır-yaxdı. Bu nə vaxtın hicranıdır, bu nə vaxtın sonsuzluğu, əbədiyyətidir. Sənin bir aləm arzuların vardı, bir dünya yazıb çapa vermədiyən və hələ bundan sonra yazacağıın şe`rlərin vardı. “Mavi nəğmə”nin sahillərindən nə üçün belə tez-tələsik uzaqlaşdın?! Düzdür ki, ölən adamın dalınca pis danışmazlar. Bu el müdrikliyi, el əxlaqı, tərbiyəsidir... Ancaq, sənin ləyaqətinin, şəxsiyyətinin, şe`riyyətinin tə`rifi ölümsüz-minnətsiz tə`rifdir – bu heç tə`rif də deyil, qiymətdir.

İnsanlığınımı deyim, xasiyyətinimi deyim, əsərlərinimi

deyim, zövqünü, savadınımı deyim, dosta məhəbbətini, sədaqətini deyim, gözə girməyən şəxsiyyətinin məna və sanbalından, mayeyi-cövhərindən doğan vüqarınımı deyim, uşaq sadəliyini deyim, ay Əli?!

Bəstəboylu, utancaq, yaraşlıq, saçlarına vaxtsız dən düşmüş, gözəl şair, cavan ailə başçısı, üç oğul atası Əli Kərim!

Səninlə tanış olduğum ilk gündən bir keyfiyyətini – şe`rə-sənətə sədaqətini həmişə görmüşəm. Ey ucuz alqışdan, ötəri şöhrətdən qaçan dost! Orijinal poemadan tutmuş kiçik bir şe`rin tərcüməsində sən bütün əsərlərinə gözünün nurunu, ürəyinin qanını, qəlbinin atəşini vermişən. Yaradıcılığın daşlı-kəsəkli çətin yollarıyla özünəməxsus sakit, mətin, inamlı addımlarla addımlamışın. Əli, sənin ayaq səslərin qulağımdadır. Sənin ölümün müasir şe`rimiz üçün, Azərbaycan ədəbiyyatı üçün qəfil, böyük, ağır itki oldu.

Ürəyimizə, cərgələrimizə xal düşdü. Nazim Hikmət demişkən, nəslimin yarpaq tökümü başladı yoxsa?! Axı sən ona qalsaydı məndən, mənim yaşlılarımdan beş-altı yaş kiçikdin, Əli!

İnsanlar ölümün ünvanına fəlsəfi, ahu-naləli sözlər deyiblər, deyirlər, deyəcəklər. Ölümün qulağı dolub, sifəti döyənək olub. Ölüm öz işindədir. Ona görə də üzümü əbədiyyətə tuturam: sənin işıqlı surətin, müqəddəs canlı xatirən, pak ruhun, şe`rlərin, nəğmələrin, həyatdan, dünyadan, yazıb-yaratmaqdan, gül balalarından doymayan dupduru gözlərin mənimçün, oxucularçün, Səni tanıyanlar üçün əbədiyyətdir, Əli!

5 iyul 1969

XALQIMIZA SƏDAQƏTLƏ

Abram Lvoviç əlinə qələm aldığı gündən Azərbaycan ədəbiyyatı qarşısında içdiyi əsgər andına – ölümünə iki gün qalanadək... sadıq qaldı. Ölümündən iki gün qabaq yanıdaydım. Dedi:

– Natəvanın otuz beş qəzəlini tərcümə etmişəm. Ancaq görürsən də... cilalamağa, səliqəyə salmağa heyim qalmayıb.

Gözləri doldu. Mən də özümü güclə saxladım. “Natəvan” Plavnikdən çox-çox sonra dünyaya gəldi.

O, şe'r kitablarından birini “Taleyimin şəhəri” adlandırmışdır. 1928-ci il... Atadan-anadan yetim qalmış on-on iki yaşlı bir uşağı tale yelkəni Belorusiyadan Azərbaycan torpağına gətirib çıxarır.

...1930-cu illər... Bakı... Qara şəhər... Yetimlər, yurdsuzlar, atılmışlar, kimsəsizlər anası – ANACAN, məşhur Anacan... Onun uşaq evi... Uşaq evinin himayəsində, pənahında olan nəsil-nəsil uşaqlardan biri – illər keçdikcə Azərbaycan ədəbiyyatı qarşısında xidmətləriylə qiymətlənən, nurlu ağlına, təmiz ürəyinə, mehri-ülfətinə görə əzizlənən iste`dadlı rus şairi – Bizim Abram Plavnik!

“Bizim” kəlməsi yaxınlığın, mehribanlığın, səmimiyyətin, konkret bir şəxsə onun bütün ləyaqəti müqabilində bəslənən ən doğma, ən kövrək-zərif hissin-duyğunun, heç nəylə müqayisə edilməz, heç şeylə ölçülməz ifadəsidir.

Əgər, söhbət yaradıcı adamdan, xidməti, zəhməti, fəaliyyəti cəmiyyətlə, xalqla bağlı bir şəxsdən gedirsə; onda

“bizim” kəlməsi daha böyük, daha dərin, daha incə, daha şərəfli mə`na kəsb edir, haqq-saya verilən qiymət kimi səslənir: Bizim Abram Plavnik!

1975-ci il, aprel ayı. Maştağa qəsəbəsindəki qədim bir məktəbdə məşhur şair-tərcüməçi Abram Plavniklə müəllimlərin, şagirdlərin, şe`r sevənlərin heç bir məxsusi tədbirlə, münasibətlə bağlı olmayan (yə`ni bağlı da ola bilərdi) görüşü... Mən də qələm yoldaşım ilə bu görüşə gəlmişdim. Əməlli başlı ədəbi gecəyə çevrilən bu yığıncağın təfərrüatında işim yox. Ancaq, bir detal: uşaqlar, xüsusən dördüncü-beşinci sinif şagirdləri qonağın şe`rlərini rus və Azərbaycan dilində şirin bir ləhcə ilə oxuduqca baxıb gördüm ki, Abram müəllim kövrəlir... kövrəlir...

Bəli, bəlkə də bu dəm onun yolu ağılı-qaralı, acılı-şirinli lövhələri, eniş-yoxuşlarıyla gözlərinin qarşısından gəlib keçirdi. Bəli, on yaşlarından öz taleyini Azərbaycan torpağında tapan, ömrünün mə`nasını Azərbaycan ədəbiyyatına xidmətdə, onu təbliğ etməkdə görəndə və bu böyük, lazımlı zəhmətinə görə də illər keçdikcə əzizimizə, doğma, qiymətli ədəbi simalarımızdan birinə çevrilən bizim Abram Plavnik gözəl, orijinal bir şair idi. Onun şe`r və poemalarının bir çoxunda Azərbaycan mövzusu, Azərbaycan koloriti öz əksini tapmışdır. Məşhur Anacana – Bahar Ağalarovaya, Aşıq Ələsgərin ustadı Aşıq Alıya həsr etdiyi poemalar, “Sabir”, “Səməd Vurğunun yeri”, “Azərbaycan dili”, “Abşeron”, “Badam bağları” və sair şe`rlər, ən saf, nəcib insani duyğular, həkimlər, xəstəxana mühiti, tənhalıq haqqında bədii lövhələr, dostluq və qardaşlıq nəğmələri buna misaldır.

Lakin, olduqca təvazökar olan bu sənətkar həmişə öz orijinal əsərlərini arxa plana çəkər, onlardan danışmağı xoşlamazdı. Söhbəti tərcümə edib qurtardıqı, tərcümə etdiyi və tərcümə edəcəyi əsərlərdən salar – Əfzələddin Xaqanidən

tutmuş, mərhələ-mərhələ – klassikli-müasirli sənətkarlarımızdan iftixarla, ürək dolusu danışardı.

Bir var tanımaq, baxıb görmək, (bu da yaxşıdır) bir də var bələd olmaq, vaqif olmaq, ruhən qaynayıb-qarışmaq, duymaq və ən vacibi – duymaq!

Abram Plavnikin Azərbaycan xalqının şe`r və sənətinə, mə`nəviyyat və mədəniyyətinə münasibəti məhz bələd olmaq, qaynayıb-qarışmaq, duymaq pərdələri üstündə köklənmişdi.

O, həmişə deyərdi ki, Bahar Ağalarovanın – Anacan ananın müqəddəs, isti nəfəsi, taleyimin ilk çırağını yandıran nəvazişli ana əlləri, Azərbaycanın böyük şair oğlu, unudulmaz Səməd Vurğunun ilk ata və ustad qayğıları, onun poeziyasındakı dərin, milli kolorit, xalq ürəyinin ahəngdar vuran nəbzi – elə bil Azərbaycan şe`r dilinin dadını-duzunu, musiqisini, əlvanlığını izahedilməz, sehrli bir sövq-təbiiliklə mənə başa saldı, təlqin etdi.

Bəli, doğrudan da qırx illik bir dövrdə orijinal yaradıcılığı ilə yanaşı, mütərcim Abram Plavnikin ədəbi fəaliyyətində həmən hissiyyat, həmən duyğu-təlqin şairin ən e`tibarlı lüğəti oldu və olaraq da qaldı. Azərbaycan dilində bir kəlmə danışa bilməyən Abram, heç bir fikri, mə`nanı, obrazlı ifadəni yanlış başa düşmədi, təhrif etmədi... Bir az da geniş desəm, həmən “gözəgörünməz lüğət” bütün Azərbaycan mühitindən, qələm dostumuzu əhatə edən geniş ədəbi ictimaiyyətin məhəbbətindən, ehtiram və e`tibarından ibarət idi.

O, bu e`tibarı-inamı 1942-ci ildə Səməd Vurğunun ona müraciətində gördü. Vurğun ilk cəbhə şe`rlərinin tərcüməsini gənc şair Abram Plavnikə e`tibar edir. E`tibar imtahanından çıxan gənc şair ustadın sənətkar rəğbətini, tərcümələri isə Ümumittifaq oxucusunun hüsn-rəğbətini qazanır.

Ədəbi ictimaiyyətimiz, qədirbilən oxucular, sənətsevərlər bir sıra görkəmli rus şair-tərcüməçiləriylə yanaşı, dostu-

muz Abramın diqqətəlayiq fədakar xidmətini həmişə qeyd etmiş, edir və edəcək. Qədim tarixli şe`rimizin, hətta bə`zi nəsr əsərlərimizin və Ümumittifaq miqyasında təbliğindən ibarət idi bu xidmət!

Nizaminin və Nəsiminin qəzəlləri, xalq eposu “Koröglü”, Qasım bəy Zakirin, Seyid Əzim Şirvaninin ayrı-ayrılıqda iri həcmli seçilmiş əsərləri, yaşlı, orta və gənc nəsələ mənsub (o zamana görə) əksər şairlərimizin şe`r və poemaları, bütöv kitabları bu zəhmətkeş, istə`dadlı sənətkarın tərcüməsində rus dilini bilən çoxmilyonlu sovet oxucusunun ixtiyarına verilmişdir. Orijinala yaradıcı və həssas münasibət, tərcümə edəcəyi əsərin ruhunu duymaq, nəbzini tutmaq, qayəsini qavramaq, obrazlar sisteminə, bədii siqlətinə xələl gətirməmək Plavnikin yaradıcılıq prinsipi idi, məziyyətiydi.

Abram Lvoviç Mehdi Hüseynin, Süleyman Rəhimovun, Süleyman Vəliyevin, Mirzə İbrahimovun, İsmayıl Şıxlının, Bayram Bayramovun və Salam Qədirzadənin roman, povest və hekayələrini də professional bir səviyyədə tərcümə edib mənzum tərcümələri kimi, istər dövrü mətbuatımızda, istərsə də Bakı-Moskva nəşriyyatlarında çap etdirmişdir. Bütün bunlara ömür-gün sərf edilmiş, can yandırılmış – sənətkar ömür-günü, sənətkar yanğısı.

Bütövlükdə götürsək, Abram Plavnikin yaradıcılığı Rus-Azərbaycan ədəbi əlaqələri salnaməsinə yeni səhifələr əlavə etmiş, böyük və şanlı tarixə malik Azərbaycan-Rus ədəbi birliyinə daxil olmuşdur. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi Abram Plavnik istə`dadlı, orijinal şair idi, müxtəlif illərdə yazdığı şe`r və poemalarında respublikamızın, Bakının – Abşeronun poetik mənzərəsini yaratmışdır. Zəhmət eşqi, beynəlmiləçilik əhvali-ruhiyyəsi Abram poeziyasının aparıcı qüvvəsi idi. Son lirik şe`rlərindən ibarət “Xeyirxah adamlar” kitabı onun insan qəlbinin dərin psixoloji məqam-

larını, eşq-məhəbbət duyğularını inandırıcılıqla, təbiiliklə təsvir edən həssas, ustad bir şair olduğunu bir daha və həmişəlik təsdiq etdi...

Mənim Abram Lvoviç Plavniklə – bu gözəl, sadə, həssas insanla şəxsən dostluğum və yaradıcılıq əməkdaşlığım 1949-cu ildən – gənclik illərimdən A.S.Puşkinin yubileyi ərəfəsində yazdığım ilk iri həcmli əsərimin (poema Abbasqulu ağa Bakıxanovun Puşkinlə dostluğu motivləri əsasında yazılmışdı), “Dostlar”ın tərcüməsilə başlandı. Poemanı Abram Plavnik bakılı, cəbhəçi şair-tərcüməçi İosif Oratovski ilə birgə, yubiley tədbirləri ilə əlaqədar olaraq tə`cili tərcümə etmişdi. Sonralar o, Moskvada çıxmış “Vodopad” (“Şəlalə”) kitabımın çapa hazırlanmasında təcrübəli redaktor məsləhətlərilə mənə kömək etmiş, Azərnəşrin rusca buraxdığı “Xrustal” (“Büllur”) kitabıma giriş sözü yazmış və kitabda gedən iri həcmli “Cırtıdan” şe`rimi tərcümə etmişdi.

1966-cı ilin yaz aylarından birində Natəvan klubu ağzına kimi doluydu. Lvoviçin 50 yaşı qeyd olunurdu. Mən də orada bir balaca çıxış etdim. O gündən e`tibarən elə qar daşlaşdıq ki...

Abram müəllim necə deyərlər sənətkar inamı, sənətkar fəhmi ilə müqaviləsiz-filansız “Nəsimi” dastanımın tərcüməsinə girişdi, ömrünün altı ilini də bu işə sərf etdi. Bu, yalnız mənə yox, klassik irsimizə, müasir şe`rimizə hədsiz ehtiram kimi qiymətləndirildi və həm də hədsiz fədakarlıq kimi... O, daha sonralar “Tut ağacı” şe`rlər kitabımı tərcümə edib “Sovetskiy pisatel” nəşriyyatına təqdim etdi. Bizə bu gün-sabah müqavilə göndərəcəkdilər ki...

İllər ərzində mən Abram qar daşımızın səbr və təmkininə, həssaslığına, bütövlüyünə, prinsipliliyinə heyran olmuşdum.

Dərin və geniş mə`lumətli, incə zövqlü, təvazökar Abram, həvəs və enerji ilə həmişə respublikamızın ədəbi hə-

yatında, mühüm ictimai tədbirlərdə fəal iştirak etmişdir. Uzun müddət Yazıçılar İttifaqı nəzdindəki rus şe`r bölməsinə başçılıq etmiş, Azərbaycanda yaşayıb-yaradan rus şairlərinin yeni-yeni nəslinə müəllim qayğısı göstərmişdir.

Abram Plavnik şirin həmsöhbət, ağıllı məsləhətçi idi. O, tək və ailəsiz olsa da heç vaxt yalqız olmurdu. İçi mən qarışıq çox adam Abramın qonağı, Abram isə əziz günlərdə, Novruz bayramlarında, xoş münasibətlərdə azərbaycanlı qələm dotlarından bir çoxunun əziz qonağı olardı. O, həkim Paukerlər ailəsinin fəxri üzvü, böyüyü, ağsaqqalı idi. Abram Plavnik onu ədəbi şəxsiyyət kimi yetişdirən, şöhrətləndirən Azərbaycan xalqına "Mənim xalqım" deyirdi. Bizim Abramın buna mə'nəvi haqqı vardı. Biz tez-tez seyrə çıxardıq. Bu saat bütün Abşeron yarımadasını, onun özünəməxsus mənzərələrini, yaşıl-yaşıl ləklərə bölünmüş həyətlərini, əkin sahələrini, tək-tük yel dəyirmanlarını, Xəzərin qızıl qumlu, yalçın qayalı sahillərini gözümün qarşısına gətirirəm və bütün bu Abşeron lövhələrinin fonunda şair Abram Plavnikin, unudulmaz dostumun nurlu üzünü, razılıq və heyrət dolu, həm gülümsər, həm də nə isə... məhzun baxışlarını rıqqətlə xatırlayıram.

Abram Abşeron təbiətini, Azərbaycan torpağını çox sevirdi. Sevgiyə sevgiyə, məhəbbətə məhəbbətlə cavab verilib, verilir, veriləcək.

1996

HƏYAT MƏKTƏBİM

1951-53-cü illərdə “Azərbaycan müəllimi” qəzetində əməkdaşlıq etmişəm. “Əməkdaşlıq” kəlməsi mənim bu redaksiya ilə bağlı olan ilk qəzetçilik fəaliyyətimi, unudulmaz xatirələrimi burada çalışın gözəl insanlara, jurnalistlərə minnətdarlıq hissələrimi ifadə etmək üçün çox azdır. Mən “Azərbaycan müəllimi” nə əmək kitabçasının saralmış vərəqlərində qalan unudulmuş iş yeri kimi baxmıram. Bu qəzet mənim üçün həyat məktəbi oldu, mənə jurnalist ixtisası verdi, əlimdən yapışıb, məni şəhər-şəhər, kənd-kənd gəzdirdi. Cibimdə “müəllimin” müxbir vəsiqəsi, məktəbdən-məktəbə addadıqca, Ana torpağımın əlvan təbiəti ilə üz-üzə dayandım. Qayğıkeş, işgüzar, müxtəlif xasiyyətli insanlarla tanış oldum. Fədakar müəllimlərimizin böyük, təmənnəsiz əməyindən yazılar yazdım. Heç yadımdan çıxmaz ki, bir gün (on gün olardı ki, işə girmişdim) qocaman jurnalist, bəmərə kişi Həbil Məmmədov mənə dedi:

– Gedək, gedək, öyrən gör, mən necə fakt toplayıram, yazacağım mövzu barədə adamlarla necə söhbət edirəm. – sonra ərklə əlavə etdi: – Bu sənin üçün şairlik deyil.

Həbil müəllim indi də qəzetin yorulmaq bilməyən vətəran əməkdaşdır.

“Azərbaycan müəllimi” qəzetində çalışdığım illər bir də mənim üçün ona görə unudulmaz və əzizdir ki, redaksiya bizim ailəmiz idi. Biz onun doğma, səmimi üzvləri idik, iş vaxtı ciddi, boş vaxtı deyib-gülən, bir yerdə yeyib-içən, dərdi-sevinci tən bölən övladları idik. Abbasqulu Məhərrəmov, Mirabbas Aslanov, Adil Cavadlı, Həmid Rasizadə,

Əlfi Qasımov, Habil Məmmədov, Təyyar Musayev, mərhum Səfura Məmmədova, İsa hümmətov və başqaları!

Mən bir yerdə oturmağı xoşlamadığımdan, tez-tez otaqdan çıxıb gedərdim. Bu hərəkətimi redaktor A.Məhərrəmov hiss etməsin deyə, müxbir məktublarını stolun üstünə səpələyərdim, bir siqaret yandırıb külqabına qoyardım. Yə`ni istəyirdim ki, elə bilsinlər mən işdəyəm, uzaqda deyiləm. Məsələnin üstü açıldı. Mənə “gözəgörünməz bir əl ilə” rəsmiləşdirilmiş töhmət verilib divara vuruldu. Heç üstündən bir saat keçməmiş ikinci töhmət də peyda oldu. Sözcəlişi deyim ki, nədənsə, Habilin mənim qəzəblənməyimdən xoşu gəlir, fürsət tapan kimi özünəməxsus bir tərzdə ehtirasla gülürdü. İndi məqam idi. O, əlini qoşa töhmətə uzadıb qəhqəhə çəkdi, mən dilxor oldum. Bu zaman qəzetin məs`ul katibi Adil Cavadlı irəli çıxıb:

– Nə üçün hirsələnmişən, istəyirsən töhmətinin ikisini də ləğv edim. – dedi.

O, doğrudan da divardakıları qoparıb cırdı (töhmətlər zarafatla yazılıbmış), rəngim özümə gəldi. Bu münasibətlə elə oradaca Habilə “Gülmə mənə” adlı şe`r yazdım. Şe`rin son bəndi belədir:

Qəzetin katibi, həmməsləkim Adil qadası,
Bir pələng qollu, bəbir pəncəli aslan balası;
Qoparıb gülmüxü, ləğv eylədi çüt töhmətimi,
Göyə qaldırdı mənim xakə düşən hörmətimi.

Sən bu sevdada uduzdun, qana döndü ürəyin,
Ay can, ay can, daha baş tutmadı məkrin, kələyin.
Cırdılar töhmətimi, indi sözün varmı yenə?
Qoca Habil, daha qəh-qəh çəkərək gülmə mənə!

Bəli, xatirələr, şirin, səmimi münasibətlər insanın insan yanında həmişə üzünü ağ edir, adam bir-biri ilə görüşəndə

xəcalət çəkmir. Bu gün "Azərbaycan müəllimi" qəzetinin 2000-ci nömrəsində çıxış etməyimlə fəxr edirəm. Təkcə buna görə yox, bir də ona görə fəxr edirəm ki, doğma Azərbaycanımızın məktəb həyatını güzgü kimi əks etdirən, minlərlə müəllim və tərbiyəçini öz ətrafında birləşdirən, yeni-yeni pedaqoji problemlər qaldıran "Azərbaycan müəllimi" bu gün daha keyfiyyətli, daha maraqlı çıxır. O, həyatla, yüksək zövqlü oxucuların tələbləri ilə daha yaxşı ayaqlaşır. İndi "müəllim" də gənc, istedadlı jurnalistlər çalışır. Mən bu köhnə iş yerimi heç vaxt yaddan çıxarmıram. Yeri gəldikcə redaksiyanın konkret sifarişlərini yerinə yetirir, eləcə də bədii yazırlarla qəzetin səhifələrində çıxış edirəm.

Əziz oxucular, çap olunmamış yazılarımın içində "Ağ kağız" adlı bir şe'r var. Bu şe'r in yaranma tarixi belədir: 1954-cü ildə mən Moskvaya oxumağa getdim. Bir dəfə gördüm ki, "Azərbaycan müəllimi" qəzetinin redaksiya zərflərində mənə beş ədəd ayrı-ayrı, poçt markası olmayan... məktub gəldi. Məktublar, demək olar ki, tamamilə ağ, yazılmamış kağızlardan ibarət idi. Bir kağızda "Qabil", o birində "Salam", digərində isə "İsa mə'zuniyyətdədir", bir başqasında "Abbasqulu müəllim başqa işə keçdi" kimi sözlər yazılmışdı. Bəli, məni yada salan dostlarımla zarafatına cavab verməli idim. Cavabım tutarlı olmalı idi. Yoxsa, belə məktublara bəlkə də ardı-arası kəsilməz deyildi. Şe'rdə yoldaşlara vurulan eyhamlar ancaq və ancaq zarafatyanadır, ərkyanadır. 15 oktyabr 1954-cü ildə Moskvada yazdığım xatirə-şe'ri ilk dəfə oxuculara təqdim edirəm.

AĞ KAĞIZ

Xalqa məktub gəlir, mən fəqirəsə ağ kağız,
 Hər biri zorba palaz boyda beş varaq kağız.
 Yada salmış məni dostlar, deyə çox şad oldum,
 Ayrılıq dərdi-qəmindən bir az azad oldum.

Dönüb, hər zərfi açınca necə bərbad oldum,
 Sinəmə çəkdi, yaman çəkdi mənim dağ, kağız.
 Hər biri zorba palaz boyda beş varaq kağız.
 Qəzeti nəşr eləməkçin tapılır söz sizə,
 Anadangəlmə gəlir məktubunuz amma bizə?
 Bir gün əlbəttə sizinlə durarıq üzbəüzə,
 O zaman qoy sizi hifz eyləsin allah, kağız,
 Hər biri zorba palaz boyda beş varaq kağız.
 Adə, Habil, adə, Hamid, adə, Adil, de görək,
 De görək, söylə görək, hansınızındır bu kələk?
 Bilin, onsuz da bu "sirri" açacaq, faş edəcək,
 Cibimdə qalmaqdadır belə dustaq kağız,
 Hər biri zorba palaz boyda beş varaq kağız.
 Xalqa sovqat gəlir, amma mənə bollu varaq,
 Belə dostlardan, əzizim, de görüm, biz nə umaq?..
 Hələ bir Adilə bax, Əlfiyə bax, Təyyara bax.
 Yağdırır dalbadala üstümə ağ-ağ kağız,
 Hər biri zorba palaz boyda beş varaq kağız.
 Gözüm aydın ki, salam yollamayıb "Qaz"¹ mənə,
 Bunun üstündə giley əsla yaraşmaz mənə,
 Araya söz qataraq eyləməyin naz mənə,
 Qutuya salmayınız bir də belə lağ kağız,
 Bakıdan Moskvaya yollamayın ağ kağız...
 Sizə ağ yollamıram məktubu, mən Siz deyiləm,
 Söz üçün, söhbət üçün zərrəcə aciz deyiləm.
 Bu əlimdə, inanın ki, nə qədər varsa qələm...
 Dura bilməz qabağımda, ola bir dağ kağız.
 Siz salamat qalınız, mən də olum sağ, kağız!

¹ Mərhum İsa Hümətova zarafatla "Qaz" deyərdik.

UZAQ ŞƏRQDƏ

Səfərlər... səfərlər...

Bu il, sentyabr ayının 22-sində, Moskva vaxtı ilə axşam saat səkkizin yarısında Domodedovo təyyarə limanından havaya bir təyyarə qalxdı. Xüsusi reyslə SSRİ-nin uzaq Gündoğan regionuna – Primorsk diyarının mərkəzi Vladivostok şəhərinə uçan bu təyyarənin sənişinləri də xüsusi sənişinlər idi: şairlər, nasirlər, dramaturqlar, kinodramaturqlar, tənqidçilər, ədəbiyyatşünaslar, tərcüməçilər, jurnalistlər... Beləliklə, yetmiş altı dildə yaranan SSRİ xalqları ədəbiyyatının təxminən yüz əlli nəfərlik nümayəndə heyəti. Həmən heyətdə biz də vardıq, həmən təyyarədə biz də uçurduq: şair Vaqif Cəbrayılzadə, professor Seyfulla Əsədullayev, bir də mən.

Biz, Aleksandr Fadeyevin yubileyi ilə bağlı Azərbaycan oxucuları adından, Azərbaycan yazıçıları və ədəbi ictimaiyyəti adından çox mühüm və şərəfli bir tədbirdə iştirak etməyə uçurduq.

Bu gün SSRİ Yazıçılar İttifaqı İdarə heyətinin, həmən tədbirlərdə fəal iştirak etdiyimə görə adıma göndərdiyi Təşəkkürü oxuduqca o günləri xatırlayıram.

Sovet ədəbiyyatında qəhrəmanlıq mübarizəsi, inqilabi vətənpərvərlik ənənələri və A.Fadeyevin yaradıcılıq irsimövzusu Uzaq Şərq on günlüyünün əsas proqramı, devizi idi. Həmən proqramın böyük bir hissəsi, daha canlı, daha

emosional qismi Primorsk diyarında sovet klassiki Fadeyevin anadan olmasının 80 illiyinə həsr edilmiş Sovet Ədəbiyyatı günləri idi və xüsusilə şe`r məclisləri, poeziya saatları idi. Fadeyevin – xalqlar dostluğunu dönə-dönə tərənnüm edən bu simanın yubiley günlərində Uzaq Şərqlilər müxtəlif millətlərin söz ustalarıyla bilavasitə görüşüb tanış oldular, onların səsinə eşidib, kəlamını dinlədilər. O yerlər inqilabçı ədibin ilk həyat məktəbi, ilk sınaq meydanı olduğu üçün Fadeyev ömrü boyu özünü o diyarın həm doğma, həm də fəxri vətəndaşı sayırdı. Bu işıqlı insanın portretləriylə bəzənmiş Vladivostok öz qonaqlarını bayram həyəcanlarıyla bağrına basdı.

Şüar şəklində hündür binaların fasadına vurulmuş qırımı parçadakı bu yazılar diqqəti cəlb edirdi: “Mən burada həqiqi insan, komsomolçu, kommunist, yetkin, professional inqilabçı, mübariz döyüşçü oldum”. A.Fadeyev.

Bəli, məşhur “Udeqeylərdən sonuncusu”, “Tarimar”, demək olar ki, bütün dillərə tərcümə edilmiş “Gənc qvardiya” müəllifi Uzaq Şərqdə sovet hakimiyyəti qurulması və qələbəsi uğrunda qanlı döyüşlərin həm döyüşçüsü, həm komandiri, həm də siyasi rəhbərlərindən biri kimi, məşhur partizan kimi, Vətəndaş müharibəsinin iştirakçısı kimi yetişib şöhrətlənmişdir.

Küçələrdə, meydanlarda, tarixi abidələr önündə – bir sözlə açıq havada Fadeyevə, SSRİ xalqları ədəbiyyatına həsr edilmiş mitinqlər, çıxışlar, poeziya saatları, ədibin əsərlərindən qiraət, nəğməli, çal-çağırılı xalq gəzintisi, səhnəsiz, aktyorsuz tamaşalar.

İşimiz çox, baş qaşımağa vaxtımız yox idi. Nümayəndə hey`ətinin başçısı Vitali Ozerovun tə`birincə biz gündə on-on iki saat işləyirdik. Görüşlər, marşrutlar çox idi. Sərhəd qapısı olan uzaq Naxodka liman-şəhərində bizim yüz əlli

nəfərlik böyük dəstəmiz hər biri iki nəfərdən ibarət kiçik qruplara bölünüb məktəblilərin, zəhmətkeşlərin, hərbiçilərin görüşünə getdik.

Biz Primorsk diyarının demək olar ki, bütün şəhər, kənd və məntəqələrinə səpələnmişdik. Hərbi gəmilərdə (mən ilk dəfə Sakit okeanın hənirtisini duydu), hərbi hissələrdə, zavodlarda, xalq və kənd təsərrüfatı müəssisələrində, incəsənət və mədəniyyət ocaqlarında, məktəblərdə çıxışlar edirdik.

Mənim deməyə sözüüm çox idi. Aleksandr Fadeyevlə öl-məz xalq şairimiz Səməd Vurğunun dostluğundan, Fadeyevin 1947-ci ildə Bakıda – Azərbaycanca Nizaminin 800 illik yubiley təntənlərində iştirakından danışıq, onun Səməd Vurğuna göndərdiyi tarixi məktublardan söhbət açır, parçalar oxuyurdum.

“Russkiy ostrov” deyilən bir yerdə Sakit okean hərbi dənizçiləriylə, zabit hey`ətiylə görüşümü xatırlayıram. Hamımız mavi səma altındaydıq. Dənizçilər Azərbaycan diliylə maraqlanırlar, maraqlanırlar ki, bu dil necə səslənir:

Harda ümman görürəm,
Sən yadıma düşürsən,
Mənim mavi Xəzərim.
Harda liman görürəm,
Sən yadıma düşürsən,
Mənim doğma şəhərim.

və eyni şe`rin rus dilində tərcüməsi və başqa şe`rlər.

Komandirin işarəsiylə beş nəfər ucaboylu, qəşəng Azərbaycanlı dənizçi əllərində “beskozırka” deyilən matros papağını mənə hədiyyə verərkən qəlbim iftixar hissiylə, qürurla çırpındı. Yadigar şəkil də çəkirdik.

Primorskdağı görüşlərdə mən xalqımızın tarixindən, bu gündən, mədəniyyət və ədəbiyyatımızdan söhbət açır-
dım. Xüsusən böyük ədibin ilk gəncliyinin şahidi olan, onun
təhsil aldığı Çuquyevka kəndindəki tənənəli məclisdə
Fadeyevlə Vurğun dostluğundan daha ətraflı danışdım. Fa-
deyev ədəbi irsinin Azərbaycanda geniş yayılmasından,
əsərlərinin tərcüməsi və tarixindən mə`lumat verdim.

Hələ ədibin sağlığında Çuquyevka məktəbinə onun adı
verilmişdi. Burada Fadeyevin xatirə muzeyinin tənənəli
açılışı, heykəl təməl daşının qoyulma mərasimi oldu. Azər-
baycan ədəbi ictimaiyyəti həmən muzeyi münasib ekspoz-
natlarla zənginləşdirə bilər.

1981

İLK ŞEİR MƏCLİSİ

Şəhərimizin küçələrində belə bir afişaya rast gəldim. “M.Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniya. 27 iyun. Poeziya gecəsi. Çıxış edir şair Bəxtiyar Vahabzadə”.

Sevindim, həyəcanlandım. Ona görə ki, Bəxtiyarın iri hərflərlə yazılmış adını görmüşdüm. İstər oxucular, istərsə də qələm dostları bu şairin imzasına iyirmi beş ildən artıqdır ki, mətbuatda rast gəlir, onun yaradıcılığına maraq göstərirlər. E`tiraf etmək lazımdır ki, Bəxtiyarın şe`rləri camaat arasında geniş yayılmışdır. Lakin indi söhbət bunda deyil. Məni həyəcanlandıran o idi ki, ilk dəfə çox məşhur bir konsert salonu – filarmoniyamızın qübbəli estradası şairin, şe`rin, bədii sözün tam ixtiyarına verilmişdi.

Düzünü deyim ki, hər dəfə afişalarda yaradıcılığına, istə`dadına, ifaçılıq məharətinə hörmət etdiyim çalğıcı və xanəndələrimizin adlarına ayrı-ayrı rast gəldikdə məni qibtə və həsəd hissi alırdı. Arzu eləyirdim: kaş ki, şairlərimiz üçün də belə yaradıcılıq gecələri təşkil ediləydi. Şair də oxucu və dinləyici ilə üz-üzə, göz-gözə, nəfəs-nəfəsə dayanaydı, imtahan verəydi...

Şe`r bədii yaradıcılığın çox incə, çox çətin, çox e`cazkar bir növü, bir ifadə vasitəsi deyilmə? Xanəndə səs telləri ilə, çalğıcı barmaqları ilə ürəkləri ehtizaza gətirmək, fikri-xəyalı qanadlandırmaq, zövqü oxşamaq qüdrətinə, sehrinə malikdirsə, şairin də əlvən qaş-daşlara bənzər min şəfəqli, lətif, dərin, tə`sirli kəlamı var!

Şairlər vətəni olan Azərbaycan, yüksək zövqlü müdrik xalqımız heç vaxt musiqi ilə şe`rin arasına sədd çəkməmişdir. Unudulmaz Vahidimiz nə gözəl deyib:

Musiqilə məni dəfn eyləsələr Vahid, əgər.
Qəbrimin torpağı min rövzeyi-rizvanə dəyər.

Nəhayət, mənim arzum həqiqətə çevrildi. Salonda boş yer yox idi. Qövs şəklində düzülmüş lampalar səhnənin geniş meydanını işıqlandırır. Görkəmli, qocaman ədəbiyyatşünas Əkrəm Cəfər Bəxtiyar Vahabzadə haqqında beş-on kəlmə xoş söz dedi. Onun şe`rlərinin səmimiliyindən, tə`sir qüvvəsindən, mövzu əlvanlığından danışdı: Əkrəm müəllim qeyd etdi ki, bu gecə təkcə Bəxtiyarın deyil – Azərbaycan şe`rini irəli aparan, onun yeni-yeni nümunələrini yaradan bütün istə`dadlı şairlərimizin poeziya gecəsidir.

Bəxtiyara qulaq asırdıq. O, deyir ki, mən bu məclisimi ustadım, böyük şairimiz Səməd Vurğunun işıqlı, ölməz ruhuna həsr edirəm. Ümumiyyətlə, yaxşı olardı ki, biz böyük şairlərimizin anadan olduğu günü respublikamızda poeziya günü e`lan edək. Onların məzarı başında, abidələri dövrəsində şairlərimiz çıxış etsinlər. Sonra şair şe`r oxumağa başlayır.

Mən azəri oğluyam, odu Allah sanmışam.
Anam torpaq, atam od, mən oddan yaranmışam.
Hünər göstərməyincə adsız yaşamışam mən,
Dədəm Qorqud ad verdi mənə öz hünərimdən.
Mənim damarlarımda gur sellər çağlamışdır.
Anam cəngilər üstə məni qundaqlamışdır.

Vətənimizi, milli qürurumuzu, şərəfli tariximizi, xariqələrlə dolu bu günümüzü, sabaha olan sonsuz inamımızı tərənnüm

edən bu şe`r neçə yerdə alqışlarla kəsilir, həyəcan və coşqunluğunu gizlədə bilməyən gənclər şairə gül dəstələri verirlər.

Bəxtiyar təmkinlə, aydın ifadə ilə, fikri açan vurğularla çox şe`r oxudu. Tamaşaçılara heç bir musiqi nömrəsi, musiqili müşayiət və`d edilməmişdi. Şe`r ancaq öz gücü ilə, öz cazibə qüvvəsi ilə iş görməli idi... Məclis gur keçirdi. "Kəlik", "Ana dili", "Dağda şlalə kimi", "Neylərəm", "Latın dili", "Meşin qapılar", "Antenna", "Mənə nə var dedin", "Əsrin təzadları" adlı təzə poemadan parçalar və sair.

Bu yazıda məqsədimiz B.Vahabzadənin yaradıcılığını təhlil etmək, onun ayrı-ayrı əsərlərindəki məziyyət və qüsuru göstərmək deyil. Poeziya gecəsindən aldığı təəssüratı danışram.

Demə daş yayınıb qardaşa dəydi,
Mən elə bildim ki, daş daşa dəydi.
Yurdun o başında yığılan kəsin,
Ağrısı qəlbində gərək göynəsin.
– Mənə nə var dedin. – Düzmü dedin sən?
Birləşir axırda ən uzun yollar.
Kənara çəkilmə bil ki, bu gündən,
Bu gün mənə varsa, sabah sənə var.

İnsana qayğıdan, həssas münasibətdən, vətəndaşlıq borcundan – bu keyfiyyətlərdən, bu duyğulardan məhrum olan adamların xırdalığından, cılızlığından danışan həmin sətirlər, necə deyərlər, salondakıların ürəyindən tikan çıxarır. Şair "Antenna" şe`rində deyir ki, biz hündür antenna xətləri və qüllələri vasitəsi ilə dünyanın o başından xəbər tuturuq, ancaq beş addımlıqdakı, lap divarın o tayındakı qonşumuzun dərd-sərindən, ehtiyacından xəbər tutmur, onun qeydinə qalmırıq.

Güclü təsir bağışlayan “Meşin qapılar” şe`rində təmiz, təvazökar adamları incidən, onların heysiyyətinə toxunan bürokratlar, süründürməçilər, şöhrət və vəzifə düşgünləri amansız ifşa edilir. Şair belə bir bədii ümumiləşməyə gəlir ki, meşin qapıların qabağına tökülən toz bir quruca “yox!” sözü ilə qırılmış ümidlər, arzulardır..

Bəxtiyar şe`r oxuyur. Yerlərdən sifariş məktubları alır. Oxucular şairdən ayrılmaq istəmirlər. Onlar çox sevdikləri, əzbər bildikləri şe`rləri müəllifin öz ağzından eşitmək həvəsindədirlər. Bu, şair üçün böyük fərəhdir, xoşbəxtlikdir, təzə ilham, təzə həvəs deməkdir.

Məclisin ikinci hissəsi də eyni maraqla keçdi. Burada məhəbbət lirikasına, oynaq qoşmalara, düşündürücü mükəddər lirik parçalara geniş yer verildi.

Ömrün payız fəsli sıxdı əlimi,
Yoxsa qocalıram mən yavaş-yavaş,
Payızda yarpağa xal düşən kimi,
Düşür saçlarıma dən yavaş-yavaş.

Şair məclisini oxuculara çoxdan mə`lum olan məşhur:

Əgər sevirsənsə ayaq səşindən,
Gərək biləsən ki, Bəxtiyar gəlir –

misraları ilə başa vurdu. Başa vurulan bu poeziya gecəsi, sənət, söz məclisi, qoy gözəl, uğurlu bir başlanğıc kimi öz davamını gətirsin. Bəxtiyar Vahabzadə tək deyil. O bizim iste`dadlı, tükənməz ilhamlı, sinəsi sözlə dolu şairlərimizdən biridir.

EŞİDİRSƏN, QASIM?!

Xanəndə hərdən-hərdən oxuyur: şux səslə, şaqraq zəngulələrlə:

Ara, axtar hər guşəni,
Gəz çəməni, gəz meşəni,
Öpüb ayılt bənövşəni,
Təbiətin qız vaxtıdır.

Fərqi nə varmamışdım, bilmirdim ki, bu sözlər Qasımın sözləridir. Bəs nədən bildim? Şəhər gecəsinin az-çox nisbi sakitliyində şairin kitablarını müştəri gözüylə, xoş və kövrək münasibətlə varaqlayanda bildim.

Təbiətdə nə var ki: onun Buz vaxtı da, Qız vaxtı da elə hey... intəhasız növbələşmə ilə təkrar olunur. İnsan ömründə gül bir dəfə açılır, göy bir dəfə guruldayır, ağ yağış bir dəfə yağır, qarı nənə bir dəfə erkən çəkir. Özü də bu "Bir dəfə"lər şair ömründə hisslərin, duyğuların, fikirlərin-düşüncələrin həyəcanlı axınında üzüb gedən şair həyatında daha tez baş verir.

Vaxtilə "orta nəsil" adlandırılan – bizim nəslə mənsub şair, ədəbiyyatşünas, tənqidçi, qəzetçi Qasım Qasımzadənin altmış yaş gəldi çatdı. O, altmışıncı pilləyə bükülməz diz, sərraf göz, açıq alın, açıq üzlə, sinədolusu sözlə qədəm qoyur.

Müharibə illərində ədəbiyyata gələn bizlərin ədəbi taleyi də, şəxsi həyat tərzini də təxminən eynən olub. Xatirə da-

nışmaq istəməsəm də, yadıma düşür ki, Qasımı ilk dəfə 1944-45-ci illərdə Yazıçılar İttifaqında möhtərəm ədibimiz Yusif Əzimzadənin ədəbiyyat dərnəyində gördüm. Meşin paltolu, günlüyü uzun meşin furajkalı, üzügülər, qarabığ Qasım! O, məşqələlərimizin birində “Gizli sevgi” adlı bir şe`r oxudu. Məzmunu yadımda deyil. Ancaq qızğın müzakirə getdi. Hamı şe`rin dilini, fikrin ifadəsi üçün gənc şairin seçib yerində işlətdiyi sözləri bəyəndi.

Bəli, illər keçdikcə uzaq ədəbiyyat dərnəyində sezilən işıltı Qasım Qasımzadə poeziyasının, eləcə də müəyyən mə`nada son otuz-otuz beş ildə yaranan şe`rimizin sayrışan işıqlarına, əlvan şəfəqlərinə çevrildi.

Dil ya şairin xoşbəxtliyi, ya bədbəxtliyidir. Dilinə görə bədbəxt isə əslində heç şair deyil. Hər misranda söz xətası, söz yersizliyi, dil sün`iliyi olacaqmışdısa nəyinə lazımdır yazdıqların? Xanəndə oxuyur:

Çərşənbənin son axşamı
Qoşa yanır tale şamı,
İstəyinə çatsın hamı,
Hər qismətin öz vaxtıdır.

Baharın – onun təlqin etdiyi ilk ovqatın əyani, xəlqi ifadəsi! Bu əyanilik, bu xəlqilik hörmətli şairimizin bütün əsərlərinin başlıca məziyyətidir. Mücərrəd, necə deyərlər, oxu atılıb yayı gizlədilən yazılarda, yazanının özünə belə aydın olmayan yazılarda nə əyanilik, nə xəlqilik? Şairin belələrinə cavabı, münasibəti:

Fikri nimdəş, özü cavan,
Nitqi duzsuz, sözü yavan,
Əyyaşlıqla vaxtı sovan,
Quraşdırır şe`r-meir.

Oxucunu kəm etinə,
 Zalı susmuş görən zaman,
 – Millət geri qalıb – deyir.

...Vətən eşqi, zəhmət, ismət və sair... və sair, motivləri saymaq istəmirəm. Hamımız nədən yazırıqsa, Qasım da ondan yazır, ilham mənbəyimiz də birdir, tənqid hədəfimiz də birdir, təərənnüm və amalımız da birdir. Ancaq ki, hər kəsin yaradıcılığı onun öz ürəyindən su içir – yaradıcılıq fərdiyyəti elə budur də! Qırx il olar ki, mən Qasımı tanıyıram. Qənaətimə əhsən: Az danışan, qayğıkeş, sözü bütöv, dostuna dost... nəvələrinə baba, anasına oğul! Təvazökar oğul!

Ömrün qar fəslidir, ağarıb saçım,
 Məni ata bilir qardaşım, bacım.
 Çətində mən kimin yanına qaçım,
 Ata şən-şövkəti anamgildədir.

Necə deyərlər, Qasımın da nisbətən aşağı-yuxarı şe`rləri, poemaları var. Ancaq, bu “aşağı-yuxarıda” sözcülük, ritorika yoxdur. Yə`ni bu qırx ilin şairinin sözlərindən toxunduğu əlvən xalı-xalçaya mürgə toxunmayıb. Ritorika poeziyanın – xüsusilə poeziyanın bir nömrəli düşmənidir.

Sevil Qazıyeva haqqında çox yazılıb. Bu çox yazılanların ən yaxşılarından biri, ən yanıqlısı, böyük ümumiləşdirmə qüvvəsinə malik olanı Qasımın “Sevil” elegiyasıdır. Bu süjetsiz, balaca şe`rdə şair elə ifadələr, elə detallar işlədir ki, qələm elə boyalar dəsgahı açır ki, oxucu Sevilin bütün həyatını, işıqlı və nakam arzularını, faciəsini görür.

Bir qız idin, əsə-əsə böyütmüşdü anan səni,
 Təkcə sənə bağlamışdı arzusunu, əməlini.

Bir kimsəyə verməmişdin öz qəlbini, öz əlini,
Görən dedi: Bir də görüm Azərbaycan gözəlini,
Qönçə ikən solub getdin, bu dövrandə gözün qaldı.

Yadımdadır, Qasım “Qəzəbli dağlar” adlı bir poema yazmışdı. Yaylaqlarımızdan, el sərvətindən, maldarlarımızın, çobanlarımızın həyatından, güzəranından, köçərilərdən bəhs edən bu əsər böyük şair Səməd Vurğunun diqqətini cəlb etmişdi. Nəyə görə? Reallığına, təbiiliyinə, inandırıcılığına görə və əlbəttə ki, romantik nəfəsinə görə.

İnandırmaq, inandırıcılıq qüvvəsi Qasım Qasımzadə şe`rinin daha bir məziyyətidir. İnandırıcılıq şairin obyektivliyi, dünyagörüşü, müasir səviyyəsi və ideya mövqeyi ilə bağlıdır.

Gətirmişdi saçında gül-çiçəyini,
Yanağında zanbaqların ləçəyini,
Baxışında dərələrin yuxusunu,
Üst-başında zeytun-ardıc qoxusunu.
Tamah salıb sərxoş-sərxoş baxsan ona,
Qəzəbindən dönər çılgın bir aslana.
Atılar da üzərinə dəli-dəli,
O mehriban, o füsünkar türk gözəli.

Vicdan saflığı, mə`nəvi bütövlük, hər cür kəmliyin, yarımçıqlığın ifşası – vətəndaş, insaniyyət mövqeyindən ifşası Qasımın bütün əsərlərində boyasız-filansız görünür. Məsələn:

Bir az qanan,
Bir az nadan,
Bir az yeni,

Bir az qalıq,
 Bir az ətdir,
 Bir az balıq,
 Tərəfidir bir az haqqın,
 Bir az sadıq, bir az satqın,
 Bir az sadə,
 Bir az gədə.

Şəxsiyyəti, mənliyi bütöv olmayan şair yarımçığa, "Bir az" a belə atəş açmağa bilməz. Hələ mən onu demirəm ki, bu atəş hap-gop yox, zərgər dəqiqliyi ilə tapılmış paralellərdən, biri-birini inkar edən ifadələrdən və onların zərgər dəqiqliyi ilə yerbəyer edilməsindən ibarətdir.

Mənim də məhəbbət lirikam olsun – deyə bu barədə hökmən bir şey yazanlar da var. Lakin

Sənin bizdə qalan mürəkkəbqabın,
 Dəydi qələmimə – qələm ağladı.
 Əmanət verdiyin dəftər-kitabın,
 Elə bil mənimlə küsü saxladı.

misraları məhz bir şey yox, çox şey deyir. "Bu gün səni gördüm" şe`ri şairin sevgi, ömür, tale, böyük hərflə qismət nəğmələrinin incisidir. Albomçuluqdan, boyacılıqdan, "yanıqdan", "dodaqdan" uzaq yanıqlı, ibrətli könül nəğməsi! Gəncliyə, insana belə nəğmələr həmişə gərəkdir. Qasımın poetik prinsipi – göz qabağına gətirən əyanilik, aydınlıq stili, dəsti-xətti burada da sabitdir.

Bədii əsərdə gedən söhbəti heç vaxt onun müəllifinin ünvanı ilə məhdudlaşdırmaq olmaz – o hamıya, hamıya aiddir – buna ümumiləşdirmə də deyirlər. Şəxsiyyətin bütövlüyü – onun öz-özünə kənardan baxa bilməsi, nöqsanını

e`tiraf edə bilmək cür`əti, xeyirxahlığı, baş əyib təslim olmaq kişiliyi kimi sifətlərdən də ibarətdir. Qasım mə`nəvi bir ixtiyarla yazır:

Zaman ayırd etdi haqqı nahaqdan,
Mənə başa saldı qəbahətimi.
Zirvə mövqeyindən o nəcib insan,
Uzatdı əlini mənə dost kimi.

Bəli, yenə o sözə qayıdıram ki, yaradıcılıq ürəkdən su içir, köhnə dostumun, qələm yoldaşımın ürəyi hələ çox-çox söz gülzarını, poeziya bağça-bağını suvaracaq, hasilə gələnləri isə, bəhrə-bar verənləri isə solmağa, saralmağa qoymayacaq. Xanəndə oxuyur:

Şimşəklərdən atəş alağ,
Yığaq dərdi qalaq-qalağ,
Komasına bir od vurağ,
Ocağ vaxtı, köz vaxtıdır.

Eşidirsən, Qasım?!

Yazın adı dodağında,
Səmənisi otağında.
Mənim ana torpağında,
Büsat vaxtı, söz vaxtıdır.

1983

İŞIQLI İLLƏR

Çoxdan, lap çoxdan “S.Vəli” imzalı bir müəllifin “Bıçlı Çağa” və “Şor cüllütü” adlı maraqlı, adamı nağıl kimi çəkib apararı iki kitabçasını oxumuşdum. Onlar ağlamalı idi, gülməli idi. Bu əsərlərdə Bakının keçmişindən, neft mədənlərində çalışan fəhlələrin, fəhlə balalarının əzablı həyatından bəhs edilirdi. Neft buruqları arasındakı qədim Ramana kəndi, tarixi hadisələr şahidi Ramana qalası, səthində mazut ləkələri güzgü qırıqları kimi işıldayan Şor göl... Bıçlı ağa, İbiş, Fərrux, Cəbi, Mustafa və sair canlı surətlər indi də xatirimdədir.

Mən həmin müəllifin başqa kitablarını sonsuz uşaq marağı ilə izləməyə, axtarmağa başladım. Lakin uzun illər heç bir yerdə “S.Vəli” imzasına rast gələ bilmədim... Bu ayrılıq çox çəkdi. Yalnız 1956-cı ildə istə`dadlı yazıçımız S.Vəli – Süleyman Vəliyevlə həm şəxsən, həm də mətbuatda görüşdüm, onun birinin ardınca çıxan təzə, daha kamil əsərləri ilə tanış oldum.

Vətəni faşistlərdən qorumaq üçün cəbhəyə gedən yazıçını müharibə uzaq yerlərə aparıb çıxarmışdı. O, çox ölkələrdə, vuruşmalarda olmuş, oddan-alovdan keçmişdi. Almaniya, Fransa, İtaliya, Yuqoslaviya...

Bəs sonra?.. Sonrasını yazıçı “Məhəbbət buzu əridir” sənədli povestinin ilk abzasında belə təsvir edir: “Mən ölkəmizi əlvan güllərə qər q olmuş, ucu-bucağı görünməyən gözəl bağ kimi təsəvvür edirəm. Ancaq bir vaxt burada alaq da bitmişdi. Qızılgüllər içində qaratikan kolları da vardı. O zaman tale məni uzaq yerlərə aparıb çıxarmışdı. Daimi donmuş torpaq – Bodaybo rayonu, qızıl mə`dənləri...”

Tükənməz enerji və ilhamla yaradıcılığını davam etdirən Süleyman Vəliyev Triestdə – İtaliya və Sovet partizanlarının həyatına, mübarizəsinə həsr olunmuş “Mübahisəli şəhər” romanını yaratmışdır. O, Şərq ölkələri xalqlarının həyatı, adət və ənənələri ilə yaxından tanış olmuş, zəngin, maraqlı müşahidə və təəssürat nəticəsində “Türk qızı” lirik povestini, “Əncir ağacı”, “Bir səhəng su” hekayələr kitabını oxuculara təqdim etmişdir. Yazıcının ədəbi ictimaiyyət tərəfindən rəğbət və maraqla qarşılanan əsərləri Moskva nəşriyyatında bir neçə dəfə böyük tirajla çapdan buraxılmışdır. Məsələn, köhnə uşaqlıq “dostum” “Şor cüllütü”nü “Detskaya literatura” nəşriyyatında üçüncü dəfə (“Məktəb kitabxanası” seriyasından) çap edilməsi məni çox sevindirib. Həqiqətən, “Şor cüllütü” Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının gözəl nümunələrindəndir.

Fəhlə sinfi, şanlı neftçilərimiz Süleyman Vəliyevin sevimli, daimi mövzularındandır. O, indi də yaradıcılıq ənənəsinə sadıq qalaraq, Şirvan neftçilərinin həyatına, fədakar əməyinə dair “Düynlər” adlı romanını çap etdirmişdir.

Yazıcının gürcü, tatar, erməni dillərində əsərləri çap edilmişdir. O, bu günlərdə Moldaviyanın “Lumina”, Yuqoslaviyanın “Lyublyana” nəşriyyatından sevindirici məktublar almışdır: onlar “Mübahisəli şəhər”, “Şor cüllütü” əsərlərini nəşr edəcəklər.

Dostumuz Süleyman Vəliyevin əlli yaşı tamam olur. Mən bu münasibətlə ona Ukraynadən, Sibirdən, Moskvadan, Krım şəhərlərindən, Uraldan, Bakıdan və bir çox başqa yerlərdən göndərilmiş təbrik teleqramlarını oxuduqca qəlbim fərəh hissi ilə dolur. Ömrün mənalı, həyəcanlı keçən illəri nə yaxşıdır, nə gözəldir! Gözünün nurunu, qəlbini odunu, ağılının-kamalının bəhrəsini-barını xalqa, Vətənə verən insan həyatının işıqlı illəri!..

1966

MÜHARİBƏDƏN SONRAKI NƏSLİN ADLI-SANLI ZİYALISI

1948-ci ildə mən Yardımlıya müəllim tə`yin olundum. 1950-ci ildə Bəyim xanımla evlənəndən sonra Bakıya gəldik. Bakıda bir neçə ay işsiz qaldım. İş tapa bilmədim. Təzədən Yardımlıya qayıtdıq.

1950-ci il noyabr ayının 5-də yağışlı-çiskinli bir gündə Yardımlı qəsəbə Axundov adına 1 nömrəli orta məktəbində o zamankı direktor Fəzail Əkbərovla tanış oldum və bizim tanışlığımız o gündən bu günə qədər davam edir. Fəzail müəllim müharibədən sonrakı nəslin çox adlı-sanlı ziyalılardan biridir. Həqiqi maarif xadimidir, öz sənətini, öz peşəsini heç bir şeyə dəyişməyən ziyalıdır. Partiya işində də işləyib, partiya komitəsinin katibi olub. Lakin onun taleyi, qisməti müəllimliklə bağlıdır və çox qəribədir ki, biz xasiyyət e`tibarı ilə bir-birimizdən çox fərqliyik. Mən nə qədər hövsələsiz, səbrsiz, bir yerdə oturmağı bacarmayan, bir yerdə qərar tutmayan adamamsa, Fəzail müəllim bir o qədər dözümlü, təmkinli, necə deyərlər, sanballı, yerli-yataqlı bir ağsaqqaldır. Mən ona indi əgər ağsaqqal deyirəmsə, təsəvvür edin ki, 40 il əvvəl o mənə o dərəcədə ağsaqqal tə`siri bağışlayırdı. Bizim Fəzail müəllimlə dostluğumuz, mehribançılığımız axırda o dərəcəyə gətirib çıxartdı ki, qohum olduq. Fəzail müəllimin qızlarından biri, ən gözəli, ən yaxşısı – həkim Sevinc mənim gəlinim oldu. Yə`ni oğlum Mahirin həyat yoldaşı.

Fəzail müəllim son dərəcədə yerini bilən, adamlara ağıllı məsələhətlər verən, sənətini sevən, təbiətin sirlərinə vəqif olan, özünü hər yerdə ağsaqqal, ağıllı bir şəxsiyyət kimi aparmağı bacaran, hər adamla oturub-duran, hər adamın zarafatını götürən deyil. Hər adam da cəsarət edib onunla zarafat etməyə girişmir. Amma mən Fəzail müəllimlə uzun illər xoş, səmimi ünsiyyətdə olmuşam. Mən ona ərkləmişəm.

Yadıma gəlir, o, aspirant olmaq eşqilə Bakının “Novuyu rono” deyilən mehmanxanasında qarlı-çovğunlu qış günü oturub elmi iş yazdığı halda, mən mərhum qayınım Feyruzla gəldik onun yanına və dedik ki, Fəzail müəllim, gedək bir seyrə. O da elə bildi ki, biz yaxın bir yerə gedirik, mindik maşına, düz Ağsunun yoxuşlarına qalxdıq. Qarlı-çovğunlu bir gündə Mərəzəyə, Şamaxıya gəldik. Fəzail müəllimlə biz Yardımlının da ən ucqar kəndlərinə getmişik, Kürəkçidə toyda olmuşuq və günlərin bir günü yenə də biz Kürəkçiyə gəldik, atlı idik. Mən təbii ki, şəhər adamıyam, at sürməyi bacarmırdım, atın yəhərində güclə oturdum. Fəzail müəllim arxayın idi ki, əgər mən onunla zarafat eləməyə ərkləyirəmsə, o da mənimlə zarafat eləyə bilər. Yoxuşlu bir yerdə kəsdi atın qabağını və dedi:

– Qabil, bizim cavan vaxtımızdır. Məndən şair olar, yoxsa yox?

Dedim:

– Olmaz.

Gördüm atın ayağı sürüşür. Aşağıdan uçurum, bir Fəzail müəllimə baxdım, bir də atın sürüşməsinə. Dedi:

– Məndən şair olar?

Dedim:

– Olmaz.

Gördüm atın ayağı gedir.

Dedim:

– Əşşi, olar, olar e, sür gedək.

Mən o fikirdəydim ki, Fəzail müəllimin anadan olmasının 70 illiyi bizim həm maarifimizin, tərbiyəmizin, təhsilimizin, ziyalılığımızın elə 70 illiyidir. Təəssüf ki, bu günlər iqtisadi vəziyyətlə əlaqədar olaraq çox adam müharibəni bəhanə edir. Çox şey cırlaşıb. Lakin bu şəraitin özündə də Fəzail müəllim müəllim qüdrətini, müəllim xüsusiyyətini saxlayıb. Mən bir hal müşahidə etmişəm. Bir dəfə Fəzail müəllim telefonla kiminləsə danışdı, deyirdi ki, danışan Fəzail müəllimdir. Mən ona dedim ki, sən özün-özünə nə üçün deyirsən ki, danışan Fəzail müəllimdir, denən ki, Fəzaildir. Dedi, yox, bu mənim qazandığım mə'nəvi ixtiyarımdır, mən deməliyəm ki, mən Fəzail müəlliməm. Qayıtdım ki, axı mən demirəm şair Qabildir danışan. Dedi, axı sən başqasan, mən başqa. Hamı bilir ki, sən şairsən. Amma ola bilər ki, məndən başqa yerdə də Fəzail ola, o heç müəllim olmaya, həkim ola, mühəndis ola, ona görə mən də deyirəm ki, Fəzail müəllimdir danışan!

Fəzail müəllim indi həkim oğlu Ramizin məsləhəti ilə müəyyən qədər pəhriz saxlayır. Lakin bizim son dərəcə yaxşı yeyib-içən vaxtlarımız olub. Bir də demək istəyirəm ki, Fəzail müəllimin, axı, əsli var. Hər adamın əsli-nəsli var. 50-ci illərdə Yardımlıda Fəzail müəllimin atası Yusif kişini görmüşəm. Yardımlı veteranlarının veteranı olan, Yardımlı müəllimlərinin, Yardımlı camaatının böyük bir nəslini tərbiyə edən Ağasəf müəllimin müasiri olub Fəzail müəllimin atası! Sonra özü də bu müasirliyi, bu yaxınlığı daha da inkişaf etdirib.

Yusif kişinin yetişdirdiyi qardaşlar Höccət müəllim, rəhmətlik həkim Şahbaz, Fəzail müəllimin bir qardaşı da olub – Cəbrail, o, cəbhədə həlak olub və Cəbrailin adını Fəzail müəllim böyük oğluna qoyub. Cəbrail indi Əkbərovlar ocağının baş qərargahı olan Fəzail müəllimin evinin, ocağının keşiyyində durur. Canlı adam haqqında deyirlər ki, üzə danış-

maq yaxşı deyil. Atalar bunu deyib, amma bunun bir mənasına mən varmısam ki, necə yəni üzə demək yaxşı deyil? Mən gözləməliyəm ki, insan dünyadan getsin, ondan sonra onun haqqında yaxşıca danışım? Atalar deyən bu misalın iki tərəfi olub: bunun biri ixtisara düşüb, biri qalıb. Atalar o mənadə deyib ki, üzə belə deyərsən, tərifləyərsən, dalda başqa fikirdə olarsan. Ona görə atalar deyib, üzə demək yaxşı deyil. Amma mən bu fikri tamamlamalıyam ki, dost adamın nöqsanını da, yaxşı cəhətlərini də üzə deməlidir. Elə olub ki, Fəzail müəllim mənə tənqid eləyib. Müəyyən qüsurlarımı deyib və mən ona qulaq asmışam. O məndən bir-bir yaş yarım kiçik olmasına baxmayaraq, onu həmişə özümə böyük qardaş bilmişəm. Heç yadımdan çıxmaz. 10 il bundan əvvəl Yardımlıda mənim zəhmətkeşlərlə görüşüm oldu. Raykom katibi Sərhəd Məmmədov idi. Sərhəd Məmmədov da çox demokratik, sadə bir adamdır. Sərhəd Məmmədovdan daha çox Fəzail müəllimin təşəbbüsü ilə qədim Yunanıstandakı kimi o vaxt Yardımlıda yay kino-teatrı tikildi. Həmin kinoteatrın binasında Fəzail müəllim mənim haqqımda çox gözəl bir məruzə elədi.

Mən Fəzail müəllim barədə çox danışa bilərəm, lap elə saatlarla danışa bilərəm. Lakin Fəzail müəllim yaşayır, axar çayın qabağını almaq mümkün olmadığı kimi, mən də bu xatirələrin qabağını almıram. Allah qoysa, yayda Yardımlının buz bulaqlarının şırıltıları altında, o Əkbərovlar ocağında Fəzail müəllimin anadan olmasının 70 illiyini qeyd edəcəyik və orada da bu sözlərimi davam etdirəcəyəm. Mən xahiş edirəm ki, mənim bu sözlərimi heç bir redaktə etmədən, heç bir nöqtə, vergülünə əl vürmədən çap eləsinlər.

SEVƏNLƏRİN ÜRƏYİNDƏ

Nə yaxşı ki, sən var idin yer üzündə,
 Nə yaxşı ki, ulduzumuz qoşa yandı.
 Mə`nası var gecənin də, gündüzün də,
 Biz yandıqca yollarımız işıqlandı.

İki sənətkarın qoşa yanan qismət, məhəbbət, baxt ulduzu! Aramızdan vaxtsız getmiş şairə bacımız Mədinə Gülgün bu sətirləri həyat yoldaşı Balaş Azəroğluna həsr etmişdi. “Yora bilməz yollar məni” adlı nəfis, qalın bir kitab. Bu misralar da həmin kitabdadır. Yadıma düşdü ki...

İsti yay axşamlarından biri. Axşam deyəndə ki, günün batmağına hələ çox qalırdı. Şüvəlan yaradıcılıq evinə gəlmişdim. Ancaq nə səbəbə, kimin yanına gəlməyim yadımda qalmayıb. Burada xeyli adam vardı. İlyas Əfəndiyev dəqiq buradaydı. Çox sağlam, gümrah Mədinə xanım darvazadan həyəətə hər maşın girəndə, həyəcanla ayağa qalxıb gələn adama sarı boylanırdı.

Sən demə dostumuz, yazıçı Elçin ertədən şəhərdən şairəyə zəng çalıb demişdi: – Mədinə xanım, bir qonaqlıq sizdə. Təzəcə, lap təzəcə çapdan çıxmış “Yora bilməz yollar məni” adında sanballı, ə`la kitabınızın qaranquş nüsxəsi əlimdədir. Axşam atama baş çəkməyə gələndə gətirəcəyəm.

Elçin gəldi, üzündə təbəssüm, əlində kitab... Mədinənin uçmağa qanadı yox idi, ay Allah, heç yadımdan çıxmır onun yaradıcılıq evinin güllü-bülbüllü, bağlı-bağatlı həyətinə sığışmayan sevinci. Sağlam, gümrah Mədinə heç elə bil dün-

yaya gəlməmişdi... Yox, gəlmişdi. Ürəyi sözlə, ruhu cılıqlıqla, Təbriz həsrətli baxışları dalğınlıqla dolu gəlmişdi. Onun poeziyası odlu şimşəklər, cilovsuz küləklər, ətirli çiçəklər, dözümlü sal qayalar, çəşmə deryalar, həzin laylalar, barlı-bəhrəli bağlar idi. Yəni həyatımız, mühitimiz, abi-havamız, dərdi-sərimiz, arzu-diləklərimiz idi. Ancaq Təbriz həsrəti – Vətəndə Vətən həsrəti Gülgün rübabının sarı simi idi.

Mədinənin ölümündən sonra yollar açıldı, gəliş-gediş asanlaşdı. Sağ olsaydı, ötən payızda əri Balaşla, oğlu E`tibarla Astaranın sərhəd körpüsünü keçib İrana – Tehrana gedər, o yerləri görər, uzun-uzun illərin ayrılığından sonra əziz-girami qohum-əqrabası ilə bir gözü ağlaya-ağlaya, bir gözü gülə-gülə görüşərdi.

Balaş müəllim dedi ki, xəstəydim, canım ağrıyırdı, Təbrizə gedə bilmədim. Bəlkə də, nə üçün, bəlkə də? Şübhəsiz ki, Mədinəsi yanında olsaydı, onun xatirinə, onun eşqinə, sevgilisinin uşaqlığını, ilk gəncliyini qoyub gəldiyi Təbrizə uça-uça gedərdi, lap əti kəsilsəydi də... Axı Mədinə deyirdi:

Durnalara qoşulub
Kaş Təbrizə gələydin.

Həm Cənubdan gəldiyinə görə, hər nə qədər qəriblikdən uzaq qaçıb, özünü qərib saymasa da, qəribliyinə görə, qadınlığına görə, ən vacibi isə minnətsiz gözəl şairliyinə görə heç kəs onun qabağına sədd çəkmirdi, çəkmək istəmirdi, istəyə də bilmirdi. Çap söhbəti bu kişi qürurlu, cəsarətli, ismət və təvazövlü adam üçün qətiyyəən problem deyildi.

Ancaq, ancaq... mən "Azərbaycan" jurnalında işlədiyim illərdə hər dəfə Mədinə xanım redaksiyaya təzə şe`r gətirəndə deyirdi:

– Ay Qabil, sənə şe`r gətirəndə, şe`r oxuyanda qorxuram. Elə bilirəm ki, imtahan verməyə gəlirəm.

– Bu nə sözdür, ay Mədinə xanım? Nə imtahan?

– Yox, sən sözün düzünü deyirsən, açıq danışırsan, səmimisən, sənə inanıram.

Bu xoş sözlər, bəlkə də səxavət və mübaliğəylə deyilmiş bu sözlər Gülgünün yaddaşıma həkk edilmiş pozulmaz, silinməz yadigarıdır.

Düşdü saçlarıma dən asta-asta,
Yeridi ömrümə çən asta-asta.
Çaldıqca rübabı mən asta-asta,
Neçə dastan yatdı tel arasında.

Onun bütün ahəng, vurğu, dəmdəstgahıyla şe`r deyən, şe`r oxuyan səsi qulağımdadır. Səsi eşidərlər, görməzlər. Mən isə onun səsini görürəm, çünki, nurlu çöhrəsini görürəm. Və bu bir bənd öz sözümü onun şe`rinə yaraşdırmağa cəsarət edirəm:

Heyif səsi batdı qara torpaqda,
Neçə dastan yatdı qara torpaqda,
Təbrizəmi çatdı qara torpaqda
Əbədiyyət sayılı il arasında.

Mədinə Vətəndaş şairə idi. O bə`zi qadın müəlliflər kimi balınca tökülən göz yaşlarından, yersiz ah-uf, şit e`tiraf və sairə ucuz, sentimental albom şe`rləri yazmırdı. “Yazmırdı” yerinə düşmür. Mədinə bu xırda, ucuz, bayağı hisslərdən uzaq idi. O, xitabət kürsüsünü əvəz edən çinardan yazırdı. Sevgidən yazanda da, bax, belə yazırdı:

Yamaclarda qızıl lalə özüməm,
Şəbnəm dolu al piyalə özüməm,

Nurlu ayım sənsən, halə özüməm,
Nə solaram, nə sönərəm, sevgilim.

1992-ci ilin 1 avqustundan mən şair, jurnalist, ictimai-siyasi xadim, böyük Vurğunumuzun yadigarı Vaqif Səmədoğlunun şəxsi dəvətilə Yazıçılar Birliyinin qəzeti "Oğuz eli"ndə baş məsləhətçi işləyirəm. Redaksiyamızın yeri dərindən olduquna görə adətən ayrı yerdə, ayrı yer deyəndə ki, Balas Azəroğluyla Fikrət Sadığın əyləşdiyi qonşu otaqda otururam. Necə deyərlər, qocafəndi, ömrümüzün bu xəzan çağında çox şeydən şirin-şirin və ya köks ötürə-ötürə danışır, uzaqlı-yaxınlı əhvalatları, acılı-şirinli xatirələri, aramızdan vaxtsız gedən əzizlərimizi, sənətkarlarımızı yada salırıq. Eh, vaxtsız... vaxtsız...

Balas müəllim deyir: – Əşşi, təsəvvür elə ki, Mədinə ölüb, 91 yaşlı atası sağdır, qızının vəfatından da xəbəri yoxdur, özümüz deməmişik.

Azəroğlu daha nə deyir? Deyir ki, Mədinə səliqə-sahmanla, dadlı-duzlu xörəklər bişirib, ürək açıqlığı ilə süfrə açıb, rəfiqələrini ya günortaya – nahara, ya şama – axşama dəvət etməyi çox sevərdi.

Ancaq, heç xoşu gəlməzdi ki, bazar-dükandan, mətbəxdən, dərzidən, paltar dəbi jurnallarından, ümumiyyətlə və xüsusiyyətlə qadınlar üçün çox təbii sayılan məişət əhvalatlarından söhbət düşsün. Fikri-zikri ədəbiyyat, şe'r-sənət, Vətən, tale, gələcək arzular yanında.

Yenə Azəroğlunun söhbətlərindən (söhbəti mən salırdım):

– Çox həyəcanlı idi, çox narahat idi. Bir də görürdün ki, qalın, ümumi dəftərini dizlərinin üstünə qoyub ildırım kimi elə sürətlə yazır ki, sonra keçib makinada üzünü köçürəndə özü öz xəttini oxuya bilmirdi. Deyirdim, "Ay Mədinə, niyə belə hövüllü-hövüllü yazırsan axı? Deyirdi: "Fikir fikri, söz sözü, misra misranı elə sürətlə qovur ki, qorxuram ba-

şımda misralar qəzası baş verə, hər şey alt-üst olub yadımdan çıxır”.

Balaş müəllim danışır:

– Bir də gördüm idarəyə, xülasə, iş yerimə zəng çaldı: “Hə, neynəyirsən, əlində nə işin var, yanında kim var?” Suallarından başa düşürdüm ki, lap təzəcə şe`r yazıb, evə qayıtmağımı gözləyə bilmir... telefonda oxumasa, ürəyi partlar. Adətən, tez-tez xəstələnən mən olurdum. Həmişə məndən nigaran Mədinə məni qiyamətəcən nigaran qoyub getdi.

Qanlı yanvar səhəri öz qara kələğayısından tələm-tələsik bir bayraq düzəldib küçə eyvanımızdan asmışdı. İndi o bayraq eyvanımızda yox, mənim və oğlanlarımın ömrünün, taleyinin, məhəbbətinin ana asimanında dalğalanır – Mədinənin vüsali qiyamətə qalmış hicran bayrağı...

Şairə Mədinə Gülgünün bir bayrağı da var. Bu bayraq nə bir eyvana, nə də bir ailə mühitinə sığan bayraq deyil. O bayraq Azərbaycan şe`rində Məhsətilərin, Natəvanların, Heyran xanımların, Nigar xanımların, bu gün sağ-salamat, nəğməkar ağbirçək anamız Mirvari Dilbazinin şe`r-sənət bayrağıyla bir cərgədə dalğalanır. Bir məsələ də var – hər şey ailədən başlayır, hər şeyin təməli ailədə qoyulur. Mədinəni yaşadan balalarının, nəvələrinin, kövrək qəlbli, nəcib insan – şair Azəroğlunun məhəbbəti, Gülgün ruhuna ehtiramı, əlçatmaz zirvələrin tərtəmiz qarı kimi, bəyaz, şəfəqli xatirələri olacaq:

Çatdım ömrün zirvəsinə,
 Enəsiyəm yavaş-yavaş...
 Fəqət, bir yaz küləyində,
 Tər güllərin ləçəyində,
 Sevənlərin ürəyində
 Dinəsiyəm yavaş-yavaş.

NƏ YAMAN TÖKÜLÜR YARPAQLARIMIZ

Elə bil ki, Allahın hökmüylə tale onun alınına zəruri və həmişəlik bir təvazö yazmışdı... Uşaq evində böyüdü, ata-ana qayğısı, naz-ne`mət bilmədi... Necə təvazökar olmayaydı...

Uşaq evində böyüdü deyəndə ki... yeniyetməliyi keçər-keçməz, on yeddi yaşına çatar-çatmaz kiminsə əvəzinə Gərayı cəbhəyə göndərdilər. Böyük Vətən müharibəsinin odları-alovları içinə atdılar; təvazökar olmayıb neyləyə bilərdi, səsi kimə, hara çata bilərdi?

Müharibə qurtardı, Gəray Fəzli cəbhədən alnıaçıq, üzü-ağ qayıtdı, fəqət sözün hərfi mə`nasında yarımcan qayıtdı, bədəninə sağ yer qalmamışdı. Ən dəhşətlisi isə buydu ki, o, məcburi təvazöyə, səsinə çıxma bilməməyə məhkum edilmişdi. Güllə şair Gəray Fəzlinin boğazını dəlib keçmiş, səs tellərini qırıb tökmüşdü.

1948-49-cu illərdə Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunun tələbəsiyəkən yazdığı məşhur "Vətən səhəri" şe`ri Gərayın şairlik pasportuna çevrildi, onu oxuculara və rəsmi ədəbi mühitə tanıtdırdı.

Lakin amansız, məcburi təvazö bu gözəl şe`ri öz səsiylə xitabət kürsülərindən oxumağa, şe`r məclislərində söyləməyə, radio dalğalarında deməyə şairi həsrət qoydu.

Radio. Bir müddət sonra televiziya... Gəray Fəzli qırx il ömrünü, taleyini, yaradıcılığını efir dalğaları və mavi ekranla bağladı, yox bağlamaq azdır, qurban verdi.

Bəli, yenə tavazö, yenə gözə görünməzlik, yenə səssiz-səmirsiz geniş fəaliyyət – redaktorluq, jurnalistlik, aparıcılıq, lap müəyyən mə`nada rejissorluq fəaliyyəti. Hamısı da, həmişə də kadr arxasında... Özündən başqa hamımıza, bütün ədəbiyyatımıza, incəsənətimizə xidmətdə keçən səssiz ömür...

Əlli və səksən yaş arasındakı ədəbi nəslin əksəriyyətinin boynunda Gəray müəllimin haqqı-sayı var. Müxtəlif verilişlər zamanı hamımızın nazıyla, şiltaqlığıyla oynayıb, hətta, köntöy, acı sözümlü də udub.

Fikir və düşüncələrini şe`r əndazələrinə sığışıra bilməyən şair nəsrin geniş imkanlarına üz tutub, bir-birinin ardınca “İldırımli dağlar”, “Kəhrəba işığında”, “Səadətin ünvanı”, “Yeddi ulduzlu səma”, “Gecə günəşi”, “Bir qəlbin asimanı” romanlarını yazmışdı. Bu əsərlərin hamısının cövhərində, məğzində, mahiyyətində vaxtilə qəti qadağan edilmiş əhvalatlar, məsələlər, problemlər dururdu. Bəli, bu isə dövrünə görə yazıçıdan böyük cəsarət tələb edirdi. Gərayın artıq əbədiyyətə qovuşmuş işıqlı ruhu qarşısında özümə borc bilirəm deyim ki, bu sətirlərin müəllifini də o, dönə-dönə hücumlardan, böhtanlardan müdafiə etmişdir.

Bu vida sözüdür, qoy ürəyimi boşaldım. Gəray düz on il ömür-gün yoldaşı Nuriyyətsiz qaldı. Qabilin, Elmarın, Nazlının anası Nuriyyətsiz. Uzun illər, uzun payız və qış gecələri dörd divar arasında xəstə ürəyiylə baş-başa qaldı. Övlad sağ olsun, övladın öz yeri var...

Onun zəif səsi bir az da eşidilməz oldu. Tale Gərayın tənhalığına dözmədi. Ona qulaq yoldaşı, ömrünün qış fəslinə bir şe`lə, bir isti nəfəs göndərdi. Bu, Yavər xanım idi. Gəraya sonsuz arzu-murad bəxş edən balaca, dəcəl Muradın anası Yavər xanım: Gəray həm təvazö göstərib utanır... axı bu yaşda... həm də körpəcə oğul fərəhiylə uçurdu. Elə bu uçuşda da əbədiyyətə uçub getdi.

Bu il nəslimin yarpaq tökümü yaman tuğyana gəlib,
yaman qan eləyir, ay Nazim Hikmət! Vahimə içindəyəm, ad
çəkə bilmirəm. Allah sizlərə min-min rəhmət eləsin, Gəray
Fəzli qardaşım!

26 dekabr 1995

YALAN DEYƏ BİLMƏDİM

Ozamankı ədəbi mühitimizdə çox adam Məmməd Rahimdən borc alırdı – içi mən qarışıq. Sözümdə nə mübaliğə, nə rişxənd, nə də ki, istehza var. Bu günah olardı.

Bəli, maşın almaq fikrinə düşdüm, qaçdım Rahimin üstünə, qaraj almaq lazım oldu, gəldim Rahimin yanına, maşını əzib tökdüm, usta pulu üçün gəldim Rahimgilə.

Daha nə bilim nə üçün, nə üçün... Heç vaxt da məni əliboş qaytarmazdı. Borc da nə borc! Təsəvvür eləyin ki, o vaxt “Zimbala” deyilən “Moskviç”in qiyməti 25.000 manat idi, mənim də cəmi 2000 manat pulum vardı. Bu səfər kişi özünü saxlaya bilmədi:

– Əşşi, 23 min də borc olar? Bir yolluq de ki, mənə maşın al də.

Mələk xanım işə qarışıb hələ üstəlik ərini danladı da:

– Uşağı utandırma, verirsən ver, vermirsən vermə.

Onu da deyim ki, ömrünün sonunadək (yalnız borc yox) mən həmişə Rahimdən xeyirxahlıq, qayğıkeşlik görmüşəm.

...Günlərin bir günü “Azərbaycan” jurnalında Rahimin “Xəzər sularında” adlı iri həcmli poemasını görüb oxudum. Əsər məşhur dəniz neftçisi Mixail Kaverockinin və onun iyirmi nəfərdən ibarət briqadasının sulara faciəli surətdə həlak olmasından danışdı. Ancaq necə danışdı?! Çox quru, solğun... Qısa: zay bir şey... Poemanı oxuduqca elə bil adamın barmaqları arasından çarhovuza iyirmi bir dənə xırda, hamar daş sürüşüb düşürdü.

Hə, necə deyərlər, Qəribi burada ağlamaq tutur. Fikirləşdim ki, Rahim müəllim mütləq və mütləq poeması haqqında məndən və məhz məndən fikir soruşacaq... Bu qədər yaxşılıqların müqabilində (hələ borclarımın hamısını qaytarmamışdım) onun öz aləmindəki təbii, məntiqli qənaətinə görə mən “Xəzər sularında”nı əməlli-başlı tərifləməliydim...

Ay Allah, neynəyim, nə çarə qılım? Ölsəm də tərifləyə bilməyəcəkdim. Pisləməyə də, yəni həqiqəti deməyə də, üzüm gəlmirdi, utanırdım.

Başladım Rahimdən qaçmağa, mümkün qədər gözüne görünməməyə. Fəqət, sən saydığın say, gör fələk nə sayır.

Günlərin bir günü nə üçünsə gəldim “Azərnəsr”ə. Binayi-qədimdən bədii ədəbiyyat şöbəsi ikinci mərtəbədədir. Nə isə, işimi görüb qurtarıb pilləkəni enib küçəyə çıxmaq əvəzinə, elə bil şeytan mənə buyurdu ki: “Qalx üçüncü mərtəbəyə!”

Tənəffüs idi. Nəşriyyat klubunun böyük zalında şıdırğı nərd gedirdi, şaqqıltıdan qulaq tutulurdu. Rahim də buradaydı. Başı oyuna bərk qarışsa da gözucu məni gördü. Aradan çıxma bilməzdim, işim bitmişdi. Yaxınlaşdım:

– Rahim müəllim, salam! Necəsiz?

Üzümə baxmadan (gözü oyundaydı, nərdin ustasıydı):

– Yaxşıyam. Soora-soora.

Fasilə qurtardı, nərdtaxtalar büküldü. Oyunçular qalxıb gedəndə mən də onlara qarışıb aradan çıxmaq istədim. Qolumdan tutdu.

– Hara gedirsən, dayan görüm?

Fağır-fağır əyləşdim.

– Hə, təzə poemamı – “Xəzər sularında”nı deyirəm, oxumusan?

– Bəli, oxumuşam.

– Utanma, fikrini de, bilirəm ürəyin xoş sözlə doludur, de gəlsin.

– Rahim müəllim, siz xalqımızın gözəl lirik şairisiniz (başladım şe`rlərindən misralar, bəndlər, parçalar deməyə).

Kişi üzümə şübhəylə baxdı:

– Keç mətləbə, o boyda təzə dastandan danış.

– Rahim müəllim, siz öz bakılımsız, mənə çox yaxşılığınız olub.

– Uzaqdan gəlmə, fikrini de, fikrini!

– Rahim müəllim, mən indi də sizə borcluyam, özü də gec qaytaracağam.

– Alə, qurtar görüm, nə borc-borc salmışan...

– Rahim müəllim, əsəriniz zaydır!..

Allah haqqı, kişini elə bil ildırım vurdu:

– Nə, nə dedin?

– “Xəzər sularında” poemanız zaydır!

– Sən nə həyasız adamsan (nankor deməyə deyəsən dili gəlmədi, utandı).

– Şillələyin, böyüyümsüz.

– Əşşi, sən kimsən?

– Mən sizin kiçiyiniz, oxucunuz, sizə ürəkdən yanan gənc dostunuz. Yalan danışa bilmirəm, sizdən tərbiyə almışam. Soruşursunuz, həqiqəti deyirəm. Elə bil qələminiz ucundan fırtınalı dənizlə əlbəyaxada həlak olan iyirmi bir nəfər cəsur adam yox, iyirmi bir dənə xırda, hamar “beşdaş” daşı düşüb suya...

– De görüm, ədəbiyyatımızın vicdanı, tənqidçi-akademik Məmməd Arifə inanım, yoxsa sənə?! De görüm, akademik, yazıçı, ictimai dövlət xadimi, Yazıçılar İttifaqının sədri Mirzə İbrahimova inanım, yoxsa sənə?!

– Mənə inanın, mənə, Rahim müəllim!

– Nöşün?

– Ona görə ki, o böyük adamlar sizə düzünü demir, səmimi danışmır, həmyaş olduğunuza görə sizinlə üz-göz

olmaq istəmirlər... Bir də, bir də ki...

– Nə bir də ki?

– Bir də ki, sizin xasiyyətinizə bələddirlər. Bilirlər ki, onsuz da siz onların düz sözünə inanmayacaqdınız...

Araya qəribə, ruhi, psixoloji, lap deyərdim ki, səhnələrdə, tamaşalarda gördüyünüz sükut çökdü. Hər ikimiz başımızı aşağı salmışdıq. Üzümə baxmadan dedi:

– Yaxşı, dur, çıx get!

...Bu əhvalatdan bir xeyli sonra yenə də “Azərbaycan” jurnalının növbəti nömrələrinin birində Rahimin “Ögey ana” adlı təzə poemasına rast gəldim. Öz-özümə vird elədim: “Ya Əmirəlmöminan! Kaş ki, bu əsəri yaxşı olaydı, yanında xəcalətliyəm, axı...”

Götürüb oxudum. Allah üzümə baxdı, əsər həqiqətən xoşuma gəldi. Poemada bütün dünyanın adət etdiyi əzazil, zalım, paxıl ögey ana obrazı yox idi. Tamam əksinə idi. Özü də bu yaxşı Ögey ana şairin, əsərin şe’riyyətində daha tə’sirli, canlı görünürdü və təbii ki, bir az da mən özümü necə deyərlər, xoş ovqat üstündə köklədim.

Yazıçılar İttifaqının händəvərində gördüm Məmməd Rahim gəlir. Qabağına yeriyib salam verdim. Salamımı ağız-ucu aldı.

– Rahim müəllim, “Ögey ana” poemanızı oxudum.

– Hə, yenə gül ağzını açmaq istəyirsən?

– Rahim müəllim, sizi təbrik edirəm, poemanızı bir nəfəsə oxudum, xoşuma gəldi – tə’sirli, axıcı...

Bu sözlərdən sonra nə görsəm yaxşıdı?! Rahimin gözləri dolmuş, kirpikləri islanmışdı. Elə məndə kövrəlmişdim.

SƏN, EY QADİR MƏHƏBBƏT

Ədəbi aləmə göz açandan, Yazıçılar İttifaqına gedib-gəldiyim ilk vaxtlardan İlyas Əfəndiyevi tanıdım. 1943-44-cü illərdə o vaxtın yeniyetməsi olan utancaq bir uşağın heç bir yazıçıyla, o cümlədən İlyas Əfəndiyevlə yaxınlığı, salam-kəlamı ola bilməzdi.

Arabir “Ədəbiyyat qəzeti” redaksiyasına gəlirdim, guya şe`r gətirirdim və geri qaytarılırdım.

Bir şey diqqətimi cəlb edirdi. İttifaqda gördüyüm yazıçıların hamısı eyni paltarda idi. Sən demə, Ədəbiyyat Fondu Amerikadan gələn yardım (bu gün humanitar...) xəttiylə İttifaqın üzdə olan üzvlərinə (üzvlər də nə qədər ki...) eyni biçimdə, eyni tünd mavi rəngdə, nazik ağ zolaqlı kostyum paylamışdı.

Yazıçılar içində İlyas Əfəndiyev və Ənvər Məmmədخانlı yaraşıqlıydılar. Kostyum da xüsusən onlara qiyamət yaraşırdı.

1944-cü ilin aprelin 3-də tilsim sındı. “Ədəbiyyat qəzeti” mənim Qabil Nikbin imzası ilə “Gəl, baharım” sərlövhəli şe`rimi ilk dəfə çap elədi. Yerə-göyə sığmır, qəzeti dönə-dönə oxuyur, gözümə inanmırdım ki, mənim də adımlı, şe`rimi mətbəə şriffləriylə yığmaq, yazmaq olarmış... Yalan olmasın 10-15 dənə “Ədəbiyyat qəzeti” aldım.

O vaxt mən API-nin – Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunun nəzdindəki hazırlıq kurslarında oxuyurdum. Bu kurslar tam orta təhsil hüququ və kamal attestatı verirdi. Bu attestatla ancaq və ancaq həmin ali məktəbin istənilən fakültəsinə qəbul imtahanı vermədən daxil ola bilərdin.

Dərşdən sonra, bir nəfər Tağı adlı şərəkimin evdə bişirdiyi “kustarnı” paltar sabununu çantama yığıb aparıb bazarlarda, çox vaxt isə Kömür meydanında satırdım, qazancı bölüşürdük. Həmin gün, yəni şe`rim çıxan günü şəst ilə dərşə getdim. Dərşdən sonra isə bazara getməkdən boyun qaçırdım... Necə yəni – bəs, mən şairəm axı, qəzətdə şe`rim çıxıb. Şərəkim üzümü danladı:

– Alə, nə şeir ey... Get maluvı sat!

Çiyində sabun dolu çanta Krupskaya küçəsilə “Kubinka”ya gədirəm. Ketsxoveli küçəsinin tininə çatanda qulağıma evlərin yuxarı mərtəbəsindən bir səs gəldi:

– Nikbin, hara gədirsən, çiyindəki nədir heylə?

Yuxarı boylandım. Eyvanın məhəccərinə söykənmiş tünd mavi kostyumlu yaraşığı kişini – İlyas Əfəndiyevi gördüm. İttifaqa gəlib-gedəndə nə əcəb sifətim, hətta ilk imzam, lap təxəllüsüm onun yadında qalmışdı?!”

– Şe`rini oxudum, təbrik edirəm, yaxşıdır, özü də əruzdur:

Yolunu gözləyir artıq
Qızıl əsgər, baharım!
Düşməni qanına qəltan
Eyləyən ər, baharım!
Gəlişinlə sən onun
Ruhunu şad eyləyərek
Dər gülündən, çiçəyindən
Ona göndər, baharım!

Bu vəzn hər yazanın xörəyi deyil.

İlyas müəllimin səsi mülayim və ərkyana idi. Elə bil mənə lap çoxdan tanıyırdı. Sanki çiyində asılmış sabun dolu ağır çanta yüngülləşdi. İlk mətbu şe`rim haqqında ilk yazıçı sözü eşitdim. Elə bil həmin gün 18 yaşlı Qabilə 30

yaşlı İlyas müəllim şairlik vəsiqəsi verdi.

Unudulmaz dramaturqumuz, lirik-romantik, şairanə nasirimiz, günün səsinə səs verən, hadisələrə isti münasibət bildirən, aydın ifadəli publisist, xoşu gələn və gəlməyən əsərlər haqqında obyektiv, təhlilli fikir söyləyən tənqidçi İlyas Əfəndiyevlə ilk yaxınlığım onun məni eyvandan səsləməsiylə başladı. Sonradan bu yaxınlıq ailəvi dostluğa, oğlanları Elçin və Timurçinlə qardaşlığa, başqa yaxın qohumlarıylə mehribançılığa çevrildi.

Mən İlyas müəllimin qələmindən çıxan, demək olar ki, bütün əsərlərini oxumuş, "İntizar" və "Bahar suları" pyeslərindən başqa bütün səhnə əsərlərinin premyerasında müəllifin şəxsi dəvətiylə iştirak etmişəm.

Natəvan adına klubumuzda "Sarıköynəklə Valehin nağılı" romanının geniş və səviyyəli müzakirəsində mənim çıxışım onun lap ürəyincə olmuşdu:

– Əhhə... əhhə... balam, elə ən yaxşı çıxışı sən elədin, səmimi, şairanə.

Mən demişdim ki, bu əsər mavi nağıldır!

Bəli, hər şey qarşılıqlıdır. İlyas müəllim də mənim yazı-pozuma, yaradıcılıq uğurlarıma, mükafat və fəxri adlarıma laqeyd, biganə qalmayıb, bu və ya digər şe`rim-poemam xoşuna gələndə mənə zəng çalıb, təbrik edib, tənqidi mülahizələri olanda da gizlətməyib.

1946-cı ildə "Azərbaycan gəncləri" qəzetində "Mənim romantikam" adlı bir şe`rim çıxmışdı. Şe`rdəki bu misralar İlyas müəllimi tutmuşdu:

Göyün zümrüd sarayında,
Qızıl Günəş alovlanır;
Füzulinin qəlbi kimi
Üfüqlər od tutub yanır.

Boğazını arıtlamağa adətkərdə olmuş İlyas müəllim mənə qəribə sual verdi:

– Əhhə... əhhə... bu şe`ri yazanda nə yemişdin, Qabil?

Əvvəl tutuldum. Sonra, doğrudan da, o gün – şe`ri yazdığım, yəni stependiya aldığım gün bazardan od qiymətinə yağ-bal alıb yediyim yadıma düşdü. Dedim:

– Yağ-bal.

– Pa atonnan, görürsən, deyirəm axı... – sonra əlavə etdi, – düzdür, ac qarına adamın beyninə bir şey batmır, ancaq iste`dadın yağa, bala, qaymağa, qırqovul plova dəxli yoxdur.

Biz elə doğmalaşmışdıq ki, oğlanlarının bütün şadyana-lıqlarında, toy-nişanında iştirak edirdim. Özünün 50, 60, 70, 80 illiyində qol-qanad açmağım və tabutu önündə qəhərlənə-qəhərlənə danışmağım ömür təqvimimin varaq-larındadır.

Köhnə “İnturist”in böyük restoranında altmış illik yu-bileyi şərəfinə verilən ziyafətdə ləbaləb piyalə saatıma baxıb sağlıq dedim:

– Bu dəqiqə Azərbaycanda İlyas Əfəndiyevdən böyük dramaturq yoxdur!

Mirzə İbrahimov (çox qiymətli ədəbi sima, ictimai-siyasi xadim) açıq e`tiraz etdi:

– İste`dadları saata baxıb tə`yin etmək olmaz!

Sağlığımı, yəni, fikrimi təxminən 30-35 dəqiqə keçəndən sonra bir də təkrar etdim. Bərk əsəbiləşmiş Mirzə müəllimi – bu ağıllı adamı Kamran Hüseynov məzəmmətlədi:

– Ay Mirzə, cavan adamdır, keyfi yuxarıdır, deyir də... bu saat İlyasa möhürlü vəsiqə vermədi ki, bu Qabil...

Düzdür, məclis yeyib-içmək məclisiydi, ancaq dediyim sözlər mənim ayıq, aydın qənaətim idi. Möhürlü vəsiqəni də İlyas müəllimə Qabil yox, Allah vermişdi...

“Büllur sarayda” pyesinə baxandan sonra İlyas müəllimin sənəti haqqındakı bütün hiss və duyğularımı, fikir və düşüncələrimi “Fədai” şe`rimdə ifadə etdim. Təvazö dairəsindən kənar olsa da, bu şe`ri ustada layiq yeganə şair şe`ri bilirəm. Başda şe`rin qəhrəmanı – Əfəndiyevlər ailəsinin təşəkkürü və xiridar qiyməti mənim mükafatım oldu.

Təbii ki, İlyas Əfəndiyev adi, sıradan oxucu deyildi. Oxuduğu əsərlərin, iri həcmli əsərlərin təhlilinə, orada qaldırılan problemlərin mahiyyətinə varar, əsərdə yazıcının mövqeyinə fikir verərdi. Məsələn, klassik və müasir rus, qərb və ümumiyyətlə, dünya ədəbiyyatını müntəzəm izləyib mütaliə edən, onlardan öyrənməyi özünə ar bilməyən və bunu dönə-dönə cavanlara tövsiyə edən İlyas Əfəndiyev, eyni zamanda tə`sir məsələsinə – ədəbiyyatımıza başqa ədəbiyyatların, yazıçıların tə`siri məsələsinə – bu problemə kor-koranə münasibətə çox ayıq və qısqanclıqla yanaşırdı. Böyük şair, ədib, tarixçi, filosof və sair tarixi simalarımızı, şəxsiyyətlərimizi başqalarının (lap dahi olsunlar) ayağına verməyi, başqalarının şagirdi hesab etməyi heç xoşlamazdı...

O bilirdi ki, mən gəncliyimdə Puşkinlə Bakıxanovun dostluğundan, hətta ailəvi yaxınlığından (tarixi mə`lumata əsasən) bəhs edən “Dostlar” adlı bir poema yazmışdım. Həmin əsərə görə də 1949-cu il oktyabr ayının 12-sində Yazıçılar İttifaqına birbaşa (o vaxtlar üzvlüyə namizədlik müddəti də vardı) üzv qəbul edilmişdim. Elə məhz belə bir yazının müəllifi olduğuma görə də İlyas müəllim bir gün axşam mənə zəng elədi:

- Əhhə... əhhə... nə təhərsən, əziz mehriban dost?
- Sağ olun, İlyas müəllim, yaxşıyam.
- Nəriman Həsənzadə necə şairdir?
- Nəriman Həsənzadə şairdir!
- Düzdür. Onun “Zümrüd quşu” poemasının rəvan

şə`riyyəti, səlis dilini mən də bəyənmişəm. Ancaq əsərdə hamını Puşkinin ayağına vermək meyli xoşuma gəlmir, axı. Qeydlərimi sənə göndərirəm, fikrini de.

Fikrimi dedim. Onunla razıydım. Ona görə yox ki, mən də bu mövzuda poema yazmışdım. “Dostlar”dan 25 il sonra yazılmış “Zümrüd quşu” təbii ki, sənətkarlıq cəhətdən daha kamil olmalıydı.

“Zümrüd quşu” haqqında İlyas müəllim mətbuatda geniş məqaləylə və ya müəllifə açıq məktubla çıxış etdi.

İlyas Əfəndiyev həm qürurlu, həm də haqqına danışan sadə bir adam idi.

Şıdırğı, necə deyərlər, ilham üstündə “Nəsimi”ni yazırdım. Hər həftənin bazar axşamı və bazar günləri qaynım Fikrət Rəhimovun Buzovnada kirayə qaldığı evdə – hücrə bir guşədə gedib işləyirdim. Günlərin bir günü qulağıma İlyas müəllimin səsi gəldi. O, dalanda kimlədirsə məni soruşurdu. Yəni doğrudan odur? Həyəət çıxdım. İlyas müəllim özüdür ki, var.

– Əhhə... əhhə... Qabil Nikbin, elə bilirdin səni tapa bilməyəcəyəm?

– Ay İlyas müəllim, xoş gəlmisiniz, (düzü kiminlə, hansı məşində gəldiyi yadımda deyil) sizdən nə əcəb, bu nə zəhmətdir...

Onu içəri də`vət elədim. Həyəət-bacanı, köhnə, qədim dam-daşı seyr edib Mir Mehdi Seyidzadənin tə`biriylə:

– Ay zalım, “Nəsimi”ni belə hücrə, xərəbatı (xərəbat xərəbə deyil) yerdə yazarlar də... – psixoloji assosiasiya... Əhsən! Bilirsən nə üçün gəlmişəm?

– Buyurun, İlyas müəllim, qulluğunuzda hazırım.

– Bilirəm ki, sənin həyətdəki qarajın boşdur. Allah qoysa, təzə məşin alana kimi onu ver bizim Üzeyirə, məşinini qoysun ora.

Haşiyə: Üzeyir, İlyas müəllimin yeznəsidir, həkimdir, sakit, mədəni adamdır. Hələ Masallıda səhiyyə şöbəsinin müdiri işləyəndən İlyas müəllimin üzünə tanış olmuşdum və bir dəfə Yardımlı yolunda gecə yarı maşınımın təkərlərinin dördü də partlayıb sıradan çıxanda mənim dadıma çatmışdı.

– Ay İlyas müəllim, bu nə sözdür, belə mənim gözümlüştə. Lap maşınım olsaydı da qarajdan çıxardıb verərdim doktora... Bu xırda şey üçün nə xəcalətdir mənə verirsiniz...

Elçin deyir ki:

– Mən atamın xatirə lövhəsini köhnə evimizin – Hüsü Hacıyev küçəsindəki yazıçılar üçün tikilmiş 19 nömrəli binanın divarına vurduracağam. Atamın ən sağlam, şux, gümrah, məhsuldar illəri (hərçənd ki, İlyas müəllim son nəfəsinədək yazıb-yaradırdı) orada keçib. Qonşularımız Əkbər Ağayev, Məmməd Əkbər, Ənvər Yusif oğlu, Hüseyn Abbaszadə, Qasım Qasımzadə, İsmayıl Şıxlı, Yusif Əzimzadə, Qabil, Məs`ud Əlioğlu, İsa Hüseynov, Salam Qədirzadə, Bəxtiyar Vahabzadə, Əliağa Kürçaylı, Kamal Talıbzadə, Ənvər Əlibəyli, Ələkbər Ziyatay, Zeynal Xəlil, Tələt Əyyubov, Hüseyn Arif, Mir Mehdi Seyidzadə, Əhməd Cəmillə ünsiyyəti unudulmaz və məhzun xatirədir.

...Ağlaram xatirə düşdükcə gülüşdüklerimiz...

Cəddinə və yaşına görə hörmətlə “Ağa” dediyimiz şair Mir Mehdi Seyidzadə ilə İlyas müəllimin geyim-keçim, yemək-içmək, bazarlıq, dəllək, dərzi, mebel, maşın məsələləri ətrafında mübahisələri, zarafatları, hətta köhnə dünya mülkədarları kimi bə`zən səmimi küsüb-barışmaları hamımıza ləzzət verir, xoş ovqat bəxş edirdi. İndi həyətimiz arxı qurmuş, suyu sovurulmuş dəyirmanı dönüb... Üç cüt bir tək sınıq-salxaq qalmış qoruda. Ölənlər, qalan köçüb...

Təkrar edirəm ki, Hüsü Hacıyev 19-da İlyas müəllim çox məhsuldar işləyirdi. “Körpüsəlanlar”, “Dağlar arxasında üç

dost”, “Söyüdlü arx” və sairə əsərlər o evdə yazılmışdı.

1959-cu ilin isti bir yay gecəsi Rəsul Rza, Məs`ud Əlioğlu və mən Lənkərandan gəlirdik. Astarada əsgərlikdə olan Anara baş çəkməyə gedəndə Rəsul müəllim bizi də özünə yol yoldaşı eləmişdi. Bakıya qayıdanda yolumuza Lənkəran sovqatlarından, ne`mətlərdən pay qoymuşdular. Kitab passajına – evlərinə çatanda Rəsul müəllim dedi:

– Uşaqlar, kürü mənim, balıq sizin, Nigar balıq yemir.

Bəli, həyətimizə girəndə maşının (“Pobeda”) yük yerindən həsirə bükülmüş balıq payımızı götürdük. Mən baltadan-bıçaqdan axtarırdım ki, iri, ağır nərə balığını (oset-rin) iki bölüb yarısını verim Məs`uda. Həsiri açanda gördük ki, balıq bir yox, ikidir və qulaq-qulağa pərcim olublar.

– Məs`ud, dart.

Başladıq balıqları dartışdırmağa.

– Dart.

– Dartıram.

Sən demə İlyas müəllim oyaqmış, işləyirmiş. Hay-küyümüzə balkona çıxır.

– Əhhə... əhhə... Ə, o nədi heylə, gecənin bu vaxtında dartışdırırsınız, haranı çapıb-talayıb qarət edibsiz?

Məsələnə ona dedik. Üçümüz də bərkdən güldük. Gecə gülüşü Hüsü Hacıyev 19-u başına götürdü. Ümumiyyətlə, bizim həyət kənd kimi bir şeydi, əgər bozbaş yemisənsə, hamı biləcəkdə ki, içində neçə noxud vardı.

Ertəsi günü öz payımdan lap yaxın – cur qonşularımı balıq kababına qonaq elədim. İlyas müəllimin gətirdiyi iki şüşə “Göygöl” konyakı süfrəmizi bəzəyirdi.

Ümumiyyətlə, İlyas müəllim həyət adamlarının, qonşuların xoş güzəranı, xoş ovqatı ilə fərəhlənirdi.

O illər mənim lap cavan, subay qayınlarım bizdə qalır-dılar. Başda böyük qaynım Firuz, hamısı qarmon çalırdı.

Halal qazanlarından ayın-oyun, şey-mey alıb axşam gətirib ümumi süfrəyə qoyardılar. Küçəyə baxan balkona yığışar, qarmona dəm verər, yeyib-içər, deyib gülərdik.

– Əhhə... əhhə... Ə, siz nə gözəl, mehriban, həyatsevər adamlarsınız.

– İlyas müəllim, buyurun yuxarı (mən dördüncü mərtəbədə, o üçüncüdə olurdu). Üzr istəyirik, bəlkə səs-küyümüz, qarmon sizə mane olur?

– Yox, yox, əksinə. Bu dəmirçixanadan gələn səs deyil ki... Yaşamağa, həyata, mehribanlığa çağıran musiqi sədalarıdır, şən səslərdir. Qarmon mane olsaydı, elə əvvəl-əvvəl şairin özünə mane olardı də. Eşq olsun sizə, işinizdə olun!

Hər yay həyətimizdə bir dəsgahlı canlanma əmələ gələrdi. İlyas müəllimgil Kislovodskiyə kurorta getməyə hazırlaşardılar... Canlanma deyəndə – İlyas müəllimin kiçik oğlu Temuşun – Timurçinin maşını xüsusi həvəslə sazlamasını, maşınla, yolla, səfərlə bağlı həyəcanlı tədarüklərini gözümlün qabağına gətirirəm.

Timurçin maşını tam yəhərləyib həyətdən evdəkiləri səsləyirdi:

– Əşşi, tez olun görək də, gün günorta oldu, istiyə düşəcəyik. Mərdəkana, Şüvəlana gedirik bəyəm?!

İlyas müəllimin dostu sabirabadlı həkim, İlyas müəllimin həvəsinə bir az da yazıçı Əli Ağabəyli onların səfər yoldaşı, kurort qonşusu olardı. İlyas müəllim nədənsə onadoxtur Ağabekov – deyə müraciət edər, o da həmişə İlyas müəllimə qəribə bir gülüşlə “hi-hi”ylə cavab verərdi. Allah ona da rəhmət eləsin.

Bu gün Azərbaycan Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin rektoru, professor Timurçin Əfəndiyevin – Temuşun dəcəl, qaynar uşaqlığı lap gözümlün qabağındadır. Ancaq, nədənsə qardaşından azca böyük olan möhtərəm, iste`dadlı

ədib, ədəbiyyatşünas, publisist, tənqidçi, dövlət xadimi Elçinin uşaqlığını heç xatırlaya bilmirəm. Onu birdən-birə yetişmiş, necə deyərlər, hazır görmüşəm.

Mən bütün münasibətlərdə və məclislərdə lap bə`zən əlimdə piyalə demişəm ki: İlyas Əfəndiyev sözün bütün mə`nalarında oğlanlarının ərsəyə çatmasında misilsiz fədakar olub.

Haşiyə: Son dərəcə xeyirxah adam olan, İlyas müəllimi qoruyan, onun qədrini bilən, iste`dadını yüksək qiymətləndirən qocaman ədibimiz Əli Vəliyev özünəməxsus səs və ifadə tərzilə (bu səsi və ifadə tərzini yazıyla vermək olmaz) deyərdi:

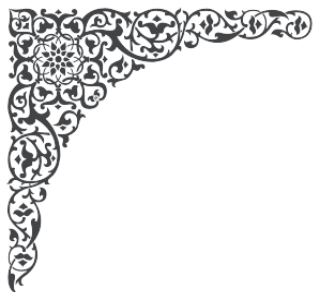
– İlyas çox nümunəvi atadır!..

Elçin və Timurçin də atalarına borclu qalmadılar. İlyas müəllimin son nəfəsinədək bütün mə`nəviyyat və əxlaqlarında, bütün maddi imkanları daxilində atalarının qulluğunda durublar, pərvanə kimi başına dolanıblar. Və dolana-dolana cəmiyyətdə tutduqları mövqeləriylə, iste`dadları, zəhmətsevərlikləri, ləyaqətləri, nüfuzları, ailə əminamanlıqlarıyla atalarının başını uca ediblər.

Düzdür, yazıya pozu yoxdur. Allah bilən məsləhətdir. Ancaq, əgər uşaqlarının qəlbində qadir ata məhəbbəti olmasaydı – on səkkiz il bundan əvvəl ağır xəstələnmiş İlyas Əfəndiyev elə o vaxt dünyadan gedəcəkdi... Həm uşaqlar on səkkiz il atadan da yetim qalacaqdılar, həm də on səkkiz il ərzində yazılmış neçə-neçə əsərdən xalq məhrum olacaqdı.

İlyas müəllimin lap çoxdan yazdığı iki mənsur şe`ri (bəlkə də ikincisi hekayə idi) yadıma düşdü: “Gül satan” və “Sən ey qadir məhəbbət”!

Qadir məhəbbət! Bu qadir məhəbbətin ancaq Allaha gücü çatmadı.

HEKAYƏLƏR

FƏHLƏLƏR

(hekayə)

Gənc, yaraşığılı xörəkpaylayan qız stollardan birinə yaxınlaşır. Burada iki nəfər əyləşmişdir. Birinin yaşı otuzdan yuxarı, birinin yaşı qırxa yaxın.

– Bir şey lazım deyil ki?

Yaşı otuzdan yuxarının nəzərləri xörəkpaylayanın qaynar, gülümsər gözlərindədir. Xörəkpaylayanın sualına yaşı qırxa yaxın cavab verir:

– Bizə iki bakal da şərab gətir.

– Vəssalam?

– Bəli.

Yaşı otuzdan yuxarı:

– Əcəb gözlərin var, ay qız! – dedi, – yəqin indi fikirləşirsən ki, bayaqdan əyləşmişik, stol tutmuşuq, restoran az qalıb bağlansın, içdiyimiz də ki, vur-tut iki bakal şərab.

Xörəkpaylayan nazlı bir əda ilə başını yüngülcə yellədi gülümsəyir. Damağında nəzakət xatirinə rədd edə bilmədiyi konfet şirinliyi duyur...

Qız qayıdıb gəldi, şərab dolu bakalları onların qarşısına qoydu.

Hərəsi bir qurtum içdi. Sağlıqsız. Tə`rifsiz.

– Sağ ol!

– Sağ ol!

– Bu lap sözsüz mahnı oldu ki... Niyə danışmırsan?

– Nə danışım?

– Niyə fikrə gedirsən?

– Görəsən bu xanım, restoranda gündə neçə adamın üzünə gülür?

– Borcudur. Üz-gözündən zəhrimar yağdırıb camaatı zəhərləməyəcək ki.

– Axı bu təbəssümlər səmimi deyil, ürəkdən gəlmir. O gülümsər gözlərdə dəllək nəvazişi, adətkərdə, həris bir umacaq var.

– Bəs sənin ona dediyin kompliment necə? Səmimidir? Ürəkdən gəlir?

Sual cavabsız qalır...

Yaşı qırxa yaxın:

– Deyirsən ki, xörəkpaylayanın səndən umacağı var?

– Umacağı oldu olmadı. Şübhəsiz, onun aləmində restorana gələnlərin hamısı yüngül, qanunsuz yolla pul qazanan adamlardır – parazitlərdir.

– Sənin də aləmində xörəkpaylayan qəşəng qadınların hamısı boğazdan yuxarı deyilmiş bir tərif üçün ürəyi axan... adamın üzünə gülə-gülə qulağını kəsənlərdir, hə? İnsanı harada işlədiyinə görə, harada yeyib-içdiyinə görə qiymətləndirmək nahaqdır.

Yaşı otuzdan yuxarı:

– Yə`ni necə?

– Yə`ni belə ki, rüşvət və`d edilməyincə ağır xəstəyə yaxın gəlməyən həkim də var, kimsəsiz qoca bir adama qənd, çay, yağ alıb bağışlayan satıcı da.

Yaşı otuzdan yuxarı:

– İndi nə deyirsən? Xörəkpaylayana heykəl qoyaq?

– Dəxli yoxdur. Mən konkret olaraq bizə xidmət edən adamdan danışmıram. Sənə onun barəsində, necə deyirlər daşdan keçən bir zəmanət, xasiyyətnamə vermək fikrində də deyiləm.

Müsahiblərdən birinin arxasındakı pəncərə qəflətən tayıbatay açılıb şaqqıltıyla bir-birinə çırpılır. Qarlı-çovğunlu

külək bir anda süfrə qarışıq stolun üstündəkiləri bürmələyir. Onlar köməkləşib pəncərəni yaxşı-yaxşı bağlayırlar.

– Pah atonnan! Qara bax, qiyamətə bax, heç güman gələrdi ki, hava birdən belə dəyişsin?

– Dəyişəndə dəyişir. Bura Bakıdır.

– Görəsən bizim xörəkpaylayanımız hayanda olur? Evə necə gedib çıxacaq və Allah bilir evəmi gedəcək?..

Yaşı qırxa yaxın soruşur:

– Ötürərdin?

– Onun mənim ötürməyimə inanmıram ki, ehtiyacı ola.

– Təklif elə.

– Rədd edər.

– Baxma, çovğundur... fürsətdir..

Bu sözlər yaşı otuzdan yuxarıya toxunur.

Restoranın işıqları bir dəfə sönür-yanır.

Xörəkpaylayan yaxınlaşır. Gülümsəmir. Ciddidir. Yorgun, yaraşlıqlı çöhrəsində kədər və həyəcan hiss edilir.

– Restoran bağlanıb, bir siz qalmışsınız. Xahiş edirəm...

Yaşı qırxa yaxın:

– Xahiş niyə... haqq-hesab edin, tərpnək.

Yaşı otuzdan yuxarı:

– Xanım qız, Allah Ömər Xəyyamın başına gətirdiyini bizim də başımıza gətirdi. Onun mey dolu piyaləsini, bizim də bakallarımızı aşırıdı. Axırınıcı bakalın aşmağı yaxşı əlamət deyil. Bəlkə bakalları təzədən doldurub gətirəsiniz.

– Gecdir, bufet bağlanıb.

Otuz yaşlı oğlan:

– Xahiş edirəm.

– Yorgunam, evə tələsirəm. Hava da belə. Yaxşı, qoy öz şkafıma baxım, görüm.

O aralanır.

– Gördün necə minnət qoyur?

– Əcəb eləyir. Lüzumsuz, yersiz ağız açma, o da minnət qoymasın. Onu bil ki, bütün yaxşı və pis xasiyyətləri insanlar özləri bir-birinə aşılayır. Məsələn, xörəkpaylayanın lap elə boynumuza minnət qoyaraq dediyi sözlərin hamısına qanunu e`tiraz etmək olar! Hə?

Gecdir? Bəli! Bufet bağlanıb? Bəli! O yorğundur, tələsir? Bəli! Yorula bilər. Tələsə bilər, nədənsə, kimdənsə nigaran qala bilər! Tək-tənha, qarlı-tufanlı şəhərin kimsəsiz küçələrində mənzilinə gedib çatanacan ürəyinə min cür şey gələ bilər...

– Xörəkpaylayan bakalları gətirdi.

Yenə hərəsi bir-iki qurtum içdi.

İşıqlar bir də sönür-yanır.

Yaşı qırxa yaxın:

– Bilirsən, halal məclis də minnətsiz yaxşılıq kimi adamın qəlbini fərəhləndirir. Əyləşmişik, bir az da içmişik. Amma di gəl ki, bu cür məclis mənə çox xoş gəlir.

– Əlbəttə! Mən bu yaxında bir hekayə oxumuşam. Orada təxminən belə bir cümlə var ki, bacardıqca çox ye, çox iç. Özgənin hesabına. Kefin ala ulduza qalxana qədər. Qarnında, beynində özgənin haqqı...

Yaşı qırxa yaxın:

– Doğrudan da bu xörəkpaylayan bizi elələrindən hesab edərsə haqsız olar.

– Canı sağ olsun. Neyləyək? Ona tərçümeyi-halımızı danışaq? Deyək ki, ay xanım qız, birimiz on beş ildir şəhərin soyuducu anbarında texnoloq işləyir. Yayın lap cırhacırında, on dörd-on yeddi dərəcə şaxta və ağır, kəşif amonyak qazı olan kameralarda, arakəsmələrdə əlləşir. Nə deyək? Deyək ki, birimiz də on-on iki ildir nəhəng elevatorda transportyor nəzarətçisidir. Nə deyək? Deyək ki, qışda kurort yerləri daha sakit olduğu üçün mə`zuniyyətimizi ilin bu vaxtına salmışıq. Bizə putyovkaları da güzəştə və istənilən yerə veriblər. Səhər yola düşürük.

Yaşı qırxa yaxın:

– Desək də onu heyrətə sala bilmərik. Məncə sala bilmərik, yox. Axı, o da bizim kimi zəhmət adamıdır.

– Bizim kimi?

– Bəli, bizim kimi! Bizdən də artıq. Səhərdən gecəyədək min adamın nazını çəkmək, bə`zilərinin sözünü götürmək, bə`zən dumanlı, sərxoş başlara istər-istəməz baş əymək, üç yüz qramdan sonra özünü külli-ixtiyar hesab edən şorgözlərin nadürüst baxışlarını saçlarından tutmuş dabanlarına qədər bütün bədənində taxtabiti yerişi kimi hiss edə-edə, buna dözə-dözə stollar arasında fırfıra kimi fırlanmaq – böyük zəhmətdir! Təkcə zəhmət də yox...

Təsəvvür et ki, bu qız təkcə biz əyləşən stolun başında nə qədər boğazdan yuxarı sağlıqlar eşidir, nə qədər yaltaq üzlər görür. Burada, bu stol arxasında başa çırpılan yaxşılıqlar, qeybətlər, açılan sandıqlar, tökülən pambıqlar. Ağızdan qaçırılan sirlər... Dözməzsən... Arvadına da, bacına da, qızına da rəva bilməzsən. Ancaq kimsə hökmən xörəkpaylayan işləməlidir. İşləyir də. Bax, bu xanım qız kimi. Düzdür?

– Amma bir məsələ var ki, sən restorana gələn kütlənin barəsində bir qədər ədalətsiz düşünürsən. Buraya nəcib və təmiz adamlar da gəlirlər. Elədir?

– Elədir, səhər bizə yaxşı yol.

– Yaxşı yol.

Xörəkpaylayan stola yaxınlaşanda iri çilçıraq sönür. Divarlardakı qoşa-qoşa lampoçkaların işığı, çilçıraqdan süzülən güclü şəfəqlərə öyrənmiş müsahiblərin gözünə çox sönük və zəif görünür. Hesablarını ödəyirlər.

– Xanım qız, səni tək buraxan deyilik. İşini sahmana sal, geyin, bərabər gedək. Gözləyirik.

– Yaxşı!

Bayırda göz-gözü görmür. Külək qarı qırma kimi adamın sifətinə çırpır. Hər tərəf ağdır. Çovğun cövlan edir. Həm

ləzzətlidir, həm əziyyət. Onlar buzlu səkilərlə ağır-ağır gedirlər, biri-birinin qoluna giriblər. Boranın yandırıcı qamçılarından qorunmaq və müvazinəti itirməmək üçün biri-birinə mehriban, ərkyana sığınıblar. Yaşı qırxa yaxın, yaşı otuzdan yuxarı və xörəkpaylayan!

– Xanım qız!

– Əşşi, bu qiyamətdə nə xanımbazlıqdır. Adım Tahirədir.

Yaşı qırxa yaxın:

– Tahirə, hayanda olursan?

– Yasamalda.

Yaşı otuzdan yuxarı:

– Pahoo...

Tahirə:

– Deyəsən, çətin məsələdir. Bilsəydiniz heç avara olmazdınız. Dilinizdən bəlaya düşdünüz.

– Xeyr, nahaq elə deyirsən. Əvvəla evlərimiz şəhər içində olsaydı...

– Bəs harada olursunuz?

– Montində. İkincisi də ancaq ölümə çarə yoxdur.

Hər üçü nisbətən külək tutmayan bir yerdə daldalanıb maşın gözləyir. Qar basmış tək-tük maşın sürüşə-sürüşə onların qabağından keçir, saxlamır... Tahirənin yun şalından qırağa çıxmış saçından, kişilərin bıığından xırdaca-xırdaca buz sallanmışdır.

– Yə`ni bir anasının oğlu maşını saxlayıb deməyəcək ki, kecin oturun?!

– İndi hər maşın heç Baksovetdən yuxarı qalxa bilməz.

Tahirə:

– Zəncirləri yoxdur, onunçün. Təkərləri zəncirli maşın lap dağa dırmaşar.

Yaşı qırxa yaxın:

– Ancaq bir şey var ki, bu saat istər zəncirli, istər zəncir-

siz maşının sükanından yapışan şofer vəzifə başındadır. İşləyir, təhlükə içində iş görür. Elə-belə özüyüçün gəzmir.

Tahirə:

– Hər halda bu maşınlar yerdə gəzir, özü də şəhər içində. Bura belə olanda görün açıq dənizdə nə aləm var... Lap nigaranam, bağrım çatlayır.

Yaşı otuzdan yuxarı:

– Kimdən?

Tahirə qaşlarına və kipriklərinə yığılmış qarı balaca dəsmalla silərək dik onun gözlərinin içinə baxdı:

– Ərimdən! Siz kefdən gəlırsiniz, o, katerlə buruqlara şey daşıyır...

Gənc qadının gözlərində parıldayan gilələri qar dənələrindən seçmək qeyri-mümkündür.

Hər ikisi ona təsəlli verir:

– Darıxma, heç bir şey olmaz. Dənizçilər havanın necə olacağını əvvəlcədən bilib işini bərk tutan adamlardır.

Bu saat onların heç biri qəzəb, qürur, paklıq, sədaqət ifadə edən “ərimdən!” nidasının qabağına heç bir söz çıxara bilməzdilər. Desəydilər ki, biz də fəhləyik, bizim də işimiz ağırdır – tutmazdı, gülməli çıxardı.

Tində milis nəfəri görünür. Onun üst-başı ağappaqdır. Şaxta baba kimi. Tahirə düşünür: Şaxta baba əfsanədir. O isə həqiqətdir. Boylu-buxunlu milis nəfəri var-gəl edir, növbə çəkir. Ola bilsin ki, o, sabah adi vətəndaş paltarında mənim xidmət etdiyim stolda əyləşə. İxtiyarı yoxdur? Onda bəs nə üçün mən bunlara elə dedim: “... Kefdən gəlırsiniz”. Bəlkə halaldır, layiqdir. Bəlkə onlar lap çətin...”

Bir maşın gəlir. “QAZ-69”, zəncirli təkərlərdən yumşaq, küt çaqqıltı eşidilir.

Aralığa çıxırlar. Əl qaldırırlar. Tində milis nəfərinin silueti görünür. Boranı yaran faraların güclü işığında qar ul-

duzlar uçuşur. Şofer milisioneri aşkar seçəndən sonra elə bil ürəklənib ayağını qazdan çəkir.

– Sən Allah, bizi götür. Biz heç. Bu qız...

Şofer tərəddüd edir:

– Hara gedəcəksiniz?

– Əvvəl Yasamala, sonra Montinə.

Tahirə qabaqda, o biriləri arxada əyləşirlər.

Şofer:

– Müdiri indi apardım evinə, bir az dincəlsin. Axşamdan hava ki, belə dəyişdi, çörək zavodlarını, dükanları gəzirik. Bir azdan yenə dalıycan gedəcəyəm. Səhərəcən yatdı yoxdur. Çörəklə zarafat olmaz. Yoxsa mənim indi bayırda nə azarım vardı maşınnan? Fəhlə babayam! Elə müdir də əslinə baxsan fəhlədir.

Arxada oturanlar da elə bil məqamı çatmış kimi qətiyyətlə dillənir:

– Biz də fəhləyik!

Tahirə geri dönür.

– Bəs mən necə?

– Sən də fəhləsən! Nigarançılığını çəkdiyən adam da, tində vargəl edən milis nəfəri də!

Şofer yana və geri baxıb gülümsünür. Ürəyinə gələn şübhəli, bəd fikirlərdən bir şey qalmamışdır. İçəri istidir. Peç yanır. Tufan brezenti döyücləyir, tap-tap tappıldadır.

Maşın qəbiristanlığın ayağından başlanan yoxuşu qalxır. Çətinliklə qalxır. Zəncirli təkərlər səslənir, qarı eşə-eşə, buzu qıra-qıra, irəli gedə-gedə səslənir:

– Biz də fəhləyik!!!

TUTAQ Kİ

(yumorlu novella)

- Allo, Qiyas?!
- Bəli, Səlim!
- Neyniyirsən?
- Heç, elə-belə oturmuşam.
- Dur gəl bizə.
- Gəlirəm.

Bu təklifi demək olar ki, çox vaxt qarşılıqlı surətdə, sorğu-sualsız, “xeyir ola?”süz qəbul edərdik. Əlbəttə ki, vacib təxirəsalınmaz bir işimiz, gedəsi yerimiz olmayanda, ya mən Səlimgilə gedər, ya da ki, o bizə gələrdi. Köhnə dost idik, həmkar idik, həmpiyalə idik, bir həyətdə olurduq və bütün bunların hamısı bu gün, bu saat, bu dəqiqə də belədir.

Hə, az qaldı yadımdan çıxsa, “dur gəl bizə” təklifinin dalınca biri-birimizə bircə sualımız olardı:

- Bir şey gətirim?
- Cavab konkret idi:
- Gətir!

Ya da:

- Lazım deyil, var.

Nəm-nümə, mız-mıza hövsələsizdik. Lap da ki mən...

Bəli, gəldim Səlimgilə.

- Ya Allah!
- Xoş gəlmisən!

Nərd oynadıq, söhbət elədik, çay içdik. Səlimin arvadı Rəhimə bacı həmişəki kimi səliqə-sahmanla xudmani süfrəmizi açdı.

Bir az yeyib-içəndən sonra birdən xəyalımda qətiyyən ağlasığmaz, fikrəgəlməz bir səhnə canlandı. Gözümün qa-bağına gətirdim ki:

...Səlimin qapısının zəngi çalınır, o, durub qapını açır, görür ki, gələn İltizamdır, elə astanadaca, dəhlizdəcə başlayırlar marça-murç öpüşməyə...

Səlim:

– Qiyas, nə olub?

Xəyaldan, təsəvvürümdəki səhnədən ayıldım, ayrıldım.

– Heç nə. Nə olacaq?

– Onda götür li-li – yə`ni əlli-əlli gillədək.

– Gillədək də...

– Yox ey, mənə yaman baxırsan, elə bil təzə görürsən məni. Özü də fikir verirəm ki, öz-özünlə danışıb biğaltı qı-mışırısan. Sən Allah, nə olub? Yenə ürəyindən nə keçir?

– Səlim!

– Hə.

– Bax, bu dəqiqə qapı açılsa, İltizam bu otağın tən ortasında peyda olsa, onu qucaqlayıb öpərsən?

– Nə İltizam?

– İltizam də. İltizam Mazanlı.

– Nə, nə ? O dəlduz İltizamı deyirsən yoxsa?

– Hə də.

– Pah atonnan! Bu sənin ağlına, nə üçün, haradan gəldi bu saat?! Mən ölüm, bir gör heç dəxli var? Heç İltizam Mazanlıni yada salmağa yaxınlaşan bir söhbət oldu burda?

– Öpərsən, öpməzsən?!

– Xeyr! Allah vurmuşdu onu ki, mənim evimə ayağı dəysin. “Öpərsən?”ə bax ey!.. Onu uzaqdan-uzağa görəndə

bədənim səpir, idarədən neçə fırlıdağına görə onu neçə dəfə qovub rədd eləmişəm. Sən də soruşursan ki... Adam sözü tapdın da.

Rəhimə bacı əlində iki piyalə qatıq mətbəxdən gəlir.

– Bilirəm, Qiyas qardaş bir azdan qatıq istəyəcək, elə indidən gətirdim. Deyəsən pörtmüsən axı, ay kişi, səsin mətbəxə gəlir.

– Görmürsən Qiyas nə deyir?! Bir İltizam var – aləmin vələdüznası... yalançı müxbir, jurnalist, nəzarətçi, orqan işçisi, harda maymaq var, haram qazanc yiyəsi var, aldadıb cibini, qulağını kəsən... deyir ki, onu öpərsən? Özü də burada?!

Arvad mat-məəttəl qalır.

Səlim:

– Əşşi, ay Qiyas, mən heç səni öpmürəm, özün bilirsən ki, vasvasıyam, o ki, qaldı həmən müzür ola... Ümumiyyətlə də, xüsusiyyətlə də mənim kişinin kişiylə öpüşməyindən zəhləm gedir.

– Mənim də zəhləm gedir. Bu öz yerində, İltizam Ma-zanlıyı öpərsən?

– Dedim ki, xeyr, əsla, qətiyyəni!

– Mən isə bu dəqiqə sənə sübut eləyəyəm ki, sən Səlim onu öpərsən də, qucaqlayarsan da. İnsan başqa aləmdir ey...

– Məsələn?

Rəhimə bacı əlində qatıq piyalələri, gəncəllər demişkən, eləcəyə çəşib qalmışdı, gah ərinə, gah mənə baxırdı. Səlim işarə elədi, arvad əyləşdi.

– Tutaq ki, sən Səlim, günlərin bir günü sərxoş-sərxoş maşın sürəndə...

– Məni bir dəfə sərxoş maşın sürən görmüsən, görüblər?

– Sözüümü kəsmə, "tutaq ki" deyirəm.

– Yaxşı, de.

– Sərxoş-sərxoş maşın sürəndə vurub iki adamı şil-küt eləmişən...

Rəhimə bacı:

– Ay Qiyas qardaş, Allah eləməsin, bu nə söhbətdir axı...

– “Tutaq ki” deyirəm, sözümü kəsməyin!

– Yaxşı, kəsmərik.

– Hə, xoşbəxtlikdən, daha doğrusu sənin xoşbəxtliyindən ölənlər olmayıb. Amma, nə dəxli var?! Səni mühakimə edib Azərbaycan SSR cinayət məcəlləsinin filan bəndiylə... sərxoşluğun ağırlaşdırıb ey... sənin cinayətini, qardaş, yoxsa bir az yüngül...

– Axı mən...

– Sözümlə kəsmə, “tutaq ki” deyirəm.

– De.

– Hə... filan bəndiylə nə az-nə çox səkkizcə il nallayırlar alınma.

Səlim qeyri-ixtiyari əlini alınma aparır, Rəhimə bacı əllərini dizlərinə çırpır:

– Vaxseyy!

– Sözümlə kəsməyin, “tutaq ki” deyirəm.

– De də de... deyə-deyə...

– Cəza yerin də ki...

– Yəqin elə buralar, əl-ayaq çatan yaxın yerlər.

– Xeyir, əşşi, buralar nəməndir, yaxın yerlər nədir?

– Bəs hara?

– Əzib-tökdüyün adamların adamları çıxır tuz... ağızlı-burunlu... qəzəblərini soyutmaq üçün elə təşkil edirlər ki... səni yatabla basırlar çala-çala gedirsən düz “Günəşli” Şimala. Bəs nə?!

– Dayan!

– Sözümlə kəsmə!

– Yox ey, saxla görüm!

Rəhimə bacı ağlamsınır:

– Evimiz yıxıldı.

Səlim:

– Yox, Qiyas, bu li-li – əlli-əlli söhbətindən keçdi. Bu y-y-lıq oldu, yəni, yüz-yüz süz gillədək. Bu yaman ayrılıqdır, bəlkə də gedər-gəlməz ayrılığıdır.

– Doğru deyirsən, Səlim.

– Salamət qal, Qiyas.

– Beləliklə, sən uzaq Şimal vilayətlərindən birinin ərazisindəki ən ucqar, ciddi rejimli həbs düşərgəsində cəzanı çəkməli olursan.

Rəhimə bacı:

– Axı, nə üçün, nə səbəbə? Səlim pul kəsib? Baş kəsib? Ev yarıb?

– Sözümlü kəsməyin, “tutaq ki” deyirəm.

– Yaxşı, de.

– Dörd ilin tamam olur... Bu müddət ərzində nələr çəkdiyini o bir olan Allah bilir. O qədər qırağa çəkilib acı göz yaşları tökmüsən ki. Hələ sir-sifətinin qırışlarını, əllərinin, ayaqlarının zoqquldayan qabarını demirəm, doyunca yatıb dincəlməyə, yeyib-içməyə həsrətini, xülasə, min-min möhnətini demirəm.

Rəhimə bacı lap acıqlı:

– Deməzsən də, kişini aparıb salmışan qırx arşın quyunun dibinə, daha nə deyəcəksən, ay Qiyas qardaş.

– Sözümlü kəsməyin. Nə isə... dörd ilin tamam olub, beşinci ilindən heç yarım ay keçməmiş, hökumətimiz Açıburax e`lan edir, yəni əfvi-ümumi, yəni Amnistiya! Sən də düşürsən bu amnistiyanın tən ortasına.

Deyirlər:

– Soberi vəşi, ay da domoy!

Kağız-kuğuzunu, ölmə-dirilmə yemək və yol pulunu verirlər əlinə, yoldaşların da bir balaca kömək edir.

Düşərgə rəisi:

– Nu, Salim Karazade, tebe povezlo, smotri bolşe ne po-padaysya, a to navernyaka kontsı otdaş.

– Əşşi, Qiyas, bəs bunu qeyd eləməyək?

– Necə yəni eləməyək, öyvəcən sənin, vurmaq üçün xırda bir şeyi bəhanə eləyə bilirik, az qala bir cüt təzə corabı üç saat gedib oturub “yuyuruq”. Bu boyda şadlığı, arzu-kamı qeyd eləməyək?!

Rəhimə bacı sevincək:

– Əlbəttə, Qiyas qardaş, bayaqdan yadımdan çıxmışdı, bilirəm sən nar yeyənsən, yaxşı meyxoş gülöyşəmiz var, gətirim?

– Gətir. Armud yoxdu ki?

Səlim:

– Yox bir əzgil.

– Hə, lap elə əzgil. Bu saat əzgilin əsil yeyilən vaxtıdır. Keçmə Astaranın, Lənkəranın, Xaçmazın, Qubanın əzgilindən. Bu saat uzaq şimal vilayəti hara, bu yerlərin qızıl payızı hara. Orada şaxta, qar, boran, mən də bəxtəvərlikdən danışıram.

– Bəli, gəlib çıxırsan vilayət mərkəzinin özünə. Gedirsən dəmir yolu vağzalına bilet almağa. Alırsan. Əlbəttə, oradan Bakıya birbaşa qatar yoxdur.

Rəhimə bacı:

– Cəhənnəmə olsun. Guya Minvodıdı, Soçidi, Ağdamdı, Moskvadı, Leninqraddı, Lənkərandı o xaraba.

– Hə, qatarın yola düşməyinə beş-altı saat var, gecə saat on ikidə tərپənəcək. Əllərin titrəyə-titrəyə qəpik-quruşunu sayırsan. Nəzərə alırsan ki, Bakıya gedib çıxanacan nə qədər xərcin çıxacaq. İndi qalır sevinc, həyəcan, burulğanlı hisslər, üzüntülü intizar içində vaxtı öldürmək.

Dalında çiyinlərindən asılı yaprımış rüqzak (torba) başlayırsan şəhəri gəzməyə, fağır-fağır, qorxa-qorxa, ehtiyatla –

ay aman ki, birdən birinin qoluna toxunub, necə deyərlər, qatığını dağdıarsan, iş içindən iş çıxar, sonra gəl də...

Dizlərin əsənəcən, dabanların lökküldəyənəcən hərlənirsən. Xeyli vaxt keçir. Soyuq və aclıq səni gətirib salır vağzal həndəvərindəki adı restoran olan, ala-babat, yarıtəmiz, yarınatəmiz, yarıışıq, yarıqaranlıq bir yeməxanaya...

Ucuz bir xörək sifariş edirsən. Bu da ibarət olur “viçinə” deyilən donuz piyində qızardılmış, bir az da dibi yanıqtəhər qayğanaqdan.

Rəhimə bacı:

– Qiyas qardaş, ödüm ağzıma gəldi. Səlim ömründə donuz əti yeməyib.

– “Tutaq ki” deyir.

– “Alım-almayım”, “içim-içməyim” – deyə xeyli tərəddüd və götür-qoydan sonra iki yüz araq da gətizdirirsən. İçki gec qurtarsın deyə, başlayırsan qurtum-qurtum içməyə, o da ki, özün bilirsən, düz beyninə sovrulur.

Dörd il arvad-uşağının, dost-tanışının, qohum-əqrabasının üzünə həsrət adam ola, araq ola!

Dörd il Azərbaycan dilinə, Azərbaycan musiqisinə, şəhərimizə, Xəzərimizə, başına bu bəlanı gətirmiş maşınına həsrət adam ola, araq ola!

Dörd il gəzib-dolandığı, yeyib-içdiyi yerlərə, xoşladığı xörəklərə, işinə-gücünə, sənətinə, peşəsinə həsrət adam ola, araq ola!

Hə, Səlim, gözəyarı bir yüz əlli gizlətmisən. Dörd il dilinə heç nə dəyməyən, yarı canı qalmayan, əsəbləri alt-üst olan, evi-eşiyi, tanış-bilişi, qohum-əqrabası gözünün qabağına gələn adam ola, araq ola!

Uzun və Allah ümidinə qalmış ayrılıqdan sonra məhz necə qarşılanaçağı cürbəcür şəkildə xəyalında canlanan, dörd illik əzab-əziyyətli, məşəqqət və məhrumiyyətli dus-

taqlığı nazilib sapa dönmüş ürəyini yandırıb yaxan adam
ola, araq ola!

Öz-özüylə danışa-danışa hökumətimizi, qanunlarımızın
hümanizmini ərşi-ə`laya qaldıran yuxalmış adam ola, araq ola!

Gözləri sevincini, qəmini-qüssəsini, yandırıcı kövrək-
liyini bu qarlı-buzlu uzaq, qürbət şəhərdə bölüşməyə bir
tanış, bir eloğlu axtaran adam ola... araq ola!

– Sən lap məni lalıxlamış alçaya döndərdin ki, Qiyas!

– Sözümlü kəsmə.

– Kəsmədim.

– Ayır aləmdəsən. Doluxsunmusan. Bu zaman qulaqla-
rına inanmırsan – xalis Azərbaycan dilində mahnı:

Mixək əkdim ləyəndə,

Qara xal yar.

Mixək boynun əyəndə,

Qara xal yar.

Həqiqət Rzayevanın səsi! Məttəl qalırısan ki, ya rəbb,
bu nə mö`cüzədir? Nazim Hikmətin “Kəllə” faciəsindəki
doktor Dalbanezo demişkən: qulağıma səslərmi gəlir?

Mixək əkdim ləyəndə,

Qara xal yar, yar, yar...

Unudulmaz opera aktrisasımızın qırxıncı illərdən qalan
bu zədəli pətelefon valı nə yolla, nə cür – hansı səyyahın, geo-
loqun, hərbi qulluqçunun, məhbusun, sürgün edilmiş hansı
ömrükəmin... şey-şüyü arasında buralara gəlib çıxmışdır.

Valın zədəsi “yar” sözünün üstündədir. İynə orada ilişir...

Yar... yar...

Sən lap məstü-xumarsan.

– Yüz ildir bir yerdə vururuq, mən haçan yüz əlliynən məstü xumar olmuşam? Dörd yüz əlli desən, yenə dərd yarıdır.

– Səlim, sözümü kəsmə, “tutaq ki” deyirəm. Bir də düşdüyün şəraiti gözünün qabağına gətirməyi unutma!

Hə... qrafinin dibindəki əlli-altmış qramı da süzüb çəkirsən başına. Gözlərindən iki gilə yaş axır. Bu dəm ikinci və əsas mö`cüzə baş verir:

Restoranın qapısı cırıltıyla açılır-örtülür. Bir nəfər:

– Can, ay qardaş, can, ay eloğlu, sənə qurban olum, ay Səlim müəllim! – deyə-deyə qollarını geniş açıb düz sənə üstünə gəlir. Kim olsa yaxşıdır?

– Kim olsa?

– İltizam Mazanlı!

– Qiyas, indi de görüm, o saat, o dəm, o yerdə, o məqamda Mazanlıni öpərsən? Öpməzsən?

– Öpərəm, Qiyas, öpərəm, qardaş! Qollarımı İltizamın boynuna dolayıb hönkürərəm, göz yaşlarım onun zəhləm getmiş sifətinin qırıqlarında ırmaqlara dönər. Qayıdıb bir də, bir də öpərəm! Düz deyirsən, insan başqa aləmdir, Qiyas!

– Onda gəl öpüşək.

– Sən Mazanlısan?

– “Tutaq ki” deyirəm.

– Allah eləməsin.

NƏZİR

(hekayə)

İsmayıl Şıxlıya

Bu saat hamı – inanan da, inanmayan da sözünün əvvəlində də, axırında da “ya qismət, ya Allah” deyir. Bunun ziyanı yoxdur, deyir-desin. Amma, mən lap cavanlığımdan əsil e`tiqad sahibiyəm. Allaha, müqəddəslərə, taleyə, qismətə, alına yazılan yazıya inanıram. Ömrümdə milyon dəfə sınađığıma görə cüt və tək səbrin düşər-düşməzliyinə inanıram. İndi adi bir şey olan, vaxtilə qadağan edilmiş bir mərasimə – Şüvələnda məşhur Mir Mövsüm Ağanın övliya məzarını nəzir-niyazla ziyarət etməyə inanıram. Niyyətim baş tutanda, qəfil gələn xəstəlik, azar-bezar yaxamdan əl çəkəndə, uzaq səfərlərdən sağ-salamat qayıdanda hökmən və hökmən Abşeronun Şimal dərinliklərinə maşın sürüb Ağanın mavi rəngli məzarının başına dolanmışam.

O ki, qaldı qabağıma çıxıb əl açan dilənçilərə – onları heç vaxt əliboş qaytarmamışam. Dilənçidən çox özümü fikirləşmişəm, öz mə`nəvi rahatlığımı düşünmüşəm. İndi də beləyəm və bilirəm ki, belə adamlar dünyada çoxdur.

Sözümün canı var. Sağalıb, xəstəxanadan təzə çıxmışdım. Hələ qorxu canımdan rədd olmamışdı. Qan təzyiqi, ürək ağrısı, gecə səksəkələri, tək qalmaq, tək yatmaq vahiməsi, xülasə, ümumi narahatlıq, ağıma, xəyalıma gəlməyən pəhrizlər! Də`vətlərdən, təkliflərdən mümkün qədər imtina və sairə.

Məsləhət gördülər ki, bir müddət mühitimi dəyişim, yə`ni Bakıdan çıxım, harasa gedim. Yaltaya gedim də. Yaradıcılıq evinə. Çox getdiyim, yaxşı tanıdığım, havasını, mənzərəsini, zümrüd sahillərini bəyəndiyim Yalta lap münasib idi.

Şeytan qulağı kar olsun, kefim kök, damağım çağ yeyib-ıçır, "içmək" deyəndə o içməkdən yox, gəzib-dolanır, gecələr də başımı atıb səhərə kimi mışıl-mışıl yatırdım... Ancaq, bu azar-bezarsız, canımdan-başımdan şikayətsiz günlərimin ömrü çox qısa oldu – belə də – tutaq ki, bir həftə.

Gecələr halım dəyişməyə, ürəyim sıxılmağa, qan təzyiqim kəllə-çarxa vurmağa başladı. Ay Allah, mənə nə oldu, yoxsa öz-özümü gözə gətirdim?

Yaradıcılıq evinin həkiminə müraciət etdim. Dedi ki, mühitiniz, havanız dəyişdiyinə görədir, narahat olmayın, keçər-gedər.

Lakin, keçib-getmirdi, xüsusilə gecələr halım lap fəna olurdu. Tə`cili yardıma həm nədənsə e`tibar etmirdim, həm də istəmədim bilsinlər ki, azarlıyam, utanırdım. Tə`sirinə, xeyrinə inandığım, özümlə gətirdiyim dərmanlarla keçinirdim.

Fikirləşirdim ki, axı nə üçün mən belə gözəl, asudə yerdə səksəkə içində, lap açığınyı deyim, ölüm vahiməsi içində yaşamalım, yuxusuz açılan səhərlərimi şükürlə qarşılamalıydım. Dustaq-zadam? İxtiyarım özümdə deyil? Yolumu kəsən var? Çıxım gedim evə də. Lakin, yenə də tərəddüd edirdim. Gedim, getməyim? Heyfim gəlirdi.

Bir gecə yorğan-döşəyə girəndə elə bil məni silkələdilər, qulağıma pıçıldadılar:

– Nöş niyyət eləmirsən, nöş nəzir demirsən, nöş dilin-ağzın bağlanıb sənini?! Əldən gedirsən ki... məqamdır də. Nə dəxli, harda olursan-ol... e`tiqaddır.

Yorğanı üstümdən atıb, durub çarpayının qırağında oturdum. Ürəyimin döyüntüsü qaydaya düşdü, başım

yüngülləşdi, alnıma soyuq tər gəldi. Tək otaqda dörd divar arasında bərkdən dedim:

– Ay Allah, ay Mir Mövsüm ağanın cəddi, bu gecə rahat yatsam, səhər qabağıma çıxıb əl açan birinci adama Sizin yolunuzda bir manat nəzir eləyirəm.

Gecə quzu kimi yatdım, səhər quş kimi oyandım. Elə quş kimi də dağ döşündəki yaradıcılıq evindən sahilə qondu. Demək olar ki, hər yan boş idi, adamsız idi. Axı gərək səhər yeməyi başlanaydı və qurtaraydı ki, camaat sanatoriyalardan, istirahət evlərindən, turbazalardan bura axışaydı. Xülasə, tez idi. Dəxli yoxdur. Əlimdə dəmir manatın lap irisini sığallaya-sığallaya, bu cibimdən o cibimə ötürə-ötürə, bu barmağımın arasından o barmağımın arasına sürüşdürə-sürüşdürə vurnuxur, gəzir, adam axtarırdım ki, nəzirimi verim, Allah dərğahında yalançı, üzüqara olmayım, rühən yüngülləşim. Ruhən də ki, yüngülləşmək elə cismən yüngülləşmək deməkdir, nöşün ki, ruh da elə bədəndədir də. Eşitməmisiniz bu bayatını:

Dağlara çən düşəndə,
Sünbülə dən düşəndə,
Ruhum bədəndən oynar,
Yadıma sən düşəndə.

Həm də məsəl var. Elə et ki, şor satan qapıya bir də gəlsin. Dünənki gecənin bugünkü, üzümüzə gələn gecəsi də var axı...

Tələsirdim. Dəmir manatı sürtdükcə qızır, barmaqlarımın ucunu yandırır.

Yavaş-yavaş adam çoxalır. Ancaq, gözümə dilənçifilən dəymirdi. Hələ niyyətimə görə mənə ilk əl açan qalsın bir yana.

– Əşşi, – dedim, – bu yerdə kimdir ey dilənən, lütün-acın kurortda nə azarı, kimdi mənim dəmir manatıma qalan.

Sahildə çoxlu, əlvan-əlvan, ala-bəzək köşklər var. Qəzet köşkü, su köşkü, xırdavat köşkü, suvenir köşkü, meyvə-tərəvəz köşkü, ət pirojkisi, tatar qutabı (çebureki), arasına kolbasa, pendir qoyulmuş, kürü yaxılmış nazik çörək dilimləri (buterburod), sular, şirələr, şərbətlər, dondurma, nəqliyyata, dəniz gəzintilərinə, konsertlərə, sirkə, teatrlara, qastrollara bilet satan köşklər.

Birdən bu köşklərdən birinin yanında, yoğun kötük parçasına bənzəyən – tərپənən canlı bir məxluq gördüm. “Yan”, “yanında” başqa söhbətdir. Bu məxluq hündür köşkün nisbətində ancaq dibdə görünürdü. Meşədə iri gövdəli hündür ağacların lap yanında kəsilmiş kötüklərə fikir vermisinizmi?! Kötüklər o nəhəng ağacların yanındadır, yoxsa dibində?!

Məni dəhşət bürüdü. Bu, ayaqları dizdən yuxarı kəsilmiş, qayıqla bir parça təkərli taxtaya, daha doğrusu, əldəqayıma yüyürüyə bağlanmış, zənnimə görə yaşı qırx-dan az olan ki, çox olmayan enlikürəkli, havadan, günəşdən mis rəngini almış genişalınlı, elə bil günlərlə sabun, daraq dəyməmiş sarışın, buruq saçlı bir kişi idi. O məni görmürdü, nə bilim, mənə elə gəlirdi ki, görmürdü. Əllərində qoşa səhifələri açıq qəzet tutmuşdu, oxuyurdu. Mən isə onu yuxarıdan aşağı əməlli-başlı görürdüm: “görürdüm” yox ey, süzürdüm, müşahidə eləyirdim. And olsun Allaha, üzündəki qürurun, ciddiyyətin yox, məhz qürurun zəhmi adamı basırdı. Sinəsindən aşağı bədəni – bədən deyəndə nə bədən ey... yüyürükqarışiq brezentə bürünmüşdü. Kirdən rəngi bilinməyən qalın brezent aşılınmış gön kimi, işim-işim işildayırdı. Yəqin bu örtük yağışdan, qardan qorunmaq üçündür. Bu, xərək brezenti idi. Yadımdadır avtomobil qəzasında

həlak olmuş yaxın bir dostumun qanlı cəsədini morqdan, ölүxanadan belə bir brezent içində çıxartmışdıq.

Yüyürüyün yanında, deyəsən, xüsusi yonulub hamarlanmış, əlin içini əzib-döyüb qabar eləməmək üçün tənziflə sarınmış bir cüt taxta parçası yüyürüyün mühərriki, sükanı və əyləci idi.

Müharibə vaxtı Bakıda, qospital həndəvərlərində, gur yerlərdə, bazar dairələrində belə müsibət şikəstlər çox görmüşdüm. Onlara “çurbak”, yə`ni kötük parçası deyirdilər. Onlar qəzəbli, yarımsərxoş olar, söyüş söyər, dilənər, ağlayar, qırıq-qırıq mahnı oxuya-oxuya, kirli, zolaq-zolaq bəhriyyəli köynəklərinin yaxasını dartışdırıb “Ya vas zaşışal!” deyə çığırar, qıpqırmızı sinələrini yumruqlayardılar. Düz deyirdilər. Bəli, onlar bizi qorumuşdular. Ruhları şad olsun!

Yox, bu adamın müharibəyə dəxli ola bilməzdi, heç olmasa, yaşına görə. Bəs onda, – bəlkə Əfqanıstan? Ola bilər. Bəlkə qatar, tramvay, metro, bəlkə başqa bir səbəb, hadisə?

Dəmir manatı cibimdən çıxartmışdım. Birdən götürmədi, lap məni söydü də. Neyləyir eləsin, nə deyir-desin, nəzirim verməliyəm. Elə bil kölgəmi, hənirtimi hiss elədi, qəzətdən başını qaldırdı, müəyyən eləyə bilmədiyim ifadəylə üzümə baxdı. Balaca əyilib manatı uzatdım.

– Eto vam.

Aldı. Soruşdu:

– Zaçem?

– Nado, radi boqa.

Onu sual və təəccüb içində qoyub arxaya baxmadan tez uzaqlaşdım.

Görəsən, mə`nəvi, ruhi yüngüllükdən, rahatlıqdan da sehrli, qüdrətli təbib, dava-dərman varmı? Görəsən, təlqinin, inamın yazdığı müalicə nüsxəsini hansı loğmanın yazdığı nüsxə-resept əvəz edə bilər?!

O gecə, Osman Sarıvəlli demişkən, şirin bir yuxuya daldım. Daha heç nədən qorxmurdum. Əlacım tapılmışdı. O yan-bu yan olan kimi, yə`ni səhhətim, əhvalım çəm-xəmə başlamaq istəyən kimi sahilə enir, Otello alınlı, ömür-billah yüyürüklü, işım-işım işıldayan brezent örtüklü bu adamı hansı köşkünsə dibində tapır, salam verir, manatı uzadırdım. O da təbəssümlə yüngülcə baş əyirdi.

1986

XAHİŞ

(yumorlu novella)

Hüquqşünas dostum Ramazan Rəcəblinin söhbətlərindən

Rayonlarımızın birində xalq hakimiydim. Təkdim, subaydım, cavandım. Kolxoz sədrinin evində kirayəçiydim. Böyük bir ailə başçısı olan Səttar kişi – kişi deyəndə, olsa-olsa o zaman o məndən on-on iki yaş ancaq böyük olardı. Fiziki zəhməti, çöl işini, təsərrüfat qayğılarını, günəşi, qarı, yağışı nə bilmisiniz, adamı kobud və əsil yaşından böyük göstərir.

Nə isə, bir-birimizə çox isinişmişdik, o məni ailə üzvlərindən ayırmırdı. Əvvəl-əvvəl bu mehribanlıığı yaxşı yozmurdu. Vəzifə, subaylıq, cavanlıq və bütün bunlardan sui-istifadə. Sonra gördüm ki, yox. Səttarın iki əla cəhəti, xasiyyətinin iki qiyamət əlaməti var: az danışmaq və təmən-nasızlıq. Elə mənə də bu lazım idi.

Ev sahibim gözübağlı, dilsiz-ağızsız adam deyildi. Özünə görə, işinə, mühitinə, şəraitinə görə gözüaçıq, müasir adamdı. Bala-bala “vurmağı” da vardı.

Çox vədə axşam yeməyini kişinin ayrıca qonaq otağında yeyərdik. Süfrə başında ancaq ikimiz olurduq. Bu, istər-istəməz mənim ayağımı yeməxanalardan, başqa adamların evindən yığışdırırdı. Bilirdim ki, Səttar çörək yeməyib hökmən məni gözləyir. Bəzən bir az boğazımızı yaşlayırdıq da.

Səttar öz adəti üzrə nə mənə məhkəmədə baxdığım işlərə aid suallar verər, nə ərlə nəsihət edib yol göstərər, nə də əttövbə, bir məsələ barədə, bir şəxsdən ötəri ağız açar, xahiş edərdi.

Səttarın bu təkini, bu toxtaqlığı, düzü məni yaman utandırır. Ha, istəyirdim ki, deyəm “əşşi, sən Allah, bir sözün-zadın, tapşırığın-filanın varsa, buyur, mən sənə bir növ ev adamınam axı”. Ancaq, özümü saxlayırdım, qorxurdum açılışarıq, dilimdən bəlaya düşərəm, nə bilmək olar... E`tiraf edirəm, bu mənim zəifliyim, təcrübəsizliyim, insana inamsızlığım idi.

Ay ötdü, il ötdü... Günlərin bir günü axşam işdən çıxıb evə qayıdırdım. Bu gün heç yorğun da deyildim. Mübahisəsiz, nisbətən asan bir mülki işə baxılıb, ədalətli hökm verilmişdi.

Ancaq, sabah məni çətin bir iş... ağır cinayət işi gözləyirdi və əvvəlcədən bilirdim ki, bu proses bir günün, üç günün söhbəti deyil.

Fikirləşdim ki, bu axşam Səttarla bir yaxşı-yaxşı əyləşərik. Bir şüşə “Göy-göl” konyakı alıb evə gəldim.

Süfrə hazır idi.

Səttar:

– Konyak içək? Araq içməyə?

Mən:

– Nə olar, qoy dişimizi dəyişək.

Səttar:

– Dəyişək deyirsən, dəyişək də.

Üç-dörd qədəhdən sonra ordan-burdan ümumi söhbət etdik:

– Ay Səttar kişi, özün necəsən ey? Bəlkə mənə görə bir qulluğun var.

– Sağ ol, – dedi, – sənə sağlığın mənə bədi, sözüm olsa deyərəm.

Səhər... Məhkəmə zalı da, dəhliz və həyət də adamla doludur. Bir neçə saatdır ki, ağır cinayət işinə baxılır. Birdən qapı açıldı. Səttar kişinin başı göründü. O, barmağı ilə işarə elədi ki, çölə çıx, səninlə işim var.

Əstəğfürullah, elə bil başıma bir qazan qaynar su əndərdilər. Dedim: pah atonnan, nə yaman yerdə axşamladım, bu kişi qaldı, qaldı, indi bu məqamda xahişə gəldi? Xahişdən özgə onun nə işi ola bilər ki? Caninin günahından keçməliyəm, ya cəzasını yüngülləşdirməliyəm? Əsla! Dünya-aləm yığılıb gəlsə, bu yerdə güzəştə getmək, söz eşitmək mümkün deyil. Başqa işdə bəlkə də ola bilər...

Bəs adamlıq, bəs duz-çörək, bəs Səttara, onun təmənna-sızlığına hədsiz ehtiramım? Düzdür, mənim ona heç bir borcum yoxdur. Nə onun boynunda mənim haqqım-minnətim, nə mənim boynumda onun haqqı-minnəti var. Nə çox ev, həyət, gedib başqasında da kirayə qala bilərdim, üstəlik bu vəzifədə kim mənim üzümə qapı açıb – buyur – deməzdi?

Yenə deyirəm, bəs adamlıq, bəs vicdan, bəs yazılmamış qanun qabağında xəcalət? Bütün bu fikirlər ani olaraq başımda dolandı.

Ayağa qalxıb e`lan etdim:

– Məhkəmə tənəffüsə çıxır.

Həyəcanla, özümü itirə-itirə:

– Xeyir ola, Səttar kişi, nə əcəb belə?

– Gəlmişəm də, səndən...

Sözünün dalını deməyə qoymadım, dövrəmizə adam yığıla bilərdi. Qoluna girib onu dəhlizdən kabinetimə saldım. İkimiz də ayaq üstəydik.

– Ramazan!

– Bəli, Səttar kişi, buyur.

– İndiyə kimi heç sənə ağız açmışam?

– Xeyr.

– Heç səndən xahiş-zad eləmişəm.

– Xeyr.

– Bəlkə eləmişəm, yadımda qalmayıb, yadıma sal.

Ürəyim döyünür, sir-sifətim od tutub yanırdı.

– Xeyr, Səttar kişi, buyur, sənin mənə ərkin çata bilər, buyur, nə əlimdən gəlsə, nə bacarsam əsirgəməyəm.

Bu sözlər Allah bilir dilimdən necə çıxırdı, elə-belə çıxmırdı, can dərdi çıxırdı.

– Ramazan, bəlkə bu mənim ilk və son xahişimdir səndən. Bəlkə heç eləməyim bu xahişi, üzüsulu çıxım gedim, gəlmişəm, gəlməmiş olum.

Həm nigarançılıq, həm şəkk-şübhə, həm tüğyana gəlmək istəyənlər qəzəb içində dəli olurdu.

– Ay kişi, de sözünü, zal uğuldayır.

– Ramazan!

– Bəli!

– Bu gecə səhərə kimi yata bilməmişəm başımın ağrısından.

– Nə üçün?

– Qorxdum ki, inciyib eləyərsən, mən də sənə baxıb konyak içdim. Xahiş edirəm, bundan sonra konyak içməyəsen!

Soyuq tər içində Səttar kişini qucaqladım.

HƏMİD

(hekayə)

**Allah sənə rəhmət eləsin, “Şeyx Şəban” müəllifi,
böyük ədib Əbdürrəhimbəy Haqverdiyev.**

- Siz Həmidə tanıyırsınız?
- Xeyr.
- Heyf, səd heyf.

Mən o Həmidə deyirəm ki, yaşı yetmişə ötmüş, içdi-
içmədi qıpqırmızı, ağayana, sözünün yerini, rəftarının
təhrini bilən bir adamdır, klassik şeirimizdən su içən bir şa-
irdir. Ziyafətlərdə, şeir məclislərində ondan şeir istəyəndə,
“Balaca bir daxma” adlı məşhur şeirini şövq ilə oxuyur.

Həmidin yaxın dostlarından biri – özü demişkən – onu
ədəbiyyata gətirən, qayğıkeşi, qələm yoldaşı Səmidir.
Səmid üç bayram Həmiddən böyükdür.

* * *

Geniş yayılmış bir xəstəlik var ki, yaşı əllini ötmüş
kişilərin bir qismi bu xəstəliyə düşər olur. Həmişə gümrah,
heç vaxt səhhətindən şikayətlənməyən Həmid də bir günü
bu xəstəliyə tutulur – özü də necə tutulur... Kişinin göynər-
tisi, iniltisi göyə çıxır... Bundan xəbər tutan Səmid vaxt itir-
mədən əlüstü Həmidə aparır ədib, həkim, cərrah-uroloq,
yaxın qohumu Ramiz Əkbərin yanına.

Həkim təmənnasız, minnətsiz – Abbas Səhhət, Nəriman Nərimanov, Abşeronun – Bakının məşhur həkimi Mirzə Muxtar əqidəsilə... bütün bahalı dava-dərmanın xərcini çəkərək şəfali cərrah bıçağıyla Həmidə sağaldır – bakılı demişkən, eləyir dəf kimi. Böyük savab yiyəsi olan təbibə Həmid gözəl-gözəl şeirlər həsr edir. Peyğəmbər duasından sonra ən müstəcəb şair duasıdır. Bir balaca əli aşağı olan Həmidin gücü şeirlərindən əlavə təbibə dua-sənaya çatır.

* * *

Cərrahiyyədəki narkozun təsiri keçib getsə də, axır vaxtlar Həmidin ürəyi bir balaca çəm-xəm eləyir, vürğularının ritmi pozulurdu.

Məsləhət gördülər ki, hər gün səhər tezdən bir saat, saat yarım açıq havada gəzsin, çəm-xəm keçib gedəcək. Çox şükür, elə də oldu. Maşallah, ürək döndü dəqiq işləyən bir saata. Ancaq saat məsələsi Həmidin başına sonra oyun açdı. Həmidin səhər gəzintisi vərdişə çevrildi.

Həmid onsuz da başdan-ayağa təmiz hava, yaşıllıq içində olan Bakıxanov qəsəbəsində, Mədəniyyət sarayı ilə üzbəüz beşmərtəbəli binada yaşayır. Mədəniyyət sarayının arxasında insan əliylə çoxdan salınmış seyrək ağaclı, cığır-ları, ensiz xiyabanları bəzək kollarının arasıyla kəşişə-kəşişə qıvrılan, qıvrıla-qıvrıla kəşişən park, gəzinti – istirahət parkı uzanırdı.

Həmid hər səhər tezdən özünün dediyi kimi, yeddi tamamda evdən çıxıb xüsusi bir şövq ilə parka gedirdi.

Çox vaxt Həmid üçün darıxan, onunla vacib işi, məsləhəti olan Səmid – nə qədər ki, Həmid evdədir, – deyə ona zəng edəndə, xanımı Zərəfşan şirin Şəki ləhcəsiylə:

– Haindi Həmid getdi parka – deyirdi.

Bu cavab nədənsə Səmidə qıcıqlandırır. Əşşi, nə qədər bu parka getmək olar? Bəsdi də! Görüşəndə Səmid bir az əsəbi, bir az ərkyana:

– Bəsdi bu parka getdin də... – deyərdi.

– Qardaş, bunun sənə nə isti-soyuğu? Gedirəm, özümçün tərtəmiz hava alıram da. Haçan sənə lazım olsam, axşamdan zəng elə, getməyim.

– Getmə, vəssalam.

– Bu da sözdür, nöş getməyim?

– Azarsan.

– Azaram? Əşşi, bu qəsəbə parkı Talış meşəsidir, Amazonka meşəsidir, Afrika cəngəlliyidir?

– Ürəyimə nəsə damır, düşər-düşməzi var, xətası olar, getmə!

– Ay gözümün işığı, nə xəta, nə düşər-düşməz axı? Düşmənim yox ki, qabağıma çıxsın, bahalı pal-paltarım, qızıl qolbaqlı qızıl saatım, filan qədər pulum-param yox ki, qarətçi qabağına kəssin, parkda vəhşi heyvan yox ki, üstümə atılıb məni parçalasın. Nə xatabazlıqdır ey?

– Həmid qədəş, bəs axı ayrı söhbət, ayrı əmma da var.

– Nə ayrı əmma? Açıq danış görək də, can-ciyər deyilik? Sən məni lap şək-k-şühəyə salırsan. Bu olmadı ki... Parka getməyinə gedəcəyəm. Allah eləməmiş, sənənin acığına yox, ancaq nə əmma?

– Bilmirəm, Həmid. Ürəyimə damıb də, parka getmə!

* * *

Səmid Həmidin xasiyyətinə, əhval-ruhiyyəsinə yaxşı bələd idi. O bilirdi ki, Həmid heç bir təlqinə, xurafata, mücərrəd xof və vahiməyə, ümumiyyətlə, belə-belə şeylərə inanmırdı, indi də inanmır. Yalnız uşaqlığında – beş-altı yaşı

olanda kəndləri Mərdəkanda Ataməli adlı zorba-zırpı, əlləri vəl boyda olan kişidən qorxmuşdu. Ona elə gəlmişdi ki, Ataməli onu tutub yeyəcək. Vəssalam. Uşaq təsəvvürü təsəvvürlüyündə olsa da, mahiyyət etibarilə Ataməli də konkret qorxu idi. Teyf deyildi. Elə Həmid də Səmidə bələd idi. Bilirdi ki, dostu mistikaya, xofa, vahiməyə, gözəgörünmək söhbətinə meyllidir, həssasdır.

Uşaqılıqda nənəsindən, xalasından eşitdiyi qulyabanı, alanası, cin-şəyatın söhbətləri, ulu babaları Pirverdi kişinin odun yüklü eşşəklə Fatmayı, Digah, Yanardağ həndəvərində gecəyə düşüb cin-şəyatın toyunda araya alınmasından, evə gəlib çatan kimi ürəyi partlamasından eşitdiyi əhvalatlar, sonralar gənclik illərində uzaq dağ kəndlərinin birində müəllimlik edib kirayədə qaldığı ev sahibəsindən eşitdiyi – nə bilim, ölünün adamın gözünə diri kimi, həyulanın tanış, yaxın, doğma adam sifətində gözə görünməyindən, tanış səslə adamın gecələr çölə çağırılmasından, Ayın qaranlığında çölə atılan qaynar suda cin törəmələrinin yanmasından eşitdiyi əhvalatların lap bu yaşında da kişinin – əziz dostu Səmidin beynində silinməz iz buraxdığını bilirdi. Fəqət nə olsun, bunların, belə-belə səf-səfələrin Həmidin səhər-səhər parka gəzməyə, hava almağa getməsinə nə dəxli var? Səmid müəmmalı, üstüörtülü şəkildə nə üçün tez-tez, təkidlə – Parka getmə! – deyir?

* * *

Səmid alma yeyən idi. Lap şirin yuxudan ayılıb gecənin bir aləmində də... Hətta bir neçə dəfə Həmidgildə gecələyəndə Həmid oyanıb görür ki, qonağı şirin-şirin alma yeyir. Bah atonnan... Amma nə ziyanı... Yeyir, yesin də. Həvəsə düşüb o da almaya girişmişdi – özü də Şafran almasına.

Nə isə, bir gecə Səmidin yuxusu qaçdı. Qalxıb saata baxıb gördü ki, gecənin bir aləmi – saat dördün yarısıdır. Bir alma götürüb yeməyə başladı. Birdən Həmid yadına düşdü. Fikir-ləşdi ki, zəng edib görsün yatıb, oyaqdır (zarafatı, ərki var də...). Oyaqdırsa, yadına alma salsın.

– Alo!

– Bəli, Səmid qardaş, xeyir ola.

Telefonda Zərəfşan xanım idi.

– Narahat olmayın, xeyirdir. Qardaşım yatıb, oyaqdır?

– Səmid qardaş, ha oyaq nədir, oyaq kimdir? Həmid gedib parka.

Səmid qulaqlarına inanmadı:

– Saat dördün yarısıdır, nə park?

– Ay Allah, kişi evdən çıxanda saata baxmayıb, ya saat düz işləməyib. Elə bilib ki, yeddidir. Ay Səmid qardaş, kişinin başına hava gəlməsə yaxşıdır.

– İnşallah, gəlməz, başa düşüb, vaxtı hiss eləyib qayıdır evə. Bir də o mənim tayım deyil ki, başına hava gəlsin.

* * *

Həmid parkda ətrafına göz gəzdirdi, qulaq verdi. İns-cins yox, səs-səmir yox, hətta ondan əvvəl gəzməyə çıxan tək-tük adamın ayaq səsi gəlmir, silueti görünmür...

Doğrudur, son payız və qış aylarında səhər saat yeddidə də qaranlıq olur. Ancaq lap belə zil-qətran yox da. Türklər demişkən, burası qalın, keçilməz meşədir, nə park?! Parkın seyrək ağacları gövdə-gövdəyə söykənib, budaq-budağa sarmaşib, adamın ayağına, başına-gözünə ilişir. Bağban qay-cısiyla bir ölçüyə, bir biçimə salınmış gipgirdə bəzək-deko-rativ kolları adam boyu müdhiş həyulalara, tikanlı-neştərli eybəcər maneələrə çevrilib adamın üst-başını cırır, sir-sifə-

tini qana qəltan edirdi. İrəli-geri dönmək, sağa-sola çevrilmək mümkün deyildi.

Həmidin canına biləsən-bilməyəsən, vicvicə düşdü. – Bu nə deməkdir? Yoxsa məni qara basır? Qara məni basınca, mən qaranı basaram.

* * *

Ey dadi-bidad, elə bu dəm qarqara qaranlığın içindən ağappaq bir pələng Həmidin üstünə yeridi. Bu lap ağ oldu. Pələng – özü də ağından. Ağ pələngi bir dəfə cəsur qızılax-taranlar uzaq qarlı-buzlu Kalandaykda görmüşdülər – o da Cek Londonun yazdığına görə.

* * *

– Siz Həmidi tanıyırsınız?

– Xeyr.

– Heyf, səd heyf.

– Mən o Həmidi deyirəm ki, heç vaxt, heç yerdə, heç bir bərk və bəd ayaqda müqəddəslərin adını çəkib onlardan imdad istəməyib. Həmidin sinəsindən tükürpərdici fəryad qopdu – imdada çağıran, müqəddəsləri səsləyən fəryad:

– Ya Rəsulallah! Ya Şahi-şəhidan, ya İmam Hüseyn! Ya Əmiəlmöminən! Ya Qərib İmam Rza!

Pələng Həmidin beş addımlığında dayandı və hürdü. Pələng də hürər? Pələng nəyə çəkər də... Pələng itdi bəyəm?

– Hav-hav. Qorxma, ey mənim yiyəm Həmid! Pələng zooparkda olar, parkda yox! Bu parkdır, mən də sənə itinəm – tanımadın, Denisəm də...

Denis adını eşidən Həmid lap dəli oldu:

– Ay Allah, ay İlahi! – deyə əlini göyə qaldırdı, – Denis,

sən diriliyində danışmırdın (heyvana “sağlığında” deməzlər), indi danışsən? Ölmüsən axı.

– Ölmüşəm də, adam nə qədər zəncirdə qalar?

– Adam? Sən adamsan?

– Mən adam deyiləm. Sən ki, söz ustasısan – adam münasibət, insaf, sədaqət ölçüsüdür. Gözümə çörəyin durur, yoxsa səni dağım-dağım eləyərdim. Hərdən yadımdan çıxırdı heç gecələr də zəncirimi açmırdın. İtin də ürəyi var da... dözmədim, insafsız!

– Nə insaf, insaf salmısan, açıb buraxaydım səni, camaatı parçalayaydın? Dünyanın bütün itlərini zəncirdə saxlayan tək bircə mənəm?!

– Həmid yiyəm! Hər adam özünə cavabdeh olduğu kimi, hər it də özünə cavabdehdir. Mənim instinkt dediyiniz aqlım da, ram olmaq dediyiniz qanacağım da var. Yadına salıram. Bir gün ən yaxın yazıçı dostunu evə qonaq gətirdin. Qulağım almışdı, adı da adına yaraşdı. “Səmid, Səmid” çağırırdın. Onu görən kimi başladım zəncir gəmirməyə. Qonaq cibindən bir qırmızı vəsiqə çıxardıb göstərdi – “Azərbaycan Yazıçılar Birliyi”. Mən səsimi kəsib, büzüsdüm, heç zingildəmədim də, öz it damıma çəkildim. Bu mənim – mən Allahın heyvanının fəhmi-hissiyatı, bu da sizin üstünüzə kəkələnən, ayaqlanan, oğlunuz yerində bir dəstə zorən təbib olmaq istəyən istedadsız güruh.

– Ay Denis, sən diriliyində it idin. Ay Allah, adamı da belə dəhşətli qara basar? Sən indi adamsan? Bismillah, bismillah. Ya Seyid Səkinə, Ya Mir Mövsüm Ağa, ya Mir Bağır Ağa.

– Yox, Həmid yiyəm, lazım deyil, it qabağında müqəddəslərin adını çəkmə.

İtin boynundakı zəncir cingildəyir.

– Sən yenə zəncirdəsən? Basdırılanda zəncirini göz yaşları içində açıb tullamadıq?

– Yox, Həmid yiyəm, qiyamətdə də zəncirin boynumda, çörəyin gözümdədir. Yapış zəncirimdən, çıxardım səni bu tilsimdən.

* * *

Həmidin zəncirdən yapışmağıyla itin dəhşətli bir zingiltiyə yoxa çıxmağı bir oldu. Heyvanın belinə yoğun, quru bir budaq ilişdirildi. Kim ilişdirdi? Kim bu kimsəsizlikdə yerdən çıxıb heyvanı yarımcan elədi? Həmid baxıb gördü ki, qarşısında gözləri qəzəb saçan ağ saçlı qoca arvad dayanıb. Barmaqları Həmidin gözünə girir, boğazına ilişir.

– Denis, Denis, qayıt gəl, qayıt, vəfalı itim, tut bu kaftarı, ifritəni, sürü burdan. Qoyma boğsun məni.

Arvad:

– İfritə, kaftar sənin anandır, tanımadın məni?

– Mən al-anasına, əcinnəyə, küpəgirənə lap bu tilsimlər içində də inanmıram.

– Mən al-anası deyiləm. Şair Zabit Zahirin anasıyam. Nə istəyirsiz mənim gül kimi şair balamdan?

Həmid barmağını gicgahına dayadı.

– Dayan, dayan.

– Dayanmışam. Ciyərini kürəyinin ortasından çəkib çıxarmayınca getməyəcəyəm. Demirsən ki, al-anasıyam – al-anası belə eləyir də...

– Ana, can ana, tanıdım səni. Yuxarı məhəllədə – Mustafa Sübhü küçəsindəki – adı Qırmızı kitaba düşmüş əsil, xalis bakılıların yaşadığı dəlmə-deşikli, dar həyəətli, havasız, yastı tavanlı evlərin birində – sizin evinizdə – Zabit Zahirin dostlarına – qonaqlarına qurban olum, – deyə-deyə bizim üçün neçə dəfə süfrə açmışan. Çini kasalarda küftə-bozbaş, dağlı çörəyi, cürbəcür turşular, məzələr... düzmüsən qaba-

ğımıza. Hətta balanın xətrinə – soyuqdan gəlmisiz – deyə, əsə-əsə süfrəyə arağ da gətirib qoymusan. Tanıdım səni, anacan, tanıdım. Yerlipərəstliyə nifrət eləsəm də, deyirəm: Xalis bakılı nanəcib, nəməkbəharam, çörək tapdalayan, ana çörəyi itirən olmaz. Anacan, o ki qaldı oğlun Zabit Zahirə, onu ədəbi aləmə biz – üç nəfər məşhur şairimiz Səmid, qəbul komissiyasının sədri, şair RUFƏT Sadiq və bəndeyi-həqir gətirmişik – ona zəmanət vermişik, özü də tənqidçi kimi.

– Tənqidçi nə deməkdir?

– Tənqidçi qələm çıxardan, səhv düzəldəndir. Sonralar oğlun musiqi şöbəsinə işə düzəldi – həmin Səmidin köməyiylə – özü də hara, hara, televiziya. Oldu şair – əslində olmadı şair.

Ananın skelet barmaqları Həmidin boğazına yeridi.

– Necə yəni olmadı? Hamı şair oldu, mənim uşağım yox?!

– Ana, şairlik Allah vergisidir. Kimə verilir, kimə verilmir. Sənin oğlunun üstünə düşən – özü də lap düz eləyib düşən, bizdən başqa çox adamdır. Biz – mən – Həmid, Səmid, RUFƏT Zabit Zahirdən qorxmuruq, utanmırıq. Səndən, sənin qarğışından, sənin çörəyindən qorxuruq, yoxsa cızmaqaralarıyla bütün televiziya kanallarını başına götürən Zabit Zahirin şalvarını çıxardardıq.

– Mənim balamın şalvarını?

Skelet barmaqlar Həmidin boğmağa başladı. Bu dəm Həmidin xırıltısına qarğa qarılısı qarışdı. Qarr... qarr... qar... Həyula arvad necə peyda olmuşdusa, elə də yoxa çıxdı. Həmid əlini sürtə-sürtə bir kötük tapıb üstündə oturdu. Zavallını qan-tər yuyub aparırdı.

* * *

Yazıq elə nəfəsini təzəcə dərməmişdi ki, meşə parka – park meşəyə şaraqqaşaraq düşdü. Ağacları silkələyə-silkələyə, bu-

daqları sındıra-sındıra, neştər tikanlı adamboyu kolları qıra-qıra çiyinləri başından hündür, fincan gözlü, ağzından od yağan əjdaha zəhmli, hərbi geyimli, yüksək rütbə poqonlu bir adam Həmidin üstünə gəldi. Həmid kötüyün üstündən ayağa qalxmaq, ağacların qalınlığında daldalanmaq istədi.

– Otur! – deyər zəhmli adam bağırdı. – Hə, indi bu məşədə aşının suyunu verərəm, ağlın başına gələr, gedib axirəti görərsən. Yazıçılar Birliyində sənə bir şey eləyə bilmədim.

– Axı, sən kimsən, yoldaş general?! Və mənə nə üçün nəşə eləməlisən?

– İnsanların dünyasını dəyişmək söhbətini – məhz dəyişmək söhbətini çıxıb televiziya da – axirət dünyasını, Qur`ani-Kərimdə təsvir edilən cənnət-cəhənnəmi inkar etməyin bəs deyilmiş, hələ məni də ələ salırsan? Görmürsən mən general deyiləm – polkovnikəm?

– Mən heç sənin özünü görmüşəm ki, poqonlarındakı ulduzları görəəm? Son illərdə televiziya da heç ayaq basmamışam. Axı, sən kimsən? Ya Rəbb, bu tilsimi sındır, bağırim çatladı. Elə Səmid tez-tez düz deyirdi ki, parka getmə!

Heyvərə hərbi Səmid adını eşitcək:

– Hə, hə, Yazıçılar Birliyi, Ağsaqqallar Şurasının sədri – gözünün üstündə gümüşü sür papaq – tez-tez “mirzə-mirzə” çağırırdı səni.

– Əşşi, sən deyən Səmididi. Mən Həmidəm, başımda sür papaq nə gəzir, keçi dərisindən bir şəb külahım var. Lap elə tutaq ki, Səmidəm, özü də cənnət-cəhənnəm, axirətə inanmıram. Axirət qəbiristanlıqdır. Vəssalam! Sən deyən axirətdən bir nəfər qayıdıb gəlsin, hər şeyə inanım. Heç dəxli var, öldürəcəksən məni?! Bizim Əhməd Cəmil (Əhməd Cavad yox) adlı yaddan çıxmış bir şairimiz olub, o deyirdi:

Mənə deməyin ki, dünyadan əl çək, –
 Onda nəşədən çox qəm var, qüssə var;
 Mən necə əl çəkim – ömür-gün gödək,
 Başqa bir dünyaya yoxdur, a dostlar.
 Var isə düşünün dərin-dərin,
 İkinci bir dünya mənə göstərin.

Hərbçi by şeiri eşitcək hayqırdı:

– Bu dəqiqə səni ikinci dünyaya göndərərəm, görərsən.

Hərbçinin əlindəki zağlı tapança Həmidin alınına dirənər-dirənməz, bir göz qırpımında elə bil o vəfalı Denis göydən düşdü, yerdən çıxdı – it kimi yox, pələng kimi – ağ pələng kimi nərə çəkib hərbcinin üstünə atıldı...

* * *

Taqətdən düşüb kötüyün üstündə təzəcə huşa getmiş Həmidin çiyinlərindən basdılar. Gözünü açıb qabağında aerodrom kepkalı, küp kimi gipgirdə, tökmə bədənli, həm adama oxşayan, həm oxşamayan bir məxluq gördü.

– Tanımadın məni?

– Yox, tanımadım. Məndə tanıyası hal qalmayıb. Biriniz batıb, biriniz çıxırsız. Əlimdə bir qazan şaqqa-şuqnan qaynayan su olsaydı, atardım üstünüzə, gözəgörünən qırılmışlar.

– Söymə. Mən sənin kətdin Əlisəhabam.

– Əlisəhabsan?

– Bəli, Əlisəhabam.

– Eşitdiyimə görə, sən xəstəsən, evdən bayıra çıxan halın yoxdur. Bu Vyetnam meşəsində nə gəzirsən? Darıxmışdım səninçin, ruhunçun.

– Bəyəm, mən ölmüşəm ki, ruhum sənə əyan olub?

– Ay kətdim, heç mən də ölməmişəm, ancaq ruham.

– Nəfəsini, hənirini alıb gəlmişəm. Təmiz təmizə qovuşar, təmiz su ləkə götürməz. Kənddə təmiz adam qalmadı: Xanbaba getdi, Qardaşxan getdi, Ələkbər getdi, Kamal getdi, Cəmil getdi, Vəli getdi, Arif getdi, Əbülfəz getdi, Ağadadaş getdi. Düzdür, yerləri boş qalmayacaq. Oğul-uşaq böyüyür. İçində təmizləri Allah qoysa, hökmən olacaq. Axırınıcı dəfə bizə gəlməyinin üstündən aylar-illər keçib. Adı adına yaraşan bir şairnən gəlmişdin. Payızın orta ayı idi. O...

– Hə, Səmid.

– Hə, hə, Səmid həyətdə gəzişib boylana-boylana yarpaqların arasında gizlənmiş tək-tük ənciri dərib yeyirdi. Ay Həmid, o günü mən bir xatadan – xata yox ey, qanlı bələdan qurtardım. Mən qurtarmadım ey, üçümüzü də – məni də, Səmidi də, özünü də sən qurtardın. Süfrə başında əlimiz bozbaş kasasında, təzəcə yüz-yüz nallamışdıq ki, dostun mənə baxıb dedi: – Sən mögikansan! Dedim: – Necə, necə? Nə dedin? Evimdə qonağımın qonağı olmağına baxmayaraq, çörək bıçağına əl atanda sən tez qabağımı kəsib əlimdən yapışdın, bir az hirsli, bir az gülümsəyə-gülümsəyə dedin: – Əşşi, mögikan nəslə kəsilmiş, əsl, cəsur, məğrur, igid, mərd kişilərə deyərtilər. Dostum Səmid səni həmin əjdaha bəni-insanlara oxşadıb, öyivi Allah yıxmasın, neyniyirsən?!

– Dedin “Əşşi, belə deyəydi də...” İkimizdən də üzr istədin. Sonra Səmid “Sonuncu mögikan” adlı şeir də yazdı. Şeirdə Əlisəhab adı vardı, Mərdəkan qalası vardı.

– Kəndə nöş gəlmirsən? Gözləyirsən ki, ölüm, gücnən, candərdir Səmidnən cüməaxşamlarının birinə gələsiz, bir az əyləşib sonra gedib qonşumuz, göyçaylı balası Əli Səmədlinin bağında bala-bala gillədəsiniz?

– Allah eləməsin, elə danışma. Mən özüm də bərk xəstələnmişdim, ölürdüm. Birtəhər sağalmışdım. Yenə işim bitdi.

– Nöş bitdi?

– Bu səfər bütün gözümə görünənlər və sənin ruhun məni Ramiz Əkbərlik yox, Ağabəy Sultanovluq elədi.

* * *

Səhər açılmaq, hava biləsən-bilməyəsən, işıqlanmaq istəyir. Parkı quş səsləri bürüyür. Yox, bürümür, cana gətirir. Tək-tək ayaq səsləri, danışıq eşidilir. Həmid ürəklənib, tilsimdən silkinib, bir növ sevincək, adı yadına düşən müqəddəsləri çağırır: Ya Həzrət Abbas, Ya Museyi-Kazım, Ya Cəfəri-Sadiq.

* * *

Təcili yardım maşını sirena signalı verə-verə parka girib düz Həmidin qabağında dayanır. Ağ xalatl, ağ başlıqlı həkim Ramiz Əkbər maşından düşür.

– Həmid əmi, sabahın xeyir! Bilirəm, hər səhər bu parka gəzintiyə, təmiz hava almağa gəlirsən.

– Ay Allah, Ramiz həkim, sən də həyulasan, sən də ruhsan?

– Yox, Həmid əmi, nə ruh, nə həyula, sən sayıqlayırsan-nədir, baxım görüm hərərətənin var? Yox, alnın buz kimidir. Bəlkə prostatın yenə əngəlləyib, müqəddəsləri köməyə çağırır. Müqəddəsləri çağıran səsin qulağıma çatcağın harayına gəldim. Qoy bir iynə vurum, gilə-gilə də gəlsə kanalın açılsın.

– Ay həkim, gilə-gilə nədir? Sel-su içindəyəm.

Həkim gülür:

– Həmid əmi, vahimə ən güclü dərman, ən güclü müalicədir.

– Nə vahimə? Nə bilirsən? Ancaq Səmid yazıq bir şey bilirdi ki, tez-tez deyirdi: parka getmə, parka getmə! Məni vaxt, saat çaşdırdı.

– Həmid əmi, ancaq çox əzgin, yorğun görünürsən, əyləşməsinə gedək.

– Əzgin-yorğun olaram da, səhərəcən şoğəriblərlə əlbəyaxa olan adam necə olar?

– Həmid əmi, öz aramızdır, məni də şoğərib bilmişdin ha...

– Maşından düşdüyünü görəndə yox. Şoğəriblər, həyulalar, cin-şəyatın maşında – özü də təcili tibbi yardım maşınında gəzmir ki...

* * *

– Siz Həmidə tanıyırsınız?

– Xeyr.

– Heyf, səd heyf.

– Mən o Həmidə deyirəm ki, nə təcili tibbi yardım maşınının yan güzgülərindən, nə ümumiyyətlə heç vaxt, heç yandan, heç yerdən gözünün ucuyndan da parka sarı baxmır. Nəinki getmir, heç baxmır da.

Əhvalatı qardaşı-dostu Səmidə danışdı. Səmid dedi:

– Həmid, qardaşım, vahimə, xof qorxaqlıq deyil. Çoxunun – o cümlədən də sənətin etiraf etmədiyini, insani, mənəvi-psixoloji keyfiyyət – əsəb-sinir-təsəvvür-təxəyyül məsələsidir. Həm də yuxu kimi müəyyən, real həyatı əhvalatların inikası – əksidir.

Həmid bu səhər Zərəfşan xanımın onun cibinə qoyduğu dörd bükülü, qar kimi ağappaq, tərtemiz dəsmalla gözlüyünün şüşələrini silib, bığaltı təbəssümlə:

– Düz deyirsən, – dedi.

Səmid də:

– İndi ki, düz deyirəm – Ramiz Əkbəri də, Rüfət Sadiqi də götürək gedək “Qaraoğlan” kafesinə.

– Yenə qara?

- Qara tək cə rəng, boya deyil. Böyük, möhtəşəm deməkdir.
- Yaxşı, ola bilər ki, həkimin əlində vacib işi olsun, gedə bilməsin.
- Bəs Rüşad Sadiq necə? Gedər?
- Getməz, uçar. Elə uçmaq yaxşıdır. Qaradan-quradan qaçmaq – ləicivərdliyə, ənginliyə uçmaq.
- Yeyib-içməyə necə?
- Ac qarına sürünmək də olmaz.

26.01.2003

P.S. Möhtərəm oxucu, 40 illik əziz dostum, unudulmaz şairimiz Balasadıqın sağlığında yazdığım bu xoş əhvallı, zərərət, yumor dolu hekayəni indi kövrələ-kövrələ onun işıqlı xatirəsinə həsr etməli oldum...

QİYAMƏT DOKTOR...

Məşhur rus ədibinin – Aleksandr İvanoviç Kuprinin bir əsr əvvəl yazdığı bu hekayəni oxuyan həm xəsis, həm səxavət sahibi olan imkanlı adamlarımız qoy soyuq çadırlarda əsim-əsim əsən ana-bacılarımızı, qoca və uşaqlarımızı, qapısını heç kim döyməyən, heç kəs açmayan tənha təqaüdcüləri, dəva-dərmana gücü çatmayan gözgörəsi xəstələri, igid, fəqət yardıma möhtac yaralıları, çoxuşaqlıları, atılmışları, şikəstləri yada sal-sınlar, ürəyidaşlar yumşalsın, ürəyi naziklər kövrəlsin...

TƏRCÜMƏÇİDƏN

Bu hekayə adi təxəyyülün bəhrəsi deyil. Təsvir etdiklərimin hamısı həqiqətən otuz il qabaq Kiyevdə vaqe olmuşdu. Barəsində danışacağım ailənin – ailə üzvlərinin öz dillərindən eşitdiyim bu əhvalat ən xırda təfərrüatınacan indiyə kimi yadımda qalıb. Mən ancaq bu kövrək hadisənin bə`zi iştirakçılarının adlarını dəyişmiş və onu ağız söhbətindən yazılı şəkklə salmışam.

– Qriş, ay Qriş, bir bax aa... çöşqadır ey... Gülümsəyir... hə, hə, bax, bax ağzında da göy ot var. Allah haqqı otdur. Bax buna deyərəm hə...

Qastronomun lay şüşəli geniş vitrini önündə dayanan iki balaca oğlan gülməkdən özlərini saxlaya bilmir, bir-birinin böyrünü dümsükləyir, özləri də istəmədən iliklərinə

işləyən soyuqdan atılıb düşürdülər. Onlar beş dəqiqədən artıq idi ki, ağillərini çaşdıran, mə`dələrini qıcıqlandıran bu qiyamət tamaşaya hayıl-mayıl olmuşdular. Asma lampaların gur işıqla nurlandırdığı bu vitrində daha nələr yox idi: üst-üstə qalanmış saf, qıpqırmızı almalar, kəhraba portağallar, zərif cığara kağızına bircə-bircə bükülmüş, qızılı rəngə çalan, piramida şəklində səliqəylə yığılmış naringilər... sırasına düzülmüş uzunsov qablarda ağızları yarıaçıq, domba gözləri bərələ qalmış təzə, quru, duzlu, hisə verilmiş balıqlar... onlardan bir az aşağıda bərq vuran bər-bəzək içində kolbasalar... çəhrayıya çalan qalın piyli, səliqəylə eninə kəsilmiş donuz budu... növbənöv tutma, mürəbbə, şirələr. Hisdə qurudulmuş qəlyanaltılar dolu banka və qutuların tamamladığı bu ləzzətli mənzərəyə uymuş uşaqlar bircə dəqiqəliyə on iki dərəcə şaxtanı da, analarının çox vacib və gözlənilmədən bu cür ağlamalı bitən tapşırığını da unudular.

Bu heyrətamiz tamaşanın seyrindən əvvəlcə böyük oğlan özünə gəldi. O, qardaşının qolundan dartıb ciddiləşdi:

– Yaxşı, Volodya, getdik! Burada boş-boş...

İkisi də birdən ağırlı ahlarını sinələrində boğaraq (böyük oğlanın olsa-olsa on yaşı ancaq olardı... Üstəlik, hər ikisinin dilinə səhərdən bu yana horradan başqa bir şey dəyməmişdi) bu gastronom tamaşasına son dəfə vurğun və tamarzı nəzər salıb küçəylə tələsik qaçıb getdilər. Ara-sıra hansı bir evinsə tərləmiş pəncərə şüşəsindən güclə sezilən, parlaq göz qamaşdıran üzüm salxımını andıran bəzəkli yolka gəndən-gənə onların gözünə çox əsrarəngiz görünür, qulaqlarına oynaq musiqinin sədaları gəlirdi... Fəqət uşaqlar bu şirnikləndirici xülyaları kişi kimi başlarından çıxarıb lap bir saniyə də olsa ləngiyib sifətlərini pəncərələrə yapışdırmırdılar...

Getdikcə küçələrdə adamlar seyrəlik, qaranlıq qatışırdı. Dolub daşan mağazalar, bərq vuran yolka, yaşıl-qırmızı

başlıqlı çaparlar, təkər cırıltıları, bayram ovqatlı söhbətlərin uğultusu, geyim-keçimli xanımların şaxtadan allanmış çöhrələri – hər şey arxada qalırdı. Boş, qaramat basmış yollar, əyri-üyrü dar döngələr başlanırdı... Axır ki, onlar köhnə mülkə gəlib çatdılar. Bütün həmxanaların çirkab axıtdığı qanova dönən kirli, buz bağlamış darısqal həyəti dolanıb aşağıya, zirzəmiyə endilər, qaranlıq dəhlizdən keçib kor kimi əllərini divara sürtə-sürtə öz qapılarını tapıb açdılar.

Bir ildən yuxarıydı ki, Mersalovlar bu zirzəmidə yaşayırdılar. Tifillərin ikisi də çoxdandı ki, hiss çəkmiş, rütubətdən suyu süzülən divarlara, otaqda o başdan bu başa çəkilmiş ipdə qurudulan cır-cındırın qoxusuna, kerosin pilə-təsinin göz yaşardan acısına, kirli uşaq əskisi və siçovul iyinə – əsil dilənçi qoxusuna alışmışdılar. Ancaq bu, küçədə gördüklərindən, bayram şadyanalığı duyulan yerlərdən sonra onların körpə qəlbləri uşağa yaraşmayan acı iztirabdan yaman sıxıldı. Küncdə, çirkli yorğan-döşəkdə altı-yeddi yaşlarında bir qız uşağı uzanmışdı: üzü od tutub yanır, özü kəsik-kəsik, çətin nəfəs alırdı, geniş açılmış parıltılı gözləri məchul nöqtəyə zillənmişdi. Yorğan-döşəyin böyründə tavadan asılmış nənnidə çağa çıxırır, ağlamaqdan lap çatlayırdı. Əzgin, yorğun, dərd əlindən sifəti qarqara qaralmış, arıq, ucaboy qadın xəstə qızın yatağı önündə dizi üstə onun balıncını hamarlayıb sahmana salır, arabir də astaca yırğalanan nənnini dirsəyilə tərpedirdi. Uşaqları zirzəmiyə girib buğlanan şaxtalı havanı içəri dolduğunu hiss edən qadın təlaşla üzünü geri çevirdi. O, qırıq-qırıq və hövsələsiz soruşdu:

– Hə, nə oldu?

Oğlanlar susurdular. Təkcə Qrişa köhnə xalatdan kəsilib biçilmiş qurama paltosunun qoluyla burnunu sildi.

– Məktubu apardınız? Qrişa, sənirləyəm, məktubu verdin?

Qrişa xırıltılı səslə dedi:

– Verdim.

– Hə, sonra? Ona nə dedin?

– Hər şeyi necə başa salmışdın, elə də dedim. Dedim ki, bu məktub sizədi; keçmiş işlər müdiriniz Mersalovdandır. Osa bizi söydü: “Rədd olun burdan!... yaramazlar! ...”

– Axı o kim idi? Kim idi, nəçiydi sizinlə danışan? Əməlli başa sal görək, Qrişa!

– Danışan qarışıydı. Özgə kim olacaqdı ki... Mən deyirəm ki, “Əmican, götür bu məktubu, apar çatdır... mən aşağıda cavab gözləyəcəyəm”. Osa gör nə deyir: “Hə, lap bu saat... ağanın sizin məktubunuzu oxumağa lap elə vaxtı vardı”.

– Bəs sən?

– Necə başa salmışdın, elə də hər şeyi dedim. Dedim ki, “yeməyə heç nəyimiz yoxdur... Maşutka xəstədir... ölür...” Deyirəm ki, “atam iş tapan kimi sizin xəcalətinizdən çıxacaq, Saveli Petroviç, vallah, xəcalətli qalmayacaq. Ancaq bu vaxt zəng elə səsləndi ki, kişi də bizi qovdu: “Cəhənnəm olun burdan! İziniz-tozunuz da qalmasın!...” Valodyanın peysərinə şapalaq da ilişdirdi.

Qardaşının dediklərindən kövrəlib doluxsunan Valodka:

– Mənim lap peysərimə... – deyib peysərini qaşdı.

Birdən böyük oğlan “paltonun” dərin ciblərində eşələn-məyə başladı, əzik-üzük bir zərfi cibindən çıxarıb stolun üstünə qoydu.

– Bu deyy... Həmin məktub...

Ana sorğu-sualı kəsdi. Xeyli vaxt havasız, sazaqlı otaqda nənnidəki körpənin aramsız çığırtısından, Maşutkanın hıçqırtıya oxşayan nəfəs almasından başqa bir şey eşidilmədi. Ana birdən nəsə yadına düşmüş kimi arxaya döndü:

– Orda nahardan bir az borş qalıb, bəlkə yeyəsiz? Ancaq soyuqdur, qızdırmağa da heç nə yoxdur...

Elə bu vaxt dəhlizdə səndələyən adamın ayaq səsləri və qaranlıqda qapı axtaran əl xışıltısı eşidildi. Ana və oğlanlar – nigaran, üzüntülü gözləməkdən bənizi qaçmış üç nəfər qapıya tərəf döndülər.

İçəri girən Mersalov idi. Onun əynində yay paltosu... başında nazik keçədən yay şlyapası vardı, qaloşsuzdu. Əlləri şaxtadan şişib göyərmiş, gözləri çuxura düşmüşdü, yanaqlarının dərisi damağına yapışmışdı, lap ölü sifəti gətirmişdi. Nə o, arvadına bir söz dedi, nə də arvadı ondan bir söz xəbər aldı... Onlar ümitsizliyi, əlacsızlığı bir-birinin baxışlarından oxudular...

Bu qədəmi ağır, bu bəd ildə Mersalovu, onun ailəsini bədbəxtliklər bir-birinin dalınca – özü də çox amansızlıqla gəlib tapmışdı. Əvvəlcə özü qarın yatalağına tutuldu, olan-qalan qəpik quruşları onun müalicəsinə getdi. Sağalandan sonra xəbər tutdu ki, ayda iyirmi beş rubllıq işlər müdiri vəzifəsinə başqasını götürüblər... Lap təsadüfi də olsa, iş yeri axtarmaq, əldən çıxan yer üstündə yazışmaq, olan-qalanı dönə-dönə girov qoymaq, evin şey-şüyünü, lap kəmköhnəsini bazara çıxartmaq bundan sonra başlandı... Bu yandan da uşaqlar başladılar azarlamağa. Üç ay əvvəl qızın biri öldü. İndi bu birisi huşunu itirib, qızdırma içində yatır. Yelizaveta İvanovna həm xəstə qıza baxır, həm körpəni əmizdirir, həm də şəhərin az qala o başındakı günümüzə paltar yuduğu evə gedirdi.

Bu günü min bir əzabla da olsa Maşutka üçün beş-on qəpik dərman pulu tapmağa sərf etmişdi. Mersalov hər tin başı diz çöküb alçala-alçala az qala şəhərin tən yarısını ayaqdan saldı, Yelizaveta İvanovna xidmət etdiyi xanımın yanına getdi, uşaqlara da məktub verib Mersalovun əvvəllər

işlədiyi mülk sahibinin üstünə göndərdilər... Ancaq üz tutduqlarının hamısı ya pulsuzluğu, ya da bayram xərclərini bəhanə gətirdi... Bə`ziləri də, məsələn Mersalovun köhnə ağasının qapıçısı imdad diləyənləri elə qapıdan qovdu.

Bir on dəqiqəyəcən heç kəs dinib danışmadı. Mersalov birdən-birə bayaqdan əyləşdiyi sandığının üstündən dik atıldı və əsəbi hərəkətlə yaprımış şlyapasını başına saldı.

– Sən hara? – deyə Yelizaveta İvanovna tələş içində soruşdu.

Mersalov əli qapının dəstəyində arxaya döndü, xırıltılı səslə cavab verdi:

– Onsuz da oturmağın xeyri olmayacaq. Qoy bir də gedim görüm... Heç olmasa əl açaram ki...

Küçəyə çıxıb elə-belə gedirdi. O heç nə axtarmır, heç nəyə də güman gətirmirdi. Daha çoxdandı ki, küçədən dolu pul kisəsi tapmaq, hardansa peyda olmuş namə`lum əminəvəsindən qalma irsə sahib olmaq kimi yoxsulluq xülyaları ilə keçən günləri çoxdan yaşayıb usanmışdı... Bu saat başında bir şey vardı: geriye baxmadan hara gəldi baş götürüb qaçsın, tək lal-dinməz acınnan ölən arvad-uşağını görməsin.

Dilənsin? Bu gün iki dəfə canını dişinə tutmuşdu... Ancaq “siftəsində” bahalı xəz kürkün içində buğlanan bir cənab ona öyüd-nəsihət verdi ki: “dilənmək yox, işləmək lazımdı”. İkincisi isə onu polisə hədələdi.

Mersalov özü də hiss etmədən bir də gördü ki, şəhərin mərkəzində, camaatın gəzib dolandığı şəhər bağının həndəvərindədir. Bütün yolu üzüyuxarı gəldiyindən nəfəsi tənqimişdi, yorulduğunu hiss etdi. Qeyri-ixtiyari bağın qapısına yönəldi və qar ələnmiş cökə ağaclarının arasıyla uzanan xiyabandan keçib alçaq skamyada əyləşdi. Bura sakit və cazibədar idi. Bəmbəyaz örpəyə bürünmüş ağaclar lal əzəmətlə mürgü döyürdü. Arabir yuxarı budaqlardan qopan qar topası aşağı budaqlarda xışıltı ilə ilişib qalırdı.

Bağdakı dərin sükut, asudəlik elə bil Mersalovun iztirabdan üzülən ürəyində də belə asudəlikdən ötrü yangı oyatdı. Fikrindən keçdi ki, “nə olar, beləcə yıxılıb yatasan, arvadı da, xəstə Maşutkanı da yadından çıxarasan”. Əlini jiletin altına keçirəndə Mersalovun barmaqları kəmər əvəzinə bağladığı yoğun kəndirə toxundu... Özünü öldürmək fikri tam aydın və qəti şəkildə beyninə doldu... Ancaq o, öz qərarından vahimələnmədi, təkcə ona görə mə`yus olub sarsıldı ki, heç kəs Mersalovun kim olduğunu bilməyəcəkdi.

“Yavaş-yavaş ölməkdənsə tez-bazar olmaq yaxşıdır...” Özü-özüyüçün çıxardığı hökmü yerinə yetirməkdən ötrü ayağa qalxırdı ki, xiyabanın qurtaracağından quru, şaxtalı-sazaqlı havada aşkar edilən, qarı xışıldadan addım səsləri gəldi. Mersalov acıqlı-acıqlı həmin səmtə döndü. Kimsə xiyabanda gəzişirdi. Əvvəlcə, gah közərən, gah sönən siqarın işığı göründü. Sonra Mersalov isti papaqlı, xəz paltolu, dikdaban qaloşlu orta boylu qocanı güc-bəla seçə bildi. Skamyanın lap bərabərinə çatan yad adam qəflətən Mersalova tərəf döndü, əliylə lap onun şlyapasına yüngülcə toxunaraq soruşdu:

– İcazə verərsiniz, burda əyləşim?

Mersalov yad adamın üzünə də baxmadan acıqlı-acıqlı skamyanın qırağına çəkildi. Beş dəqiqə heç biri dinmədi. Yad adam siqarını tüstülədir, Mersalov da gözaltı onu süzürdü.

– Bəh-bəh! Nə əntiqə gecədir, – birdən yad adam dilləndi, – şaxtalı, küləksiz qiyamət rus qışı!

Qocanın səsi həlim, nəvazişliydi. Mersalov susur, onun üzünü də baxmırdı.

Yad adam isə danışırdı:

– Bax, mən tanış uşaqlarçın hədiyyə almışam (əlində bir neçə bağlama vardı), ürəyim darıxdı, dolanıb yolumu bağdan saldım, axı bura çox yaxşıdır.

Mersalov mülayim, utancaq adamdı, ancaq, tanımadığı adamın son sözlərindən onu dəli bir qəzəb bürüdü, sərt kobud hərəkətlə, əl-qolunu ölçə-ölçə, xırıltılı səslə çıxırdı:

– Hədiyyələr! Hədiyyələr! Tanış uşaqlara hədiyyələr! Ancaq mən... ancaq mənim... zati alilələri! Mənim uşaqlarım bu saat evdə acından ölürlər... hədiyyələr!...Arvadımın da südü quruyub... Körpə bütün günü heç nə əmməyib... Hədiyyələr...

Mersalov elə güman edirdi ki, bağıra-bağıra dediyi bu rabitəsiz, acı sözlərdən sonra qoca qalxıb gedəcək. Ancaq o yanılmışdı. Qoca gicgahları ağarmış başını, müdriklik yağın nurani üzünü ona lap yaxınlaşdırıb məhrəmanə, həm də amiranə səslə dedi:

– Dayanın görüm, həyəcanlanmayın! Hər şeyi mənə bircə-bircə, özü də mümkün qədər qısa danışın! Bəlkə birlikdə bir şey fikirləşdik sizinçün...

Bu yad adamın qeyri-adi görkəmində elə bir təmkin və e`tibar vardı ki, ona ürək açmaq olardı. Mersalov o saat heç nəyi gizlətmədən, amma əsə-əsə və tələm-tələsik dərdini danışdı: xəstəliyini də, iş yerini itirdiyini də, uşağın ölümünü də, lap elə bu gün başına gələn bəlaları da açıb söylədi. Yad adam onun sözünü qətiyyənlə kəsmir, qulaq asır, sınaıyıcı və nüfuzedicilərlə baxışlarla Mersalovun gözünün içinə baxır, bu qəzəbli, əzabkeş adamın lap ürəyinin içini görmək, sarsılmış ruhuna nüfuz etmək istəyirdi. Birdən o, cəld lap cavan adam kimi yerindən sıçradı və Mersalovun qolundan yapışdı. Mersalov da ixtiyarsız ayağa qalxdı. Yad adam onun əlindən tutub:

– Gedək, – dedi. – Tez gedək! Bəxtiniz gətirdi ki, həkimə rast gəldiniz. Əlbəttə, mən heç nəyə zəmanət verə bilmərəm, hər halda gedək!

On dəqiqədən sonra Mersalovla doktor artıq zirzəmidə

idilər. Yelizaveta İvanovna kirli, yağlı-qara balınca baş qoymuş xəstə uşağın yanında uzanmışdı. Oğlanlar da oradaca borşu qaşıqlayırdılar. Atalarının bu vaxtacan qayıtmamağından, analarının taqətsiz uzanıb qalmasından vahimələndikləri üçün ağlayır, his çəkilməmiş çuqun qaba tökülən göz yaşlarını qartmaqlı yumruqlarıyla sifətlərinə yaxırdılar. Doktor otağa girib paltosunu çıxartdı. Əynində köhnə dəbdə nimdaş, uzun ətkli pencək vardı. O, Yelizaveta İvanovnaya yanaşdı. Qadın heç başını da qaldırmadı.

– Hə, məlumdur, bildim, göyərçinim, quzum, – deyə doktor dilləndi və nəvazişlə qadının kürəyini sığalladı, – hə, qalxın görüm, xəstənizi göstərin mənə.

Bir az əvvəl səhər bağında Mersalova lütfkarlıqla ürək-dirək verən həmin səs Yelizaveta İvanovnanı bir anda yataqdan qaldırıb doktorun bütün dediklərinə tərəddüdsüz əməl etməyə məcbur etdi.

İki dəqiqədən sonra Qrişka bu qiyamət doktorun qonşudan gətizdirdiyi odunla peçi qalayır, Valodya var gücüylə ovurdlarını doldurub samovarı füləyirdi. Yelizaveta İvanovna Maşutkaya kompress qoyurdu. Çox çəkmədi ki, Mersalov da göründü. O, doktorun verdiyi üç manata necə deyərlər, qaş-göz arasında qənd, çay, bulka, yaxınlıqdakı qəlyanaltıxanadan isti yemək alıb gətirmişdi. Doktor stol arxasında əyləşmişdi, cib dəftərçəsindən qopardığı kağız parçasına nə isə yazırdı. Yazıb qurtarandan sonra aşağıda imza yerinə qarmağa bənzər bir şey cızdı, ayağa qalxdı, yazdığıının üstünü nəlbəki ilə örtüdü və dedi:

– Bax bu kağızla aptekə gedərsiniz. Hər iki saatdan bir çay qaşığı. Bu, körpənin sinəsini bəlgəmədən təmizləyəcək, qızdırıcı kompressin arasını kəsməyin. Bununla bərabər, qızının əhvalı yaxşılaşsa da, hər ehtimala qarşı sabah doktor Afrosimovu çağırın! O, bacarıqlı, təcrübəli həkim, həm də

yaxşı adamdır. Mən lap indi ona tapşıracağam. Hə, salamat qalın, cənablar! Allah eləsin üzümüzə gələn təzə il sizə mərhəmətli olsun, bu köhnə ilə bənzəməsin. Ancaq ən vacibi odur ki, ruhdan düşməyin.

Doktor heyrət və təəccübdən hələ də özünə gəlməyən Mersalovun və Yelizaveta İvanovnanın əlini sıxdı, çıxa-çıxa heyrətdən ağzı açıq qalmış Volodyanın yanağını çimdiklədi, qaloşlarını və paltosunu geydi. Doktor dəhlizə çıxandan sonra Mersalov handan-hana özünə gəldi və onun dalınca götürüldü. Qaranlıqda heç bir şey seçmək mümkün olmadığından Mersalov qarasına qışqırdı:

– Doktor, doktor, dayanın!... Mənə adınızı deyin, doktor, heç olmasa mənim balalarım sizə dua etsin!

O, əl havasına axtarır, görmədiyi doktoru tutmaq istəyirdi. Bu dəm dəhlizin o başından qocafəndi, ahəstə, təmkinli bir səs gəldi:

– Eh!... ay-hay. Siz də nə qoyub nə axtarırsınız!... Bircə tez qayıdın evə!

Evdə onu ağlagəlməz, gözlənilməz bir bəxşiş gözləyirdi. Qiyamət doktor dərman nüsxəsiylə bərabər çay nəlbəkisinin altına üç-dörd iri əskinas qoymuşdu...

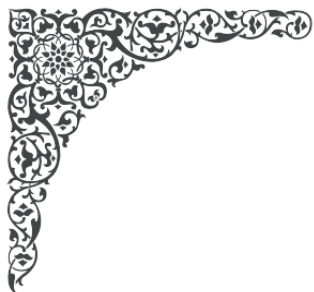
Elə həmin axşam Mersalov gözlənilməz xeyirxahının familiyasını öyrəndi. Dərman şüşəsinə yapışdırılmış kağızda əczaçının aydın-aşkar xəttiylə yazılmışdı: “Professor Piroqovun reseptiylə...”

Mən bu əhvalatı Qriqori Yemelyanoviç Mersalovun öz dilindən dönə-dönə eşitmişəm. Təsvir etdiyim o yeni ilin Milad axşamı his çəkmiş çuqun qabdakı horranın içinə göz yaşları axıdan həmin Qrişanın dilindən... İndi o, bütün yoxsulların, möhtacların dadına çatan, səsinə səs verən vicdan sahibi, insaf yiyəsi olmaqla bankların birində böyük vəzifə tutur... Hər dəfə də qiyamət doktor haqqında hekayətinin

sonunda göz yaşlarını boğmağa çalışaraq titrək səslə deyir:

– Elə o vaxtdan bəri sanki əsil xeyirxah mələk göylərdən nazil olub, ailəmizi qanadının altına aldı. Hər şey dəyişdi. Yanvarın əvvəlində atam iş yeri tapdı. Maşutka sağalıb, dirçəldi. Qardaşımınlə məni dövlətin hesabına gimnaziyaya düzəltmək mümkün oldu. Bütün bunlar mö`cüzəydi – o müqəddəs adamın mö`cüzəsi! Ancaq biz o vaxtdan sonra qiyamət doktoru tək bircə dəfə – cənazəsini xüsusi malikanəsi Vişnyaya aparanda gördük. Əslində onu görə bilmədik, çünki qiyamət doktora sağlığında xas olan ülviyyət, əfsanəvi qüdsiyyət onun özüylə həmişəlik qeybə çəkilmışdi.

1897

DƏNİZİN CAZİBƏSİ
dramatik povest

İŞTİRAKÇILAR:

Şair

General – “N” sayılı h/h-nın komandanı, şairin bacanağı

Fikrət Fikirli – şairin qayını

Rafiq Simurq – şairin qayını

Vaqif Səxavət – şairin qayını

Cavid – Vaqifin oğlu

Müşfiq – Rafiqin oğlu

Xəzri – Fikrətin oğlu

Lazım Lazımov – Vergilər nazirliyinin baş müfəttişi

Cəbi Cərullazadə – polis mayoru, müstəntiq

Rüfət – şairin xalası oğlu

Elşən Ramazanov – Milli Bankın sədri

Rəsul Quliyevin xəyali surəti

Sadıq Sadıqlı – şairin dostu, şair

Balaqədəş Tapdıqlı – şairin dostu, şair

Şıxmet – ləzgi qardaş, Rafiqin qonşusu

Ədalət – girovçu

Əbil – girovçu

Cəlil – girovçu

Çimərlikdə tum, qarğıdalı, perəşki və s. satan qaçqın uşaqlar.

Söhbət lap bu günlərdən gedir. Şüvəlan çimərliyi. Qızmar yay günlərindən biri. Axşama yaxındır. Hava biləsən-bilməyəsən sərinləmək istəyir. Dəniz sakitdir, su göm-göydür, dupdurudur. Adam çimdikcə çimmək, heç sudan çıxmaq istəmir. Rafiq sahildə maşına, pal-paltara göz qoyur. Gözləyir ki, çimənlər çıxsın, o da suya girsin.

ŞAİR – Ay Fikrət, bilirsən bu Xəzərdə nə qədər gəmi qərq olub, nə qədər var-dövlət, ləl-cəvahir, xəzinə batıb? Əsrlər boyu batıb gedib ey... Hələ nə qədər də batacaq.

FİKRƏT – Bilirəm.

ŞAİR – Necə yəni bilirəm?

FİKRƏT – Bilirəm də. Neynəyək? Dərinliklərə baş vuraq? O ləl-cəvahiri çıxara bilsəydilər, çoxdan-çoxdan çıxarmışdılar. Rəhmətliyin oğlu, müasir texnikanın bu qızıl dövründə, bu zenit nöqtəsində, dünya dalğıcıları bir yerə yığışib “Kursk” sualtı atom gəmisini meytilər qarışıq Barenis dənizinin cəmi yüz metr dərinliyindən dartıb çıxara bilmirlər.

Sahidən maşın signalı və Rafiqin qırıq-qırıq, güclə eşidilən səsi gəlir: – Əşşi, gəlin çıxın də! Suyun içində nəyi bölə bilmirsiniz?

ŞAİR – Bölmək dedi, yadıma bir şey düşdü.

FİKRƏT – Nə düşdü?

ŞAİR – O düşdü ki, birdən əlimizə göydən bir milyon dollar düşsə...

FİKRƏT – Asta, pulları suya salarsan.

ŞAİR – Hə, o bir milyon dolları neynərik, necə bölərik, kimə, kimlərə paylarıq?

FİKRƏT – Gəl çıxaq sahilə, görək neynərik.

Sahilə çıxırlar.

RAFİQ – Sözlü adama oxşayırsız.

ŞAİR – Sözlü də sözdür. Bir milyon dolları neyləyək?

RAFİQ – Bəlkə su adamı görmüsüz, başınıza hava gəlib?

FİKRƏT (*bərkdən*) – Bir milyon dollar tapmışıq.

ŞAİR – Əşşi, asta, eşidib bizi birtəhər eləyərlər. Xalq çörək pulu tapmır.

Maşının yük yerində qəzətdən süfrə salıb çörək yeməyə, bala-bala araq içməyə başlayırlar. Günəş qüruba enməkdədir. Sahil seyrəlidir. Seyrələn sahildə günəşdən yanıb, qaralıb zənci balasına oxşayan üç uşaq görünür. Biri tum, biri qarğıdalı, biri də perəşki satır.

RAFİQ – Allaha da xoş gedər, bəndəyə də. Çağırın bu zavallı tifilləri, göydən düşən bir milyon dollardan siftə – bismillah hərəsinə min-min verin, uça-uça çıxıb getsinlər evlərinə.

Ötüb keçən “Mercedes”dəkilər “bir milyon” sözünü eşidib, sürəti lap azaldıb müəmmalı və həris baxışlarla Şairi, Fikrəti, Rafiqi süzürlər.

ŞAİR – Əvvəla, lümlüt, yarımşəfil, çox güman ki, qaçqın uşaqlara dollar paylamaq olmaz, pis olar, ilişərik. İkincisi də, gəlin yığışıb, çıxıb gedək. O “Mercedes”dəkilərdən heç gözüm su içmir. Elə biləcəklər ki...

Bu zaman uşaqlar özləri yaxınlaşır.

BİRİNCİ UŞAQ – Əmi, beş dənə qarğıdalı qalıb, alın da məndən onu. Yorulmuşam. Satmasam, məni evə buraxmazlar.

İKİNCİ UŞAQ – Dayı, ay dayı, altı dənə perəşkim qalıb, götürün də.

ÜÇÜNCÜ UŞAQ – Torbamın dibində beş-altı stəkan tum qalıb, nə verirsiniz, verin.

ŞAİR – Üçünüzün də nəyi var, verin.

Fikrət uşaqlara pul verib nələri var götürür. Uşaqlar əməlli-başlı sevinirlər.

BİRİNCİ UŞAQ (şairə diqqətlə baxır) – Əmi, sən şairsən? Televizorda səni çox görmüşəm. Biz qaçqınıq. Sizin yazıcıların evində qalırıq. Lap bu yaxındadır. Qabaqlar siz orda dincəlirdiniz, şeir yazırdınız.

ŞAİR – İndi siz bizim Yaradıcılıq evimizi yaman günə qoymusunuz.

UŞAQLAR (xorla) – Bizdən çox əvvəl oranı rus əsgərləri xaraba qoydular, sonra da ... ta nə deyək...

RAFİQ – Eybi yoxdur, düzələr. Yaxşı, gedin evinizə, gecdir.

Uşaqlar atılıb düşə-düşə uzaqlaşır.

Kişilər yeyib-içirlər. Əlbəttə ki, tumu, qarğıdalını, pəraşkini torbaya doldurub qoyurlar bir qırağa. Yeməli deyillər. İçki yavaş-yavaş öz işini görür. Bir yandan da beyinlərinə girmiş bir milyon dollar.

RAFİQ – Gəlin əvvəl-əvvəl ən yaxınlarımızdan – evlərimizin içinnən başlayaq pulu bölməyə.

ŞAİR – Başlayaq.

FİKRƏT – Düzdür.

Gözlərinin qabağında havadan uzun bir siyahı asılır. Hamı əziz, hamı doğma, hamı ehtiyac içində. Evlənmək vaxtı keçən evsiz, pulsuz, işsiz cavanlar, ailəsini güc-bəla dolandıran yarımqarın qohum-qardaş.

ŞAİR – Başlayaq Tofiqdən. Tofiqə on min dollar. Günü-güzəranı pis, mənzil şəraiti dözülməz, özü xəstə, köçməli qızı, evlənməli oğlu, işsiz arvadı.

FİKRƏT – Necə yəni, aparaq on min dolları nəqd verək Tofiqin əlinə, o da bir hovuz tikdirib, araqlan doldursun, girib içində üzsün?

RAFİQ – Tofiq bizim qardaşımızdır. Gözgörəsi onu öz əlimizlə öldürə bilmərik. Bir qəşəng, səliqə-sahmanlı mənzil

alaq, içinə nə lazımdı yığaq. Tofiqgili köçürək ora. Oğluna da bir babat maşın alağ.

ŞAİR – Babat niyə, lap təzəsini.

RAFİQ – Yaxşı, qızını da bir yaxşı işə düzəldək, adına da biz az pul ayırağ, hərdən bir verək xərcləsin.

FİKRƏT – Bu işlərə on min yox, iyirmi min gərəkdir.

ŞAİR – Fikrət, ay Fikrət, bəs sənin özünə nə qədər məbləğ gərəkdir? Xəstə bacın, pullu təhsil alan qızın, səni ata bilən balaca nəvən, subay oğlun, xanımın – gecə-gündüz qulluğunda duran, xəstə bacına canı-dildən xidmət edən Həqiqət, üzümüzə açıq qapın, açıq süfrən, tez-tez sınan maşının.

RAFİQ – Generalın hədiyyəsini deyirsən?

FİKRƏT – Hədiyyə?

ŞAİR – Doğrudan, general lap yaddan çıxmışdı.

RAFİQ – Əşşi, general hələ sonra, düzdür, o da bizim əzizimizdir. Ancaq biz hələ birinci növbədə yanan barmağın ağzına təpən əzizlərimizi sevindirməliyik.

FİKRƏT (Rafiqə) – Onda uzağa niyə gedək, lap elə səni...

ŞAİR – Mirzələr, biz sonranın işiyik. Xəzinə öz əlimizdə deyil?

Hava əməlli-başlı qaralıb. Yır-yığış eləyib getmək istəyirlər. Bu zaman maşının qabağını tanış surətlər kəsir, qulaqlarına tanış səslər gəlir. Bunlar qohumlardır: Lənkəranlı Qulu, Müslüm, Oqtay, şamaxılı Malik, Nadir, Ədalət, buzovnalı Məmmədəğa, yardımılı Fəzail, Cəbrayıl, sabirabadlı Şirməmməd, lökbatanlı İsmayıl, İbrahim:

– Bəs biz, bəs bizə bir şey düşür, olmadı ki?

Həyəcandan, bir az da vahimədən sarsılan Şair, Fikrət, Rafiq (xorla):

– Düşür, düşəcək, yol verin.

Maşın tərənir. Radioda oxuyurlar:

*Toy, toy, toydu bu gün.
Yol verin, yol verin, yol verin!
Yol verin!
Qızlar oynasın.*

ŞAİR – Yox, bu həngaməyə bir milyon dollar çatmayacaq.

FİKRƏT – Neynəyək?

RAFİQ – Bir milyon da gələk üstünə.

ŞAİR – Onu hardan tapaq?

FİKRƏT – Birinci bir milyonunu hardan tapmışdıq, onu da ordan.

Əhmədlidə Rafiqin mənzili. Onun ad günüdür. Neçə ildir qadınsız qalmış bu evdə səliqə-səhman üzə gülür. Qonaq otağının yuxarı tərəfindən mərhum Aida xanımın həmişə tər, qızıl qönçələrlə bəzənmiş portreti. Ailənin əziz xatirə güşəsi. Allahın verdiyindən süfrədə doludur.

ŞAİR (üzünü portretə tutur) – Ruhunu şad olsun. Eh, rəhmətlik, hara gedirdisə, hara gözüne xoş gəlirdisə, deyirdi ki, burda bir ev tikək, burda bir bağ salaq. Şair Əliağa Kürçaylı da beləydi. Kaş müəllimə sağ olaydı bu gün.

MÜŞFİQ – Şair əmi, əlbəttə, gərək anam sağ olaydı. Ancaq belə çıxır ki, bu gün, məhz bu gün sağ olsaydı, ev tikəcəkdiniz? Bağ salacaqdınız? Hansı pulnan, Şair əmi?

Bu vaxt qapının zəngi çalınır. Rafiqin qonşusu ləzgi Şixmet, Rafiqin qardaşı Vaqif, qardaşı oğlanları Xəzri və Cavid gəlirlər. Vaqif yanlarını basa-basa gəlir. İki əlində ağzımacan dolu, iri torba var.

FİKRƏT – Əşi, bu Vaqifi də haçan hara dəvət eləyirsən, peşman olursan, xəcalət çəkirsən, həmişə yolunu bazardan salır.

VAQİF (gülə-gülə) – Eybi yoxdur, əvəzini çıxarsız.

RAFİQ – Aha, deyəsən hərifin qulağına səs dəyib.

MÜŞFİQ – Şair əmi, mənim də sualım cavabsız qaldı axı, yəni anam sağ olsaydı, bu saat hansı pulla ev tikəcək, bağ salacaqdı?

ŞAİR – Rafiq, hanı o siyahı?

RAFİQ – Nə siyahı? Sahildə gözümüzün qabağında bir əcaib siyahı havadan asıldı və qeyb oldu.

FİKRƏT – Orada bəzi adları və məbləğləri oxuya bildim. Səhv etmirəmsə, Müşfiq otuz min dollar. Xəzri iyirmi min dollar.

XƏZRİ – Nə üçün Müşfiqə otuz, mənə iyirmi?

ŞAİR – Səs eləmə, Allahuva şükr elə. Müşfiq səndən bö-yükdür, işsizdir. Anasının arzusunu yerinə yetirib ev tikəcək, bağ-bağça salacaq, həm də adam əmoğlusuna paxılıq eləməz.

XƏZRİ – Düzdür, onda Müşfiqə beş min dollar da əlavə verin.

FİKRƏT – Bu başqa məsələ. Ona da baxarıq. Hə, Şıxmet Şərafeddinov on min dollar.

ŞAİR – On min də gəl üstünə, xəstədir, ləzgidir, tarixi qardaşımızdır, Rafiqin qonşusudur, az danışandır, içməyi bacarandır.

FİKRƏT – Bəs deyirsən xəstədir.

ŞAİR – Boğazının yolu xəstə deyil.

ŞIXMET (heyrətdən, təəccübdən, sevincdən az qalır dili tutulsun) – Mən ölüm, qde, qde dollar? Rafiq, can qərdeş, bu mən ölə vara, on beş min dollar, çox-çox istəməz, yüz dollar dayte, dörd dənə pakrışka alım, kardanı, peredoku pominat eləyim. Yüz dollar, can qərdeş, qalanı potom, zber-kassaya, minim adıma.

ŞAİR – Əşşi, ay Şıxmet, dayan görək, hələ çox işlər var.

Hələ al bu iki şirvanı, bu gün səni xalturadan saxladıq. Qalanı sonra. Ancaq bu iki şirvanı iyirmi min dollardan çıxacayıq.

MÜŞFİQ (tərs-tərs Şıxmetə baxıb dodaqaltı deyir) – Ay özün öləsən, qarnı cırıq ləzgi, asta ye, boğazında qalar iyirmi min dollar. Aqıl, Şahin, Ruslan qardaşım, gəlin bacım Yaqut qala-qala sənə iyirmi min dollar? (Stolun altında barmaqlarını üçləyir – yəni “ala!”) Mənə otuz, sənə iyirmi? Sən kimsən? Nə olsun qonşusan?

RAFİQ – Bəsdi, qurtar.

FİKRƏT – Küçük, sənə dəxli yoxdur, kimə nə veririk, nə üçün veririk.

MÜŞFİQ – Fikrət əmi, noolub ey, verin də. Şıxmetə görə mənə küçük deyirsən.

VAQIF – Bu nə iclasdı? Bu nə söhbətdi, bu nə nağıldı? Süzün gillədək, keyfimiz açılsın. Cavid də acdır.

ŞAİR – Cavid bala, sən adının mənasını bilirsən? Bilirsən, Cavid kim olub, kimdir?

Doğrudan da çox yaraşığıl oğlan Cavid şairin üzünə baxıb gözlərini döyür.

CAVİD – Demişdiz, yadımdan çıxıb.

ŞAİR – Cavid məşhur Hüseyn Cavidin təxəllüsüdür, oğlum. Mənası əbədi – vəcni deməkdir. Əbədi olan şey isə ehtiyacdır, arzudur. Biz də yaxın adamlarımızın ehtiyacını ödəmək, onları arzularına çatdırmaq istəyirik. Ay Fikrət, bir o siyahıya bax, gör Vaqif üçün, onun bütün ailə üzvləriyçin nə qədər ayırmışıq? Hətta qaynı, polis polkovniki Çingiz də daxil olmaq şərtiylə. Ümumiyyətlə, mənim ondan xoşum gəlir. Çingiz mitinqləri, piketləri dağıtmaqda deyirlər təcrübə qazanıb, ad çıxarıb. Əşşi, bir tərəfdən yaxşı eləyib. Bu saat nə mitinq, nə piket? Bu vaxtacan dəmir yolunu, avtomobil yolunu kəsməklə, aclıq eləməklə, səfirliklərin qaba-

ğına yığışmaqla kim nəyə nail olub? Heç kim, heç nəyə. Yaxşı, bax gör siyahıda Vaqifin adına neçə dollar yazılıb?

FİKRƏT – Nə siyahı, hansı siyahı? Dəniz qırağında gözümüzə havadan asılmış bir uzun, xəyali siyahı göründü, bir-iki adı güclə oxuduq, Vaiqifin adını orda heç bilmədim ki, gördük, ya görmədik.

ŞAİR – Götür əməlli-başlı kağız-qələm, yaz Vaqifin adını – qabağında da yaz qırx min dollar. Vəssalam! (Şair birdən üzünü Vaqifin oğlu Cavidə tutur) Bura bax, bu səfər nişan pozuldu, nişan qaytarıldı söhbəti olmayacaq ha! Başa düşdün? Pul çox şeyi həll etsə də, hər şeyi – tale-qismət, sevgiməhəbbət məsələlərini həll etmir.

CAVİD – Aydındır, hanı qırx min dollar?

ŞAİR – Tələsmə.

VAQİF – Kimdədir bu qırx min dollar?

RAFİQ, FİKRƏT, ŞAİR (xorla) – Bizdə.

VAQİF – Verin də!

XOR – Tələsməyin!

* * *

Qəflətən göy guruldayır, ildırım çaxır. Elə bil min yerdən yaylım atəşləri açılır.

RAFİQ – Doğrudan da “elə bil”, yoxsa hansı günümüzün şərəfinə, hansı qələbəmizin şərəfinə, əşsi, belə nəyimizin, kimimizin şərəfinə yaylım açılmalıdır? Yağış tökür – nə tökür...

FİKRƏT – Bu yağış havanı tamam soyutdu. Dəniz mövsümünə də nöqtə qoydu.

ŞAİR – Nöqtə qoyuldu-qoyulmadı, biz dənizə hökmən getməliyik. İki milyon yarıdan keçib.

VAQİF – Necə yəni, dənizdən dollar çıxır?

FİKRƏT – Elə əslində, dollar dənizdən çıxır. Bu ayrı söhbətdir. Bizə isə – bu vəhy İlahidən sahildə gəlib, bu xəzinə sövdası başımıza çimərlikdə düşüb. Niyyətin hara, mənzilin ora.

Qapının zəngi uzun-uzadı çalınır.

RAFİQ – Xeyir ola, bu qiyamətdə, bu leysanda? Gizlədin siyahını, yığışdırın pulları.

MÜŞFİQ – Ay papa, nə pul? (gülə-gülə gərnəşir).

ŞİXMET – Qde pul, can qərdeş, qde je vsyo taki pul?

Qapı açılır, “N” hərbi hissənin komandanı, general – o da Şair kimi Fikrətin, Vaqifin, Tofiqin yeznəsidir – içəri girir.

ŞAİR – Ay bacanaq, xoş gəlmisən, qayın yeznəni istəyər, yeznə də yeznəni.

Çox vaxt işiylə bağlı gərgin, əsəbi olan general bu dəm nur saçır, gülür, üz-gözündəki yağış damcıları brilyant kimi bərq vurur.

ŞAİR – Əvvəla, səndən nə əcəb? İkincisi, özü də belə havada, üçüncüsü, maşınısız.

GENERAL – Maşından düşüb bloka girənəcən, lənkəranlılar demişkən, curumbul oldum. Bəh-bəh, vurursuz də. Şəkərin nə vəziyyətdədir, Şair?

ŞAİR – Allah vurub şəkəri, arağın qabağında şəkər nə qələt eləyir. Süzüm, vur, qızış.

GENERAL – Süz! Qara çörəyiniz var?

RAFİQ – Var, olmasa da dəxli yoxdur.

FİKRƏT – Bəs, general, sənin şəkərin normaya düşmədi?

GENERAL – Düşəcək. İstefadan sonra. Eh, onda da da-

rıxmaq şəkəri qaldıracaq. Şair, vəzifənin də öz aləmi, həm cəfası, həm də səfası var.

ŞAİR – Ay bacanaq, rus demişkən, vsyo taki bu vaxt sənən nə əcəb? Düzdür, gəldiyin evdir, hamımızın qapısı hamımızın üzünə açıqdır. Hər halda gəlişin nə qədər xoş olsa da, bica da deyil.

GENERAL – Gəldim ki, yaddan çıxarmayasınız!

HAMI (heyrlə, xorla) – Nəyi yaddan çıxarmayaq? Kimi, kimləri yaddan çıxarmayaq? Hansı münasibətdə, hansı işdə, hansı məsələdə yaddan çıxarmayaq? Sən nə eşitmişən?

GENERAL – Dollar bölürsünüz, iki milyonun axırına xeyli qalsa da, üçüncü milyonun sövdəsindəsiniz.

ŞAİR – Düz deməyinə düz deyirsən. Ancaq sən bunu hardan bilirsən, kimdən eşidibsən?

GENERAL – Bu boyda ölkənin o boyda qoşun hissəsinin hər şeyi təsərrüfatınacan, hər hərbiçinin – yüksək rütbəli zabitindən tutmuş sıravisinin ürəyindən keçənləri cikinə-bikinəcən bilən komandan üçün sizin bu əməlinizi, özü də çox humanist əməlinizi bilməyə nə var ki?

FİKRƏT – Yox ey, bunlar ümumi sözdür.

GENERAL – Ümumi söz-zad deyil. Məndə sətutan, niyyət tutan xüsusi indikatlar, lokator, superməxfi cihaz var. İnanmırsan?

RAFİQ – Göstər o cihazı.

XƏZRİ – General əmi, nə olar, mümkünsə.

VAQIF – General, biz ki, biri-birimizə bunların hamısından məhrəmlik, hərbiçi olmasam da, bir yerdə işləyirik.

GENERAL – Olmaz. O cihaz mənim bədənimdədir. Kürəyimin ortasında, dərinin altındadır. İstefaya gedən kimi o da əzələyə, ətə-qana qarışıb yox olacaq.

ŞAİR – Bah atonnan!

GENERAL – Şair, qurban olum, qurban olum, qurban olum, sən sirr saxlayan deyilsən, heç kimə demə.

ŞAİR – Sənin bu “qurban olum”un köpəkoğlu deməkdir. Arxayın ol, heç kimə bir kəlmə.

GENERAL – Süzün, yarım eləmə, doldur. Vuraq, sizdə eşqə, həvəsə bir bax!

RAFİQ – General, o cihaz sənin səhhətini tam qaydaya sala bilməz.

GENERAL – Yox, onun vəzifəsi, kodu, programı başqadır.

ŞAİR – General, başda sənin Bünyaz bacın, xanımın Raisə, balan – balamız Anar olmaqla qardaşın Ağəli, onun ailəsi, bacın balalarının hamısı, uşaqları qarışıq ta yaxının, qohumun, şəhər yol polisinin rəis müavini podpolkovnik İsgəndərəcən hamınıza birlikdə yetmiş min dollar ayırırıq. Rafiq, yaz ora.

GENERAL – Çox sağ olun, çox sağ olun. Ayırdığınız məbləği – o göy yarpaqları indi verirsiniz verin.

ŞAİR – Tələsmə!

GENERAL – Yox, mən tələsmirəm. İstəyirsiniz, heç verməyin. Ancaq hər halda, hanı bu pul?

ŞİXMET – Can general, mne toje skazali, tələsmə. Ne poymu, soblaznili i niçeqo.

VAQİF – Mən İsgəndərə etiraz edirəm. Onun adını pozun!

FİKRƏT – İsgəndərnən siz bərişmişiz axı. Bilirəm, səni ilişdirdi, yollarda maşınını saxlatdırdı, bilirəm, sən də onun dərşini verdin, ortada general da var axı... çoxdan mehriban olmuşuz, bir yerdə – elə çox vaxt generalın məclislərində yeyib-içirsiniz. Yeyib-içmək, səmimiyyəət, mehribanlıq və sədaqət sülh meyarıdır, ifadəsidir. Olan oldu, keçən keçdi.

VAQİF – Hamısı düzdü. Ancaq ürək başqa şeydir. Özü də İsgəndərə niyə pul verilməlidir, axı! Nə isə, özünüz bilin. Mən sizin yerinizdə olsam, pulu verərəm generalın bir yaxın kimyaçı dosent, kasıb qohumu var – Xəlil – bu yaxında İsgəndər qarışıq hamımız – əlbəttə, generala görə, onun qızı-

nın toyunda iştirak etmişdik. Bax, o kişini siyahıya salın – general özü bilər, öz məbləğindən Xəlilə nə verər, nə verməz.

Yağış daha da bərk yağır. Tufan da qopur. Adətən, yağış yağanda külək yatmalıdır.

GENERAL – Mən içəri girəndə sizin hamınızdan soruşdum: yadınızdan çıxmayıb ki? Siz elə bildiz ki, mən özümü nəzərdə tuturam və təbii ki, çox səxavətli münasibət göstərdiniz, təkcə mənə, Raisəyə, Anara yox, bütün qohum-aqrabama, bütün yaxınlarıma. Çox-çox sağ olun.

ŞAİR – Biz də sənin qohumunuq.

GENERAL – Siz lap iç qohumumuz.

ŞAİR – Ancaq “səxavətli münasibət” deməzlər. Hərçənd hənanın yeri deyil, mən adətkərdəyəm.

GENERAL – Sözümlün canı başqadır. Həmişə yadıma düşür – əlbəttə, təkcə mənim yox – xüsusən də ki, belə hallarda lap yadıma düşür çadırlar, bərbad yataqxanalar, yaman günə qalmış pioner düşərgələri, sahibsiz bağlar, qapı-pəncərəsiz, yarıuçuq, yarımçıq tikililər və qaçqınlar, qaçqınlar, qaçqınlar! Bax, onlar üçün nə ayırmırsız, nə ayırırsız?

ŞAİR – Mənim uzaq tələbəklik illərimin canlı bir yadigarı var: Mürsəl Qocayev. O, çox vicdanlı, diqqətli, səmimi, mənim hər bir sevincimə, kədərimə şərik olan, otuz dörd il Mahir balamın ad günlərini təbrik edən bir adamdır. Uzun illər rayon qəzetinin redaktoru, təmiz, sadə bir ziyalı, gözəl ailə başçısı, vaxtilə təklif edilmiş böyük vəzifələrdən imtina edən Mürsəl müəllim bu gün yetmiş beş yaşında yarımiflic vəziyyətdə 8-ci kilometr qəsəbəsindəki uşaq bağçasına sığınmış Zəngilan qaçqınıdır. Rafiq bəy, ay Rafiq, yaz ora, Mürsəl Qocayev ailəsi qarışıq – otuz min dollar.

GENERAL – Bəs yerdə qalan?

ŞAİR – Yerdə qalanın mənə dəxli yoxdur.

GENERAL – Axı, sən şairsən!

ŞAİR – Axı, mən prezident deyiləm.

GENERAL – Bu söz olmadı, söz oyunu oldu.

ŞAİR – Xeyr, bu əsl sözdür. Mən Qızıl balıqdan iki milyon dollar istəmişəm, indi üzümə üz tutub üçüncü və sonuncu milyonu istəyəcəyəm ki, bir milyon qaçqına paylayım? Bu iqtidarın problemidir. Özləri buyursunlar, həll eləsinlər. Bu hümanitar yardımını – süd qurusundan tutmuş insulinə qədər oğurlayan, qaçqınların canından, qanından kəsən alçaqların, bişərəflərin vicdan, namus, qeyrət problemidir. Biz bir milyon qaçqınımızla fəxr eləyirik. Biz fəxr eləməli deyilik, biz yerə girməliyik. Biz işğal edilmiş torpaqlarımızı qanımız bahasına azad eləməliyik. Heç bu da sözdür ki, müharibəyə başlasaq, yenə qapılara meyit gələcək? Erməninin qarısına bəs nə gələcək? Heç bu da sözdür, deyirlər ki: “Biz müharibəyə başlamaq üçün dünyadan icazə almalıyıq”. Mən evimə soxulmuş bir adamı bayıra çıxarmaq üçün kimdənsə icazə almalıyam, hə, soruşuram da sənən?

GENERAL – Sən əyintiyə yol verirsən.

FİKRƏT – Əyinti – köhnə sovet-partiya terminidir.

VAQIF – Şair düz deyir də.

RAFİQ – Yoldaş general, fikirləş, gözünü yum, fikirləş.

GENERAL – Gözümü yumdum, yummadım, nəyi fikirləşim?

ŞAİR – Gözünü yum, bir milyon qaçqını xəyalına gətir. İqtidarın büdcəsinə milyardlarla, trilyardlarla mədaxil gəlir. Yaxşı, torpaqları ala bilmir-bilmir, müharibəyə hazır deyil-deyil, arxalı köpək olan erməniyə gücü çatmır-çatmır, qaçqınlar üçün adam balası kimi yaşayış da qura bilmir,

qaçqınlara, köçkünlərə nəqd dollar da (hər qaçqına ayda ən azı iki min dollar) paylaya bilmir? Təkcə Aeroport tolkuçkasının onca günlük gəliri! Qaçqınlara mən nə üçün pul verməliyəm?

GENERAL (fikirli, dalğın və səmimi) – Var. Sözümdə, mühakiməndə həqiqət var.

ŞAİR – Həqiqət var nədir ey? Bir də axı, mən kiməm? Bruney sultanıyam, Küveyt, Qatar Əmiriyəm, Fordam, Boris Abramoviç Berezovskiyəm, nəhayət, bizim sabiq parlament sədrimiz Rəsul Quliyevəm? Xəyalın, fantaziyanın, arzu və təsəvvürün də həddi-hüdudu var. Üstəlik də “Balıqçı və Qızıl balıq” nağılı xantamahlar, acgözlər üçün dahiyənə, amansız bir ibrət dərsi deyilmi?

Bu zaman yağış daha da bərkiyir, göy daha bərk guruldayır, şimşək şaraqqaşaraqla daha dəhşətlə çaxır. Bina silkələnir. Gur, gözqamaşdıran bənövşəyi işıq seli otağa dolur. Işıq selinin içindən Rəsul Quliyev peyda olur. Tam səliqə-sahmanlı, başıaçıq, qupquru, nə ağ saçlarında, nə üst-başında bir damla da yoxdur. Hamı heyrat və təəccüb, maraq və dəhşət içində ayağa qalxır.

RƏSUL – Axşamınız xeyir, əyləşin, həm də bağışlayın.

ŞAİR – Allah bağışlasın, xoş gəlmisiz, ay Rəsul müəllim!

RƏSUL – Bu “ay” nidasında, bu “ay Rəsul müəllim” nidasında nə böyük, nə kövrəldici, nə yandırıcı səmimiyyət var.

ŞAİR – Bəlkə bir yüz...

RƏSUL – Yüz azdır, iki yüz, üç yüz. Üşüyürəm.

ŞAİR – Hə də, çöldəki havanı görmürük?

RƏSUL – Havanın dəxli yoxdur, siz elə sayırsız ki, mən Amerikadan bura, mənim kimi saçları çoxdan ağarmış Rafiq müəllimin Əhmədlinin sonuncu yeldöyən mənzilinə

təyyarəylə gəlmişəm? Elə olsaydı, məni əlli yerdə məngirləyərdilər; heç sizin qarşınızda peyda ola bilərdim? Bilmirsiniz ki, mənim həbsimə çoxdan fərman verilib?

ŞİXMET – Nu, Risulcan, navirna toqda vı çerez Daqestanskix qor priyexali.

RƏSUL (gülmək tutur) – Şair, bu kimdir?

RAFİQ – Rəsul müəllim, bu mənim qonşumdur, kasıb, mehriban bir ləzgi balasıdır, müsəlman övladıdır. Şıxmet sözünün də mənası, açması Şeyx Məhəmməddir – Şair belə deyir.

Rəsul (üzünü Şıxmetə tutub) – Ne znayu çerez Daqestanskix qor, ili yeşyo çerez kakix qor, çerez kakix stran, çerez kakix rek, morey, okean, no ne priyexal, a priletel.

Bir tərəş nazik sətəkan arağı sağlıqsız, təklifsiz başına çəkir.

ŞAİR – Rəsul müəllim, nar, nar.

RƏSUL – Hə, hə! Bu saat narın vaxtıdır.

ŞAİR – Amerikada nar var?

RƏSUL – Amerikada “yox, yoxdur” söhbəti, “yox, yoxdur” anlayışı yoxdur. Tak vot, dorоqoy Şıxmet, ya ne priyexal, ya priletel – a priletel na sobstvennix krılyax.

FİKRƏT (utana-utana) – Rəsul müəllim, üzr istəyirəm, siz məyər mələksiz? İnsanın da qanadı olar?

RƏSUL – Yeddi başlı əjdahanın qanadları var. Onun qanadları gücündədir. Mənim də qanadlarım gücündədir. Gücüm də pulumdadır, pulum da ağılımdadır, ağılım başımdadır. Ağılsız adamın pulu olmaz, pulsuz adamın nəinki qanadı, heç qaşınan yerini qaşımağa dırnağı olmaz.

ŞAİR – Bəs nə üçün bizim qanadımız yoxdur? Üç milyon dollara qanad bağlamaq, qanad çıxarmaq, qanad açmaq olmaz?

RƏSUL – Olar, dollar nəqd olsa... sizinki havadır.

ŞİXMET – Hava znaçit vozdux.

RƏSUL – Da, vozdux. Havadan adam qanad bağlamır, şar kimi şişir, fülənir, sonra da partlayır.

GENERAL – Rəsul müəllim, yəni siz bu boyda yolu uça-uça gələndə, heç kimin gözünə görünmədiniz, heç bir lakatora düşmədiniz?

RƏSUL – General müəllim, hətta sizin kürəyinizdəki, dərinizin altındakı cihaza da düşmədim. Bəs siz bilmirsiniz ki, sıfır sıfırı inkar edir. Sizin xəyali xəzinənizlə mənim xəyali sürətim üst-üstə düşür? Ancaq hər şey real ola bilər?

HAMI BİRLİKDƏ – Necə?

RƏSUL – Bu uşaqları nəzərə almıram (Fikrətə, Rafiqə, Vaqifə, Müşfiqə, Cavidə işarə edir). Siz, yəni Şair müəllimlə General, mənim olmayan cinayət işimə xitam verdirə bilərsiniz, mənim vətənə qayıtmaq qadağanımı ləğv etdirə bilərsiniz, sizin təmizliyinizə inanan, xüsusən Şairin xətrini istəyən iqtidara müraciət etsəniz, onlar da sizi eşitsələr, hesab eləyin ki, təkcə Banqkok bankındakı altı milyon dollar pulum nəqd bax bu evdə, bu stolun üstündədir. Darıxmışam Vətənçin! Arağınız qalıb? Süzün, Vuraq!

Gəzməyə qərib ölkə,
Ölməyə Vətən yaxşı.
Vallah, mənə baxanda –
Həsənov Həsən¹ yaxşı.

ŞAİR – Rəsul müəllim, 95-ci ildə mən də özbaşına deputatlığa namizədliyimi irəli sürmək istədim, it də getdi, ip də getdi. Arada on dörd şirvanım batdı. Prezident sonradan bu məsələdən xəbər tutub zarafatla, gülə-gülə dedi ki, ay camaat, bu kişi deputat da olmalıdı, on dörd şirvanı da batdı. Tapşır-dım Rəsul Quliyevə. Onun pulu çoxdu. O da qaçdı getdi...

¹ Həsən Əziz oğlu Həsənov – əvvəl Xarici İşlər naziri, sonra isə səfir

RƏSUL – Şair müəllim, sayıram ki, prezident düz deyir, mənim pulum çoxdur, ancaq mən qaçmamışdım, bütün xalqın gözünün qabağında məni əziz bir yaxını kimi öpüb-qucaqlayıb yola salmışdı. Nə isə, bu başqa söhbətdir. Sağlıq olsun. Ancaq Şair, siz iki qohum Vətənə gətizdirin, nəinki təkcə sənə on dörd şirvan, Banqkok bankındakı altı milyon dollardan başqa hərənizə on dörd qızıl iyirmi beşlik – numizmat hesab edilən Nikolay imperialı bağışlayım. Eh, Vətən, Vətən... neynirəm o qızıl teşti ki, içinə qan qusum.

Ah çəkir. Otağı süd kimi qatı ağ duman büriyür. Elə bu duman içində də Rəsul görünməz olur.

Yenə Rafiqin mənzili, yenə süfrə, yenə yemək-içmək... şair Sadıq, Balaqədəş Tapdıqlı, Şairin xalası oğlu – daha dəqiq desək, xalası nəvəsi Rüfət məclisə təşrif gətirmişlər. Yerdə qalanlar həməən adamlardır.

RAFİQ – Dünən qaz az gəlirdi. Havalar bir az soyuyan kimi belə olur. Şair xeyli göbələk alıb gətirmişdi. İndi qaz yaxşı gəlir, gedim onu qızardım.

RÜFƏT – Mən acam, göbələk bişənəcən pendirən, balıqnan bir az zakuska...

ŞAİR – Qəlyanaltı...

RÜFƏT – Hə, qəlyanaltı eləyək, bir yüz əlli-yüz əlli gillədək. Ay Rafiq, indidən bura belə soyuqdur, qışda donarsız ki.

MÜŞFİQ – Rüfət əmi, donmarıq, dəlmə-deşiyi qubkalayacağam.

ŞAİR – Fikrət, bax gör Rüfət xalaoğlu üçün neçə dollar ayırmışıq?

FİKRƏT (siyahıya baxır) – On min dollar.

RÜFƏT – Azdır, mənim min dərd-sərim var. Məsələn, mənzilim sahəsinə görə geniş olsa da, yöndəmsizdir, rahat-

lığı yoxdur, həyətdən olan yolu pisdir. Evi ya dəyişməli, ya çox əsaslı, çox bahalı təmir elətdirməliyəm. İşsizəm, özümü gündəlik yaşayış üçün oda-közə vururam, oğul evləndirməli, qız köçürməliyəm.

ŞAIR – Ay xalaoğlu, ona qalsa, hamının çox şeyə əşhəddü-ehtiyacı var. On min dollar azdır? Niyə naşükürlük eləyirsən? Sən ki, ağıllı, tədbirli, təmkinli oğulsan.

RÜFƏT – Şair xalaoğlu, düz deməyinə düz deyirsən. Ancaq səninlə məndən çox oturub-duran, gəzib-dolanan, yeyib-içən, mehriban can-ciyər yoxdur. Sənin hər zənginə, hər çağırışına vaxt, bivaxt, kefim oldu-olmadı, işim oldu-olmadı uça-uça gəlmişəm. Hətta qışın soyuğunda sənin təklifinlə çimmişəm, düzdür, birlikdə çimmişik. On min azdır.

ŞİXMET – Xaluoqlu can, nu poka beri, al on min dolları.

RÜFƏT – Ləzgi düz deyir, xalaoğlu, qorxuram inciyərsiz, yaxşı, hələlik ver on min dolları, telefonumuzu kəsiblər, səhər gedim açdırım, sonra söz ver ki, qırx min də verəcəksən.

ŞAIR – A Rüfət, sənnən başqa da qohum-əqraba var axı. Məsələn, Adil xalaoğlu, qırx il Sumqayıtda baş həkim işlədi, sovet puluynan heç qırx min manat da bu gününə, bu yetmiş doqquz yaşlı köhnə cəbhəçi, kasıb təqaüddü gününə saxlamadı. Heç yadımdan çıxmaz, təzə maşın almışdım. Contratdan gəlirdik, maşını Əsəd xalaoğlu sürürdü, tormoz – əyləc qabında maye lap az qalmışdı. Əsəd dedi ki, yolumuzu poliklinikadan salaq. Adil xalaoğlu bizə yüz qram qliserin versin. Adil xalaoğlu qorxusundan, lüzumsuz təmizliyindən həməni mayeni vermədi. Axı, indi Adil xalaoğluya da bir şey verməliyik ya yox? Maşın dedim – Əsəd xalaoğlu yadıma düşdü. Bu əliaçıq, ürəyiaçıq, əhlikef adam qırx ilə yaxın müxtəlif avtomobil təsərrüfatlarında yaxşı vəzifələrdə çalışdı, özünə bir gün ağlamadı. Bu gün heç şəxsi velosipedi

də yoxdur. Üç dəfə cərrahiyyədən keçib. Kürəkənləri – xüsusilə Samir kürəkəni olmasaydı... yaxşı, ay RUFƏT, ƏSƏDƏ də bir şey verməliyik, ya yox?!

FİKRƏT – Bu rəhmətlik Kamil xalaoğlunun oğlanları – işsiz oğlu Fəxrəddin, evlənmək vaxtı çoxdan keçmiş, evsiz-eşiksiz dənizçi Muxtar?

RAFİQ – Bəs Mənzər dayıqızı, Zaur, Şamil dayıoğlanları?

ŞAİR – Şamilə düşmür.

GENERAL – Niyə? Nə üçün? Şamil sənin bəzi qohumlarından yaxşıdır.

ŞAİR – Ay general, sən qardaşın Ağadadaşı həyatın dibindən dartıb çıxarmısan, bacın Butanın başına dolanırsan. Şamil isə anası əvəzi Mənzər bacısını, gül kimi Zaur qardaşını illər boyu dindirmir. Sən də deyirsən – niyə Şamilə heç nə vermirsən?

BALAQƏDEŞ TAPDIQLI – Bu nə məsələdir ey, necə yəni ona ver, buna ver, şuna vermə...

ŞAİR – Darıxma...

BALAQƏDEŞ – Əşşi, acınnan ölürük, gətirin yeyək, süzün. Bu gözəl insanı – Rafiqi təbrik edək. Demirsiz ki, bu gün onun ad gününün davamıdır?

ŞAİR – Darıxma... ay Fikrət, bir sıyahıya bax.

BALAQƏDEŞ – Bura restorandu bəgəm, yemək-içməyi menyü ilə verirsiz?

Hamı gülür, Rafiq əlində içi göbələk, kartof dolu cız-cız cızıldayan tavanı süfrəyə qoyur. Müşfiq qızarmış balıq, Cavid pendir, kolbasa gətirir. Şairin işarəsilə kolbası kolbasadan zəhləsi gedən Balaqədəşin qabağına qoyur.

BALAQƏDEŞ – Mən kolbas yemirəm.

SADIQ SADIQLI – Mən yeyirəm, (Müşfiqə) limon varsa, gətir.

Müşfiq gec cavab verir.

ŞAİR – Gec cavab verdiyinə görə Müşfiqin pulunna beş min dollar kəsilsin!

ŞIXMET (*Müşfiqə*) – Tı kar qluxoy şto li? Vot i zrya poteryal pyat tısyaç dollar. Nado bıt na çeku.

BALAQƏDEŞ – Düzdür ki, biz Rafiqin evindəyik, onun qonağıyıq, düzdür ki, onun ad günüdür. Ancaq mən birinci piyaləni bizi birləşdirən, bizi həmişə bir yerə toplayan əziz, xeyrixah, ustad dostumuz Şairin sağlığına içməyi təklif edirəm (piyalələr cingildəyir).

ŞAİR – Fikrət yaz, Balaqədəş on min dollar!

Sevindiyindən – onsuz da qıpqırmızı olan – Balaqədəş alışıb yanır. Çəşmək altından gözləri Mircəfər Bağirovun gözləri kimi par-par parıldayır – ancaq qəzəbdən yox, heyrətdən, sevincdən.

BALAQƏDEŞ – Ay şair, sən nə bilirdin ki, Təranənin əri, kürəkənim Rəhmanın evini tikib tam başa çatdırmaqçün elə düz on min dollar lazımdır?

ŞAİR – Qardaş deyilik? Denis necədir?

BALAQƏDEŞ – Cənuba dua eləyir.

ŞAİR – Dilsiz-ağızsız heyvanın duası daha müstəcəbdir.

Bu vaxt it hüür.

RAFİQ – Bəlkə Balaqədəş müəllimə bir az da...

ŞAİR – Fikirləşərik!

BALAQƏDEŞ – Ay qərdeş, mən hələ başa düşmürəm ki, bu səxavətin, bu dollar şabaşının eni nədir, uzununu nədir, həqiqəti nədir, əfsanəsi nədir, onunla belə uçuram, yağış yağmasa da, göy guruldayır.

ŞAİR – Bəsdir.

ŞIXMET – Xıvatit, nadoyel eti razqovori.

MÜŞFİQ – Şıxmet, xoşun gəlmir, çıx get!

ŞAİR (Fikrətə) – Müşfiqin pulundan beş min də kəs. Özümdən böyüyə və qonağa kobudluq elədiyinə görə.

CAVİD – Fikrət əmi, havadan nə kəsəcəksən?

XƏZRİ – İki dəfə beş-beş kəsibsiz, belə getsə...

ŞAİR – Üzümüzdə dirəndiklərinə görə Xəzrinin də, Cavidin də pulunna on min, on min kəsilsin.

CAVİD – Ay Şair əmi, axı, nəyi kəsirsiz, nədən kəsirsiz? Yaxşı, kəsilməmiş verin heç olmasa.

RAFİQ – Fikrət, bir siyahıya bax, gör kim qalıb, nə qədər pul qalıb?

FİKRƏT – Qalıb ikinci milyonun quyruğu. Qalıb Lənkəran camaatı: Müslüm, Davud, yeznəmiz əla oğlan Oqtay, qalıb Əlisahib, Ənvər paşa əmoğlu.

RAFİQ – Ən vacibi Qulu, şəhid Məhəmmədəlinin atası...

Budur, artıq Lənkərandaşıq. Su basmış, daş-kəsəklə, sınıq-salxaq qayıqlarla, armaturla dolu xaraba qalmış sahil. Kiçik Bazar, məscid qabağı. Qulu və Müslüm pıçıldası.

MÜSLÜM – Eşitmişən?

QULU (*xırıltılı səslə, şirin Lənkəran ləhcəsiylə*) – Dadaş, nəyi, nəyi eşitmişəm axı, de, bilək də!

MÜSLÜM – Can-ciyərlərimiz Şair müəllim, Fikrət, Rafiq xəzinə tapıblar.

QULU – Oo?

MÜSLÜM – Səs eləmə.

QULU – Başa düşmədim.

MÜSLÜM – Üç milyon dollar pul tapıblar.

QULU – Oo, sən nə danışırısan adə, ay Müslüm dadaş, ayağımın altınnan yer qaçır. Necə tapıblar? Hardan tapıblar?

MÜSLÜM – Bilmirəm. Heç nə soruşma, eşidib başımızı kəsərlər.

QULU – Vay dədəm vay, kişi, bizim başımızı niyə kəsirlər, axı? Xəzinəni biz tapmışıq ki?

MÜSLÜM – İpin bir ucu bizə gəlir. Qom, yəni qohum deyilik?

QULU – Ədə, bizə də bişey-mişey verəllər? Söz, hökm Şair müəllimindir. O da ki, məni çox istəyir, lap çox ey, Lənkərana gəldi, məni axtarmamış olmur.

MÜSLÜM – Bəs məni istəmir? Bəs hər dəfə bura – Lənkərana gələndə bizə düşmür? Şair müəllimə – qardaş qızının yoldaşına, xalqımızın şairinə, sadə bir insana necə qıyırsan? Ancaq deyəsən, sənə pul düşməyəcək.

QULU – Oo? Niyə? Nə üçün? Mən neynəmişəm, mənə nə olub?

MÜSLÜM – Sən dayıoğlu, vaxtilə qırx qazanda qaynamısan. Gah balıqçı, gah şofer, gah inkasator, gah kassir, gah JBZ-də prərab... İndi də...

QULU – Hə, nə olsun? Saydıqlarının hamısı faydalı əməkdir. Bəs mən neyləməliydim?

MÜSLÜM – Sən vaxtilə vedrə-vedrə araq içmişən, qumar oynamısan, lotuluq eləmişən. İndi də məsciddə mollabaşılıq eləyirsən, saqqal buraxmısan, təsbəhin də dizinə dəyir. Əsil mollalığın nə saqqala, nə təsbəhə, nə papağa dəxli var.

QULU – Bibioğlu, heç sənnən gözləməzdim. Əvvəla, araq içmək, filan qaldı cavanlıqda, qaldı sovet vaxtında, indi

quruluş başqadır. Mən yetim nəvələrimi halallıqla böyüdü-rəm. Bu saat məscid icazəli, müqəddəs və hörmətli yerdir, mən də orada camaata xidmət edirəm. Ancaq ay Müslüm, heç sənən köhnə palan içi tökməyi gözləməzdim. Axı, mən də səni yaxşı tanıyıram, açım ağzımı?

MÜSLÜM – Zarafat eləyirəm. Ancaq dayıoğlu, bu nə məsələdir?

QULU – Vallah, nə bilim, mən də sənin kimi.

Bu zaman havadan onların gözü qabağında uzun bir kağız – üstündə aşıq-aşkar adlar yazılmış siyahı asılır.

OQTAY (oxuyur) – Müslüm – on beş min dollar. Qulu – on beş min dollar. Ənvər əmioğlu – beş min dollar. Əlisahib – beş min dollar. Davud – beş min dollar. Oqtay – on min dollar. Fikrət – beş min dollar.

MÜSLÜM – Bu hansı Fikrətdir?

OQTAY – Bu, qardaşınız oğlu Fikrət Rəhimovun qayını, Mələhət xanımın qardaşı Fikrət Cabbarovdur.

MÜSLÜM – Yaxşı, Cabbarov Fikrət, tutaq ki, bir az kənar adamdır. Bəs Ənvərə, Əlisahibə, Davuda niyə az?

QULU (gülür və əllərini ölçür) – Şair ağıllı adamdır. Belə baxanda, elə bilirsən o heç nəyə fikir vermir. Ancaq mən təxminən hiss edirəm ki, o, nə üçün həməən adamlara az pul ayırır. Ancaq bu məsələni təkcə Şair həll eləmir, Fikrət var, Rafiq var. Əlisahibə az pul verilir. Aciz, əfəl, zövqsüz, çox türkəsaya olduğuna görə, Ənvərə ömrü boyu narazılığına görə, şikayətçiliyinə görə, qışqıra-qışqıra, deyinə-deyinə danışmağına görə, Davuda içki məclisində tez keflənib, lap yaxın qohumuyla belə tatarcəncəli salmağına görə və bunların hamısını kölgədə qoyan başqa səbəbə görə. Nə isə...

MÜSLÜM – Yaxşı, hamısını başa düşdük. Lap o az ayrılmış pulu haçan, harda, necə alacayıq?

Yenə Rafiqin mənzili. Elə həmin adamlar eyni qaydada oturub yeyib-içirlər.

RAFİQ (üzünü Şairə tutub) – Lənkərandan xəbər gəlib ki, bərk narahatdırlar, deyirlər, bəs pulları haçan alacayıq?

ŞİXMET – Ex lenkoranski bratsı, ne toropites, koqda ya poluçı i vı poluçite.

MÜŞFİQ – Tı ne vmeşivaysya, sən kimsən?

ŞAİR – Qonaqla və özündən böyüklə və ləzgi xalqının oğluluyla kobud danışdığına görə Müşfiqin pulundan beş min də kəsilsin.

CAVİD – Şair əmi, olmadı ki, hər şeyçün Müşfiqin pulunna beş-beş kəssəniz, yerdə nə qalacaq?

ŞİXMET – Da vozdux bezkoneçnyı, skolko xoçeş, qlatay, ne qlatay.

FİKRƏT – Üçüncü və sonuncu milyon dollar da gəldi.

Pəncərələr titrəyib açılır, otağa kağız parçaları dolur.

ŞAİR – Özümüz – Fikrət, Rafiq, Mahirin ailəsi, Lökbatanda İsmayıl, İbrahim, Yardımlıda Fəzail müəllim, Şamaxıda Malik və başqaları qalıb.

VAQİF – Malikə lazım deyil. O polisdir.

ŞAİR – Çingiz də polisdir, nə olsun? Özü də Malikin heç nəyi yoxdur. Gecə-gündüz yeyib-içir, – üzünü Rafiqə tutub, – bu saat düşüb minirik maşınlara, gedirik düz Lökbatana.

Qaranlıqdır. Maşın faralarının işığında yolun kənarındakı göstəricidə “Qaradağ rayonu” lap aydınca oxunur.

GENERAL – Lökbatana gedirik?

ŞAİR – Hə də. Volçi Vorotdu də.

FİKRƏT – ŞAİR vaxtiylə bu yolları piyada keçib-gedib İsmayılqilə.

RAFİQ – İndi nə piyada, nə də əliboş gedir.

VAQİF – Əliboş getməyinə əliboş gedir, ancaq fikri, xəyalı, düşüncəsi, arzusu, İsmayıl Babayevə məhəbbəti boş deyil, əliboş deyil.

GENERAL – İsmayıla lap pişikləri qarışıq nə qədər nəzərdə tutulub?

ŞAİR – On min dollar.

RAFİQ (bərkdən) – On min dollar? Çox deyil?

ŞAİR – Çox deyil! Yox, canı qurtarar Lökbatan süpürgəçilərinə, zibilçilərinə rəhbərlik eləməkdən. İsmayıl sizin bircə bibiniz – Sara rəhmətliyən əridir. Canlara dəyən oğlu İbrahim, onun ailəsi, kiçik oğlu Akif, onun ailəsi, qızları – Solmaz, Sevda, on beş pişikləri, qudası – səksən beş yaşlı hərbi təqaüdçü, bu gün də bala-bala vurmağı bacaran Pyotr İvanoviç Xramin. Yox, çox deyil, on min dollar.

Qarşıda, dirsəkli döngədə polis maşını görünür, damında hərlənən, göz vuran mavi işığı. İki polis nəfəri yola çıxır, əllərindəki göstərici ağacla işarə edirlər ki, "saxla!"

Polis baş leytenantı KƏRİM KƏRİMOV – Axşamınız xeyir!

RAFİQ – Aqibətiniz xeyir.

POLİS – Sənədlərinizi.

RAFİQ – Nə?!

POLİS – Sənədlərinizi!

RAFİQ – Buyurun.

POLİS – Zəhmət olmasa, maşının yük yerini açın, ümumiyyətlə, maşından yerə düşün. Amerikada polis maşını saxlatdıran kimi sürücü əllərini sükanın üstünə qoyur.

RAFİQ – Axı, siz deyirsiniz ki, maşından yerə düşün. Mən

maşından yerə düşsəm, əllərimi sükanın üstünə necə qoyaram.

POLİS – Söz güləşdirməyin, açın maşının yük yerini.

İkinci polis maşının içinə diqqətlə baxıb Generalın paqonlarını görür və dərhal başa düşür ki, o, generallıqdan əlavə böyük, vəzifəli adamdır, həm də o dəqiqə Şairi də tanıyır. Və niyəsə elə güman edir ki, o, millət vəkildir.

İKİNCİ POLİS (birinci sənəd tələb edən polisə – həm də özündən rütbəcə kiçik olan polisə) – Dayan görün. Bəs görmürsən bu kişilər!!! Nə sənəd əə? Sizdən – yoldaş General, sizdən – Şair müəllim, dönə-dönə üzr istəyirik.

GENERAL – Bu sizin vəzifənizdir.

POLİS – Yoldaş General, elə şeymi olar, siz həm də bizim rəisimizin yaxın qohumusuz.

VAQİF – Deməli, siz bu boyda Generalı rəisinizə görə tanıyırsız?

General Vaqifin ayağını yüngülcə basır.

POLİS – Xeyr, rəisimi Generala görə tanıyıram, tanıyıriq.

VAQİF – Bu başqa məsələ.

POLİS – Şair müəllim, General müəllim, çox-çox üzr istəyirəm. Belə söz-söhbət gəzir ey, guya ailənizlə sizə bir xoşbəxtlik üz verib. Əlinizə üç milyon dollar düşüb. Bəs hardan düşüb?

ŞAİR – Göydən.

POLİS – Necə yəni göydən, göydən necə düşüb?

ŞAİR – Göylərin ixtiyarı Allahın əlindədir.

GENERAL – Şair düz deyir, Allahdan soruşun.

POLİS – Çox üzr istəyirəm, maşının yük yerini açın.

FİKRƏT – Rafiq, düş aç.

GENERAL – Bu olmadı.

POLİS – Siz özünüz buyurdunuz ki, bu bizim vəzifə borcumuzdur. Maşının yük yerində heç nə yoxdur, nə də olasıymış ki?

VAQİF – Ay kişilər, lap tutaq ki, üç milyon dollarımız var. Yəni bu pul nə həcmdədir – vedrədir, yeşikdir, kisədir, kanıstdır ki, onu yük yerinə qoyaq? Ağlınız olsun də, polis olanda nə olar?

GENERAL – Bəlkə ciblərimizi, maşının oturacaqlarının altını axtarasınız. Əşşi, olmaz ki, bir az fikirləşəsiniz. Cibində nəqd üç milyon dollar olan hansı axmaq, hansı hərif bu soyuq, qaranlıq gecədə on beş ilin sınıq-salxaq “Jiquli” sində çöllərə düşər? Çöllərə düşər ki, tutub başını bədənindən ayırsınlar?

VAQİF (əlini cibinə salıb bir əlli minlik çıxarır, polisə uzadır) – Gedin, soyuqdur, gedin vurun, başda rəisiniz olmaqla – hamınızın sağlığına. O ki, qaldı üç milyon dollara, o da düzələcək. Niyətin hara, mənzilin ora. Bu arzu, bu istək – bu arzu... bu həqiqət...

ŞAİR – Rafiq, bu polis qardaşları da siyahıya sal, hərəsinə üç min dollar!

Maşın tərpnir, Lökbatana tərəf istiqamət alır.

GENERAL (qəflətən bərk əsəbləşir) – Lökbatana nə üçün gedirik? İsmayıl Babayev üçün dollar aparırıq? Əşşi, bəsdə siz Allah, qurtarın bu söhbəti, ac toyuq yuxusunda darı görər söhbətini. Bəsdə özümüz özümüzü doladıq. Yavaş-yavaş bu xəyalplov ayaq açıb yeriyir, qanad açıb uçur, zurna olub çalınır. Düzü, bu çanaq hamımızın başında çatlayacaq. Ancaq əvvəl-əvvəl mənim. Onda görəcəksiz ki,

gəlib evimizin içində hamımızı ucdantutma qırıb-tökdülər. Qayıdaq.

RAFİQ – Qayıtmaq olmaz, şübhələnlər. Eybi yoxdur, gedək. Lökbatan elə-belə, həmişə getdiyimiz yerdi də. Dükən-bazar da səhərəcən açıqdır. Bir yüngülvari bazarlıq eləyək.

VAQIF – Niyə yüngülvari. Pullar ancaq dollar deyil ki.

Qəbiristanın dərinliyindən güclə eşidilən qarmon səsi gəlir. Səs-musiqi yavaş-yavaş daha da aydın eşidilir. Hamı vahimə içində biri-birinə baxır.

ŞAİR – Sür də.

RAFİQ – Sürürəm də, noolub ey?!

ŞAİR – General qədəş, tapançan yanındaadır?

GENERAL – Mən yanımda silah gəzdirmirəm.

ŞAİR – Vallah, cin-şəyatın üstümüzə gəlir.

FİKRƏT – Əşşi, üç milyon dollardan bir az ağızlarına atarıq, çıxıb gedərlər.

Yolda qəflətən maşının işıqları söniür. Qaranlıq havada ağappaq bəzəkli qarmon dartılıb yığılır. Yanıqlı, şikayət dolu musiqi.

HAMI BİR-BİRİNƏ: – Ay Allah, bu nə deməkdir, nə qədər də tanış barmaqlar.

ŞAİR – Görükür qarmon,
Görükür çalan.
Üç milyon kimi,
Bu da bir yalan.

GENERAL – Qurban olum, qurban olum, şeir vaxtıdır?

ŞAİR – Söyüş söymə, cin-şayətin şeirə, şairə hörmət edir.

Rafiq maşından düşür, kapotu qaldırır, nəyisə qurdalayır, işıq yanır, gedirlər.

Şüvəlan çimərliyi... Sahil bomboşdur. Küləklər sahili silib-süpürüb. Çimmək mövsümü qurtarıb. Hava əməlli-başlı soyuqdur. Fikrət, Rafiq, Şair və Şıxmet maşının yük yerində süfrə açıb yeyib-içirlər.

ŞIXMET – Məni Daqestandan tolko şto gəlmiş malim (müəllim demək istəyir) Derbendeki pisateli vam privet göndərmişəm.

Şair Şıxmetin kəlməbaşı səhvələrini düzəldir, çatdıra bilmir.

ŞIXMET – Mən yesli s vami yeriməsəydim, kruqda samıy menşi odin şirvan karman qoyardı.

RAFİQ – Şair sənə iki şirvan vermədi, nə istəyrsən, ye-iç də, Allahuva şükür elə ki, bu kişi sənin xətrini istəyir.

ŞIXMET – Da, da, sovsem yadımdan düşmüşdü.

ŞAİR – Əşşi, düşmüşdü yox ey, çıxmışdı.

FİKRƏT (uğunub gedir) – Ay Şair, sən Şıxmetin səhvlərini düzəltməyə baş qoşma, çatdıra bilməzsən. Çünki o, başdan-ayağa səhv içindədir. Yaxşı, Rafiq, bir haqq-hesab eləyək görək nəyimiz qalıb.

RAFİQ – Olan şeydən qalan şey olar. Necə yəni nəyimiz qalıb.

ŞAİR – Arağı deyir.

RAFİQ – Bu başqa məsələ, qalıb, bəs elər, eləməz, maşın ayağımızın altında, pulumuz cibimizdə.

ŞAİR – Nə pul?

RAFİQ – Milli pul, yoxsa...

ŞAİR – Zarafatsız, siyahıya bax, gör nəyimiz qalıb, kimlər qalıb?

RAFİQ – Üçüncü milyon yarıdan keçəkeçdədir.

ŞAİR – Hələ şamaxılılar qalıb, özümüz qalmışıq, yubileyimdə əziyyət çəkən qələm dostum, ümumiyyətlə, ümumi dostumuz Faiq Etibar qalıb. Dal günə də, Allah eləməmiş, bəd günə də bir şey saxlamaq lazımdır, axı.

ŞİXMET – Şto takoy dal gün?

RAFİQ – Zadni xod.

FİKRƏT – İndi neynəyək? Gedək Şamaxıya pul paylaşmağa, qapı-qapı düşək ki, alın, bu da sizin.

ŞAİR – Düz deyirsən, bəs necə olsun? Pereçisleniya, poçt-teleqraf?

FİKRƏT – Əvvəla, dollardan köçürmə olmaz. İkincisi, o ehtiyac içində olan yazıqların bankda hesabları var ki, hə-mən hesaba da köçürəsən? Üçüncüsü, ay kişilər, bu saat abırlı-abırlı adamlar – cavanlı-qocalı, arvadlı-kişili zibil yeşiklərini ələk-vələk eləyir, bilsələr ki, maşında, susuz-kimsəsiz çöllərin ortasıyla heç inkassatorun yuxusuna girməyən məbləğ aparılır, bizim böyük tikəməz qulağımız boyda olar. Hə, Faiq müəllim asandır, Müstəqillik prospekti – 448. Qulağımızın dibi. Ona nə qədər verək?

RAFİQ – Ona verək on min dollar.

ŞAİR – Qulağıma çatıb ki, bu günlərdə ona yaxşı bir vəzifə verəcəklər. Qələm əhlidir, zirəkdir, sadədir, təşkilatçıdır. Beş min də gəl üstünə.

FİKRƏT – Faiq Etibar haralıdır?

ŞAİR – Adam haralı olar? Yaxşı, bəs Sabirabadda rəhmətlik Aidanın yeganə qardaşı, bu yaxınlarda bir gözü puç olmuş Şirməmməd müəllim, onun ailəsi, bəs Borsunluda

Aidanın bacısı Diana, onun şəkərdən əziyyət çəkən əri Cahangir, bəs "Suqovuşanda" şerinin qəhrəmanı, Aidanın sonbeşik bacısı Xumar?

RAFİQ – Xumara lazım deyil.

ŞAİR – Niyə?

RAFİQ – Ona görə ki, vəfasızdır. Bacısı rəhmətə gedəndən sonra bizdən ayağını kəsdi, yerli-dibli üz döndərdi, elə yaxşı da oldu, qoy gəlməsin.

ŞAİR – Eybi yoxdur, qoy verək.

RAFİQ – Qurban olsun sənə, verək. Əşşi, tamam yadımdan çıxmışdı, Gəncədəki gəlin qızım Yaqut, əri Yalçın, oğlum, dəlibaş Aqıl, quzu Şahin, çevik, əsəbi Ruslan.

ŞAİR – Yaddan çıxan olmadı ki?

FİKRƏT – Yaddan çıxmayanla yaddan çıxanın fərqi var?

ŞAİR – Necə yəni? Söhbət sayılıb-sayılmamaqdan gedir. Atalar deyib ki, qarnımçın deyiləm, qədrimçinəm. Düz demirəm?

FİKRƏT – Düz deyirsən. Atalar onu da deyib ki, nisyə, girməz kisəyə?

ŞAİR – Yaxşı, bəs o məsələ havada qaldı axı.

FİKRƏT – Nə məsələ?

ŞAİR – Pulları camaata necə çatdıracağıq?

RAFİQ – Demirsən ki, o məsələ havada qaldı. Elə havaynan da göndərək. Havadan gələn elə havaynan da getməlidir – hava dalğalarıynan. İyirminci əsrin qurtarmağına beş-altı həftə qalıb, texniki tərəqqini nəzərə almırsız.

ŞAİR – Nə qalıb?

RAFİQ – Nə, nə qalıb, dedim də, üçüncü milyon yarıdan keçib.

ŞAİR – Onu demirəm, arağı deyirəm.

RAFİQ – Qurtarır.

FİKRƏT – İstəyək?

ŞAİR – Necə yəni istəyək? Getsin Rafiq alsın gətirsin.

FİKRƏT – Arağı demirəm. Dördüncü milyonu deyirəm.

ŞAİR – Qətiyyən olmaz, hər şeyin həddi-hüdudu və ləz-zəti var. Artıq tamah baş yarar. Az qala yadımdan çıxmışdı. Buzovnadən Məmmədağa zəng eləmişdi.

FİKRƏT – Nə Məmmədağa?

ŞAİR – Gəl məni də tanıma, qardaşın Tofiqin qayınatası, Fəzilənin atası. Sən demə, yazığı infarkt vurubmuş, onun ayağı da şikəstdir. Böyük Vətən müharibəsi cəbhələrində can qoyub. İndi göy-göyerti satmaqla başını gırləyir. Bu yaxında arvadı Nuriyyə bacı da şəkər xəstəliyindən vəfat edib.

FİKRƏT – Neynəyək?

RAFİQ – Neçə dollar yazım Məmmədağaycın?

ŞAİR – Heç neçə dollar. Daha xəyalplov boğazımdan getmir.

VAQIF – Nə oldu? Fağır qohum, şikəst Məmmədağaya çatanda boğazından getmədi. Əyləşin maşına, düz Buzov-naya. Elə orada ayın-oyun alağ, bir yaxşıca bazarlıq eləyək, yığib bir iyirmi Şirvan da verək Məmmədağaya.

* * *

Buzovna. Məmmədağanın mənzili. Mənzil, nə mənzil. Elə əvvəldən onsuz da səlqişsiz olan, hər küncündən pintilik yağan bu ev, bu açıq eyvan indi baxımsızlıq, səlqişsizlik üzündən lap pis vəziyyətdədir. Qabaq heç olmasa həyat yamyaşıl göyerti ləkləriylə üzə gülərdi, indi o da yoxdur, qurumuş, nəhəng qara tut ağacının kötüyü qaralır.

MƏMMƏDAĞA – Ay xoş gəlmisiz, nə əcəb sizdən? (Doluxsunur, çeşməyinin şüşəsində damcılar parıldayır.)

ŞAİR – Bağışla, Məmmədağa, başımız bərk qarışıqdır.

MƏMMƏDAĞA – Bilirəm, siz olmasaydınız – sən, Fikrət, Rafiq, Raisə, General, Vaqif, Tofiq – çoxdan ölmüşdüm.

Mən sizdən yaxşı, sizdən mehriban, sizdən əliaçıq qohum-qardaş görməmişdim. Tofiq sizi avara eləyib.

ŞAİR – Məmmədağa, Tofiq barəsində dediklərin həqiqətdir, elə olmağına elədir. Ancaq başımız başqa işə, çox-çox başqa işə qarışıb.

MƏMMƏDAĞA – Nə işə, xeyirdü?

ŞAİR – Xeyirdən də oyanadu. Hələlik, bu xırda-xuruş payı, bu iyirmi şirvanı götür.

MƏMMƏDAĞA – Əşşi, çox sağ olun, zəhmət çəkmişüz. Ancaq nöşün hələlik? Bu səxavətiniz də, həmişəlik də kifayətdir.

ŞAİR – Kişi, səs eləmə, heç kəsə heç nə demə. Əlimizə göydən üç milyon dollar pul gəlib, paylayıb qurtara-qurtara sən yadımıza düşdün. Rafiq, yaz ora, Məmmədağa – on min dollar.

MƏMMƏDAĞA (ürəyi gedir. Su verirlər, yelləyirlər, özünə gəlir. Dili topuq çala-çala) – Sizə qurban olum, Tofiq mənim ən yaxşı kürəkənlərimdən biridir. Nə olsun içir, əcəb eləyir içir. Sizi and verirəm, borcunu qaytara bilmədiyi üçün özünü asan, anasını dərdə salan cavan Vaiqifimin goruna, doğru sözünüzdür, ay Allah, elə səhərdən cüt səbir gəlir. Canım qurtarar bu göy-göyərtilə satmaqdan, sınıq “Zapıda” gəzməkdən, ay Allah...

ŞAİR – Məmmədağa, Buzovnada qaçqın, köçkün var?

MƏMMƏDAĞA – Var da sözdür. Bütün pioner lagerləri, domotduxlar qaçqınla doludur.

ŞAİR – Onlar bilməsin aaa... yoxsa milyard da çatmaz.

MƏMMƏDAĞA – Mən özüm qaçqından pisəm. Təfavütü odur ki, yerliyəm. Təfavütü odur ki, qaçqın yerini-yurdunu atıb, ya öz qorxusundan, ya qorxudularaq, fitvayla ərməninin qabağından qaçıb, mən Vətən yolunda nemes faşistləriylə əlbəyaxa olmuşam. Bu da günüm-güzəranım.

Yaxşı, Allah qoysa, bu on min dolları indi verirsüz, yoxsa sabahda-birigündə?

FİKRƏT – Məmmədağa kişi, darıxma, tələsmə.

MƏMMƏDAĞA – Darıxıb-tələsib neynəyəcəyəm? Ağaşərifə də bir şey verəcəksüz? Ay Şair, “Nəsimi”ni yazanda, qarda-qışda kişinin darvazasını o qədər daşnan döymüsən ki...

ŞAİR – Bilirəm. Səninlə qurtaraq, sonra keçərik Ağaşərifə.

* * *

Milli Bank. İdarə heyəti sədrinin kabineti.

SƏDR – Şair müəllim, hörmətli şarimiz, xoş gəlibsiz.

ŞAİR – Sağ olun, xoş gününüzə gələk.

SƏDR – Sizi qapıda yubatmadılar ki?

ŞAİR – Xeyr, xeyr, məni az qala sizin yanınıza əl üstündə ötürdülər. Siz çağırtdırandan sonra kimin nə haqqı var məni qapıda saxlasın? Yubatsaydılar, o yan-bu yan eləsəydilər, o dəqiqə qayıdıb çıxıb gedəcəkdim. Hünər onda olardı ki, siz məni çağırtdırmayaydınız, mənim sizə işim düşəydi, özüm özbaşına bura gələydim və məni içəri buraxaydılar, ay buraxdılar a...

SƏDR – Elə deməyin, Sizin üzünüzə nəinki Milli Bankın, hər hansı nüfuzlu, böyük idarənin, lap möhrətəm prezidentimizin – Sizin xətrinizi istəyən o kişinin də qapısı açıqdır.

ŞAİR – Sözüüm yoxdur, orası elədir.

SƏDR – Qapılar hamının üzünə açıq ola bilməz. Olsa, qəti surətdə işləmək olmaz. Hətta bütün telefon zənglərinə cavab verilsə, işləmək olmaz, inanın! Əziz şairimiz, huma-

nist, əliaçıq, səxavətli olduğunuzu bilən, görən o gözəgö-rünməz xaliqu-laləm – Allah-taala Sizin üçün ərməğan ye-tirib.

ŞAİR – Yoldaş Sədr müəllim, nə ərməğan? Ümumiyyətlə, Siz məni nə üçün bura çağırırdırmısınız?

SƏDR – Şair müəllim, nə olar çağırırdıranda, çağırırdırmaq yox, Sizi mən şəxsən dəvət eləmişəm. Dəvət eləmişəm ki, bir üzbəüz əyləşək. Hərçənd, tədbirlərdə ötəri də olsa görürük, o başqa şeydir, bu başqa şey, şəraitimizlə tanış olun. Milli Bankımızın bu möhtəşəm, müasir, yaraşılıq bina-sının içini gəzin, görün, sonra da buradakı ən yaxşı kafedə çörək yeyək, ürəyiniz istəsə, lap adama yüz-yüz də vuraq. Heç bu gün daha işdə qalmaram, gedərik bizim bağa, Bruney sultanı olmasaq da, qəpik-quruş, ürəyinə ya-tan tanış-biliş – o söz... var.

ŞAİR – Təşəkkür edirəm. Təklifinizdən çox razıyam. Bruney sultanı olmasan da, Milli Bankın sədri də balaca adam, boş adam, lüt adam, küt adam deyil. Ancaq dünyada hər şey qarşılıqlıdır... Təmənna deyilən, ummaq deyilən, əvəz-əvəz deyilən bir bəşəri anlayış var. Hatəm səxavəti nağıldır, nağıl.

SƏDR – Şair müəllim, vətəndaşların əmanətlərinin sir-rini saxlamaq bizim vəzifə borcumuzdur. Bu sirri hətta əmanətçinin ən yaxın, ən doğma ailə üzvlərinə belə açmaq cinayətdir. Bu barədə Siz tam arxayın ola bilərsiniz.

ŞAİR (gülür) – Nə barədə?

SƏDR – Siz üç milyon dolları nahaq şabaşa döndərib onun-bunun başına səpələmək istəyirsiniz.

ŞAİR – Əvvəla, onun-bunun yox, ehtiyac içində boğulan yaxınlarıma, əzizlərimə. İkincisi, nə üç milyon dollar? Yol-daş Sədr müəllim, sizə bunu kim deyib, hardan, nədən, kimdən eşidib bilmisiz?

SƏDR – Havadan. Hava dalğalarından. Sualtı gəmilərdə otsek bölmə olduğu kimi, bizim Milli Bankda da xüsusi otsek var və bu otsekdə xüsusi lokatorlar, cihazlar var.

ŞAİR – Siz də o cihazlara inanırsınız?

SƏDR – Bəli!

ŞAİR – Elə isə, həmən üç milyonu həmən cihazlar, həmən havadan, hava dalğalarından alıb sizə versin.

SƏDR – Şair, mən sizinlə tamamilə ciddi söhbət edirəm.

ŞAİR – Mən də sizə tamamilə ciddi deyirəm ki, üç milyon dollar mənim cibimdə yox, havadadır. Cibimdə olsaydı, sizin cihazlar onu aşkar edə bilməzdi. Havada olan şeyi havadan istəyin. İstəyirsiz üç milyon yox, lap otuz milyon, yüz otuz milyon istəyin. İstəməyə nə var ki? Mən tamahkar deyiləm, ölçüb-biçmişəm, təsəvvür və təxəyyülün də bir hüdudu var, hə, yoldaş Sədr, yadıma bir pritça, lətifəvari bir şey düşdü. Günlərin bir günü iki geoloq – biri rus, biri gürcü səhrada gedirmişlər. Burdən gürcü rusdan soruşur:

– İvan, konfet xoçəş?

– Xaçı, Qoqo!

– Netu!

Vəssalam. Qoqonun sözü olmasın, netu!

SƏDR – Şair, daşı ətəyinizdən tökün! O boyda nəqd pulu evdə, cibdə, taxçada-boxçada saxlamaq faciəylə nəticələnə bilən təhlükədir.

ŞAİR – Neynəyim?

SƏDR – Gətir qoy Milli Banka. Hər ay üstünə otuz min gələcək, xərcə, kimə istəyirsən ver, başın da asudə, canın da salamat. Hökumətimizə də xeyri olar – abarot – dövriyyə məsələsi.

ŞAİR – Allah çatsın hökumətin dadına ki, mənim hava puluma qalib. Aeroport tolkuçkası, gömrük gəliri, neft-filan bir qoz! Eşq olsun şairin üç milyonuna!

SƏDR – Şair, daşı tökün ətəyinizdən, tökün.

ŞAİR – Tutaq ki, daşı ətəyimdən tökdüm. Üzr istəyirəm, sizə etibar etmək olar? Söhbət konkret olaraq sizin şəxsiyyətinizdən getmir. Sabah sizi bu Milli Bankın İdarə Heyətinin sədri vəzifəsindən götürə bilərlər, daha böyük işə qoya bilərlər, kiçildə bilərlər, lap küçəyə ata bilərlər, lap həbs edə bilərlər, əlbəttə ki, Allah eləməmiş. Mən əmanətə xəyanətdən danışiram, ay yoldaş Sədr, mən bankların etibarsızlığından, camaatın inamının itməyindən danışiram. Vahid bank, Şahid bank, nə bilim, daha nə bank, nə bank... necə oldu? İt də getdi, ip də getdi. Xalqın olanı-qalanı batdı. Camaat olanını-qalanını satdı, banka qoydu ki, faiziylə dolansın və bir müddət dolandı da. Balaqədəş Tapdıqlı keyf içində idi, kişinin əli pulnan oynayırdı. İndi qalıb pulsuz-parasız və yüzlərlə Balaqədəşlər...

SƏDR – Özəl bank başqa. Mən Milli Bankdan danışiram. Qarantiya, müqavilə, şifrə.

ŞAİR – Yaxşı, razıyam.

SƏDR – Əla, bax bu başqa məsələ, gətir.

ŞAİR – (pritçanı təkrar edir) – İvan, konfet xoçəş?

– Xaçı

– Netu.

Milli Bankın sədri bir də baxıb görür ki, Şair yoxa çıxdı. Gözlərini ovuşdurur, vahimələnir, selektorun düyməsini basır:

– Eşidirəm.

– Orxan?

– Bəli.

– Şairi qapıdan çölə buraxmayın.

– Başüstə, görsək buraxmırıq.

Şairin mənzili. O, qayınları Fikrət, Rafiq, Vaqif, bacanağı General, xalası oğlu Rüfətlə birgə çay içir. Telefon səslənir:

ŞAİR – Bəli.

– Mənə Şair müəllim lazımdır.

ŞAİR – Şair sizi eşidir, buyurun.

– Şair müəllim, salamlar, necəsiniz, üzr istəyirəm vaxtınızı aldığımıza görə.

ŞAİR – Buyurun, xoşdur.

– Sizi Respublika Vergi Nazirliyinin baş müvəkkili Lazım Lazımov narahat edir.

ŞAİR – Ay sizi xoş gördük, necəsiniz, Şamaxıda hər il poeziya bayramında bizi yüksək səviyyədə qarşılamırsınız. Şamaxıdan danışırsınız?

LAZIMOV – Xeyr, siz deyən Xudaverdi Lazımovdur. Məm Lazım Lazımovam. Biz təsadüfi həmsoyadıq. Sizi, hörmətli Şair müəllim, bir saatdan sonra nazirlikdə, nazirin xahişiylə gözləyəcəyəm. Maşın həyatınızda olacaq. Ağ Mercedes. Şəxsən nazirin maşını.

ŞAİR – Lazım müəllim, əgər mən sizə lazımamsa gələ-rəm, maşın göndərməsəz də gələ-rəm. Tək gəlim, yoxsa...

LAZIMOV – Ürəyiniz necə istəyir. İnanmışınız, hörmət etdiyiniz əzizlərinizə, yaxınlarınıza biz də sizin gözünüzlə baxırıq.

Şair telefonda söhbətini qurtarır, dəstəyi aparatın üstünə qoyur.

ŞAİR – Kim mənimlə getmək istəyir?

GENERAL (qanıqara) – Qurban olum, qurban olum, mən heç hara gedən deyiləm. Mən əvvəl-axır, ya istefaya gedəcəyəm, ya da istefaya göndərəcəklər. Onsuz da nişan-gahdayam. Ancaq sizin bu havakababınızın zibilinə düşməyim də. Tbilisidə işləyəndə mənim bir başqırd şefim var idi. General Filur Subayev. “Tava kabab” deyə bilmirdi, “hava kabab” deyirdi, tabakaya “havaka” deyirdi. Onun sözü olmasın, qurtarın də.

VAQİF – Hərbçi olmasam da, Generalla bir idarədə işləyirəm, özü də ticarət şöbəsində. Mən də getmirəm.

FİKRƏT – Mən əsəbi adamam. Getsəm söyüb-biabır edəcəyəm. Nə vergi, hansı qazancdan vergi istəyirlər axı? Bir ətək yox, iki ətək xərc töküüb, xərc çəkib, maya qoyub iki mağazanı özəlləşdirmişəm. Hər ikisini gül kimi əsaslı təmir elətdirmişəm, qapısı qıfıllı qalıb orda, dibindən də satmağa razıyam, icarə verməyə də razıyam, heç kəs yaxın durmur. Elan verməkdən yorulmuşam. Vergi Nazirliyinə getmirəm. İstəyirsən dostum balaca Səidi qoşum sənə, apar özünlə Vergi Nazirliyinə. Səni sıxma-boğmaya salmaq istəsələr, uşağı görüb ürəkləri nazilər.

ŞAİR – Nazirlik – özü də Vergi Nazirliyi əyləncə meydançasıdır, karuseldir, uşaq bağçasıdır, nədir səninçün?!

FİKRƏT – Özün bil.

RÜFƏT – Xaloğlu, məni də çıx. Dəvəyə dedilər ki, boynun əyridir, dedi ki, haram düzdür ki, boynum düz olsun. Nəinki yaşadığım ev, heç Allahın telefonu da mənim adıma deyil. Min dənə dolam-dolaşığı problemim var, birini bilirsən, birini yox. Özü də iki saatdan sonra gedirəm Həştərxana beş-on qəpik nağd çörək pulu üçün. Gələndə sizinçün bir gəmi qənd gətirəcəyəm, şərbət eləyib içəsiz ki, dollar eşqiylə çırpınan ürəyiniz heydən düşməsin.

Rüfət oxuyur:

Həştərxana gedən gəmi bənd olur,
Qayıdıb gələndə yükü qənd olur.
Qızların gözəli dollara bənd olur,
Bala bənd olur.

RAFİQ – Mən qoy bir fikirləşim.

ŞAİR – Kefli İsgəndər demişkən, “sən də get fikirləş”.

Bu zaman telefon səslənir, cib telefonunun zənginə oxşayır.

– Alo, Şair müəllim, salam, zəhmət olmasa, buyurun gəlin, maşında sizi gözləyirəm. Mən cənab Lazım Lazımovun sürücüsüyəm.

– Gəlirəm.

* * *

Vergi Nazirliyi. Lazım Lazımovun kabinetini.

LAZIMOV – Xalqımızın şair oğlu xoş gəlib.

ŞAİR – Çox sağ olun.

LAZIMOV – Şair müəllim, nə var, nə yox, yaradıcılıq aləmində nə var, nə yox, ən vacibi, səhhətiniz necədir? Yox, yaxşısiniz.

ŞAİR – Sağ olun, yaşma görə. Yaradıcılıq da belədir ki, sözümlə olanda, Allahın verdiyi balaca istedadın gücünə hərdənbir yazırıq.

LAZIMOV – Şair müəllim, elə deməyin, Allah sizə geniş ürək, böyük istedad verib, həm də xəzinə, varidat, böyük məbləğ verib – üç milyon dollar; sağlıqla xərcləyəsiniz, fəqir-füqərəyə, kasıb-kusuba, xüsusən, talesiz, zavallı qaçqınlara da yardım edəcəksiniz. (Şair gülür) Əlbəttə, mən də sizin yerinizə olsam, gülərdim. Sevincinizə ürəkdən şəri-

kəm. Adam həmişə dərdə-qəmə, üz verən bəlaya şərik olmaz ki. Xoşbəxtliyə, səadətə də şərik olmaq lazımdır.

ŞAİR – Siz bu üç milyonu hardan eşitmisiniz?

LAZIMOV – Hardan eşitməmişik ki! Siz məşhur adam, ürəyinizdə söz, sirr saxlamayan adam, yerin də, göyün də ki, qulağı var.

ŞAİR – Hə, göyü düz dediniz. Mənim üç milyon dollarım göydədir. Allah haçan istəsə, göndərəcək.

LAZIMOV – Ay Şair müəllim, olmadı ki, nə göy, nə yer? Sovet vaxtında kim xəzinə, çoxlu küp-küp qızıl tapsaydı və gətirib onu KQB-yə könüllü surətdə təhvil versəydi, hökumət həmən xəzinənin iyirmi beş faizini verirdi həmən şəxsə, yetmiş beş faizini götürürdü, üstəlik də o yoldaşa rəsmi təşəkkür elan edirdi. Yox, əgər kim gizlətsəydi, KQB də xəbər tutsaydı, həmən varidatı müsadirə edirdi, gizlədəni də tutub basırdı dama. İndi vəziyyət belə deyil, siz də səsi lap prezidentə çatan nüfuzlu adamsınız.

ŞAİR – İstəyir vəziyyət elə olsun, istəyir belə olsun. Adamı da arzuya, istəyə, niyyəyə görə çək-çevirə salarlar?!

LAZIMOV – Hamının istəyi-arzusu var, hamının üç milyon pulu yoxdur.

ŞAİR – Mənim də yoxdur!

LAZIMOV – Var.

ŞAİR – Yaxşı, var. Tapın, nə qədər lazımsa götürün, köçürün dövlətin büdcəsinə. Dövlətin büdcəsinə milyardlar daxil olur. Mənim üç milyonuma qalmısınız?

LAZIMOV – Dama-dama göl olar, dada-dada heç.

ŞAİR – Onsuz da olmayan milyonlarımız dada-dada qurtarıb. Paylamışıq tanış-bilişə, ehtiyacı olanlara.

Bu zaman Lazımovun kabinetində ləzgi Şıxmetin surəti peyda olur.

ŞIXMETİN SURƏTİ – Doroqoy inspektor, eto vsyo vranyo, vıdumka, ot neçeço delat, koneçno po dobrojelatelnosti. Nikto niçeço ne poluçil. Meni qolovo moroçit eliyiblər. Sluşayte, broste pojaluysto.

Lazımov fikrə gedir. Necə yəni, bu boyda da vranyo olar?

LAZIMOV – Şair müəllim, siz bizi əziyyətdə salmayın. Axtarıb tapacağım.

ŞAİR – Axtarın, Lazım müəllim, axtarın. Ancaq mən sizə dünya müdriklərindən birini – Konfusini xatırladıram. O deyir ki, qaranlıq otaqda qara pişiyi axtarıb tapmaq çətinidir. Özü də həməən qara pişik həməən qaranlıq otaqda olmaya-olmaya. Mən sizdən yaşda böyüyəm. Lap səmimi, lap ərklə deyirəm. Ağlınız olsun də. Mən məgər fiziki şəxsəm, hüquqi şəxsəm, istehsalçıyam, ticarət mərkəzinin şefiyəm, mən gömrükçüyəm, mən supermarketlərin bosu, olsun lap xeyirxah bosu, millət vəkili Hacı Madərəm? Mən Mirmövsüm ağanın müqəddəs türbəsinə, Naxçıvandakı möcüzəli Əshabi-kəhf ziyarətgahına axıb gələn nəzir-niyazın açarçısıyam? Siz hansı mənəvi kodekslə, maddi əsasla mənə bura çağırırsınız?

LAZIMOV – Şair müəllim, bizim çox hörmətli şairimiz, mən də sizə kiçiyiniz kimi, səmimiyyətlə müraciət edirəm. Bəs siz hansı ağılla, hansı cəsarətlə bu üç milyon dolları ortalığa atmısınız, işiniz-gücünüz qurtarıb? Biz sizin şeirinizdən vergi istəmirik ki.

ŞAİR – Şeirə pul verirlər ki, vergi də istəyirsiniz? Hardasan, ay sovet hökuməti? Hansı axmaq o vaxt nəqdi qoyub nisyə dalınca gedərdi? Və ağılına belə şeylər gələrdi?

LAZIMOV – Bu boyda zarafat olmaz, ocaq yanmasa, tüstü çıxmaz.

ŞAİR – Ocaq yanmır ey, mənim ürəyim yanır, tüstüsü də təpəmdən çıxır. Xalqın, millətin, əhalinin doxsan faizi batır, sözün hərfi mənasında batır. Siz də deyirsiniz ki, vergi ver.

LAZIMOV – Siz həmən üç milyon dollardan həmən doxsan faizin içində bir nəfər də olsun tanımadığınız adama pul vermisiz?

ŞAİR – Xeyr, mən ancaq tanıdığım batanlara vermişəm. Yerdə qalanlar iqtidarın problemidir. Zəhmət çəksin xalqına, vətəndaşlarına yiyə dursun. Əlbəttə, ilk növbədə qaçqınlara.

LAZIMOV – Siz dediniz ki, “vermişəm”. Deməli, varınızdır ki, vermisiz. Könüllü surətdə bizim də – dövlətin də vergisini ödəyin.

ŞAİR – Ödəyirəm, alın, götürün.

LAZIMOV – Verin.

ŞAİR – Alın.

LAZIMOV – Hani?

ŞAİR – Havada. Ay hava, ödə vergini! Hörmətli prezidentimiz mənə və mənim kim ağsaqqal, ağbirçək, ziyalı sənətkarlara ayda bir milyon manat (dollar yox, manat) fəxri təqaüd verir. Təqaüddən isə nə sovet vaxtında, nə də indi bir qəpik də tutulmur.

LAZIMOV – O düzdür.

ŞAİR – Elə hər şey düzdür. Mənim düşünməyə, xəyala dalmağa, arzu eləməyə ixtiyarım yoxdur? Dənizdə çimdiyim yerdə, əziz dostlarım – qayınlarımla zarafatlaşa-zarafatlaşa, ağızımdan çıxan sözə görə sizə vergi verməliyəm? O gün də Milli Bankın sədri çağırırdı ki, bəs Şair, həmən üç milyon dolları gətirin qoyun banka. Ay kişilər, nəyimi, türkün sözü, qoyum banka? Əşşi, işə düşmədik! Rəhmətlik qayınatam Ağasəf kişi tez-tez deyərdi: “Sözüm, gəl gir ağızıma”.

LAZIMOV – Yavaş-yavaş mən sizə inanmaq istəyirəm. Axı, bu nə söhbətdir, nə üçün oturduğunuz yerdə başınıza iş açırınsınız?

ŞAİR – Əvvəla, oturdugum yerdə yox, çimdiyim yerdə. İkincisi, rəhmətlik Ağasəf müəllim tez-tez onu da deyərdi ki, aşın sıyıqlığı dənin azlığındandır.

LAZIMOV – Şair müəllim, bağışlayın, gedə bilərsiz. Bu iki yüz dolları sizə bağışlayıram. Mən ölüm, gedin qayınlarınızla həməən sahildə vurun. Götürün! Sizin Balaqədəş Tapdıqlı və Sadıq Sadıqlı adlı həmpiyalə şair dostlarınız da var. Onları da aparın Şüvəlan çimərliyinə. Sizin hava verginizin əvəzinə mən sizə real vergi verirəm. Mən ölüm, götürün. (Lazımov ayağa qalxır, şairi bərk-bərk qucaqlayır, kövrəlir.) Siz nə təmiz, nə qədər xoş arzularla yaşayan adamsınız. Bilmək olmaz, həyat təsadüflərlə doludur. Atalar deyib: – Niyyətin hara, mənzilin ora. Ancaq hər halda ehtiyatlı olun. O qədər acgöz, quldur, dənabaş adamlar var ki. Salamət qalın. Maşın sizi gözləyir.

* * *

Yenə Şairin mənzili. Telefon zəng şalır. Şair dəstəyi qaldırır:

ŞAİR – Bəli, eşidirəm.

Danışan polis müstəntiqi Cəbi Cərullazadədir.

– Şair əmi, necəsiniz? Bibixanım xala, Mahir, nəvələr necədir?

ŞAİR – Səs tanış gəlir. Kimdi danışan?

CƏBİ CƏRULLAZADƏ – Şair əmi, mənəm də, Mansurun oğlu. Rəhmətliyin qorxusundan zibil qutularına heç sərçə də qona bilməzdi. Həyət gül kimi tərtəmiz olardı, həyətə girib maşını yöndəmsiz saxlayanın, bizim qarajımızın qabağını kəsənin...

ŞAİR – Hə, hə tanıdım. Cəbi! Cəbi, maşallah, eşitmişəm sən polisdə müstəntiq işləyirsən. Elə uşaqlıqdan zirək, diribaş idin.

CƏBİ – Şair əmi, beş-on dəqiqəliyə bizim köhnə həyatə, top-top, qaçdı-tutdu oynadığımız həyatə...

ŞAIR – Hə, hə yadıma düşdü, rəhmətlik atan da hirslənib uşaqların əlindən topu alıb atardı qarajındakı maşın çalasına – yamaya, böyüklərin xahişindən sonra qaytarardı.

CƏBİ – Hə, hə, düzdür, Şair əmi, beş-on dəqiqə sizin evə gəlib bir az vaxtınızı almaq istəyirəm.

ŞAIR – Buyur, buyur, xoş gəlırsən, səfa gətirirsən.

CƏBİ – Mənimlə iki nəfər də gələcək.

ŞAIR – Lap beş nəfər gəlsin. Nə olar ki, buyurun.

Çox keçmir ki, qapının zəngi çalınır. Üç nəfər içəri girir.

– Salam!

– Salam!

– Xoş gəlıbsən...

Şair təbii ki, Cəbi Cərullazadəni – gözünün qabağında böyüyən bu adamı – bu cavan, lakin saçlarına təkəm-seyrək dən düşmüş bu cavan kişini öpür, qucaqlayır; öpüşmək-qucaqlaşmaq qarşılıqlıdır. Ancaq tanımadığı iki nəfəri təəccüb, maraq, bir az da ehtiyatla süzür.

Cərullazadə rəsmi formadadır. Bu heç. İki nəfərdən birinin əlində diplomat çanta var. İkinci nəfər ucaboy, enlikürək, göz-başı oynayan sağlam bir adamdır.

ŞAIR – Ay Cəbi, qoy bir çay dəmləyim.

CƏBİ – Yox, yox, çox sağ ol!

ŞAIR – Bəlkə araç, yemək, öz evindir, bala.

CƏBİ – Şair əmi, içən deyiləm, həm də işdəyik. Sizə işçün gəlmişik.

ŞAIR – Nə iş?

CƏBİ – Şair əmi, hər bir vətəndaşı, xüsusilə də sizin kimi

qiymətli şəxsiyyəti, onun malik olduğu vaidatı qorumaq bizim borcumuzdur.

Birdən gözü stolun üstündəki Lazımovun bağışladığı iki yüz dollara sataşır.

Şair Cərullazadənin üzünə istehzalı təbəssümlə baxır:

ŞAİR – Varidat? Nə varidat? Əgər bu stolun üstündəki iki yüz dolları varidat hesab edirsinizsə, yüz dollar da üstünə qoyub sizə – üç qonağa bağışlaya bilərəm. Qurbanı! İki yüz dolları mənə Vergilər Nazirliyinin baş müfəttişi Lazım Lazımov bağışlayıb. Hədər yerə mənə nazirliyə çağırdığına görə, həm öz vaxtını, həm də mənim vaxtımı aldığına görə. Əlavə yüz dollar da mənim fəxri təqaüdümdən qoya bilərəm.

CƏBİ – Şair əmi, Sizin üç milyon dollar pulunuz var. Bu boyda məbləğ yiyəsini əyər xəbər tutsalar, göydə hopp götürüb apararlar.

ŞAİR – Əlbəttə, siz mənə dilə-dişə salandan sonra başıma hər şey gələ bilər.

CƏBİ – Dilə-dişə özünüz özünüzü salmışınız, indi də heç kəs inanmır. Mən sizi sorğu-suala tutmağa, sizdən nəse ummağa gəlməmişəm. Qabağınızda böyüdüyüm bir adam kimi sizə qayğı göstərməyə gəlmişəm. Bu kişilərə, istəsəniz xırda-xuruş cib xərcliyi verərsiz.

ŞAİR – Kimdir bu kişilər?

BİRİNCİ KİŞİ (*əlindəki diplomata işarə edir*) – Mən siqnalizasiya, kod-filan ustasıyam, xüsusi əməliyyatlar montyoruyam. Mənzilinizi xüsusi mühafizə idarəsiylə, məntəqəsiylə birləşdirəcəyəm ki, Allah eləməmiş, qarət-filan baş versə, tökülüb gəlsinlər.

ŞAİR – Qardaş, lazım deyil belə şey. Məndə qarətlik bir şey yoxdur, vallah-billah yoxdur. Düzdür, mən ac deyiləm, çörəkpulum var. Ancaq yaxşı, sanballı bir kitabımı çap

etdirməyə pulum yoxdur. Nə üç milyon, nə siqnalizasiya, özü də lap olsa belə, hansı səfeh o boyda pulu evində saxlar? Xahiş edirəm başımı ağrıtmayın, ay Cəbi, qurtarın görək.

CƏBİ – Şair əmi, qovursan bizi? Olmadı ki, olmadı, yox!

ŞAİR – Yox, qovmuram. Ancaq qova da bilərəm, dəstəyi qaldırıb Sizin lap böyüyünüzə zəng də edə bilərəm. Bəs bu nəhəng adam kimdir?

İKİNCİ KİŞİ – Şair müəllim, mən cangüdənəm, sizi qoruyacağam ki, başınızdan bir tük əskik olmasın. Heyf deyil kasıblıq – ac qulağım, dinc qulağım. Sizə xətər yetirə bilərlər, sizi girov götürə bilərlər.

ŞAİR – Əlbəttə, siz iştahda, siz ağılda olan adamlar mənə hər şey edə bilərlər, sonra da kor-peşman, gülünc vəziyyətdə qalarlar. Əvvəla, mənə cangüdən-zad lazım deyil.

CANGÜDƏN – Əvvəla, nə üçün?

ŞAİR – Əvvəla, onun üçün ki, mənim cangüdənim var.

CANGÜDƏN – Əvvəla, kimdir o cangüdən, sirr deyilsə?

ŞAİR – Əvvəla, sirr deyil, sirr ola da bilməz – çünki mənim cangüdənim xalqdır.

CANGÜDƏN – Kim, kim?

ŞAİR – Eşitmirsən, xalq. Azərbaycan xalqı, lap elə siz qarışıq.

CƏBİ – Şair əmi, bu lap Moşunun sözü oldu ki! Yadınızdadır də, polis rəisi ondan soruşur ki, adınız nədir? Deyir ki, xalq – narod, Kür, Araz, Kəpəz, Göygöl.

ŞAİR – Moşu komik obrazdır, karikaturadır; qrafomanlara – yazmaq azarına düçar olanlara şarjdır. Mən isə ümumxalq məhəbbəti qazanmış real şairəm. Fərmanlı-möhürlü şairəm.

CANGÜDƏN – Şair müəllim, bəs fərmanlı-möhürlü şairin canı yoxdur, canı can deyil? Ona heç nə eləyə bilməzlər? Səkkiz milyon, özü də bu gün öz başının hayına qalan xalq

sizin dövrənizdə, həndəvərinizdə hər saat, hər dəqiqə hərlənir? Cangüdən mənim kimi konkret adamdır. Cangüdən olur bir nəfər, uzaq başı iki nəfər, lap-lap uzaq başı üç nəfər...

ŞAİR – Aydınır. Bəs de görün, cangüdənin necə, canı yoxdur? Ona güllə dəymir, bıçaq batmır? Ay nəhəng oğlan, şefi, xülasə, nişangahda olan, nəzərdə tutulan kimisə aradan götürməmişdən əvvəl onun cangüdənini o dünyaya göndərirlər. Quşu gözündən vuran killer cangüdənin kəlləsini elə nallayır ki. Cangüdən adamı xırda-xuruş dələduzdan, sərxoşdan, xuliqandan qoruya bilər. Əlbəttə, o da istisna deyil ki, zirək, təcrübəli, fanatik, maddi cəhətdən əla təmin olunmuş cangüdən fədakarlıq göstərib təhkim edildiyi adamı ölümdən xilas edə bilər, özünün də heç burnu qanamaz.

CANGÜDƏN – Xoşum gəldi, yaxşı xırdaaldınız. Mən elə siz deyən cangüdənlərdənəm.

ŞAİR – Allah səni var eləsin, Allah qollarınıza div qüvvəti versin. Ancaq sən mənə lazım deyilsən, sən ünvanı səhv salmısan.

CƏBİ – Şair əmi, mən də ünvanı səhv salmışam?

ŞAİR – Sən, Cəbi bala, hərfi mənada ünvanı səhv salmamısan. Ancaq niyyətində görə, məramına, məqsədində görə səhv salmısan.

CƏBİ – Axı, nə niyyət, nə məram, mənim sizə qarşı nə pis niyyətim, məramım ola bilər?

ŞAİR – Sən üç milyon dollar sorağıyla gəlmisən, özü də onu mənim əlimdən almaq niyyətilə gəlmisən. Gəlmisən öyrənəsən ki, o üç milyon dolları mən nə cür qazanmışam, nə yolla əldə etmişəm? Mən də sənə öyrədirəm. Yaxşı ye-iç, uzan, əllərini peysərində çarpazla, yum gözünü, get xəyala, üç milyon yox ey, lap on üç milyonun sahibi ol, ölç-biç, dağı arana, aranı dağa köçür, payla, kimə nə qədər istəyirsən.

ƏLİ ÇANTALI KİŞİ – Sıqnalizasiya lazım deyil?

ŞAIR – Qurtardıq.

CƏBİ – Axı, bizim əlimizdə sizin tutduğunuz siyahının surəti var, özü də təkcə polisin yox, başqa strukturların, qurumların da əlində surətlər var. Həmən siyahıda konkret adlar və bu adların qabağında dollar hesabı konkret məbləğlər var: 40 min, 30 min, 20 min, 10 min, 5 min, ən azı 3 min. Əhatə dairəsi: Lənkəran, Lökbatan, Sabirabad, Şamaxı, Buzovna, əlbəttə Bakının özü. Necə yəni: yum gözünü, xəyala get. Belə xəyal olar? Söz yox ki, bu işdə heç bir kriminal cinayət əməli yoxdur, əksinə, bu böyük humanizmdir, nağıllardakı Hatəm səxavətidir. Bu bulağın gözü, bu pulun mənbəyi maraqlıdır. Göydən adamın əlinə üç milyon dollar düşsə? Onu da siyahı üzrə az qala Azərbaycanın yarısına paylaya?

ŞAIR – İndi mən neyniyim, sizi necə inandırım. Sizi necə başa salım ki, heç bu yuxu da deyil. Yoxlayın da, necə istəyirsiniz, nə cür istəyirsiniz yoxlayın.

CƏBİ – Şair əmi, siz şair olsanız da, ümumi adınız yazıçıdır. Ürəyinizi boşaltmaq üçün, xəyali təsəvvürünüzü camaata çatdırmaq üçün bu mövzuda bir əsər yazaydınız qurtarıb gedəydi də, yoxsa aləmi biri-birinə vurmaq nə üçün?

ŞAIR – Cəbi bala, bax, bu sözün ağıma batır, düz deyirsən, yazacağam.

CƏBİ – Əlbəttə, canınızı ancaq əsərlə qurtara bilərsiz. Yoxsa, atamın gору haqqı, bu söhbətin çox böyük xətası ola bilər, camaatı qıcıqlandırmaq, şirnikləndirmək, hələ rəsmi dairələr. Biz getdik, sağ ol, bağışla.

ŞAIR – Götürün bu üç yüz dolları.

Cərullazadə yüz dollar siqnalizasiya ustasına, yüz dollar da cangüdənə verir. Özü üçün götürmür.

Rafiq, Şair, Sadıq Sadıqlı və Balaqədeş köhnə, ağ "Jiquli"də Mərdəkan istiqamətinə gedirlər. Sükan arxasında Rafiq oturub, Şair onun yanında, Sadıq Sadıqlı və Balaqədeş Tapdıqlı arxada əyləşiblər. Hava qəflətən bərk soyuyur, tək-tük qar atır, maşın getdiyi yerdə tez-tez söniür.

BALAQƏDEŞ – Bəlkə qayıdaq? Bu saat iti quyruğundan bağlasan, Şüvəlan çimərliyində dayanmaz.

ŞAİR – İt araq içib qızıqsa, dayanar.

BALAQƏDEŞ – Gəl qayıdaq, gedək qardaşım qızıgildə oturaq.

Təklif Rafiqin ürəyindəndir.

RAFİQ – Necə istəyirsiniz. Mən qulluğunuzdayam. Maşında hər şey var.

BALAQƏDEŞ – Hər şey var, ancaq maşından heç gözüm su içmir.

SADIQ SADIQLI – Ay mirzələr, mənim də ürəyimə nəşə damır. Bəlkə bir bağlı yerə çəkilək. Hava çox soyuyub. Maşının içində bilinmir.

RAFİQ – Bəlkə gedək bağda oturaq. Vaqifin bağında.

BALAQƏDEŞ – Bir də, Şair, yadundan çıxartma ki, hər il bu vaxtlar sən xəstələnirsən. Qorxuram, elə biz də qoca kişiyik.

RAFİQ – Mən belimdən qorxuram, radikulitim var.

ŞAİR – Siz Allah, nəhs gətirməyin. Şimal polyusinə getmirik ki... Hər şey öz əlimizdə deyil? Dözmərik, çıxıb gələrik. Belə havada kimsəsiz sahilin ayrı aləmi var. Dörd solidni kişiyik, bizə nə olasıdı ki?

Maşın dayanır, düşürlər. Kimsəsiz sahil. Düşən kimi başlayırlar üşüməyə. Rafiq tez-tələsik maşının yük yerində ənənəvi qəzet süfrəsini salır, birinci araq şüşəsini açır, içirlər. Xeyri olmur, soyuq bərkiyir, qar da şiddətlənir.

BALAQƏDEŞ – Şair, necədi səninçin, yox qədəş, belə keyf olmaz.

RAFİQ – Qabaqda bir dalda yer görürəm. Əyləşin gedək.

Maşını mühərrik soyuduğuna görə güclə işə salırlar. Rafiq dalda yerdə bir çəllək tapıb, üstünə yemək-ichmək düzür, yeşik taxtalarından tonqal çatır, yenə içib bir az düzəlirlər.

SADIQ SADIQLI – Çox vacibdir, bu şəraitdə, bu şəkildə, əsə-əsə yemək-ichmək!

ŞAİR – Ləzzəti var. Evdə nənəm də içər. Mən körpəliyimdən dənizi sevmişəm.

BALAQƏDEŞ – Dənizi sevrələr, istidə, yayda.

ŞAİR – Düzdür. Ancaq yayda dənizin romantikası bilinmir. Sahilində it yiyəsini tanımır, suyu da hamam suyu.

SADIQ SADIQLI – Qardaş, mən kəndçiyəm.

ŞAİR – Əvvəla, sən ağlın kəsənnən Bakıda yaşayırsan, ilk və son məhəbbətini də, taleyini də Bakıda tapmısan. Bakıda zərgər, müdrək şairimiz olmusan. İş burasındadır ki, bizim heç birimizin boğazından sənsiz su da keçmir. Dostluğumuz əbədidir. Ömrümüzə də nə qalıb ki, içək sən sağlığına (içirlər).

BALAQƏDEŞ – İçək Rafiqin sağlığına ki, ilin, ayın, həftənin, günün, saatın hər vaxtında canla-başla qulluğumuzda durur. Şairə atası kimi hörmət edən, onun üzünə bizə də hörmət edən bu zirək, zövqlü, mədəni, yaraşılıq kişinin sağlığına. Rafiq, sağ ol!

RAFİQ – Əşi, siz sağ olun, borcumdur, fəxrimiz, ağsaq-qalımızsız.

BALAQƏDEŞ – Ay Şair, yaxşı, bizimçün ayırdığın dollar payını haçan verəcəksən. Ayırmısan, ver də. Haçan ağzımızı açırıq, deyirsən “tələsmə”. Gözümüzün kökü saraldı ki, gözləməkdən.

RAFİQ – Şair, düz deyirlər də, qoymusan bu camaatı yuxuyla – xəyalla həqiqətin arasında.

ŞAİR – Üşüyürəm, süz görək, ocağa da bir az taxta-tuxta at.

Şair qəsdən yeməklərin içindən kolbası Balaqədeşin qabağına itələyir.

BALAQƏDEŞ – Bilirsən ki, mən kolbas yemirəm. Burda gül kimi yeməklər var.

Qar bir az da güclənir. Hava da bir az qaralmaq istəyir, dəniz uğuldayır. Ətrafı aydın görmək çətinləşir. İçki də, yemək də, sağlıqlar da qurtarır.

BALAQƏDEŞ – Ay Şair, bir daha içək sənin sağlığına ki, həmişə bizi bir yerə yığırsan, heç kimi heç kimdən küsməyə, inciməyə qoymursan, lap belə havanın özündə də ürəyimizə, ovqatımıza bir hərarət gətirirsən. O gün olsun ki, bizimçin ayırdığınız dolları cibimizdə görək, ey gözəl insan.

SADIQ SADIQLI – Yavaş-yavaş tərpənək.

RAFİQ – Tərpənək, tərpənək, yoxsa bu kimsəsiz sahilə yolu-izi itirib daşa-qayaya ilişərik, quma bata bilərik, ətrafda da ki, nə bir maşın, nə bir ins-cins, nə bir işıq ucu. Tərpənək, mirzələr!

Hamı çəlləyin dövrəsindən aralanır. Maşının yük yerini təmizləyib, qab-qacağı yerbəyer eləyəndən sonra Rafiq mühərriki işə salmaq istəyir. Qığ-qığ-qığ... mühərrik işə düşmür. Qapağı qaldırıb ora-burunu qurdalayır, xeyr, mühərrik ölüb, artıq heç qığıltı da gəlmir.

SADIQ SADIQLI – İtələyək. Mən köhnə montyoram.

ŞAİR – Montyorluğun bura nə dəxli var? Ancaq itələyək.

BALAQƏDEŞ – Harayacan itələyək? Bir tikə çörək yemişik, o da burnumuzdan gələcək.

ŞAİR – Yekə oğlansan, deyinmə! Özü də “bir tikə çörək yemişik” sözünün bura yeri deyil. Bəlkə sən lap ağır şəraitə, çıxılmaz vəziyyətə düşəydin. Onda neynəyərdin?

SADIQ SADIQLI – Düzdür, deyinmək – özümüz özümüzdən gileylənmək olmaz.

Maşını itələyirlər. Mühərrik işə düşür, tez də sönür.

RAFIQ – Daha qorxusu yoxdur, şükür Allaha, bir az dincələk, nəfəsimizi dərək. Bu səfər tez işə düşər.

ŞAİR – Bah atonnan, hava əməlli-başlı qaraldı ey.

RAFIQ – Maşının işıqları da zəifdir, təki yola çıxaq.

Mühərriki işə salır. Yenə heç nə. “Ya Əli” deyib, yenə maşını itələyirlər. Mühərrik işə düşür.

ŞAİR – Daha heç bir an da sönməyə qoyma, bir az qız-sın, gedək. Nəzir deyirəm, dollardan yox, cibimdəki nəgd puldan.

Bu zaman qarşıda bir maşın görünür. Narın-narın işləyən mühərrikin səsi eşidilmir. Hündür, iki ötürücülü,

qara rəngli, görünməz şüşəli yapon maşını "Nissan" "Ji-quli"dən on-on beş metr aralıda dayanır.

ŞAİR – Xeyir ola, kimdi bular?

SADIQ SADIQLI – Mirzə, lap yaxşı oldu. Allah bizə göydən kömək göndərdi, bir şey olsa...

BALAQƏDEŞ – Nə isə ürəyim sancdı.

ŞAİR – Maşınnan qorxdun?

RAFİQ – Nədən qorxacağım. Nəyimiz var, kimə neynəmişik. Ancaq bu "Nissan" niyə burada, bu bivaxt çağda peyda oldu.

ŞAİR – Niyə biz bu vaxt, bu çağda burada peyda olub yeyib-içirik? Başqa yer tapa bilməzdik? Bəlkə maşında canan və cananlar var. Kişi və kişilər keyfə gəlib, ola bilməz?

BALAQƏDEŞ – Ola bilməyinə ola bilər, hər şey ola bilər və olmaya bilər. Heç bu maşından gözüm su içmir.

ŞAİR – Mənim rəhmətlik Məmməd dayım deyərdi ki; məsələn, görürsən ki, qarşında bir quzu mələyir. Quzu də. Quzu adama neyləyə bilər? Heç nə. Ancaq sən fikirləşməlisən ki, birdən bu quzu dönüb olsa canavar və sənə diş qı-cırtsa, onda sən neyləyəcəksən?

RAFİQ – Əşi, nə quzu, nə canavar? Bəlkə o qara maşın bizim ağ maşını canavar bilir?

Qara maşının arxa qapısı açılır. Çox tanış gələn üzügülər, 40-42 yaşlı bir adam yerə düşür və yaxınlaşa-yaxınlaşa.

– Ay Şair müəllim, salam. (hamı ilə görüşür, əl verir.) Nə yaxşı, elə ürəyimə gəlmişdi ki, belə havada, belə yerləri, belə qeyri-adilikləri xoşlayan Siz – əziz şairimiz, buralarda olarsınız. Maşındakı yoldaşlarıma dediyim düz çıxdı.

Belə səmimi, xoş görüşdən hamı təbii ki, ürəklənir, qeyri-adi bir hissdən uzaqlaşır.

ŞAİR – Çox gözəl, şadam gəlişinizdən. Bu, Sadıq Sadıqlıdır, bu, Balaqədəş Tapdıqlıdır, – mənim əziz, nurani şair dostlarım, həm də həmpiyalələrim. Rafiq də həm qaynım, həm övladım, həm də can-ciyərimdir. Jurnalistlər demişkən, siz də özünüzü təqdim edin. Yemək-içməyimiz təəssüf ki, qurtarıb, Rafiqi göndərrik, yaxındakı restorandan nə lazımdı, gətirib gələr.

BALAQƏDEŞ – Mən kolbas yemirəm.

Hamı gülüşür.

QARA MAŞINDAN DÜŞƏN ADAM – Şair müəllim, çox sağ olun, lazım olsa, bu qara tank beş dəqiqəyə hər şeyi gətirib gələ bilər. Mənim adım Ədalətdir, maşındakı yoldaşlarımların birinin adı Əbildir, o birininki Cəlidir. Biz Respublika Qaçqınlar Komitəsinin məsul, səlahiyyətli əməkdaşlarıyıq. Bu saat sizin, necə deyərlər, beş addımlıqdakı yaradıcılıq evinizin və orada məskunlaşan qaçqınların vəziyyətiylə tanış olduq. Bina da, qaçqınlar da acınacaqlı, xoşagəlməz vəziyyətdədir. Binanın, necə deyərlər, ancaq daş-divarı – o da nisbətən, salamat qalıb, qaçqın da ki, qaçqındır – əksəriyyəti aeroport tolkuçkasında başını gırləyir.

ŞAİR – Siz onların yanına eləcəyə əliboş gəlmişdiniz?

ƏDALƏT – Xeyr, xüsusən körpələr və məktəblilər üçün qış paltarları, ayaqqabı, dərman, ərzaq gətirmişdik. Bu “Nissan”-nın yük yeri çox yeyən adamların mədəsi kimi bir şeydir. Tıxadıqca tutur. Pul da gətirmişdik.

ŞAİR – Çox sağ olun. Qaçqınlıq bütün ölkənin, millətin faciəsi, prezidentin, hökumətin, ordunun – bəli, ordunun problemdir. Çox-çox vacib olan hərtərəfli – nağd pul qarışıq

humanitar yardım bu qıfılın, gündən-günə pas atan bu qıfılın açarı deyil. O ki qaldı bizim gül kimi yaradıcılıq evimizin, yazıçıların, yazıçı ailələrinin Abşeronda yeganə istirahət ocağına – onu ilk dəfə qanlı 20 Yanvarda kazarmaya çevirib xaraba qoyan Sovet ordusu oldu. Sonra da ümumi baxımsızlıq. Sonra da elə əziz, can-ciyər qaçqın bacı-qardaşlarımızın özü.

ƏDALƏT – Şair müəllim, siz heç qaçqınlarla görüşə gəlibsiniz? Yəni mən təkcə sizi yox, ümumiyyətlə, yazıçıları deyirəm?!

ŞAİR – Bir-iki dəfə gəlmişik, sovqat da gətirmişik, həyətdə hələ az-çox yaşıllığı, ağac-uğacı qalan həyətdə görüş, sorğusual, şeir məclisi də keçirmişik, süfrə də açmışıq, şəkil də çəkdirmişik.

ƏDALƏT – Azdır, bizim əziz şairimiz, azdır.

ŞAİR – Düzdür. Azdır. Ancaq mahiyyət etibarilə belə-belə tədbirlərdən Fatıya tuman olmaz, istəyirsən həftə səkkiz, mən doqquz görüşə gəl, dal-dala düzölmüş beş “Nissan”ın da yük yerini doldur, rolu olsa da, təsəllisi-təfavütü olsa da, xeyri yoxdur, ay qaçqınkom. Ümid orduyadır, silahdır, heç bir maşına, təyyarəyə, gəmiyə, hətta qədim dəvə karvanlarına sığmayan namusa-qeyrətdir.

ƏDALƏT – Orası elədir.

ŞAİR – Harası elə deyil?

Bu zaman “Nissan”ın signalı eşidilir.

ƏDALƏT – Hə, yoldaşlarım darıxdı, Şair müəllim, zəhmət olmasa, gedək bizim maşına, sizinlə iki dəqiqə ikilikdə bir şeyi aydınlaşdırmaq, məsləhətləşmək istəyirəm. Əyər dotlarınız icazə versə.

SADIQ SADIQLI – Buyurun!

BALAQƏDEŞ – Buyurun!

RAFİQ – Ayıb şeydir ki...

Şairin minməyiylə maşının qəfil sıçrayışla götürülməyi bir olur.

BALAQƏDEŞ – Rafiq, min sür, bu nə işdü, kişini apardılar gözümüz baxa-baxa. Rafiq, qoyma!

Rafiq maşına əyləşir. Qığ-qığ-qığ...

RAFİQ – Əşi, bu zəhrimar, andıra qalmış çoxdan ölüb. Lap işə düşsə də nə olacaqdı. Qumlu-qayalı sahillərlə uçan “Nissan”ın heç bu, tozuna da çatmazdı.

SADIQ SADIQLI – Neynəyək? Bu nə gözbağlıca oldu. İndi kimə nə deyək, kimə nə cavab verək.

BALAQƏDEŞ – Əşşi, cavab heç, Allah eləməmiş, Şairin başına bir iş gətirməsələr yaxşıdır.

SADIQ SADIQLI – İnanmıram. Axı, bizimlə xoş-xoş söhbət eləyən heç girovçuya, quldura oxşamırdı. Kəlməbaşı “Şair-müəllim” deyirdi, “əziz, möhtərəm şairimiz” deyirdi. Onu maşına dəvət etməkçün icazə də istədi. Başa düşmürəm.

Rafiq cib telefonuyla Generala zəng edir.

RAFİQ – Alo, mənəm ey, Rafiqdir...

GENERAL – Bəli, Rafiq!

RAFİQ – Mən Şüvələndən, dənizdən, yəni sahilədən zəng edirəm.

GENERAL – Belə havada Sizin orda nə işiniz var axı?

RAFİQ – Şairi tanımırısan? Yığdı şurikləri gətirdi bura. Əşşi, bu heç ey. Şairi gözümüzün qabağında oğurlayıb apardılar.

GENERAL – Kim, necə, hara? Mən deyirdim də, deyirdim ki...

RAFİQ – Mülahizələr sonraya qalsın, şairi tapıb xilas etmək lazımdır.

GENERAL – Yaxşı, yaxşı. Qurban olum, qurban olum, işə düşmədik.

General qohumu, vəzifəli QAI işçisinə zəng edir. Rafiq qardaşı Vaqifə zəng edir.

VAQIF – Bəli!

RAFİQ – Tez Çingizə – Yasamal polis rəisinin müavini polkovnik Çingizə zəng elə. Şairi gözümüzün qabağında oğurlayıb apardılar.

BALAQƏDEŞ – Ay Rafiq, daha kimə deyə bilərsən?

RAFİQ – Heç kimə. Siz də fikirləşin də, Sadıq müəllim, bəlkə nömrəni yığım Anar müəllimə, Bəxtiyar müəllimə, Çingiz Abdullayevə deyəsiz. Vaxt itirmək olmaz.

SADIQ SADIQLI – Nə bilim!

BALAQƏDEŞ – Əşi, necə yəni nə bilim?

SADIQ SADIQLI – Nə bilim də. Yaxşı, yığ nömrələri görək. Ay Allah, işə, bəlaya düşmədik?! İndi biz Bahar bacıya, Məzahirə nə cavab verəcəyik. Bəlkə müxalifət qəzetlərinə xəbər verək.

RAFİQ – Yox, yox, Sadıq müəllim, onlar onsuz da sensasiya axtarırlar, bilirsən, necə sevinərlər, necə zurna çalarlar, aləm qarışar bir-birinə. Yox, yox, amanın bir günüdür.

* * *

Xəzərdəki adalardan biri... Daşdan tikilmiş yeganə balıqçı evi. Vaxtilə bu adada mayak olub. Mayaka baxan da burada yaşayıbmış. Evdə balıq ovu ləvazimatı, cürbəcür tor, üfürülən rezin qayıq, qarmaqlar, bıçaqlar, baltalar, fanarlar, odun sobası, odun qalaqları, köhnə əsgər çarpayısı,

sement döşəməyə bərkidilmiş dəmir miz, dəmir taburetkalar, yoğun-nazik, uzun-qısa kəndirlər, alüminium qab-qacaq, içməli su dolu kapron kanistrlər, sellofan torbalarda çox gec xarab ola bilən yeməklər, konservlər, arakəsməli, yuva-yuva plastmas yeşiklərdə araq, pivə, küncdə qıpqırmızı balaca işıq generatoru. Lampa da zəif-zəif közərir, nöyüt lampası da bir az his eləyə-eləyə yanır. Qaranlıqdır... Dəniz nər-nər nərildəyir, dalğalar şahə qalxır, adamı udmaq istəyir. Güclü çovğundur, xəzri sanki adamı yerindən qoparıb havaya qaldırmaq istəyir.

BİRİNCİ GİROVÇU – Şair müəllim, arxayın olun, heç təşvişə düşməyin. Başınızdan bir tük də əskik olmayacaq.

İKİNCİ GİROVÇU – Şair müəllim, hər kimiksə də, şair xalqın övladlarıyıqsa da... Bizim yanımızda heç bu dəli tufan da gözünüzü füləyə bilməz. İncitməyə, asmağa-kəsməyə adam yoxdu məyər? Bir belə əclaf, alçaq dura-dura, şairə, özü də, sizin kimi şairə toxunmaq... Allah eləməsin.

ÜÇÜNCÜ GİROVÇU – Şair müəllim, yaxşı təzyiq ölçən aparatımız da, hər cürə dava-dərmanımız da var. Yüz faiz canınıza cavabdehik.

ŞAİR – Axı, siz məni bura neyçün gətirmisiz ki, qan təzyiqimi də ölçəsiniz. Siz mənə olan bu xoş, qayğı dolu münasibətinizi, şairə, acığım gələn söz olsa da, ağsaqqala münasibətinizi elə gərək bu tənha, məchul adada bildirəydiniz? Axı, siz kimsiz, nəçisiz, nə ixtiyarla, hansı səbəbə görə məni girov götürmüşsüz? Başımdan bir tük əskik oldu-olmadı, adam oğurluğu cinayətdir. Özü də siz Şüvəlan çimərliyində gördüyümüz hökumət adamına oxşamırsınız. Qaçqınkom dövlət strukturudur.

ƏBİL (İkinci girovçu sərt və qəzəblə) – Nə struktur ey. Səbr kasamızı daşdırmayın, az qala Azərbaycanın yarısına,

day it-qurd qalmadı ki, pul paylayırsız. Hər yerdə qaçqın bacı-qardaşlar, ata-analar deyib ah-nalə ilə sinənizə döyürsünüz. Nə üçün bəs qaçqınlara yardım eləmirsiniz, eləməmişiniz?

ŞAİR – Əvvəla, mənim ehtiyac içində boğulan, həyat tərzi heç də qaçqınıninkindən yaxşı olmayan doğmalarıma, qohum-qardaşıma it-qurd deyənlərin özü it-qurddur, beş də artıq.

ƏDALƏT (Birinci girovçu) – Olmadı. Ətrafınıza – bizə yaxşı-yaxşı baxın.

ŞAİR – Baxıram və sizdən qorxmuram. Ömrümü yaşamışam. Kimin-kimin qatili tapılmasa da, mənim qatillərim tapılacaq. Buna əmin olun!

CƏLİL (Üçüncü girovçu) – Ölümündən sonra istəyir tapsın, istəyir tapılmasın. İstəyir qanın yerdə qalsın, istəyir qalmasın. Fars demişkən – rəftəm ki, rəftəm, getdim ki, getdim.

ŞAİR – Mən xalqımın şairiyəm, xalqın içindəyəm, xalqın sevimlisiyəm. Heç bir siyasi qüvvəyə mənim ölümüm lazım deyil. Mən terror hədəfi deyiləm. Siz nahaq yerə məni oğurlamısınız.

ƏDALƏT (Birinci girovçu) – Şair müəllim, əyər siz, doğrudan da – əslində, lap elə doğrudan xalqımızın şairi, xalq adamısınızsa, bəs bu qaçqın bədbaxt xalq deyil, millət deyil?

ŞAİR – Xalqdır, millətdir. Çıxsın canı xalqı, milləti bu günə salanların! Görürsünüz bu dəryanı – dibi də qızıl, üzü də qızıl bu bitməz-tükənməz xəzinəni, üstündə, uğrunda dövlətlər, hökumətlər dartışan bu intəhasız sərvəti?! Vətəndə vətənsiz qalmış zavallı qaçqının yarasını mənim xəyali xəzinəm, sərvətimmi sağaldasındır?

ƏBİL (İkinci girovçu) – Necə yəni xəyali?

ŞAİR – Bəli, xəyali, şirin xəyali! Ağlınıza keçə yamayım. Elə mənim kimi milyonçunun sizin kimi də girov götürəni

olar. Əşi, Allahın adi cibgiri boş cibnən dolu cibi, təxmini də olsa ayırmamış işə girişməz. Sızsə nə boyda hədəz zəhmət çəkmişiz, ay yazıqlar!

ƏDALƏT (Birinci girovçu hövsələdən çıxır) – Bəsdır, üç milyon dolların yerini de, yoxsa...

Gözucu divardan asılmış bıçaqlara, baltalara, qarmaq və kəlbətinlərə, kəndir yumaqlarına işarə edir.

ŞAİR – Mən həm bərk acımışam, həm də yarımçığam, rənci-xumaram.

ƏBİL – Rənci-xumar nə deməkdir?

ŞAİR – Paxmel.

ƏBİL – Paxmel səhər olar, yoxsa gecə yarından keçmiş...

ŞAİR – Qoyduz ki, adam kimi gedib evimdə yatam, səhəri də paxmel olam?

CƏMİL – Hər halda, rənci-xumar nə deməkdir?

ŞAİR – Rənci-xumar – içkinin, kefliliyin baş ağrısı, səhərki əziyyətidir. Mən yarımçıq adam deyiləm, heç bir bərədə yarımçıq adam deyiləm. O dünyaya da yarımçıq getmək istəmirəm. Gətirin görək nəyiniz var.

Dəmir mizin üstündə əməlli-başlı süfrə açılır, ortaya əsil aksiz markalı Şampan Şərabları zavodunun araqları düzülür. Şairin qulağına Balaqədəşin səsi gəlir: “Mən kolbas yemirəm”. Şair gülür.

ƏDALƏT (Birinci girovçu) – Nəyə gülürsən?

ŞAİR – Sahildəki o sallaqbiğ qırmızı şair dostum yadıma düşdü, oturub vuranda həmişə deyir ki, mən kolbas yemirəm.

Hamı gülür.

ŞAIR – Aşnalar, Molla Nəsrəddin demişkən, pulunuzu nəqd görüb gülürsüz?

ƏDALƏT – Dostunuzun səsi qulağınıza necə gəldi, hardan, hansı rəbitə telindən, kanalından gəldi?

ŞAIR – Göydən gəldi.

Yüz-yüz də gillədirlər, çörək yeyirlər. Tufan aləmi dağdır. Çöldə itlər hürür.

ŞAIR – Bu adada it, hətta itlər nə gəzir?

ƏDALƏT – Onlar it deyil, adam ətinə dadanmış suitiləridir.

CƏLİL – Üç milyonun yerini de!

ŞAIR – Mehrabı eşqdir ulu göylərin,

Pulu göydən istə, varsa hünərin!

ƏBİL – Bizi ələ salma. Şair, çörək kəsirik.

ŞAIR – Çörək Qur`andan irəlidir. ANS-in təbirincə Məhəmməd peyğəmbər belə deyib. And olsun bu çörəyə, həmən üç milyon dollar, əştəğfürullah, Allaha sataşmaq olmasın, Allahın cibindədir, Allahın sayeyi-mərhəmətindədir, Allah da göydədir. O üç milyon dollar mənim cibimdə, olmayan seyfimdə, döşəyimin altında yox, arzularımda, düşüncəmdə, xəyalımda, xoş niyyətimdədir. Süzün görək. Siz cəsarətli olduğunuz qədər də ağılsızsınız.

BİRİNCİ GİROVÇU – Sizin pul payladığınız adamların adları yazılmış və adların qabağında konkret məbləğ göstərilmiş siyahı əlimizdəydi. Külək onu Şüvələnda əlimizdən qapıb dənizə fırlatdı.

ŞAIR – Bəs eşitməmisiniz ki, haynan gələn vaynan gedər. O siyahı da, o ideya da dənizdən çıxdı, dəznizdə də batdı.

ƏBİL – Siz də, Şair, bax, bu dənizdəcə bata bilərsiniz.

ŞAIR – Hədələmə, hərçənd, ağılsızdan nə desən çıxar.

CƏLİL – Siz bizi tez-tez təhqir eləyirsiniz, dolayırsız.

ŞAİR – Vallah yox, sizə ərk edirəm, sizdən böyüyəm axı...

Kişi adam vurur, adam dolamaz.

Kişi təslim olar, quyruq bulamaz.

Arvad qabağında boşqab sındırır

Kişi qabağında boşqab yalamaz.

ƏDALƏT – Şair müəllim, havada, dənizin üstündə yel-lənən o uzun siyahıdan üç adı aşkar oxuya bildim və bu dəqiqənin özündə yadımdadır: Lənkəranlı Qulu, General, Ləzgi Şıxmet. Siz necə sübut edə bilərsiniz ki, həmən adamlara pul verməmişiniz? Yəni elə-belə pul demirəm. Üç milyon dollar hesabından deyirəm.

ŞAİR – Çox asan. İnanıb-inanmamaq isə öz işinizdir.

ƏDALƏT – Necə?

ŞAİR – Cib telefonunuz var?

ƏDALƏT – Əlbəttə, lap ratsiya da varımızdır.

ŞAİR – Ratsiya lazım deyil, həmən adamların da hər üçündə cib telefonu var, nömrələrini bilmirəm, adbaad çağıracaqsız, səsə səslə cavab verəcəklər.

ƏDALƏT – Yaxşı, başlayaq. Əvvəl kimi çağırım?

ŞAİR – Çağır Lənkəran Kiçik Bazar məscidinin böyüyü Qulu Əhməd oğlunu.

ƏDALƏT (çağırır) – Alo, Lənkəran, məscid, Qulu Əhməd oğlu, salam.

QULU (xırıltılı, Lənkəran ləhcəli, təəccüblü səslə) – Salam, kimdü, hardandü, Qulu sizi eşidir.

ƏDALƏT – Siz Şairi tanıyırsız?

QULU – Nə şair, hansı şair, Şair müəllimi? O... ayıb deyil, onu kim tanımır, biz əlli ildir qohumuq, yeznəmiş,

fəxrimizdir. Xeyir ola? Siz kimsiz, hardan danışsınız? Şair müəllimə nə olub? Siz məni hardan tanıyırsız? Mənə nə üçün zəng edirsiniz?

ƏDALƏT – Narahat olmayın, Şair müəllim sağ-salamatdır. Bir ucu Abşeronda olan dənizin adsız adalarından birində istirahət edir, suiti ovlayır.

QULU – O... (yəni heyrət mənasında).

Ədalət isə elə bilir ki, "o" işarə əvəzliyidir: yəni o, bu.

ƏDALƏT – Bəli, o. Şəxsən o. Şair müəllim sizə on min dollar nəqd pul verib?

QULU – Ədə, nə nəqd, nə nisyə, nə on min dollar? Şair mənə hansı xəzinədən, hansı yatırdan on min dollar pul verməliydi, nə üçün verməliydi? Bu nə sayıqlamadır? O... Necə yəni Şair bu yaşda adsız adada suiti ovlayır? O, heç suitinin şişmiş ölüsünə yaxın getmir. Mən Pirşağıda görmüşəm.

Səs kəsilir.

QULU (öz-özünə) – Yox, kişinin başında bir bəla var. Heç bu zəngdən gözümlə su içmədi, aqlım bir şey kəsmədi. Gedirəm Hüseynağanın yanına. O, orqan rəisimizdir, cürbəcür kanalları var.

CƏLİL – Yaxşı, buna, yəni Qulu kişinin təəccübünə, heyrətinə inandıq. Köpəyoğlunun düzlüyü, səmimiliyi lap uzaqdan gələn səsdən də bilinir.

ƏBİL (cib telefonunda Generalı çağırır) – Alo, Generaldır? Hörmətli General, siz Şairdən nigaran deyilsiniz?

GENERAL – Necə nigaran deyilik? Siz kimsiniz? Hanı

Şair, hanı mənim əziz qohumum? Mən səni, əyər tək deyilsənsə – sizi siçan deşiyində gizlənsəniz də, tapacağam, tapdıracağam.

ƏBİL – General, sizə siçan deşiyi qurdalamaq yaraşmaz. Siz generalsız, hüquqşünassız, siz əks-kəşfiyyat generalısınız.

GENERAL – Mənim tərcümeyi-halımı mənə oxumayın. Hanı Şair, ona neynəmişiz?

ƏBİL – Əsəbləşməyin. Şair müəllim sağ-sələmətdir. Əyər onun xətrini, sələmətliyini istəyirsinizsə, bizimlə sakit, mülayim və işgüzar danışın.

GENERAL – Yoxsa neynəyərsiniz?

ƏBİL – Əzizinizi, qohumunuzu suitlərə yedizdirərik.

Generalın tükləri biz-biz olur. Bilmir ki, hansı düyməni bassın, hansı dəstəyi qaldırsın.

GENERAL – Yaxşı, deyin görüm nə istəyirsiniz, məqsədiniz, məramınız nədir?.. İşə düşmədik?

ƏBİL – Üç milyon dollardan ən çox sizə ayırıb – qırx min dollar...

ƏDALƏT – Nə qırx min? Yüz min – nə az, nə çox.

ƏBİL – Qaytarın onu.

GENERAL (az qalır dili tutulsun, ancaq hirsini boğur, mülayimləşir, suiti məsələsini gözünün qabağına gətirir) – Ay qadası, heç mənim komandanı olduğum hissənin qoşunlarının hesabında yüz min dollar yoxdur. Yoxdu belə şey, yoxdu, yoxdu. Bu, Şairin dilinə düşən bir zarafatdı. Şairin o boyda pulu olsaydı iki dərəcə otaqda yaşamazdı. Oğlu ailəsiylə divarları nəm çəkən panel mənzildə yaşamazdı, özü on bir ilin məşinində gəzməzdi. Mən axır vaxtlar ona və qayınlarıma deyirdim ki, qurtarın bu söhbəti, sizin xəyali

üç milyon dollarınızı, arzunuzu həqiqət biləcəklər, necə ki, siz bilmisiz. Şairi sağ-salamat qaytarsanız, Allah amanındasınız. Sizə kişi kimi, hərbiçi kimi söz verirəm.

Du...du...du... telefon sönür.

ƏBİL – Yox, dədə, bu general zalım oğlu heç yalançıya oxşamır. Bəs biz nə üçün, nəyə əsasən, hansı səhih, dəqiq məlumata əsasən belə iş tutduq? İndi neynəyək! Bəlkə kişini o söz!..

ƏDALƏT – Sən öl, Şair Ziya Bünyadov deyil, qanı bata. Bizi asanlıqla tapıb nəslimizi kəsərlər.

CƏLİL – Yüz faiz. Şair biznesmen deyil, sahibkar deyil, lider deyil, deputat deyil...

ƏDALƏT – Qaldı bir nəfər, son ümid, son şahid. Alo, Şıxmet, Şərafəddinoviç Şıxmet!

ŞIXMET – Da, da, mən Şıxmet, tolko Kəmaləddinoviç.

ƏDALƏT – Şıxmet Kəmaləddinoviç, Şairi tanıyırsan?

ŞIXMET – Koneçno, qızıl adam Rafiqin bacı ər. A şto, vı kto takie, şto sluçilos? Siz kim, şto nado?

ƏDALƏT – Doğrudan sən Şairi yaxşı tanıyırsan?

ŞIXMET – Skolko raz yeyib-içmişik vmeste s Rafiqom. O, məni adımlı bumaqayı yazdı i skazal səni adı Şıxmet yox, Şeyx Məhəmməd, zapomni.

ƏDALƏT – Şair sənə beş min dollar verib, verməyib?

ŞIXMET – Kakoy vaşe delo. Nu siz kim? Şto za vapros?

ƏDALƏT – On u nas v zalojniki, ot vaşeqo otveta zavisit yeqo sudba.

ŞIXMET – Mən tolko eşitdi oni klad tapıb, yakobı bolşie denqi – tri milyon dollar. Mne ne kopeyki ne dali, prosto smeyalis, obeşali, mnoqim obeşali, vıpivali, smeyalis, i po spisku delili tomu skolko, etomu skolko. Esli u menya bili bı pyat tıyaç dollar, ya bı na starom “Jıquli” ne xolturil bı s bolnım jeludkom.

Telefon söniür. Havada sübhün ilk alatoranı biləsən-bilməyəsən hiss edilir. Daş evə məzar sükutü çökür. Dəniz nisbətən sakitləşir. Ədalətin, Əbilin, Cəlilin üzlərində həsrət və məyusluq, peşmançılıq, çıxılmazlıq var.

ƏDALƏT – Bəs indi biz neynəyək? Bizi aldatdığına görə, Şair, səni boğub ataq suya?

ŞAIR – Mən sizə verdiyim hansı vədin, hansı sözün dəlindən qaçmışam?

ƏBİL – Sən bizi durduğumuz yerdə işə salmışan.

ŞAIR – Məşədi İbad demişkən, mənə meymun deməyin bəs deyil, hələ üstəlik xudahafiz də deyirsən?

CƏLİL – Ac toyuq yuxusunda darı görər. Şair, axı sən toyuq deyilsən. Üç milyon dollar da darı deyil.

ŞAIR – Arzuya, fikrə, xəyala veto, qadağa yoxdur. Mən bu müdhiş mühitimizə, xalqın, konkret tanıdığım adamların, özümün və özümüzün acınacaqlı vəziyyətinə, vəziyyətimizə baxıb üç milyon dollar arzu etmişəm. Get sən lap on üç milyon dollar istə Allahdan, heç dəxli var?

ƏDALƏT – Sən bizi çıxılmaz işə salmışan, mayamız batıb, sən bizi cinayətkar eləmişən.

ŞAIR – Durduğum yerdə məni oğurlayıb bu dənizin ortasındakı adaya gətirməyiniz bəs deyilmiş, hələ məni borclu da çıxarırsan? Bəli, adam oğurlamaq cinayətdir.

ƏDALƏT – O “Nissan” maşını ki, vardı ha, səni mindirdik, o da bizim deyildi. Onu da qaçırmışıq.

ŞAIR – Bəli, bu da cinayətdir.

ƏDALƏT – Pirallahıda katerçinin üstünə bıçaq çəkib zorla bura sürdürmüşük.

ŞAIR – Pahoo... bu da cinayətdir. Bəs nə üçün mənim katedən, ona minməyimdən xəbərim olmayıb?

ƏDALƏT – Sən yatmışdın, sənə uyuducu həb vermişdik.

QABİL – Bu da cinayətdir.

CƏLİL – İndi neynəyək?

ŞAİR – Mən yüz faiz əminəm ki, dostlarım – Rafiq də, Sadıq Sadıqlı da, Balaqədəş də həməən sahildə, həməən yerdə durub məni gözləyirlər. Məni hardan götürmüşüz, sağ-səlamət ora da çatdırın.

ƏDALƏT – Yaxşı.

ŞAİR – “Nissan” maşınını hardan qaçırmissız, aparın qoyun ora. Katerçidən üzr istəyin, haqqını verin. Cibinizdə gəzdirdiyiniz uyuducu həblər narkotika sayılır – bu da cinayətdir, o həbləri də atın dənizə, qoy suitilər dəmlənsin. Yerdə qalanla işiniz olmasın. Necə ki, siz mənə dediniz ki, başından bir tük də əskik olmayacaq, mən də sizə deyirəm – başınızdan bir tük də əskik olmayacaq. Mən sizin hər üçünü zü həbsdən, istintaqdan, əzab-əziyyətdən azad edəcəyəm. Necə edəcəyəm, nə yolla edəcəyəm, kimə deyəcəyəm – bunun sizə dəxli yoxdur. Ancaq bir də belə iş tutmayın.

ƏDALƏT – Şair müəllim, amanın bir günüdür, siz də tavakababı qoyub, havakababa uymayın. Gör sizin üç milyon dollar arzunuz nə boyda pəstah çıxartdı.

ƏBİL – Vallah, lap yazılmalı söhbətdir.

CƏLİL – Əsil teatrdir.

ŞAİR (cib telefonunu alıb çağırır) – Rafiq, Rafiq, mənəm, sağ-səlamətəm, yerinizdə olun, gəlirəm, uzaq başı bir saata.

RAFİQ (ağlaya-ağlaya) – Ay Allah, sənə bir şey olmayıb ki?! Səhərəcən maşının içində soyuqdan əsmişik. Səsin bizi qızdırdı. O əclaflar...

ŞAİR – Söymə, onlar yaxşı, sadəlövh uşaqlardır. Sadəlövh isə qəddar olmaz. Gəlirik. Heç kəsə heç nə deməyin, yerinizdən tərpənməyin.

RAFİQ – Balaqədəş müəllim acınnan ölür.

ŞAİR – Uşaqların torbasında kolbasdan başqa bir şey

qalmayıb.

ƏDALƏT (telefonla) – Şükrulla, Şükrulla, kateri gətir.

ŞÜKRULLA – Oldu.

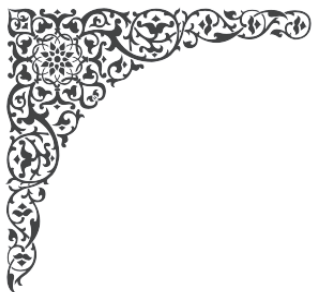
ƏDALƏT – Gözünüzdə dönüm, “Nissan” salamətdir?

ŞÜKRULLA – Bəli, bəli.

Şüvəlan çimərliyi. Köhnə çəllək. Çəlləyin yanında ağ “Jiquli”. Təzə alışmış tonqal. Qara “Nissan” ağ “Jiquli”ylə bərabərləşib dayanır. Ədalət, Əbil, Cəlil, Sadıq Sadıqlı, Balaqədəş, Şair qucaqlaşib öpüşürlər. Rafiq kövrəldiyindən, sevincindən hönkürür.

S O N

2001

FOTOLAR

Qabil 5 yaşında

Anası Suğra ilə

Atası Allahverdi və anası Suğra ilə

12 yaşlı Qabil

Şagird Qabil (yuxarı sıra, soldan 1-ci)

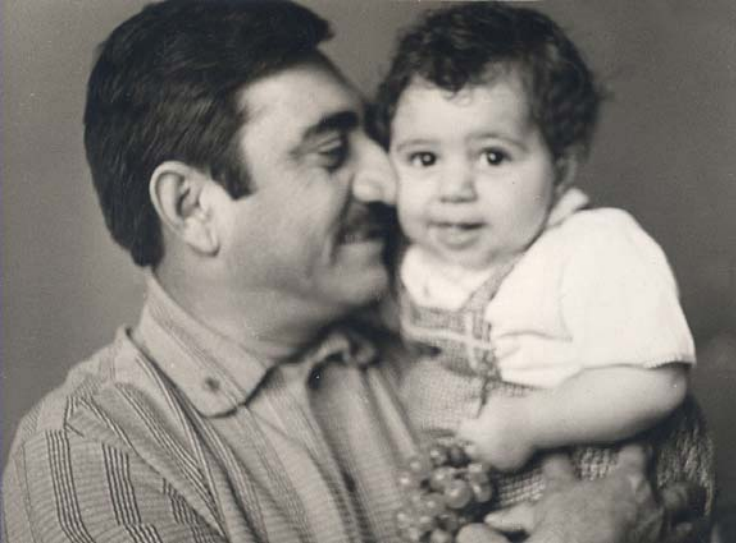
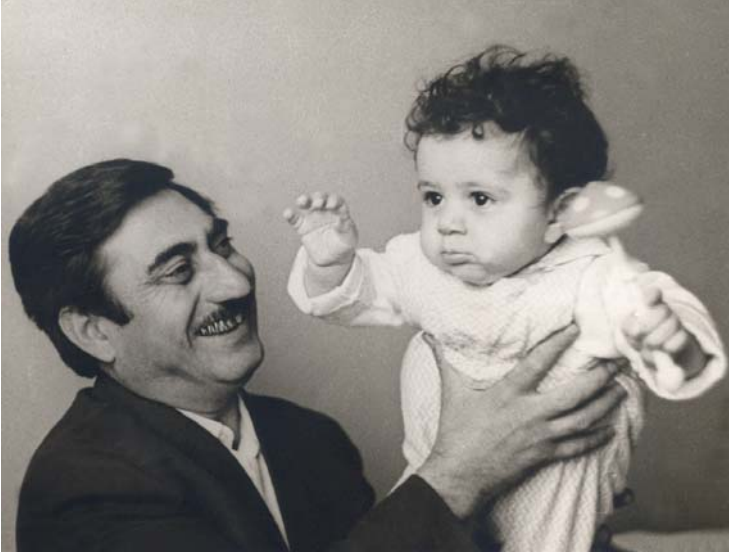
“Medovı mesyats” - Yaltada

Həyat yoladaşı Hacıbəyimlə

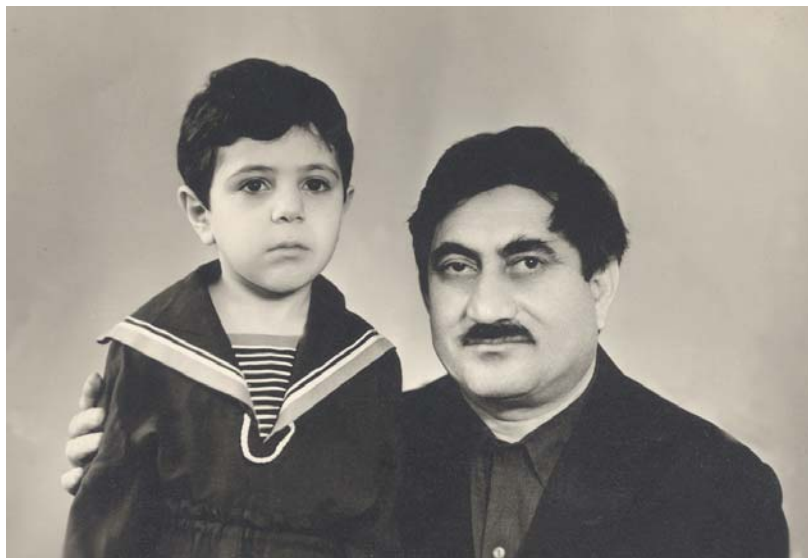
Moskvada Ali Ədəbiyyat kurslarında

Ođlu Mahirlə

Ailəvi foto

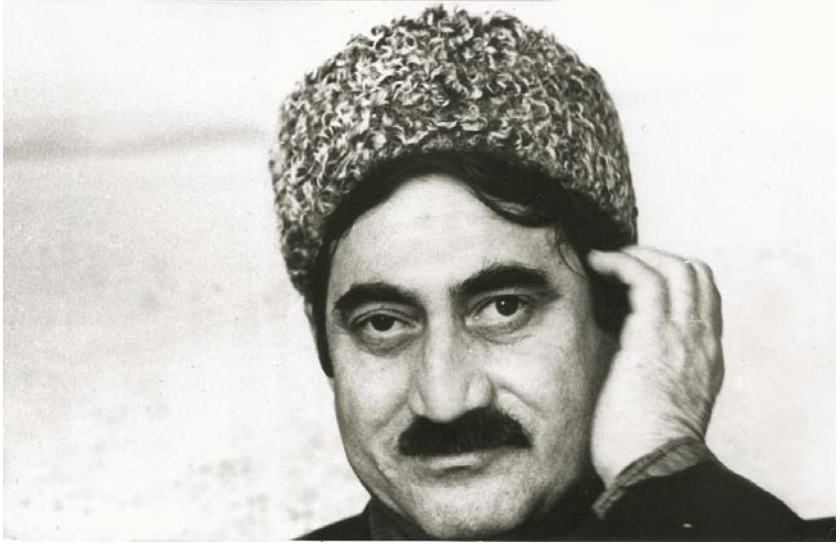
Ailəvi foto

Qabil, Mahir, Hacıbəyim

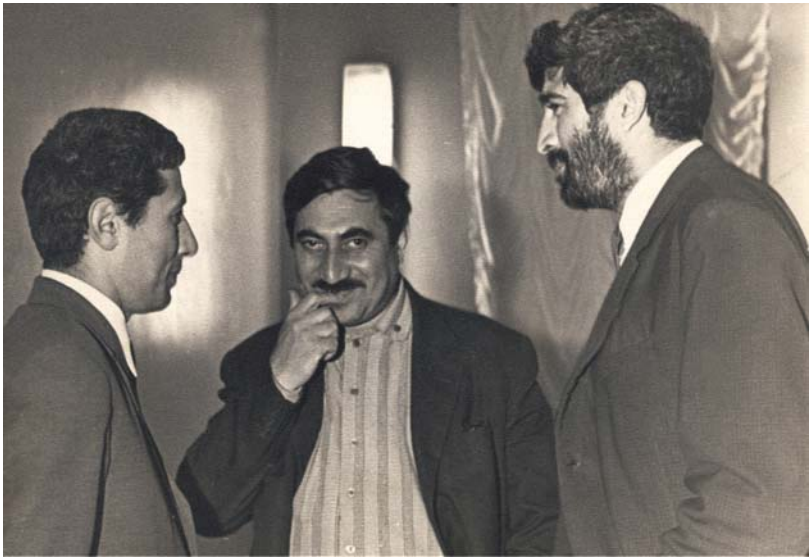

Qəyınlərlə (Firuz, Fikrət, Rafiq, Tofiq, Vaqif)

Yazıçı Vidadi Babanlıyla

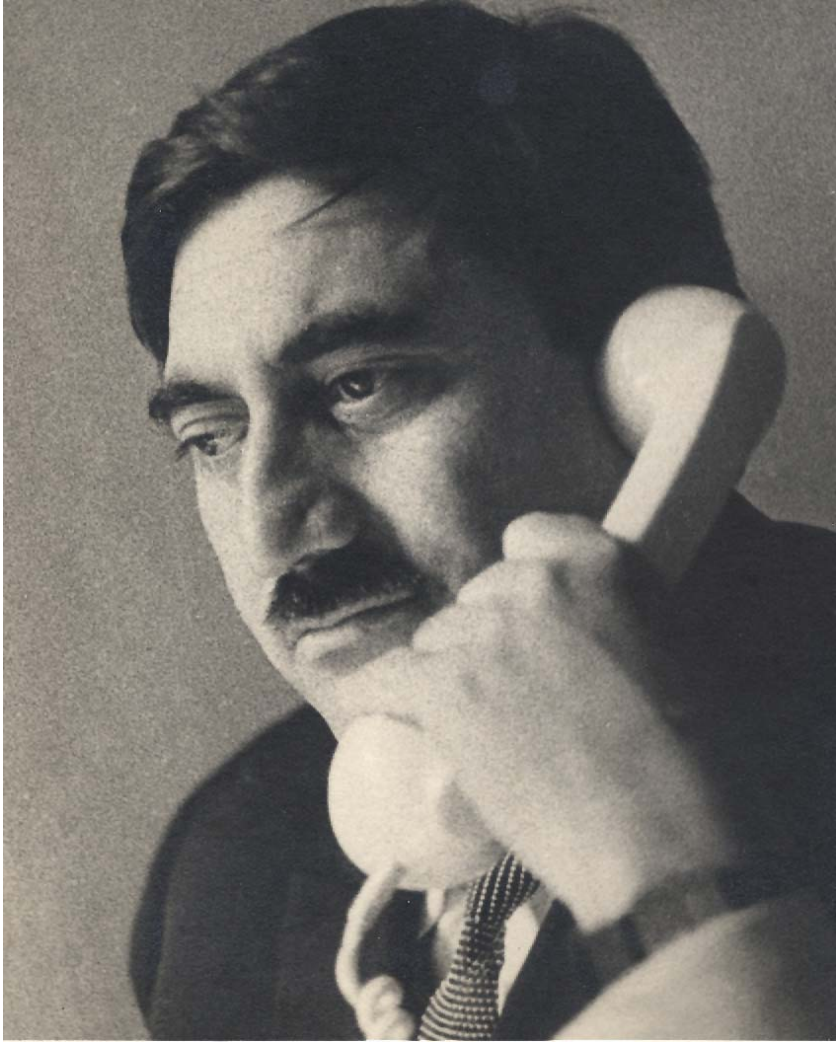
Şair Tofiq Mahmud və aktyor Gündüz Abbaszadəylə

Şamaxıda “mayovka”

Neft Daşlarında

**Xalq şairi Murvarid Dilbazi və Xalq yazıçısı Gülhüseyn
Hüseynoğlu ilə görüşdə**

Pedaqoji texnikumda görüş. Salam Qədirzadəylə

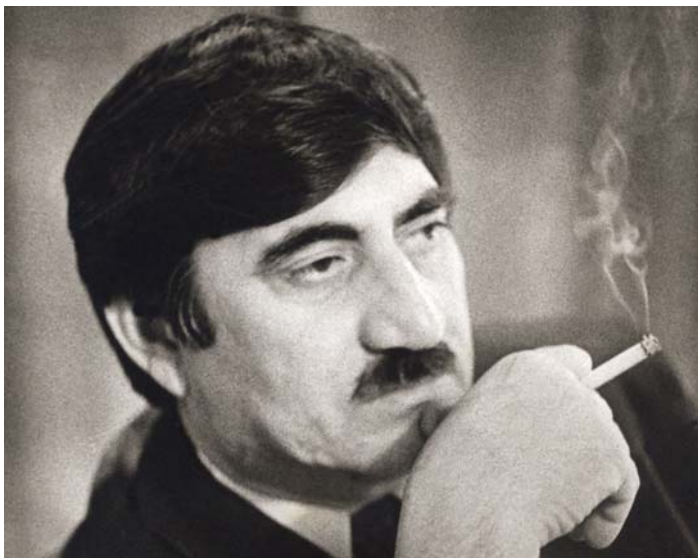

Ali Sovetdə Fəxri Fərmanın təqdimatı

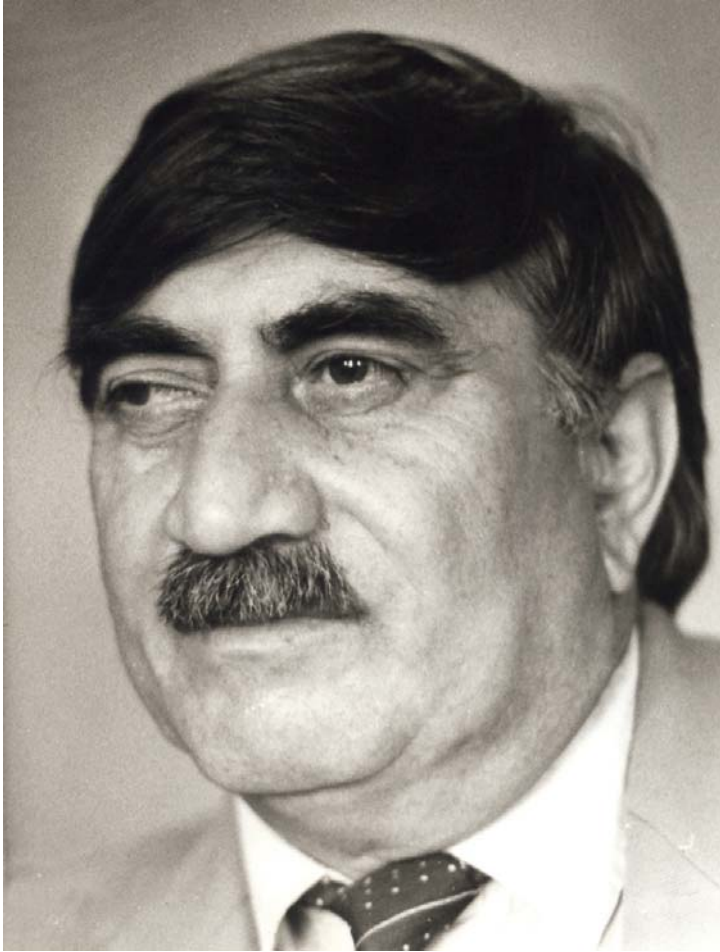

**Tofiq Bayram çıxış edir, Musa Yaqub, Cabir Novruz, Qabil
və Hökumə Billuri baxır**

Qulu Xəlilov və İsmayıl Şıxlıylə

Ali Sovetdə təqdimat mərasimi

SSRİ Yazışılarının qurultayında (Moskva)

İsa Hüseynov və Qabil

Şair Məstan Əliyev və Qabil

**Anar, Qabil, Balas Azəroğlu, Heydər Əliyev və
Fikrət Qoca (soldan)**

Rəssam Səttar Bəhlulzadəni ziyarət edərkən

Azadlıq meydanında mitinqlər zamanı

Yazıçı İntiqam Qasımzadə və millət vəkili Hüseynbala Mirələmovla

Toyda

Anar, Yusif Həsənbəy, Fikrət Qocayla

Seyran Səxavət, Qabil və Çingiz Əlioğlu

Bakı meri Hacıbala Abutalıbovla

**Sabir Rüstəmxanlı, Qabil, Bəyim, Solmaz və
Hüseyn Abbaszadələr, Bəxtiyar Vahabzadə**

Yardımlı meşəsində

**Təhsil naziri Firudin Cəlilov, Qabil və
Xalq şairi Zəlimxan Yaqub**

Sözsüz

Sözsüz

Polis general-leytenantı Məhərrəm Əliyevlə

Çingiz Abdullayev, Qabil, Anar və Natiq Rəsulzadə (soldan)

Qabil, həkim Nurəddin Rzayev, Bəxtiyar Vahabzadə və bəstəkar Arif Məlikov (soldan)

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevlə

Millət vəkili Fəttah Heydərovla

Xalq şairləri Vaqif Səmədoğlu, Qabil və Fikrət Qoca (soldan)

Həmişə toylarda

Balasadıq, Qabil, Fikrət Sadıq və Abbas Abdulla

Xalq yazıçısı Hüseyn Abbaszadə, tənqidçi Şamil Salmanovla

BDU-nun rektoru, Akademik Abel Məhərrəmovla

Fikrət Qoca, İsa Hüseynov, Arif Əmrahoğlu və Qabil

Neftçalalı İmamverdi İsmayilov, Fikrət Sadıq və Qabil

Xeyrəddin Qoca, Qabil

Telejurnalist Yusif Günaydınla (İTV-də yubiley)

Rüfət xalaoglu, Xəzri, Qabil, Abbasəli, Fikrət, Rafiq, Vaqif

Xalq şairi Sabir Rüstəmxanlıyla

Azneftyağ zavodunun direktoru Ramiz Mirzəyevlə

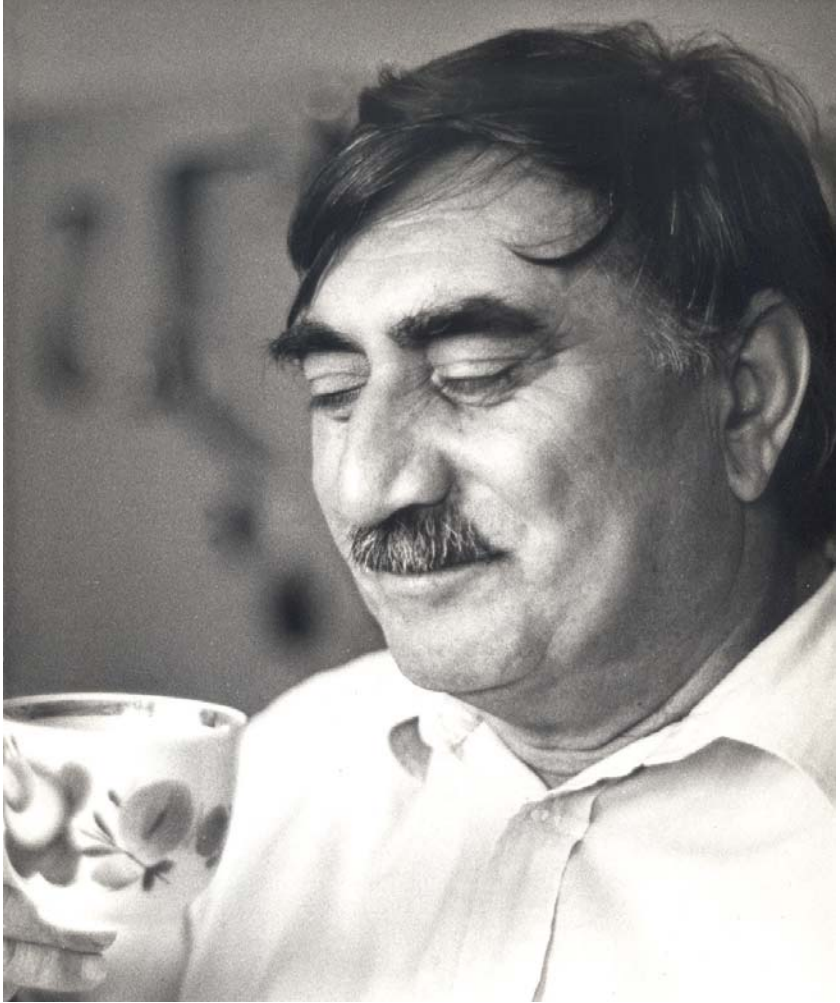
Bakı meri Hacibala Abutalıbovun oğlunun toyunda

Nobel laureatı Orxan Pamuk, Xalq yazıçısı Elçin və Qabil

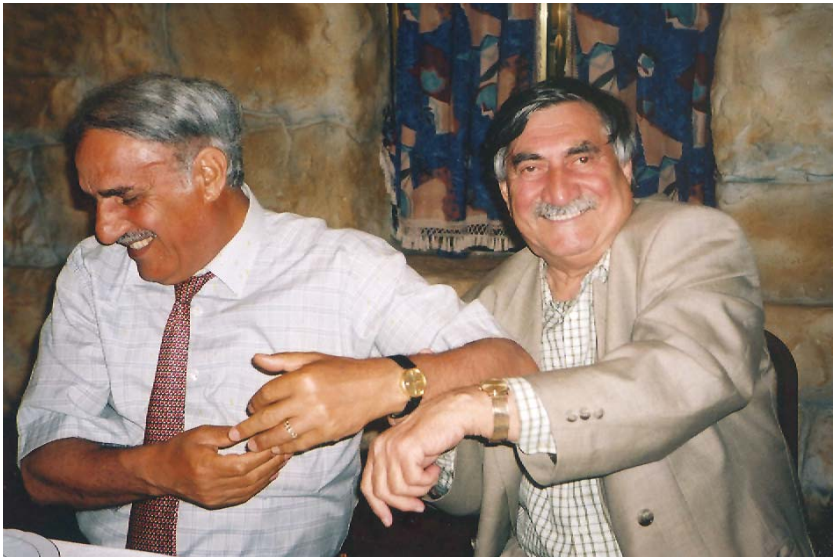

Şəmistan Əlizamanlı, Qabil və Abbas Abdulla

Qabil qəyni Vaqiflə

Bacanaqlar (General Abbasəli Novruzovla)

**Nüsret Kəsəmənli, Abbas Abdulla, Qabil və
Nəriman Həsənzadə**

**AXCP-də 70 illiyi münasibətilə qəbul. AXCP-nin rəhbərləri
Əli Kərimov və Cəmil Həsənliylo**

Toyda

Sabir Poeziya günlərində

Vaqif Səmədoğlu, Fikrət Sadıq, Balaş Azəroğlu və Qabil

İsa Hüseynovu ziyarətdə

Şair Balasadıqla

Prezident seçkiləri öncəsi Mingəçevirdə

Anası Suğranın məzarı başında

Qabil və Hacıbəyim

**70 illik yubileydən sonra Prezident Heydər Əliyevin
qəbulunda**

**İmamverdiyevlər ailəsi – Qabil və Hacıbəyim. Mahir, Bəyim,
Suğra, Sevinc (ayaq üstə)**

Ailövi foto

Ailəvi foto

Ailəvi foto

Gəlini Sevinclə

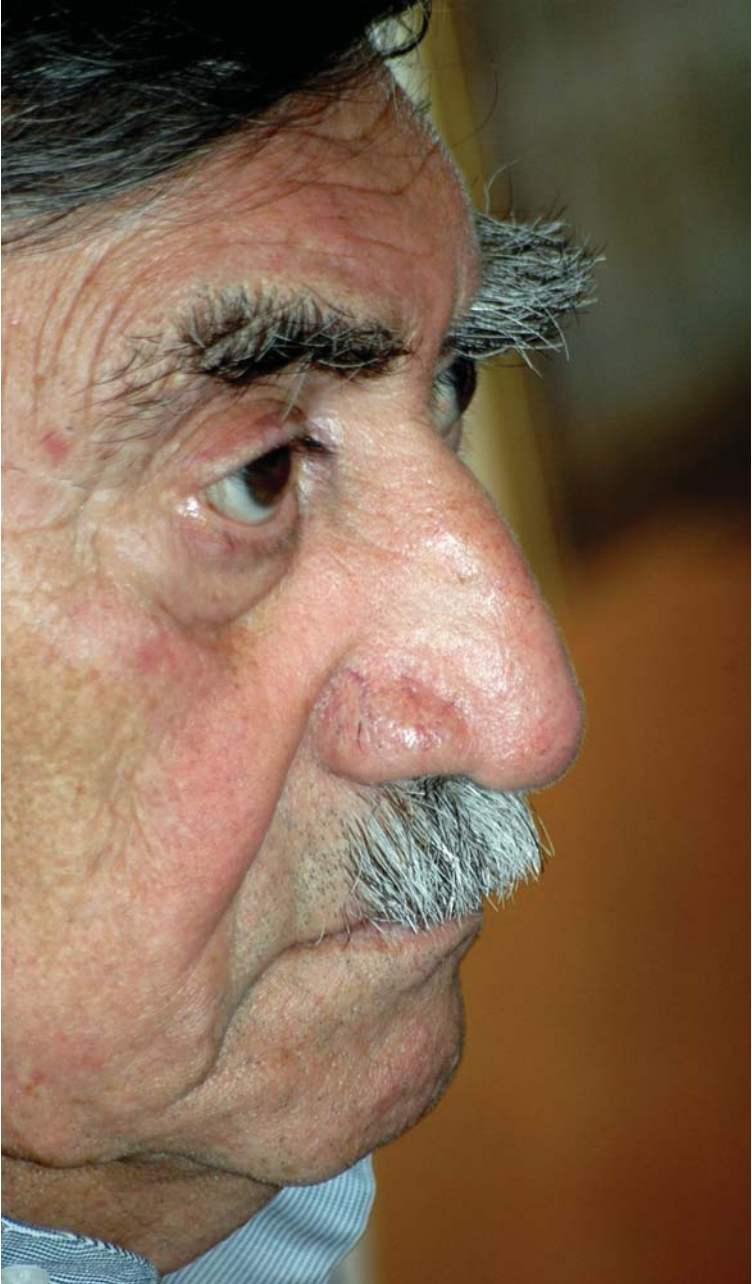

Nəvələri Suğra və Bəyimlə

Qəynim Ramiz Əkbər və həyat yoldaşı Sevda qonaq gəliblər

Uşaqlıq dostu, Xalq şairi Nəbi Xəzriylə

**Prezident İlham Əliyev “İstiqlal” ordenini təqdim edir
(13.01.2007)**

**Qabillə Vida mərasimi. Fəxri qaroulda:
Prezident İlham Əliyev, MM-in sədri Oqtay Əsədov,
baş nazir Artur Rasizadə və Prezident Administrasiyasının
rəhbəri Ramiz Mehdiyev**

Nəticələr: Polad, Qabil, Aynur, Fidan və İlayda

YEDDİ CİLDLİKDƏ ƏSƏRLƏRİN ƏLİFBƏ ÜZRƏ AXTARIŞI

A

- Anamın sözləri II - 28
 Ay doğar II - 113
 Azərbaycan torpağı II - 114
 Ay meşə II - 118
 Adsız bulaqlar II - 141
 Axşam qəribliyi II - 173
 Ay baxır, Ay-Petridən II - 185
 Azad nəfəs II - 194
 Astara yolları II - 196
 Anasız II - 203
 Ana II - 214
 Ay dost... (şeir) II - 248
 Ay dost (M.Müşfiqə) II - 106
 Ağrı II - 253
 Ağar, saçlarım, ağar II - 254
 Asudəlik II - 259
 Arzular II - 305
 Ağla qara arasında II - 351
 Ağlı-qaralı II - 361
 Anamın qanı II - 362
 Anamın ruhu II - 365
 Ağ kağız II - 407
 Avtoqraf II - 409
 Aldım salamını II - 427
 Azərbaycanım II - 464
 Alim-hakim III - 8
 Axı niyə? III - 14

- Atatürkün heykəli III - 76
Avtoportret III - 201
Açığını deyim ki... III - 221
Ad III - 225
Abbasəli III - 271
Anar III - 294
Aqibət (poema) III - 421
Ağ libasda (poema) III - 477
Açıldı, açıldı IV - 183
Aysberq IV - 206
Ağa IV - 232
Allah adamları xalqa gərəkdir IV - 239
Aydınlıq IV - 296
Apar qaytar IV - 366
Allah saxlasın IV - 414
Araba kölgəsi IV - 485
Ay Ziya! V - 62
Aşkarlıq V - 48
And iç! V - 20
Analar bayramı V - 114
Aynur V - 119
Ay bizə gəlir V - 134
Ay V - 151
Acılıq V - 206
Ay balam V - 228
Ayıl V - 243
Aləm dinləyir bizi V - 284
Ay təzə il, xoşqədəm il V - 289
"Avrora" V - 301
And V - 348
Adsız-ünvansız iradlar V - 355
Adam var ki, öldürülməli VII - 16
Azərbaycan SSR Prezidentinə suallar VII - 8

Axı nədəndir narazılığın? VII - 126
 Ay dost (məqalə) VII - 216

B

Bizim rayon II - 42
 Bənövşə II - 52
 Bülbül II - 62
 Beşiyimdir, məzarımdır o mənim II - 72
 Bəs neyləyim, neyləyim II - 74
 Biz inanırdıq ki II - 81
 Bahar II - 102
 Böyük Füzuliyə II - 120
 Bakılı II - 135
 Birinci qar II - 223
 Bənzədirəm II - 239
 Büllur II - 244
 Bir söyüd salxımlarıb II - 263
 Bir bülbül oxuyur II - 288
 Bircə yer II - 300
 Bakı II - 314
 Bu məhkəmə binasıdır II - 329
 Bu gün idman vaxtı deyil II - 393
 Bakını tərək et II - 404
 Birinci dəfədir ki... II - 439
 Belə olmaz III - 22
 Bağlı qapılar III - 67
 Bu kökdə, bu pərdədə... III - 73
 Bircə saqqal darağımız III - 129
 Borc III - 135
 Bilmirəm III - 150
 Bayrağımız III - 152
 Birini elə, birini belə III - 161
 Bizim otaq III - 184

- Bahar... (B.B. üçün) III - 249
Bacım Raisə xanım III - 255
Bir müxtəsər Rafiqnamə III- 288
Bağça (poema) III - 416
Birinci addım, birinci sevinc (poema) III - 432
Bülbül olaq, qəfəsdə olmayaq (poema) III - 486
Böhtançı IV - 174
Bu yuxu çin olan deyil IV - 178
Bəy IV - 185
Bağlama IV - 197
Balaban IV - 201
Boz qranit IV - 227
Bilə-bilə IV - 245
Bu gün IV - 268
Bal gətir IV - 336
Bahar xanım IV - 376
Balaca Əminəyə Novruz hədiyyəsi IV - 380
Bu qaya daş deyil IV - 417
Baxmaq olmur IV - 442
Bir qızıl günəştək IV - 461
Balzakla söhbət IV - 463
Bahar gəlir IV - 472
Bu dünya IV - 510
Bayraq IV - 511
Bir anlıq şimşək kimi IV - 514
Bəs mən demirdim ki.. V - 27
Bu aydın... Bu qaranlıq... V - 30
Bir sap inci V - 105
Bu əmilər, bu bibilər V - 124
Bu qaya V - 132
Balıqların yuxusu V - 180
Bu meydanı tərklə V - 203
Birdən elə bilərsən ki... V - 212
Bu ki elin sözüdür... V - 220

- Başüstə V - 276
 Balıq bildi V - 306
 1-dən 5-cən V - 179
 Bizi deyib gələnrlə görüş VI - 287
 Burası Ankara... sayın VI - 420
 Bu kitab VI - 441
 Bir yarpaq nişanə VI - 449
 Böyükağa qəlbimdədir VI - 481
 Bizim borcumuzdur VII - 51
 Bir poeziya məclisində çıxış VII - 118
 "Bəy verən atın dişinə baxmazlar" VII - 177
 Bizdə şe`r də vardır VII - 203
 Bülbül yuvası VII - 149

C

- Ceyranbatan II - 216
 Cehizlik gül ağacı II - 218
 Cəza cəza yerində II - 456
 Cümə axşamı III - 113
 Cırtıdan (poema) III - 473
 Canın sağ olsun IV - 188

Ç

- Çörək II - 159
 Çağırсан гəлəрəм, çağırсан yox... II - 280
 Çıxdım Əlincəyə II - 311
 Çalmasında qızıl ulduz gəldi Nizami II - 319
 Çalsın Azərbaycan haray zəngini II - 371
 Çalma, qaboy II - 385
 Çıxma qabağıma II - 392
 Çadırlar III - 17
 Çadırlara alışmayın III - 20

- Çaxmağı çək III - 57
Çal, qaboy III - 209
Çox hörmətli Heydər müəllim IV - 412
Çalar V - 51
Çinar nəğmələrində VI - 493
Çin səddi VII - 123

D

- Dağlar II - 100
Durnaların qatarında II - 152
Duz II - 155
Dedilər ki II - 197
Darıxma II - 260
Dəniz yandırdı məni II - 294
Dantenin heykəli II - 332
Deyişmə II - 412
Dayım xoş gəldi II - 430
Dənizdə adam batıb III - 37
Deyiləm III - 101
Dənizin cazibəsi (şeir) III - 132
Düşüncə III - 219
Dostlar (poema) III - 398
Dağlara qalxırsan (poema) III - 465
DÖRDLÜKLƏR IV - 141
Deyil IV - 200
Dağların xınasında IV - 209
Dənizlər mavidir, meşələr yaşıl IV - 281
Dua IV - 289
Dünya IV - 328
Davam edir yemək-içmək IV - 343
Dostluğumuz IV - 347
Dövrəyə görə IV - 352
Doktor Zeyni, doktor Şahbaz IV - 401

- Dönərəm IV - 432
 Dərdə dəva... IV - 481
 Dözmərəm IV - 483
 Dörd dördlük V - 92
 Dəliden doğru xəbər V - 110
 Daşdəmir V - 175
 Dəyiş görün, qur görün V - 232
 Dəxli yoxdur V - 252
 Dağüstü parkda V - 268
 Dedim V - 269
 Dekorativ sözlər V - 315
 "Dəniz səviyyəsi" V - 317
 "Dağlarda atılan güllə" və ya... VI - 467
 Dünyada bir Kür çayı var VII - 97
 Dənizin cazibəsi (dramatik povest) VII - 345

E

- Elanın ölümü II - 8
 Etibar II - 60
 Ehey! II - 161
 Etiraf II - 234
 El şairinin surəti VI - 307
 Eşidirsən, Qasım? VII - 257

Ə

- Ərəb dərəsi II - 29
 Ən uca zirvədə II - 148
 Əsəd xaloğluma II - 200
 Əsgər olmaq istəyərdim II - 243
 Əlvən bulud II - 262
 Əli-Vəli II - 410
 Əziz II - 417

- Əsgər ayrılığı II - 425
Əslində III - 102
Əbəsdir III - 147
Ən III - 223
Əqidə III - 231
Ənənəvi şeir IV - 270
Əkrəm IV - 356
Əfqan IV - 360
Əli IV - 397
Ədalətin çırağı IV - 421
Əlvida IV - 425
Əşşi... IV - 496
Əsgər Mahirə IV - 506
Əlimizdən nə gəlir? V - 61
Əsmə, külək! V - 71
Əlyeri V - 186
Əlüstü sual... V - 250
Ərəblər V - 259
Əqrəb V - 264
Əqrəb əqrəb üstündə V - 324
Ədalət tələb edirik VII - 115
...Ələkbər Salahzadəyə VII - 152

F

- Fəvvarə II - 228
Fəqət II - 241
Fikrətim II - 433
Fə dai II - 446
Fərman əlindədir III - 186
Fil qulağı III - 264
Fəqət! III - 388
Fəzailə mən görüşə gələndə III - 403
Füzuli III - 488

- Fərəhli görüş V - 68
 Fəxrəddinin səyahəti V -135
 "Faytonçuyam, atım qara..." V - 307
 Füzuli yadigarı VI - 294
 Fəhlələr (hekayə) VII - 292

G

- Gəl, baharım II - 9
 Gecə keçir II - 56
 Göyçay narı II - 104
 Göylərin qucağında II - 111
 Göygöl II - 125
 Gül bağı II - 139
 Gedən yerim olaydı II - 271
 Güzgü və güzgü qırıqları II - 279
 Gətirmə II - 282
 Gecəyarı Qahirənin küçələrində II - 303
 Gözün aydın II - 366
 Gözəllər öpür məni III - 12
 Gülhüseyn III - 139
 Göylərin ürəyi III - 196
 Gözüm sulanır III - 234
 Gəl gedək III - 251
 Gülas yarpağı III - 275
 Gərəkdir mənə III - 290
 Görüm IV - 187
 Gərək deyil IV - 255
 Gilas IV - 312
 Gedək... gedək... IV - 333
 Günahkar IV - 454
 Göz aydınlığı IV - 474
 Gör nə olur IV - 484
 Gözlərim IV - 489

- Gün o gün olmayacaq IV - 518
Gülgəz (nəğmə) V - 89
Güllü çaynik V - 146
Gör bir kimi kiminlə V - 209
Gecə kanalı V - 254
Gəldim... Gördüm.. V - 320
Görün neçə ildən bəri... V - 333
Gözüm qalar V - 342
Gəldik İsa bulağına VII - 41
Görüşə bilmədim, ay Məmmədağa! VII - 106
Gəlmişik, gedəsiyik VII - 146
Göyçayda bir çinar budağı sındı VII - 237

H

- Həyat eşqi II - 58
Hara gedirsiniz?.. II - 66
Heç nə II - 357
Həqiqət II - 359
Həm adi, həm ali II - 369
HACIBƏYİMƏ II - 471
Hava necə olacaq?! III - 44
Haray, tələsin gəlin! III - 47
Hacı III - 77
Hörmətimiz III - 99
Hələlilik III - 141
Həsərin III - 169
Hind okeanı III - 192
Hicran-vüsal III - 236
Haçan istəsən IV - 171
Hüsnünə-hüsnünə IV - 222
Hədər imiş IV - 234
Hayıf səndən IV - 301

Hələ IV - 450
 Həsən müəllimə V - 15
 Hiyləgər molla, hazır cavab baqqal V - 176
 Hələ işləsin... V - 211
 Həcv V - 345
 Hələ çox iş görə bilər VI - 425
 Havalansın Xanın səsi VI - 524
 Hər şeirimizin tərcümeyi-halı var VII - 102
 Həyat məktəbim VII - 245
 Həmid (hekayə) VII - 319

X

Xırman II - 32
 Xatirə II - 64
 Xəzri, əs! II - 143
 Xəcalət II - 397
 Xan Mərdəkanlı II - 435
 Xalis II - 441
 Xeyirxahlıq II - 461
 Xatirə yarpaqları III - 126
 Xəstəlik III - 179
 Xal III - 189
 Xatirə ümidinə III - 303
 Xalaoğlu IV - 346
 Xəlil IV - 368
 Xeyirxah IV - 386
 Xalqımızın gözündə nur V - 36
 Xoşqədəm V - 299
 Xalqımız dövlətçiliyini qorumaq əzmindədir... VII - 193
 Xalq şairi Qabilin çıxışı VII - 200
 Xalqımıza sədaqətlə VII - 239
 Xahiş (hekayə) VII - 315

I

- İlk imtahan II - 46
İlk qafiyələr II - 188
İlk bahar-son bahar II - 264
İtaliya II - 322
İnsan dözür II - 342
İclasdan iclasa II - 349
İnanmaq öz yerində II - 382
İmamverdiyev II - 443
26-lar II - 450
İki şar II - 452
İlahi qismət III - 96
İstəmirəm III - 119
İşin düşəndə III - 144
İstəyirəm III - 148
İki qırx III - 215
İki dağ III - 217
İtirmə III - 241
İstanbulun minarəsi III - 279
İsgəndərin anası (poema) III - 469
İliğ... qılıq... həsrət... IV - 194
İnanmaq azdır IV - 273
İmamverdi IV - 409
İstedad IV - 451
İnsaf IV - 479
İncimə IV - 500
İstəyir IV - 516
İradə V - 185
İddia və istedad V - 217
İki körpü, iki yol V - 238
"İnamım, əqidəm" VI - 323
İki şeirin müəllifinə VI - 343
İnsanla, torpaqla, raykom katibi ilə üz-üzə VII - 73

İlk şeir məclisim VII - 253
İşıqlı illər VII - 263

J

K

Kənd müəllimi II - 21
Konveyerdən həyata II - 94
Kapitan II - 182
Kədər, sevincim II - 210
Külək, göl, dəniz II - 242
Küləkli havalarda, yağışlı havalarda II - 266
Könüllü görüşünə II - 401
Kaş ki... II - 440
Kosmonavtlar II - 458
Kipr III - 75
Kəfən III - 170
Köhnə qala III - 212
Körpə mələklər III - 300
Keçmiş ola IV - 156
Kürün nə günahı var IV - 168
Kim inanar ki... IV - 198
Kamilin qaboyu IV - 213
Köhnə IV - 285
Köhnə dostum usta Sahib IV - 408
Kimdi görəsən? IV - 453
Kabinet cəngavəri IV - 455
Könüllərin təqvimində IV - 469
Kövrələ-kövrələ V - 25
Kolxoz sədri V - 65
Kənddə Yeni il axşamı V - 90
Kəhər at V - 116
Konfet V - 145

Küçədə V - 256
Karvan yolu... Ömür yolu... Sənət yolu... VI - 414
Koroğlu romanda VI - 459

Q

Qabildən Bəxtiyar Vahabzadəyə, Bəxtiyardan Qabilə II - 10, 11
Qara şanı II - 16
Qardaş qəbri II - 82
Qəhrəman şəhərin məktəbində II - 86
Qəlpələr II - 92
Qonağın düşüncələri II - 96
Qaranquş II - 112
Quba bağları II - 128
Qızlar II - 130
Qoy danışsın təbiət II - 168
Qızıl sahillərim II - 247
Qarısqalar... insanlar... II - 257
Qarısqdırma II - 290
Qutqaşənə gedəndə... Qahirəyə gedəndə... II - 301
Qızıl qərənfillər II - 326
Qeyrət, a vətəndaşlar (şeir) II - 378
Qərənfillərdən uzaq II - 399
Qabilin Qars səfəri III - 90
Qoru özünü!.. III - 154
Qərəz III - 229
Qasım və Bəxtiyara III - 270
Qəndabım III - 285
Qaraltı (poema) III - 507
QOŞAYAYRPAQLAR IV - 132
Qayıtmaq istəyirsən?! IV - 218
Qoymayın IV - 260
Qağayıltək IV - 267

- “Qaytar ana borcunu” IV - 303
 Qamış ayrı... qəmiş ayrı... IV - 317
 Qorxuram IV - 324
 Qəfəsdən azad et quşu IV - 390
 Qızıl söhbəti IV - 399
 Qonaq gəlir IV - 413
 Qəlpə IV - 434
 Qayıt IV - 440
 Qılınclaşır baxışlar IV - 457
 Qara dairələr IV - 491
 Qardaşoğlu İrşada IV - 504
 Qəzəllər V - 11
 Qış V - 58
 Qızıl adam V - 154
 Qaragözün Baharı V - 167
 Qar sevinci, qar həsrəti V - 171
 Qızılgülər, qərənfillər V - 200
 Qəzetlər V - 216
 Qarışbdır V - 227
 Qurulyata gedir Bakı V - 295
 Qara tut V - 328
 Qulaqlarım cingildəyir V - 337
 Quruyar V - 341
 Qatarda VI - 430
 Qananlar məclisindən keç ki... VI - 436
 Qafiyələr aləmində VII - 131
 Qiyamət doktor (tərcümə) VII - 334

L

- Lenin II - 309
 Lalə II - 110
 ...Lazım gəlsə... Lazımsan də... III - 60

Ləntərani, yəni elə-belə IV - 378
Lakin... V - 99
Ləyaqət VII - 24

M

Mənim romantikam II -12
Mənim məktəb yoldaşım II - 23
Məktəbli Yusif II - 39
Mən dedim ki II - 48
Muzeydə II - 90
Mühəndis II - 122
Mənim Qarabağım II - 466
Mübarəkdir Qız qalası II - 137
Mərdəkan II - 166
Mənim xalam II - 178
Mən də sizi görürəm II - 226
Mən bir heykəl istəyirəm II - 238
Məhəbbət deyil II - 267
Müvazilik II - 299
Mənim Natəvan qızım II - 307
Mərsiyə II - 317
Mən göz yaşlarına dözə bilmirəm III - 116
Məhəbbətdən savayı III - 121
Müstəqillik III - 153
Mənim ürəyimdə sirlər yatır III - 163
Məni qoru III - 197
Mənim bəstəkarlarım III - 204
Mübarək III - 283
Mən səni xatırlaram III - 298
Mehparə (poema) III - 311
Məhəbbət şeirim IV - 176
Mirabbasın bağında IV - 349
Mirzəyə kövrək məktub IV - 354
Məmməd IV - 364

- Məsləhət Allahın... İnsaf əcəlin... IV - 384
 Mərdlər içində IV - 416
 Məzar daşında yazı IV - 438
 Mərmər IV - 494
 Mənim doğma şəhərim (poema) V - 72
 Mənim müəllimlərim V - 86
 Məktəb yollarında V - 93
 Mayak V - 115
 Mollam döyür V - 144
 Meşələr V - 173
 Məkr və məhəbbət V - 190
 Mən mənəmsə... V - 221
 Mən biləni V - 245
 Məktəb bağında V - 277
 Mənim V - 312
 Məşədi İbad mənfi surətdirmi? VI - 274
 Mən ki, gözəl deyildim VI - 390
 Milli Məclisdə çıxışım VII - 189
 Mən onu belə tanıyıram VII - 120
 Mən infarktdan ölməyəcəyəm VII - 185
 Müharibədən sonrakı nəslin adlı-sanlı ziyalısı VII - 265

N

- “NƏSİMİ” (mənzum roman) I cild
 Nekroloq II - 207
 Nədir II - 283
 Nisbi sakitlik nədir II - 388
 Nə xeyri? II - 454
 Nəriman Həsənzadəyə II - 472
 Nəsimi bazarında III - 30
 Nəşirlər III - 167
 Nə ürəyə yatdılar, nə ağla batdılar III - 277
 Nəzihə bacım III - 265

- Nə yazım ki IV - 206
Nökər IV - 315
Nə tez IV - 361
Nizami IV - 396
Niyə belə?.. V - 103
Nağaraçı V - 127
Nanəciblik V - 229
Nə vacib idi V - 314
Neyləməli, göz görür, aqlım kəsir VI - 248
Nəğməkar haqqında nəğməli hekayət VI - 366
Nə xalis yaxşı var... nə xalis yaman VI - 373
Nəbati yaradıcılığı haqqında təəssüratım VI - 395
Nəriman Həsənzadə ilə Qabil arasında yazışma VII - 155
Nə yaman tökülür yarpaqlarımız VII - 274
Nəzir (hekayə) VII - 309

O

- Odunçular II - 18
O yuxusuz qalan gözlər II - 26
O dərsə gedərkən II - 34
Olsun II - 54
O qız məndən uzaqdır II - 75
O belə də qalacaqdır II - 88
Olsaydım əgər mən II - 256
Oxşarlıq II - 334
Oldu II - 383
Otuz yeddidə III - 55
Oda düşərlər, yada düşərlər III - 65
On səkkiz yaşında III - 124
Olsa da, olmasa da... III - 258
Oğlum Mahirlə söhbət (poema) III - 481
Oğlum Mahirlə otuz ildən sonra söhbət IV - 235
Olsa da... V - 33

Olmaz-olmaz deyirsən V - 70
 Ola bilməz V - 183
 Oyuncaqlar V - 224
 Onda neylərəm V - 272
 Odlu günəş, nəğməkar çay VII - 68
 Oxu, tar! VII - 92

Ö

Özgədən çək gözünü II -391
 Ömrün bircə gününə III - 93
 Ömür gedir, səmti dəyiş III - 244
 Ölüm hicran deyil IV - 190
 Ölüyuyan IV - 211
 Ömür qaş-göz arasında IV - 395
 Özündə qalsın IV - 517
 Ömrüm boyu V - 82
 Ölüm arzulama V - 266
 ÖMÜR HƏBLƏRİ (roman) VI - 7
 Öz dilimizdə oxuyarkən VI - 316

P

Pirşağı II - 151
 Payız düşüncələri II - 219
 Pompey II - 237
 Parovoz II - 353
 Pişiklər III - 382
 Pərdə III - 157
 Pişik III - 188
 Pullar və düşüncələr (poema) III - 454
 Pis adam IV - 216
 Palçıq vulkanı IV - 248
 Paxıllıq V - 108

Pulsuz işıq V - 170
Paxıl V - 263
Poeziya – Qəhrəmanlıq VI - 353
Prezident Heydər Əliyevə məktub VII - 159

R

Rus qışı II - 35
Royal II - 285
Rentgen II - 415
Rəqs III - 34
RÜBAİLƏR IV - 7
Ruh IV - 192
Rəqqasə IV - 282
Ruhun şad olsun, Mirzə müəllim... VII - 207

S

Səhər açılır II - 31
Sən gedirsən II - 67
Səfalı şəhər II - 71
STALİNQRAD ŞEİRLƏRİ II - 77-100
Sahil işıqları II - 77
Səhər açılır (Stalinqrad) II - 79
Serjant Pavlovun evi II - 84
Sülh küçəsi II - 98
Sizə minnətdaram II - 131
Sən xalqın özüydün II - 133
Sonuncu kibrit çöpü II - 191
Sabah mənim toyumdur II - 205
Səhv düşəndə yerimiz II - 249
Suqovuşanda II - 277
Salvadori II - 340
Sonuncu vaqonun qırmızı işığı II - 355

- Səfərim II - 413
 Sən bir bələdasan, mən bir bələda... II - 424
 Sizə minnətdarıq II - 473
 SÖZÜN QISASI II - 474
 Sümüklər III - 52
 Sağalmadı yaran, balam III - 63
 Salam, Otello! III - 79
 Sonuncu magikan III - 106
 Saat III - 146
 Sənə yazığım gəlir III - 238
 Sərlövhəsiz... III - 292
 Solo (poema) III - 460
 Səksən IV - 158
 Sözüün yoxdusa IV - 220
 Sabir Rüstəmxanlı danışıq IV - 229
 Sabiranə IV - 252
 Saz səsləri IV - 269
 Satqın IV - 271
 Sona IV - 322
 Sənə qurban IV - 339
 Sən oxu, Hacı! IV - 370
 Saçların IV - 430
 Sənsiz IV - 431
 Soruşsalar IV - 433
 Saralmasın qoy IV - 441
 Saman çöpü IV - 443
 Sən gülürsən IV - 467
 Sən də sərhədçisən IV - 502
 Suğra- Bəyim V - 9
 Səs V - 12
 Stalin bizimlədir V - 63
 Salam, mavi ekran V - 101
 Sərin küləklər əsdi V - 120
 Sükut V - 230

- Süni zəlzələ V - 236
Səmimiyyətlə V- 241
Səviyyə V - 248
Sonsuz atəş V - 270
Sabiranə V - 274
Sənin həyatın V - 300
Sıfır solda, sıfır sağda V - 316
Səadət, Ləyaqət, Ədalət! V - 330
Soyuqluq və istilik V - 339
Son zəng V - 344
Səməd Vurğun VI - 453
Sizin istəyinizcə VII - 34
Sən tərifə layiqsən VII - 100
Seyfəddin VII - 108
Səhv düşməsə yerimiz yaşamağa nə var ki... VII - 161
Sevənlərin ürəyində VII - 269
Sən, ey qadir məhəbbət! VII - 281

Ş

- Şəlalə II - 51
Şahi Şahidan III - 207
Şər III - 253
Şair təbiəti III - 260
Şofer və sükut (poema) III - 494
Şikayət IV - 266
Şəhid anası IV - 274
Şəhid sayılmayır IV - 276
Şeirimizin ana bülbülü IV - 300
Şeytana lənət IV - 374
Şeirim IV - 418
Şəkillər V - 16
Şəkilçəkən 5 - 123
Şairin təəssüratı V - 292

- Şair vüsəti VI - 331
 Şair haqqında söz VI - 362
 "Şirvannəşr" in nəşiri Qəşəm İsabəyliyə VI - 489
 Şair Əhməd Cəmil yadıma düşdü VI - 497
 Şair Rəsul Həməzətova VII - 110

T

- Tarla yolu II - 37
 Tənha qağayı II - 180
 Təmsil haqqında təmsil II - 208
 Təzə yol II - 212
 Tufan səsi II - 268
 Təmizlik II - 296
 Tale II - 344
 Tellər II - 360
 Təndir II - 375
 Teymurləngin şərəfinə III - 86
 Terek qanlı Fərat olub III - 127
 Telefonum III - 171
 Təzə III - 213
 Telefonçu qızlar III - 263
 Tələs, qardaşım! III - 273
 Tofiq Mahmuda III - 306
 Tramvay parka gedir (poema) III - 446
 Torpağa hayıf (poema) III - 490
 Türkün qəbri (poema) III - 499
 Təmizlik aşiqi IV - 200
 Tək-tük IV - 293
 Tanıya-tanıya tanımırıq biz IV - 406
 Təmizlik (2-ci şeir) IV - 476
 Tərənnüm V - 42
 Təyyarələr kəsməyir bir-birinin yolunu V - 53
 Tufan V - 125

- Təpələ, ləpələ V - 130
Tarlada V - 155
Tatar qızı Bənövşə V -313
Təbriz bayraqlı Xəlil VI - 426
Toy yaxşı şeydir VII - 65
Tutaq ki... (hekayə) VII - 300

U

- Ulduzlar II - 230
Unutmayaq II - 251
Uzaq səfərlər kapitanı II - 292
Uzaq düşmüşən II - 437
Uzaqlaşırım IV - 162
Utan IV - 166
Unut IV - 189
Ustadına kəc baxanın IV - 331
Uçurum IV - 428
Umu-küsü nahaqdır V - 219
Uşaqlığın sevinci V - 353
Uzaq Şərqdə VII - 249

Ü

- Ürəyim məşəldir II - 50
Ürək sözüm II - 77
Ümid sənədir ancaq III - 41
Üç nöqtə III - 111
Ürəkdən su içir IV - 164
Üzr istə (Qabil və Zəlimxan Yaqubun deyişməsi) IV - 306
Üç sözün gücü V - 113
Ümid körpüsü V - 305
Ümid... İnam VI - 348

V

- Vətən II - 59
 Vətənim II - 146
 Vətəndaş sərnəşinlər II - 224
 Vahimə III - 181
 Vəsiyyət yüngüllük olsa da III - 246
 Varsa da... yoxsa da... IV - 259
 Vərdis, adət, sənət IV - 263
 Vilayətim IV - 341
 Vay onda ki... IV - 424
 Vurnuxma V - 246
 Vurğun əlçatmazlığı, Vurğun zirvəsi VII - 227
 Vahid məclisində sağlıq dedim ki... VII - 232

Y

- Yetim segah II - 14
 Yadigar köynək II - 41
 Yox, Günəş batmayıır II - 175
 Yarpaqlar tökülür II - 198
 Yolda daşlar II - 216
 Yoxdur adı-sanı II - 273
 Yaşa bahar, çağla bahar! II - 275
 Yardımlıya qonaq gəlin II - 315
 Yaxşı adamların həsrətindəyik II - 347
 Yüz borcun bir zərrəsi II - 420
 Yer oğlu – SSRİ oğlu II - 468
 Yanıq Kərəmi III - 23
 Yaddaşım III - 27
 Yedəkdə gələn qayıq III - 84
 Yanardağ (poema) III - 437
 Yaşın nə fərqi IV - 225
 Yazdılar IV - 242

- Yaza bilmirəm IV - 319
Yay tonqalı IV - 435
Yoldaşam IV - 439
Yol IV - 486
Yanır Beyrut... IV - 509
Yalan V - 23
Yaz, xətrin necə istəsə V - 56
Yekə kişi V - 118
Yay nəğməsi V - 131
Yaraşiq V - 147
Yağmurdan qaçaq V - 202
Yuxu həsrəti V - 235
Yan, ölmə V - 244
Yollar ayrıcında V - 297
Yazıblar, yazırlar, yazacaqlar VI - 299
Yadımdadır o nadir insan V - 475
Yaralar VII - 47
Yaşamaq yanmaqdır VII - 95
Yalan deyə bilmədim VII - 277

Z

- Zarafat eyləmə II - 173
Ziddiyyət II - 444
Zəhmət II - 462
Zəhmətkeş IV - 393
Zərgər deyilsən məgər IV - 508
Zümrüd tamaşa V - 38
Zirvə yolu V - 45
Zəfər sənindir V - 303
Züy V - 318
Zəmanət V - 319

BİBLİOQRAFİYA

- İ.Qabil. "Səhər açılır". Azərbaycan Uşaq və Gənclər Ədəbiyyatı Nəşriyyatı, Bakı-1950.
- Qabil İmamverdiyev. "Sahil işıqları". Azərnəşr, Bakı-1955.
- Qabil İmamverdiyev. "Mehparə". Azərnəşr, Bakı-1958.
- Qabil İmamverdiyev. "Mənim mavi Xəzərim". Azərbaycan Uşaq və Gənclər Ədəbiyyatı Nəşriyyatı, Bakı-1959.
- Qabil İmamverdiyev. "Ömrüm boyu". Azərnəşr, Bakı-1962.
- Qabil. "Küləkli havalarda". Azərnəşr, Bakı-1964.
- Qabil. "Qoy danışsın təbiət". Azərnəşr, Bakı-1966.
- Qabil. "Mehparə". Gənclik, Bakı-1967.
- Qabil. "Nəsimi" I hissə. Gənclik, Bakı-1970.
- Qabil. "Nəsimi" II hissə. Gənclik, Bakı-1972.
- Qabil. "Nəsimi" III hissə. Gənclik, Bakı-1974.
- Qabil. "Vətəndaş sərnəşinlər". Azərnəşr, Bakı-1973.
- Qabil. "Qızıl sahillərim". Azərnəşr, Bakı-1977.
- Qabil. "Nəsimi". Yazıçı, Bakı-1982.
- Qabil. "Nağaraçı". Gənclik, Bakı-1982.
- Qabil. "Təmizlik". Yazıçı, Bakı-1983.
- Qabil. "Rübailər". Gənclik, Bakı-1985.
- Qabil. "Adsız bulaqlar". Yazıçı, Bakı-1987.
- Qabil. "Seçilmiş əsərləri". Azərnəşr, Bakı-1988.
- Qabil. "Ömür həbləri" (roman). Yazıçı, Bakı-1989.
- Qabil. "Rübailər". Gənclik, Bakı-1990.
- Qabil. "Gedən yerim olaydı". Azərnəşr-1991.
- Qabil. "Gülləbaran eylədilər". Gənclik, Bakı-1994.
- Qabil. "Hava necə olacaq". Gənclik, Bakı-1996.
- Qabil. "Adsız-ünvansız iradlar". Azərnəşr, Bakı-1997.

Qabil. "Neyləməli, göz görür, aqlım kəsir". Şirvannəşr, Bakı-1998.

Qabil. "Əslində". Gənclik, Bakı-1999.

Qabil. "Yaxşı adamların həsrətindəyik". Şirvannəşr, Bakı-1999.

Qabil. "İlahi qisməti". Gənclik, Bakı-2001.

Qabil. "Dostlarım, tanışlarım". Şirvannəşr, Bakı-2002.

Qabil. "Nəsimi". Şirvannəşr, Bakı-2002.

Qabil. "Dənizlər mavidir, meşələr yaşıl". Şirvannəşr, Bakı-2003.

Qabil. "Rübailər". Şirvannəşr, Bakı-2004.

Qabil. "Seçilmiş əsərləri". Şərq-Qərb, Bakı-2004.

Qabil. "Ömür həbləri" (roman). Şirvannəşr, Bakı-2005.

Qabil. "Ömrün gecə qatarı". Şirvannəşr, Bakı-2007.

Qabil. "Seçilmiş əsərləri". I cild. Şərq-Qərb, Bakı-2016

Qabil. "Seçilmiş əsərləri". II cild. Şərq-Qərb, Bakı-2016

Qabil. "Əsərlər" (külliyyat) – I cild. Adiloğlu, Bakı-2017

Qabil. "Əsərlər" (külliyyat) – II cild. Adiloğlu, Bakı-2017

Qabil. "Əsərlər" (külliyyat) – III cild. Adiloğlu, Bakı-2017

Qabil. "Əsərlər" (külliyyat) – IV cild. Adiloğlu, Bakı-2017

Qabil. "Əsərlər" (külliyyat) – V cild. Adiloğlu, Bakı-2017

Qabil. "Əsərlər" (külliyyat) – VI cild. Adiloğlu, Bakı-2017

Qabil. "Əsərlər" (külliyyat) – VII cild. Adiloğlu, Bakı-2017

RUS DİLİNDƏ ÇAP EDİLƏN KİTABLAR

Габиль. «Хрусталь». Азернешр, Баку-1970.

Габиль. «Насими». Азернешр, Баку-1974.

И.Габиль. «Тутовое дерево». Советский писатель, Москва-1981.

Габиль. «Насими». Язычы, Баку-1985.

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

PUBLİSİST SÖHBƏTLƏR

Azərbaycan SSR Prezidentinə suallar	8
Adam var ki, öldürülməliidi	16
Ləyaqət	24
Sizin istəyinizcə	34
Gəldik İsa bulağına	41
Yaralar	47
Bizim borcumuzdur	51
Toy yaxşı şeydir	65
Odlu günəş, nəğməkar çay... ..	68
İnsanla, torpaqla, raykom katibi ilə üz-üzə	73
Oxu, tar!	92
Yaşamaq yanmaqdır	95
Dünyada bir Kür çayı var	97
Sən tərifə layiqsən	100
Hər şeirim tərəcəməyi-halı var	102
Görüşə bilmədim, ay Məmmədəğa	106
Seyfəddin	108
Şair Rəsul Həmzətova	110
Ədalət tələb edirik	115
Bir pöeziya məclisində çıxış	118
Mən onu belə tanıyıram	120
Çin səddi	123
Axı nədəndir narazılığın	126
Qafiyələr aləmində	131
Gəlmişik, gedəsiyik... ..	146
Bülbül yuvası	149
...Ələkbər Salahzadəyə	152

Nəriman Həsənzadə ilə Qabil arasında yazışma	155
Prezident Heydər Əliyevə məktub.....	159
Səhv düşməsə yerimiz, yaşamağa nə var ki!.....	161
“Bəy verən atın dişinə baxmazlar”	177
Mən infarktdan ölməyəcəyəm	185

ÇIXIŞLAR

Milli Məclisdə çıxış	189
Xalqımız dövlətçiliyini qorumaq əzmindədir	193
Xalq şairi Qabilin çıxışı (PA-da).....	200
Bizdə şeir də vardır.....	203

XATİRƏLƏR

Ruhun şad olsun, Mirzə müəllim... ..	207
Ay dost.....	216
Vurğun əlçatmazlığı, Vurğun zirvəsi	227
Vahid məclisində sağlıq dedim ki	232
Göyçayda bir çinar budağı sındı	237
Xalqımıza sədaqətlə.....	239
Həyat məktəbim.....	245
Uzaq Şərqdə	249
İlk şeir məclisim	253
Eşidirsən, Qasım?!.....	257
İşıqlı illər.....	263
Müharibədən sonrakı nəslin adlı-sanlı ziyalısı	265
Sevənlərin ürəyində.....	269
Nə yaman tökülür yarpaqlarımız	274
Yalan deyə bilmədim	277
Sən, ey qadir məhəbbət	281

NƏSR

Fəhlələr	292
Tutaq ki.....	300
Nəzir	309
Xahiş.....	315
Həmid	319
Qiyamət doktor... (tərcümə)	334
Dənizin cazibəsi (dramatik povest)	345
Fotolar	416
Yeddi cildlikdə əsərlərin əlifba üzrə axtarışı.....	481
Biblioqrafiya.....	507

QABİL

ƏSƏRLƏR
(YEDDİ CİLDƏ)

VII
CİLD

Çapa imzalanmışdır: 26.09.2017
Formatı 60x90 1/16
Həcmi: 32 ç.v.
Sayı: 500
Sifariş: 143
Qiyməti müqavilə yolu ilə

«Adiloğlu Çap Evi»nin mətbəəsində
çap olunmuşdur.

Ünvan. Bakı şəh., Ə.Salamzadə 9c